

"Innokas punikki"

Hyvinkään punakaartilaisnaiset
sisällissodan jälkiselvittelyissä 1918

Essi Ylitalo
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Poliittinen historia
Pro gradu -tutkielma
Helmikuu 2011



HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos
Tekijä – Författare – Author Essi Ylitalo		
Työn nimi – Arbetets titel – Title "Innokas punikki". Hyvinkään punakaartilaisnaiset sisällissodan jälkiselvittelyissä 1918.		
Oppiaine – Läroämne – Subject Poliittinen historia		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Helmikuu 2011	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 125 s., 13 liites.
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Hyvinkääläiset työläisnaiset ottivat vuoden 1918 sisällissotaan osaa punakaartin riveissä ruoanlaittajina, sairaanhoitajina sekä asetta kantaneina sotilaina. Valkokaartia tukemaan saapuneet saksalaissotilaat saavuttivat Hyvinkään huhtikuun 20. päivä, ja pitäjä valloitettiin. Osa hyvinkääläisnaisista oli tässä vaiheessa siirtynyt jo pohjoisemmille rintamille. Valkoiset etenivät kuitenkin voittoisasti kohti pohjoista, ja suurin osa hyvinkääläisnaisista oli antautunut 1. toukokuuta mennessä. Tämä tutkimus tarkastelee Hyvinkään punakaartilaisnaisiin kohdistuneita kuulustelututkimuksia ja toimenpiteitä sisällissodan jälkiselvittelyissä, jotka alkoivat huhtikuussa ja jatkuivat vuoden loppuun saakka. Samalla tuon esiin runsaasti uutta tietoa Hyvinkään punakaartilaisnaisten toimista sisällissodassa sekä heidän taustoistaan.</p> <p>Tärkeimpiä lähteitä tutkimuksessani ovat erilaiset Kansallisarkistossa säilytettävät oikeusasiakirjat: Hyvinkään pitäjän kenttäoikeuksien pöytäkirjat, viralliset esitutkintapöytäkirjat sekä valtiorikosoikeuksien ja valtiorikosylioikeuden aktit. Lisäksi olen etsinyt tietoa sodassa ja sen jälkiselvittelyissä surmansa saaneista punaisista hyvinkääläisnaisista. Tässä tärkeimpinä lähteinäni ovat olleet Suomen Sotasurmat 1914–1922 -projektin nimitiedosto sekä valkokaartin kirjanpidosta löytyneet vangitsemistiedot. Olen hyödyntänyt suuren tietomäärän käsittelyssä tilastollisia menetelmiä. Tarkastelen naisia kuitenkin paljon myös yksilötasolla, sillä juuri yksilötarinat rikastuttavat paikallishistoriallista tutkimusta.</p> <p>Tutkimukseni perusteella punaisiksi luokiteltuja hyvinkääläisnaisia menehtyi sisällissodan jälkiselvittelyissä 27 – heistä suurin osa Lahden ja Hämeenlinnan seudulla, missä viimeiset taistelut käytiin. Menehtyneistä naisista moni oli vasta 16–17-vuotias. Myös hyvinkääläisnaisia joutui suurille vankileireille – tässä yhteydessä tarkastelen kahden naisen vankileirimuistelmia. Kotipaikkakunnalla tutkittiin samanaikaisesti kenttäoikeuksissa 64 hyvinkääläisnaista. Kenttäoikeuksien tehtävänä oli kartoittaa punakaartilaisten toimintaa sekä heidän tietojansa paikkakunnalla ja lähiseuduilla tapahtuneista murhista sekä ryöstöistä. Kenttäoikeuksissa kuulustelluista naisista valtaosa vapautettiin lyhyen vankeuden jälkeen.</p> <p>Jälkiselvittelyjen virallisessa vaiheessa 116 hyvinkääläistä punakaartilaisnaista joutui kuulusteluihin. Heistä vajaa puolet oli toiminut sodan aikana erilaisissa huoltotehtävissä mm. punakaartin ruokalassa. 25 naista oli epäiltyä Hyvinkäällä huhtikuussa perustetussa aseellisessa naiskaartissa toimimisesta. Loput olivat toimineet punaisten hallinnossa tai sairaanhoitotehtävissä kotipaikkakunnalla ja rintamilla. Kuulustelujen perusteella 81 naista sai vuoden 1918 jälkipuoliskolla syytteen valtiorikosoikeudessa; heistä suurin osa avunannosta valtiopetokseen.</p> <p>Tutkimukseni kattaa näin kaikkiaan noin 150 hyvinkääläistä punakaartilaisnaista. Tutkimukseni valottaa heidän toimintaansa sodan aikana sekä arvioi rankaisutoimenpiteiden motiiveja. Tutkimukseni mukaan asetta kantaneisiin naisiin suhtauduttiin jälkiselvittelyissä keskimäärin hyvin ankarasti. Muiden punakaartilaisnaisten osalta rankaisutoimenpiteissä ei ollut yhtenäistä linjaa. Perunankuorinta punakaartin ruokalassa saattoi olla tuomittava rikos siinä missä kaartilaisten matkoilla liikkuminen ja ryöstetyn tavaran kätkeminen.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords kansalaisista punakaartit naiset naiskaarti Hyvinkää kenttäoikeudet valtiorikokset		

SISÄLLYS

LUETTELO TAULUKOISTA JA KAAVIOISTA

1	JOHDANTO	1
1.1	Aihe ja tutkimuksen rajaus.....	1
1.2	Aikaisempi tutkimus ja oman aiheen sijoittuminen.....	4
1.3	Alkuperäislähteet ja tutkimuksen metodit.....	6
1.3.1	Kuulustelupöytäkirjat ja valtiorikosoikeuksien asiakirjat.....	6
1.3.2	Punaisten muistelukerronta.....	9
1.3.3	Muut asiakirjat.....	11
1.3.4	Tutkimusmenetelmä.....	12
2	HYVINKÄÄ – PUNAINEN PAIKKAKUNTA	13
2.1	Lapsuus työläisperheessä: varhain työelämään.....	15
2.2	Naisten osallistuminen Hyvinkään työväenliikkeeseen.....	18
3	KAATUNEET, TELOITETUT JA VANKILEIREILLÄ MENEHTYNEET	22
3.1	Kuolinsyyt, paikkakunnat sekä surmien ajoitus.....	24
3.2	Surmien motiiveista.....	28
3.2.1	Huhupuheita liikkui myös Hyvinkään seudulla.....	29
3.2.2	Hyvinkään nuoret naissotilaat?.....	32
3.2.3	Kotipitäjässä teloitettut.....	36
4	KAPINAHENGEN HIIPUESSA: SEKASORROSTA JÄRJESTYKSEEN	43
4.1	Hyvinkään kenttäoikeuksien kuulustelut.....	44
4.1.1	Sotaoikeuksien perustaminen ja niiden kuulustelukäytännöt.....	45
4.1.2	Aikataulu ja ikäjakauma: naissotilaita ja kaartilaisten vaimoja?.....	48
4.1.3	Naisten vangitsemismääräysten syitä.....	51
4.1.4	Hyvinkään naispunavangit ja kysymys jälkiselvittelyjen rationaalisuudesta.....	53
4.2	Naisten muistelmat suurilta vankileireiltä.....	57
4.2.1	Aino Dagmar Teränen – rintamalta Hämeenlinnan vankileirille.....	57
4.2.2	Helmi Helander – lapsena Lahden vankileirillä.....	62

5	VIRALLISET KUULUSTELUT	65
5.1	Esitutkintojen aikataulu ja kuulustelupaikkakunnat	66
5.2	Hyvinkääläisnaisten toimenkuvat sodassa.....	69
5.2.1	Perunankuorijoita, sairaanhoitajia, naiskomppanialaisia.....	70
5.2.2	Toimenkuvien häilyvyydestä.....	73
5.2.3	Luvatut ja toteutuneet palkat	75
5.3	Sosiaalinen tausta ja motiivit punakaartiin liittymiselle	77
5.3.1	Punakaartiin liittyneiden naisten ikärakenne.....	78
5.3.2	"Naimaton nainen otetaan palvelukseen"	79
5.3.3	Motiivit punakaartiin liittymiselle.....	82
5.4	Jatkotoimenpiteet: "Vapautetaan toistaiseksi"	85
6	RIKOSOIKEUDELLISET SEURAAMUKSET	86
6.1	Syytteet	87
6.1.1	Valtiopetossyytteet	88
6.1.2	Valtiorikossyytteen ohella jokin muu syyte	90
6.1.3	Avunanto valtiopetokseen sekä syytteistä vapautetut.....	91
6.2	Liitetyt todistusasiakirjat sekä vastineet.....	94
6.2.1	Suojeluskuntien lausunnot ja niiden vaikutus tuomioihin	95
6.2.2	Vapaamuotoiset todistukset.....	100
6.2.3	Naisten puolustuspuheet.....	104
6.3	Tuomiot.....	107
6.3.1	Ehdollisten ja ehdottomien tuomioiden jakautuminen.....	107
6.3.2	Ehdolliset rangaistukset	109
6.3.3	Ehdottomat rangaistukset.....	112
6.4	Anomukset valtiorikosoikeuteen ja vankiloista vapautukset	114
7	LOPUKSI	117
	LÄHTEET	122

LIITE 1. Sotaoloissa surmansa saaneet Hyvinkään punaiset naiset

LIITE 2. Kenttäoikeuksissa kuulustellut tai vapautusmääräyksen saaneet naiset: aikataulu

LIITE 3. Hyvinkääläisnaisten esitutkinnot: aikataulu

LIITE 4. Hyvinkääläisnaiset valtiorikosoikeuksissa: aikataulu

LIITE 5. Valtiorikosoikeudessa syytetyt hyvinkääläisnaiset: toimenkuvat ja tuomiot

LUETTELO TAULUKOISTA JA KAAVIOISTA

Kaavio 1. Villatehtaan naisten työsuhteen pituus ja toimenkuva sisällissodassa.....	17
Kaavio 2. Punakaartin toimissa olleiden naisten järjestäytyminen.....	20
Kaavio 3. Sotaoloissa surmansa saaneiden punaisten naisten kuolinsyyt.....	24
Kaavio 4. Naisten kuolinpaikkakunnat.....	25
Taulukko 1. Kuolinpaikkakunnat ja ajankohdat.....	27
Kaavio 5. Kuolleiden hyvinkääläisnaisten ikäjakauma.....	33
Kaavio 6. Hyvinkäällä 14.4.-1.6.1918 kaatuneiden ja teloitettujen kirjoillaolokunnat.	37
Kaavio 7. Hyvinkään kenttäoikeuksissa tutkittujen naisten ikäjakauma.	48
Kaavio 8. Hyvinkääläisten kuulusteltujen lukumäärät.....	66
Taulukko 2. Hyvinkääläisnaisten esitutkintapaikkakunnat.	67
Kaavio 9. Naisten esitutkintapaikkakunnat 1.5.-31.8.1918.....	68
Taulukko 3. Hyvinkääläisnaisten toimenkuvat punakaartissa.	72
Kaavio 10. Naisten liittymisaika kaartiin lopullisen toimenkuvan mukaan.....	74
Taulukko 4. Punakaartilaisnaisten palkat.	76
Kaavio 11. Naisten toteutuneet palkat toimenkuvan mukaan.....	77
Kaavio 12. Hyvinkääläisten punakaartilaisnaisten ikäjakauma suhteessa miehiin.	78
Kaavio 13. Eri-ikäisten kuulusteltujen naisten toimenkuva sodassa.....	79
Kaavio 14. Kuulusteltujen naisten siviilisäätö ja toimenkuva.....	80
Taulukko 5. Syyt kaartiin liittymiselle.	83
Kaavio 15. Esikuulusteltujen päätyminen VRO:ssa syytettäväksi.....	85
Taulukko 6. Esikuulusteltujen johtaminen syytteeseen VRO:ssa paikkakunnittain.	86
Kaavio 16. Hyvinkääläisnaiset ja VRO:n oikeudenkäyntien aikataulu.	86
Kaavio 17. Valtiorikosoikeuden osastojen antamat syytteet hyvinkääläisnaisille eri paikkakunnilla.	88
Taulukko 7. Avunanto valtiopetokseen -syytteen saaneiden hyvinkääläisnaisten toimenkuva sodassa.....	91
Taulukko 8. Suojeluskunnan lausunnon ajankohdan suhde lausunnon jyrkkyyteen.	98
Taulukko 9. Suojeluskunnan lausuntojen suhde tuomion ankaruuteen.....	99
Kaavio 18. Naisten tuomiot valtiorikosoikeudessa toimenkuvan mukaan.	109

1 JOHDANTO

1.1 Aihe ja tutkimuksen raja

*”Muistilista
Hyvinkään kylän naiskaartilaiset
Jansson, Lyyli
Malin, Aino
Stenholm, Jenny
Heino, Ingrid
Virtanen, Elsa
Salminen, Maria
Suomi, Lyydia”¹*

Toukokuun lopulla 1918 Hyvinkään valkokaartin tutkijalautakunnan kirjuri raapusti lyijykynällä pöytäkirjaan pääepäiltyinä olevien paikkakunnan naisten nimet. Heistä ainoastaan kahta oli tähän mennessä ehditty kuulustella. Samat nimet olivat tulleet esiin toukokuun alussa Hyvinkään kylän kansakoululla kuulusteltaessa muuan työnjohtajaa, joka naiskaartilaisia koskevilla paljastuksillaan turvasi oman selustansa.² Käsin kirjoitettuja kuulustelumerkintöjä oli edellisen kuukauden aikana kertynyt valkokaartin käsiin kymmenien, ellei satojen ruutupapereiden verran. Silti työ oli vasta alkamassa. Miksi naiskaartilaisten nimet nousivat esiin tutkijalautakunnan viimeisessä epävirallisessa kuulusteluistunnossa ennen esitutkintojen aloittamista? Keitä nämä naiskaartilaiset oikein olivat ja mihin he olivat sisällissodan aikana syyllistyneet?

Vallankumouksen alkaessa tammikuussa 1918 Hyvinkästä tuli eräs Uudenmaan läänin punaisimmista pitäjistä. Punakaartin kokonaisvahvuus Hyvinkäällä oli noin 1100 henkeä, ja kaarti osallistui taisteluihin laajalla alueella, Satakunnan ja Pohjois-Hämeen rintamia myöten. Hyvinkään menetys saksalaisten avustamille valkoisille 21.4.1918 oli Helsingin ohella eräs merkittävimmistä takaiskuista punakaartilaisille, sillä radanvarтта pitkin valkoiset pääsivät nopeasti etenemään pohjoiseen. Myös Hyvinkään rankaisutoimet kuuluivat Etelä-Suomen raskaimpiin. Hyvinkäällä ns. valkoinen terrori, eli valkokaartin punaisiin

¹ 24.5.1918 Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto (VROSyA), Kansallisarkisto (KA). Lyyli Janssonin ja Lyydia Suomen henkilöllisyys ei ole selvinnyt. Aino Malin, Ingrid Heino ja Jenny Stenholm teloitettiin sodan loppuvaiheissa, ks. Liite 1. Elsa Virtanen tuomittiin valtiorikosoikeudessa 10.8. Maria Salminen viittaa todennäköisesti valtiorikosoikeudessa 25.7. tuomittuun Ida Maria Salmiseen. Elsa Elin Virtanen VRO 9/429; Ida Maria Salminen VRYO 8099, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

² 1.-6.5.1918 Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA.

kohdistamat väkivaltaiset rankaisutoimet, vaati 142 henkeä.³ Kapinahenkeä ja sitä seuranneita voimatoimia valkoisen vallan vakauttamiseksi selittää työläisten suuri osuus pitäjän väestöstä. Etenkin villatehtaan tulon myötä 1890-luvulta alkaen maaseutumainen kylä oli nopeasti muuttunut merkittäväksi teollisuustyöllistäjäksi.

Suurempien pitäjien ja kaupunkien punaisista naisista on tutkimusta 1990-luvulta alkaen jo jonkin verran tehty, mutta Hyvinkää on tässä suhteessa jäänyt tutkimukselliseen pimentoon. Sisällissodan aikaisen aineiston tutkiminen on Hyvinkään kohdalla ollut muutenkin vähäistä. Punaisten naisten kuulustelut ja heidän tuomitsemisensa muodostivat kuitenkin tärkeän osan valkoisen vallan vakauttamisprosessia Hyvinkään pitäjässä. Kun paikallinen valkokaarti alkoi kartoittaa työläisten osanottoa menneiden kuukausien kapinaan ja arvioida heidän syyllisyyttään, naisten kuulustelujen avulla tietoja saatiin paitsi heidän omasta toiminnastaan, myös aviomiesten tai esimerkiksi lasten tekemisistä. Naisten oma toimintakuva työväenliikkeessä ja punakaartissa oli kuitenkin kuulustelijoiden pääasiallisen kiinnostuksen kohteena. Tutkimusten perusteella naisille saatettiin vaatia kunnollisia rangaistuksia valtiorikosoikeudessa myöhemmin kesällä ja syksyllä 1918. Osa myös maksoi osallisuudestaan hengellään kevään ja kesän aikana.

Tutkin niitä hyvinkääläisnaisia, jotka kenttäoikeuksissa tai paikallisten tutkintoasiain päälliköiden johtamissa esikuulusteluissa olivat kuulusteltuna punakaartilaisuudesta tai muusta punaisen toiminnan tukemisesta vuonna 1918. Kiinnostuksen kohteenani ovat myös naiseen kohdistuneet rikosoikeudelliset toimenpiteet valtiorikosoikeuksissa. Lisäksi otan käsittelyyn sodan aikaiset ja välittömästi sotaa seuranneet väkivaltaiset rankaisutoimet, joiden uhreja myös hyvinkääläisnaiset olivat. Mukana tutkimuksessa ovat siis myös teloitettut tai vankileireillä menehtyneet naiset, joita ei aina ehditty tai haluttu virallisesti kuulustella. Tutkimukseni kattaa vuoden 1918 aikana tapahtuneiden jälkiselvittelyjen eri vaiheet huhtikuusta joulukuuhun.

Käsitteellä ”naiskaarti” viitataan tavallisesti aseissa toimineiden naisten muodostamaan punakaartin alaosastoon.⁴ Naisten tavanomaisimpia tehtäviä sotatilanteessa olivat kuitenkin sairaanhoito, ruoanlaitto sekä siivoaminen. Kiinnostukseni kohteina ovat kaikki Hyvinkään punakaartilaisnaiset ja heihin kohdistuneet toimet sodan jälkiselvittelyissä. Tut-

³ Valkoinen terrori oli punaista terroria voimallisempaa ja sai alkunsa myöhemmin. Paavolainen, Jaakko: Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918 II. Valkoinen terrori. Tammi, Helsinki 1967, 24, 185.

⁴ Piironen-Honkanen, Marja: Punakaartin aseelliset naiskomppaniat Suomen sisällissodassa 1918. Kirja kerrallaan, Helsinki 2006; Hoppu, Tuomas: Tampereen naiskaarti. Myytit ja todellisuus. Ajatus Kirjat, Jyväskylä 2008.

kimukseni kattaa näin 27 sotatoimissa ja niiden jälkiselvittelyissä menehtynyttä naista sekä 116 virallisesti kuulusteltua punakaartilaisnaista, joista 81 sai syytteen valtiorikosoi-keudessa.⁵ Hyvinkäällä punakaartiin kuului jonkin verran tätä enemmän naisia, mutta jälkiselvittelyt kohdistuivat vain tähän naisjoukkoon, jonka voi uskoa olleen aktiivisimmin kaartin toiminnassa mukana. Tutkimukseni edetessä pyrin kuitenkin tuomaan esiin uutta tietoa myös Hyvinkään aseellisesta naiskomppaniasta, johon osa punakaartilaisnaisista kuului. Koska naiskaartiin uskottiin kuuluneen lähinnä villatehtaan naisia, se v. 1918 tunnettiin myös nimellä ”kehräämön naispataljoona”.⁶ Komppaniasta ei ole säilynyt nimiluet- teloa, joten tiedot siitä perustuvat kuulustelumerkintöihin.⁷ Aikaisemmassa tutkimuksessa naiskaartista on joskus tehty mainintoja, mutta tiedot ovat olleet vähäisiä ja jopa epävar- moja. Esimerkiksi Marja Piironen-Honkanen esittää Hyvinkään naisasekaartilaisista jopa viidenkymmenen kaatuneen, tulleen teloitetuksi tai kadonneen.⁸ Käyttämässäni kuuluste- lupöytäkirjoissa huomattava määrä naisia on myöntänyt osallisuutensa naiskaartin toi- mintaan, ja naiskomppanialaisten toiminnasta piirtyy huomattavasti aikaisempaa koko- naisvaltaisempi kuva.

Eräs aiheen rajaukseen liittyvistä ongelmista oli se, mihin naisjoukkoon viitataan käsitteellä ”hyvinkääläisnaiset”. Hyvinkääläisyyden käsite oli v. 1918 vielä verrattain nuori, sillä kun- ta oli vasta edellisenä vuonna itsenäistynyt Nurmijärvestä ja Hausjärvestä.⁹ Luonnollisesti käsite kattaa kaikki Hyvinkäällä pysyvästi asuneet naiset. Se kattaa kuitenkin myös ne naiset, joiden ”kotipaikaksi” tai ”asuinpaikaksi” oli kuulustelutilanteessa merkitty jokin muu paikkakunta kuin Hyvinkää, mutta joiden työpaikka oli jo pidemmän aikaa ollut Hy- vinkäällä (tavallisesti verkatehtaalla). Käytännön syistä heidän voi katsoa asuneen ja elä-

⁵ Lukuihin sisältyy joitakin päällekkäisyyksiä. Menehtyneistä naisista kaksi oli virallisissa kuuluste- luissa mukana, ja VRO:ssa syytetyistä kaksi ei ollut kuulunut kaartiin.

⁶ Riihimäen Sanomat. Riihimäen ja Hyvinkään seutujen paikallislehti 22.5.1918.

⁷ Tukkinen, Tauno: Naiskapinallisten henkilötappiot 1918. TT, Karjalohja 2008, 34. Huhtikuulla perustettujen naisasekaartien palkka- ja nimiluettelot ovat useilla paikkakunnilla puutteellisia. Piironen-Honkanen 2006, 41.

⁸ Piironen-Honkanen 2006, 104. Oman tutkimukseni pohjalta voin vahvistaa 27 punaisiin kuulu- neen hyvinkääläisnaisen kuolleen.

⁹ Hyvinkään hallinnollinen tilanne oli ollut siitä eriskummallinen vuoteen 1917, että alue oli kuulu- nut puoliksi Hausjärven kuntaan ja Hämeen lääniin, puoliksi Nurmijärveen ja Uudenmaan lääniin. Raja kulki Hyvinkään aseman kylän halki, esti yhtenäisen kehityksen ja vaikeutti ihmisten arkea. Ongelmia olivat tuottaneet mm. pitkät matkat Hausjärven ja Nurmijärven kunnantaloille sekä kun- nantalääkärin palvelujen vaikea saatavuus Hyvinkäällä. Myös Hyvinkään kunnallispoliitikot, jotka olivat lähes poikkeuksetta vasemmistolaisia, olivat herättäneet närää Nurmijärven kunnanvaltuus- tossa, jossa enemmistönä olivat porvarit. Hyvinkään itsenäistyminen omaksi kunnakseen olikin ollut työn alla jo 1900-luvun alusta alkaen. Perustava kuntakokous pidettiin 30.7.1917 Aseman koulussa ja siinä päätettiin kunnalliselämän välittömästä aloittamisesta Hyvinkäällä. Hautala, Kus- ta: Hyvinkään seudun historia 1860–1950. Hyvinkään kauppa, Forssa 1951, 265; Junnila, Olavi: Hyvinkään seudun historia. Hyvinkään kaupunki, Hyvinkää 1988, 101–102.

neen Hyvinkäällä ja olleen siten ”hyvinkääläisiä”. Päädyin rajaamaan tutkimukseni ulkopuolelle ne naiset, jotka olivat päätyneet kuulusteluihin Hyvinkäällä, mutta joilla ei ollut pitäjään muuta selvää sidettä.

1.2 Aikaisempi tutkimus ja oman aiheen sijoittuminen

Kansalaissotaa seurasi pitkä vaiettu vaihe, jossa valkoisen puolen kuulustelukäytännöt ja rankaisutoimet eivät olleet hyväksytyt tutkimuskohde. Arvovärityneissä puheenvuoroissa ja tutkimustuloksissa keskityttiin punaisen terrorin aiheuttamiin tuhoihin ja sivuutettiin voittajan rankaisutoimien laajuutta ja oikeutusta koskevat kysymykset. Myöskään punaisen kapinan ja siihen osaa ottaneiden motiivien ymmärtäminen ei ollut näiden tutkimusten päämäärä – punaisten toiminta nähtiin anteeksiantamattomana. Kummankin osapuolen harjoittamia väkivaltaisuuksia lähestyi ensimmäistä kertaa kattavasti Jaakko Paavolainen teoksillaan *Punainen terrori* ja *Valkoinen terrori* vuosina 1966 ja 1967.

Tutkimukseni liittyy sekä sisällissotatutkimuksen paikallishistorialliseen että naishistorialliseen perinteeseen. Kumpikin näistä tutkimussuunnista pääsi kunnolla vauhtiin vasta 1990-luvulla. Paikallishistorian tasolle menevässä sisällissotatutkimuksessa yksilöt tulevat niin lähelle, että tarvittiin useampi sukupolvi väliin, ennen kuin aiheeseen tohdittiin tarttua. Ansioituneita teoksia tässä genressä ovat mm. Heikki Ylikankaan *Tie Tampereelle. Dokumentoitu kuvaus Tampereen antautumiseen johtaneista sotatapahtumista Suomen sisällissodassa* (1993), Marko Tikkan ja Antti Arposen *Koston kevät. Lappeenrannan teloitukset 1918* (1999) sekä Mirja Turusen *Veripellot. Sisällissodan surmatyöt Pohjois-Kymenlaaksossa 1918* (2005). Esimerkiksi Turusen teoksessa sisällissodan teloituksiin osallistuneita mainitaan nimeltä. Tämän kaltainen tutkimus olisi ollut ennenkuulumatonta vielä joitakin vuosikymmeniä sitten. Hyvinkäähän keskittynyttä sisällissotatutkimusta ei ole juuri julkaistu, mikä on materiaalin laajuuden huomioon ottaen hämmästyttävää. 1980-luvulla ilmestynyt Jarl Kronlundin pro gradu -tutkielma paikkasi puutetta vain osin.¹⁰ Sitä on kuitenkin käytetty lähteenä esimerkiksi Hyvinkään yleisessä paikallishistoriassa sisällissotaa käsittelevissä osioissa.¹¹ Paikallishistoriallista näkemystä jälkiselvitelyihin Hyvinkäällä on myös jonkin verran tarjonnut Marko Tikka osana laajempaa teos-

¹⁰ Kronlund, Jarl: Hyvinkää itsenäisyysodassa 1918. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston Suomen ja Skandinavian historian laitos 1988.

¹¹ Junnila 1988, 108–124.

taan.¹² Tauno Tukkinen *”Kadonnut kapinassa”*. *Hyvinkään punaisten henkilötappiot 1918* (2002) on valottanut jonkin verran sodassa ja sen jälkiselvittelyissä menehtyneiden hyvinkääläisten kohtaloja.

Naistutkimus tuli osaksi sisällissotatutkimusta 1990-luvulta lähtien. Kiinnostus sodassa toimineita naisia kohtaan alkoi useilla pro gradu -tutkielmilla ja on saanut jatkoa myös kirjallisuudessa. Esimerkkejä sisällissodassa toimineisiin naisiin kohdistuneesta opinnäytetyötutkimuksesta ovat Marja Piironen-Honkasen *Punakaartin aseelliset naiskomppaniat Suomen sisällissodassa 1918* (Helsingin yliopisto 1995), Juha Aleniuksen *Toimeentulon pakosta valtiota vastaan. Naiset sisällissodan jälkiseurauksissa Lahdessa 1918* (Joensuun yliopisto 1996), Anu Hakalan *Housukaartilaiset eivät tyytyneet. Maarian punakaartin naiskomppania Suomen sisällissodassa* (Turun yliopisto 2004), Tiina Lintusen *Punaisen naisen kuvat. Vuonna 1918 tuomitut Porin seudun punaiset naiset* (Turun yliopisto 2006), Anna Rajavuoren *”Työväenluokan urhea tytär”. Kertomus Sofia Hjulgrénin teloituksesta työväen julkisuudessa 1919–1960* (Helsingin yliopisto 2006) sekä Varpu Anttosen *Valkeakosken naiskaarti Suomen sisällissodassa 1918* (Tampereen yliopisto 2009). Tuore osoitus jatkuvasta kiinnostuksesta sodassa toimineita naisia kohtaan on myös Tuomas Hopun vuonna 2008 julkaistu kirja *Tampereen naiskaarti. Myytit ja todellisuus*. Monet tutkijat ovat olleet kiinnostuneita erityisesti sotapropagandan ja todellisten tapahtumien välisistä ristiriidoista. Punakaartilaisnaisiin kohdistui sisällissodan aikana sekä sen jälkiselvittelyissä paljon stereotyyppioita ja luokitteluja, jotka myöhempi tarkastelu on osoittanut perättömiksi. Naisiin kohdistuneet stereotyyppiat olivat vireeltään sekä positiivisia että negatiivisia. Naisia haukuttiin ”Ryssän morsiamiksi” ja ”lahtarin morsiamiksi”, mutta toisaalta heistä rakennettiin myös sankarimyyttejä tarinoimalla heidän urhoollisista suorituksistaan ja järkkymättömästä taistelutahdostaan.

Aikaisemman sisällissotatutkimuksen ollessa hyvin niukkaa Hyvinkään osalta, tutkimukseni tulee punakaartilaisnaisten osalta suhteutumaan lähinnä muiden paikkakuntien punaisiin naisiin. Tutkimuksen rajauksen samankaltaisuuden vuoksi vertailukohtia tarjoavat erityisesti edellä mainitut Lintunen ja Anttonen, joiden tutkimuksissa mukana ovat myös muissa kuin kivääritehtävissä toimineet punakaartilaisnaiset. Asekaartilaisten osalta olen pystynyt tekemään vertailevia havaintoja myös muiden edellä mainittujen tutkimusten kanssa. Tekstiiliteollisuustaustaisuuden vuoksi myös Hopun tutkimus Tampere tarjoaa kiinnostavia vertailukohtia. Vertailujen tekeminen auttaa suhteuttamaan Hyvinkään tilan-

¹² Tikka, Marko: *Kenttäoikeudet. Välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2004.

netta ja arvioimaan esimerkiksi hyvinkääläisnaisiin kohdistuneiden rankaisutoimenpiteiden ankaruutta sisällissotakontekstissa.

1.3 Alkuperäislähteet ja tutkimuksen metodit

Tutkimukseni perustuu suurelta osin alkuperäislähteisiin, sillä Hyvinkään punakaartilaisia ei ole aikaisemmin käytännössä tutkittu lainkaan. Tässä luvussa esittelen käyttämiäni alkuperäislähteitä ja niiden syntytapaa sekä arvioin niiden todistusarvoa. Tuon myös esiin tutkimukseni metodeja, jotka ovat hyvin kiinteässä suhteessa alkuperäislähteisiin.

1.3.1 Kuulustelupöytäkirjat ja valtiorikosoikeuksien asiakirjat

Tutkimuksessani tärkeimpiä alkuperäislähteitä ovat erilaiset sisällissodan jälkiselvittelyissä syntyneet oikeusasiakirjat, joita säilytetään Kansallisarkistossa: kenttäoikeuksien pöytäkirjat, esikuulustelupöytäkirjat sekä valtiorikosoikeuksien (VRO) ja valtiorikosylioikeuden (VRYO) aktit. Valkoisten järjestelmällisyyden vuoksi jopa Hyvinkään kokoisesta pitäjästä asiakirjoja syntyi valtava määrä. Noudatan tutkimuksessani aikajärjestystä seuraten Hyvinkään punaisten naisten osallisuuden jälkiselvittelyjä sodan loppumetreiltä alustavien tutkintojen kautta yhä virallisempiin ja kattavampiin tutkimuksiin, jotka monen kohdalla johtivat rikosoikeudelliseen syytteeseen.¹³ Osa naisista oli mukana läpi kaikkien eri tutkintavaiheiden. Osa puolestaan kuulusteltiin ainoastaan jälkiselvittelyjen alku- tai loppuvaiheessa, jonka jälkeen heidät joko vapautettiin tai muutamassa tapauksessa teloitettiin.

Hyvinkään tutkijalautakuntien eli ns. kenttäoikeuksien työ alkoi 24.4.1918, ja toukokuun loppuun mennessä kuulustelun tai vapautuspäätöksen kohteena oli ollut 457 henkilöä, joista 64 oli naisia.¹⁴ Koska Hyvinkään valtauksen aikaan 20.–21.4.1918 sisällissota ei ollut kaikilla paikkakunnilla vielä päättynyt, oli pitäjän nopea puhdistus valkoisen vallan vaikuttamisen takia elintärkeää. Kenttäoikeuksien päämääränä ympäri maata oli punaisten toiminnan nopea lamauttaminen.¹⁵ Oikeudet toimivat eräänlaisena alkukartoituksena val-

¹³ Aikajärjestys ei ole täydellinen, sillä tutkimuksen eri vaiheet tapahtuivat osin päällekkäin.

¹⁴ Muutamia kenttäoikeuksissa ainoastaan nimeltä mainitut naiset olen pystynyt todennäköisin syin toteamaan samoiksi henkilöiksi myöhemmin esitutkinnoissa kultujen kanssa. Ainoastaan muutaman kenttäoikeuksissa mainitun naisen henkilöllisyys ei ole tullut selville muiden sisällissotaan liittyvien pöytäkirjojen avulla.

¹⁵ Tikka 2004, 113.

kokaartia kiinnostavista henkilöistä. Kenttäoikeuksissa mainituista naisista kaksi teloitettiin ja 33:a kuulusteltiin myöhemmin perinpohjaisemmin esitutkintavaiheessa. Huomattava määrä naisia päästettiin tässä vaiheessa vapaaksi, kun taas esitutkintoihin kutsuttiin paljon uusia naisia. Moni nainen tai tyttö olikin haettu kenttäoikeuksien kuulusteltavaksi toiveena saada lisätietoja perheeseen kuuluvan mieskaartilaisen toimista.

Marko Tikan kenttäoikeuksia tutkivassa teoksessa Hyvinkään pöytäkirjoja on jonkin verran tuotu esiin, mutta naiset eivät ole tutkimuksen pääasiallinen kohde. Yleisesti käytön vähäisyyttä selittänee kenttäoikeuksien pöytäkirjojen luonne, joka tekee niistä lähteenä myöhemmässä vaiheessa syntyneitä virallisia esitutkintapöytäkirjoja haastavampia. Niiden muoto oli hyvin vapaa ja kuulustelijoilla oli kiire, joten monesta kuulustellusta ei ole sen vuoksi juurikaan tietoa. Pöytäkirjat ovat tavallisia konseptipapereita, joille tekstiä on kirjoitettu tiheään, eikä yhdelle kuulustellulle tavallisesti suotu montakaan riviä. Kenttäoikeuden pöytäkirjoja lähestyn valkokaartin strategisista lähtökohdista käsin tarkastellen esimerkiksi sitä, minkälaiset naiset valikoituivat tutkintojen kohteiksi jälkiselvittelyjen alkuvaiheessa ja minkälaiset perusteet johtivat kuulustelun jälkeen pidätysmääräykseen.

Kenttäoikeuksista siirryttiin pian koko maassa virallisempiin vankien esikuulusteluihin, joita hoitivat paikalliset tutkintoasianpäälliköt. Majuri Gustaf Aminoffin organisoima Suomen punavankien esitutkinta, jota varten hän laaditti viralliset esitutkintalomakkeet,¹⁶ johti n. 718 hyvinkääläisen miehen ja naisen kuulusteluun.¹⁷ Esikuulusteluissa lomakkeeseen kirjattiin tietoja vangin perhesuhteista ja taustasta, toiminnasta työväenliikkeessä ja sittemmin punakaartissa sekä mahdollisia tietoja murhista tai takavarikoinneista. Esikuulustelut alkoivat toukokuussa 1918, ja ne jatkuivat hyvinkääläisnaisten osalta aina joulukuulle saakka. Kuulustelut muodostivat rungon, jonka pohjalta valtiorikosoikeuksien syyttäjät saattoivat arvioida vangin osallisuutta kapinaan ja mahdollista tarvetta nostaa rikosoikeudellista seuraamusta vaativa syyte. Hyvinkääläisnaisia kuulusteltiin kaikkiaan 148; heistä 116 oli toiminut punakaartin tehtävissä. Pääosa kuulusteluista pidettiin Hyvinkään pitäjässä, jonne kuulusteltavia oli lähetetty Lahdesta asti. Lisäksi naisia saattoi joutua esi-

¹⁶ Kekkonen, Jukka: Laillisuuden haaksirikko. Rikosoikeudenkäyttö Suomessa vuonna 1918. Laki-miesliiton kustannus, Helsinki 1991, 53–54.

¹⁷ Mukana ovat kaikki tutkimani pöytäkirjat, mukaan lukien kaikki Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkiston Hyvinkään kansioissa olleet esitutkinnat, sekä niiden valtiorikosoikeuksissa kuulusteltujen hyvinkääläisnaisten esitutkinnat, jotka oli liitetty osaksi valtiorikosoikeuden aktia. VRO:ssa syytetyistä monen esitutkinta tapahtui muulla paikkakunnalla kuin Hyvinkäällä. Muualla kuin Hyvinkäällä, esim. Lahdessa, vankeina olleiden ja tutkittujen hyvinkääläismiesten esitutkintapöytäkirjat eivät ole mukana luvussa. Hyvinkään esitutkintapöytäkirjat A–Ö. Ar1, Ar2, As1, VROSyA; VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

kuulusteluihin siinä pitäjässä, jossa he vangitsemishetkellä olivat.¹⁸ Kuulustelujen tässä vaiheessa tutkintoasiainpäälliköillä oli yleensä pätevä syy kunkin henkilön kuulusteluun ja turhia kuulusteluja tapahtui vähemmän kuin alkuvaiheessa. Toisaalta kuulustelujen funktio oli myös hieman erilainen, sillä alkuvaiheen kenttöoikeuksissa oli tärkeä saada nopeasti tietoon mahdollisten syyllisten nimiä ja olinpaikkoja, joista myös kaartiin kuulumattomilla saattoi olla tietoja.

Valtiorikosoikeuden 145 osastoa perustettiin 31.5.1918 alkaen sisällissodan kapinallisten rankaisemiseksi, ja niissä syytettynä oli vuoden aikana kaiken kaikkiaan 75 575 suomalaista, mukaan lukien 81 hyvinkääläisnaista.¹⁹ Valtiorikosylioikeuteen tuomion saaneet puolestaan saattoivat vedota tuomionsa lieventämiseksi. Toisinaan myös osa oikeuden jäsenistä vaati ehdollisen tuomion muuttamista ehdottomaksi, jolloin tapaus myös alistettiin VRYO:n tutkittavaksi. Hyvinkääläisnaisista 10:n tapaus käsiteltiin VRYO:ssa.²⁰ Kolmannen laajan alkuperäislähteiden ryhmän tutkimuksessani muodostavatkin VRO:n ja VRYO:n aktit, joissa kaikissa oli liitteenä edellä mainittu esikuulustelupöytäkirja. Aktit ovat lähdetyypeistä kattavin, sillä itse oikeudenkäynnissä syntyneen syytepöytäkirjan lisäksi niissä on liitteenä useampikin syytetyn toimintaa valottava asiakirja. Aktit ovat olleet punakaartilaisnaisten tutkimuksessa käytetyin asiakirjatyyppejä.²¹ Hyvinkääläisnaisten tapauksia käsiteltiin oikeuden eri osastoissa heinäkuun ja joulukuun välisenä aikana. Akteja käytän omassa tutkimuksessani erityisesti naisten erilaisten toimenkuvien rikosoikeudellisia seuraamuksia silmälläpitäen.

VRO:n oikeudenkäyntipöytäkirjan liitteenä oli tyypillisesti syytetyn kotipaikan suojeluskunnan lausunto sekä seurakunnan virkatodistus, jotka paikallinen tutkintoasianpäällikkö virallisten ohjeiden mukaan hankki vangista tämän esikuulustelun jälkeen. Suojeluskunnan lausunto annettiin virallisella kaavakkeella, johon merkittiin tietoja syytettynä olevan henkilön toimeentulosta, luonteesta (”kiivas tahi rauhallinen, työteliäs, vaiko lakkoihin yllyttelijä”), elämäntavoista (”säännölliset tahi kuljeksivaa elämää”), työväentoimintaan osallistumisesta, osanotosta taisteluihin sekä mahdollisesta kapinaan yllyttävästä toiminnasta. Monessa aktissa on myös liitteenä syytetyn sukulaisten tai entisten työnantajien vapaamuotoisia kirjeitä, jotka tutkimieni naisten tapauksissa tavallisesti puolustivat syyte-

¹⁸ Kenttöoikeuksien kuulustelukäytännöistä ks. Tikka 2004, 137.

¹⁹ Suomen Virallinen Tilasto (SVT) XXIII: 32. Oikeustilasto. Virallinen tutkimus vuoden 1918 valtiirikollisista. Helsinki 1923, 5, 15.

²⁰ Yhteensä tapausten määrä VRYO:ssa oli 24 467. SVT XXIII: 32, 10.

²¹ Esim. Hakala, Anu: Housukaartilaiset eivät tyytyneet. Maarian punakaartin naiskomppania Suomen sisällissodassa. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston historian laitos 2004; Lintunen, Tiina: Punaisen naisen kuvat. Vuonna 1918 tuomitut Porin seudun punaiset naiset. Lisensiaatintutkimus. Turun yliopiston poliittisen historian laitos 2006.

tyn viattomuutta ja hyvätapaisuutta. Kun aineistoa oli kustakin vangista riittävästi, toimitettiin ne VRO:n syyttäjälle, joka tarpeen vaatiessa nosti syytteen valtiorikosoikeudessa.

Olen tutkimuksessani pyrkinyt löytämään VRO:n ja VRYO:n tiedostoista kaikki hyvinkääläisnaiset. Syytettyjen luetteloista haut tehdään kuitenkin nimen eikä esimerkiksi paikkakunnan perusteella, joten olen voinut löytää ainoastaan ne naiset, joiden nimi on tullut vastaan tutkimukseeni kuuluvissa muissa asiakirjoissa. Kaikki VRO:ssa syytteen saaneet naiset, joiden esitutkinta tapahtui Hyvinkäällä, ovat löytyneet ongelmitta, sillä näiden esitutkittujen nimet löytyvät paikkakuntaa koskevasta valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkiston kansioista. Mikäli naisen esitutkinta tapahtui jollakin toisella paikkakunnalla kuin Hyvinkäällä, on kuitenkin mahdollista, että se on jäänyt tutkimukseni ulkopuolelle. Tutkimuksessani VRO:n syytteen saaneista naisista kuitenkin 51 oli kuulusteltu jollakin muulla paikkakunnalla kuin Hyvinkäällä, joten myös suuremmille vankileireille joutuneiden naisten tapauksia on mukana runsaasti.

1.3.2 Punaisten muistelukerronta

Oikeusasiakirjojen lisäksi käytän tutkimuksessani mahdollisuuksien mukaan punaista näkökulmaa valottavia aineistoja. Tärkeä asiakirja on v. 1971 hyvinkääläisen keräystoimikunnan kokoama *Muistitietoja vuosien 1917–18 tapahtumista Hyvinkäällä*, joka toimitettiin Työväen Muistitiedon Keruutoimikunnan ja Helsingin yliopiston kehotusten pohjalta.²² Muistitiedon keruussa mukana oli mm. sisällissodassa menehtyneiden omaisia, punakaartiveteraaneja ja järjestöveteraaneja. Kansan arkiston muistelmakokoelmasta olen lisäksi löytänyt Helga Rossin v. 1988 tekemän hyvinkääläisnaisen haastattelun vuoden 1918 tapahtumista. Työväen arkistosta löysin lisäksi yhden Heimo Huhtasen v. 1964 tekemän pitkän haastattelun eräästä hyvinkääläisnaisesta, joka vanhempineen joutui Hämeenlinnan vankileirille, ja tuli myöhemmin v. 1918 tuomituksi aseenkannosta valtiorikosoikeuden edessä.

Vuoden 1918 muistelukerrontaan liittyy vaikenemisen kulttuuri, jota on ollut vaikea murtaa. Traumaattisia tapahtumia on jo psykologisista syistä vaikea palauttaa mieleen, sillä syvällä piilevä tunnetason muisti yrittää palauttaa tapahtumat mieleen juuri sellaisina

²² Alho, Vilho - Haapanen, Paavo - Halme, Vilho - Syrman, Viljo - Valtanen, Valfrid: *Muistitietoja vuosien 1917–18 tapahtumista Hyvinkäällä*. 2. uud. p. (Ei kustantajaa), Hyvinkää 1997.

kuin ne olivat.²³ Muisteluun liittyy vaikenemista, ei ainoastaan siksi, että muistot olivat usein kipeitä, vaan myös siksi, että tiettyjä asioita ei ollut sopivaa muistella eikä punaisella puolella taistelleita ollut sopivaa surra. Punaisen osapuolen muistelukerrontaa pidettiin yhteiskunnallisesti tuomittavana vielä 1960-luvun alussa, jolloin mm. Väinö Linna, Veijo Meri ja Paavo Haavikko saivat kritiikkiä valkoisesta näkökulmasta toteutetun kerronnan täydentämisestä ja jopa korvaamisesta punaisesta näkökulmasta toteutetulla kerronnalla.²⁴ 1960-luvulla, yli neljä vuosikymmentä sotatapahtumien jälkeen, kansalaisille annettiin ensimmäistä kertaa vapaus kertoa omia tulkintojaan ja muistojaan sotatapahtumista arkistolaitosten perinnekyselyiden yhteydessä. Erityisesti punaisen osapuolen muisteluisa tuotiin esiin asioita, joista julkisuudessa oli siihen asti vaiettu.²⁵

Muistin politiikasta vuoden 1918 tapahtumien yhteydessä on kirjoittanut erityisesti Ulla-Maija Peltonen. Peltonen on todennut, että vaikka muisteluihin liittyy halua unohtaa ja kenties parannella mennyttä, tutkijalle myös tämä tieto voi olla hedelmällistä tutkimuskysymyksen kannalta.²⁶ Omaa tutkimustani vähäisetkin muistelukertomukset ovat rikastuttaneet korvaamattomalla tavalla, sillä ne olivat ainoa keino tavoittaa suurille vankileireille vietyjen hyvinkääläisnaisten kokemus sodasta. Näin pitkän ajan takaisten tapahtumien muisteluun liittyy kuitenkin epävarmuustekijöitä. Muistamiseen ovat ajan kuluessa vaikuttaneet suvun kesken ja yleisesti yhteiskunnassa käydyt keskustelut sisällissodasta. Tapahtumat ovat lisäksi koskettaneet haastateltuja henkilökohtaisella tasolla, sillä moni menetti sodassa perheenjäseniään. Sotamuistojen traumaattisuus kuitenkin myös edistää muistojen säilymistä elävinä mielessä. Muistojen kestävyyttä edistävät tapahtumien suuri emotionaalisuus ja niiden toistuva kerronta.²⁷

Vuoden 1918 muistelukerrontaa hyödynnettäessä on syytä pitää mielessä muutama eri seikka jo mainitun muistin sosiaalisen konstruoinnin ohella. Kertomuksissa muistitieto ja muistelmat yleensä sekoittuvat – samanaikaisesti kerrotaan yksityiskohtaisesti tapahtuneesta ja tehdään yleistäviä tulkintoja, joissa viitataan esimerkiksi ”moniin muihin” ihmisi-

²³ Tämän on huomannut esimerkiksi Lawrence L. Langer saksalaisilta keskitysleireiltä toisessa maailmansodassa selviytyneiden juutalaisten muistelukerrontaa tutkiessaan. Kerättäessä muistitietoa vuosien 1918 tapahtumista tuli myös esiin paljon tapauksia, joissa kertoja ei ollut kertonut tapahtumista edes omalle perheelleen tai suvulleen. Peltonen, Ulla-Maija: Punakapinan muistot: Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1996, 27–29.

²⁴ Peltonen 1996, 15–16.

²⁵ Peltonen, Ulla-Maija: Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003, 16.

²⁶ Peltonen 2003, 13.

²⁷ Peltonen 1996, 28.

siin.²⁸ Erityisesti yleistävissä tulkinnoissa on syytä pitää varansa ja muistaa kokemuksen subjektiivisuus. Kertomuksissa esiintyy usein myös huhuja eli kertomuksia, jotka tiedontarpeen ollessa suuri leviävät suuressa ihmisjoukossa nopeasti ja tuovat kuulijalleen selvyyttä epätietoisuuteen tai apua tietyn ongelman ratkaisussa. Vuoden 1918 kontekstissa huhupuheet olivat tärkeä tiedonlähde erityisesti vankileireillä.²⁹ Menneisyyttä saatetaan myös parannella esimerkiksi vaikenemalla joistakin aiheista. Joitakin kiinnostavia seikkoja kävi ilmi esimerkiksi vertaillen muistelmissa esitettyjä tietoja valtiorikosoikeuden pöytäkirjoissa esitettyihin tietoihin.

1.3.3 Muut asiakirjat

Erilaisten kuulustelupöytäkirjojen ja muistelmien lisäksi olen hyödyntänyt tutkimukseni Kansallisarkistossa säilytettävää *Topographica II: Hyvinkää* -kokoelmaa, jota ei tiettävästi ole aikaisemmin käytetty tutkimuksessa.³⁰ *Topographica* sisältää Hyvinkään valkokaartin vihkosia ja papereita lähinnä toukokuulta 1918. Ne sisältävät mm. määräyksiä koskien pidätyksiä, vankeja sekä teloitusten toteuttamista. Punaisen puolen sekalaisia asiakirjoja Hyvinkään alueelta olen puolestani hyödyntänyt jonkin verran Työväen arkistossa ja Kansan arkistossa.

Tutkimuksessani olen viitannut myös jonkin verran Riihimäen ja Hyvinkään paikallislehteen. Lehti oli voimakkaan porvarillinen ja se oli lakkautettuna ajalla 27.1.–7.5.1918. Useita lehden toimittajia oli joutunut punaisten vangiksi, mikä osaltaan siivitti hyvin tuomitsevan näkökannan syntyä lehden jatkaessa toimintaansa toukokuussa. Hyvinkääläisnaisista tehtiin joitakin mainintoja myös Uudenmaan läänin muissa sanomalehdissä; näihin törmäsin yleistä sisällissotakirjallisuutta lukiessani.

Kuulustelupöytäkirjoille ja muistitiedolle yhteistä on se, että ne välittävät kuvaa lähes poikkeuksetta ainoastaan sisällissodasta hengissä selvinneistä punaisista naisista. Olen kuitenkin halunnut liittää tutkimukseeni tietoja myös niistä hyvinkääläisnaisista, jotka menettivät henkensä taisteluissa tai sodan jälkiselvittelyissä valkoisen terrorin uhreina. Näiden tietojen saamisessa olen hyödyntänyt erityisesti Suomen sotasurmat 1914–1922 -

²⁸ Vuoden 1918 kontekstissa muistitiedolla viitataan usein kansanomaiseen historian tulkintaan yleisemmällä tasolla. Muistelmat sen sijaan pureutuvat yksittäistapahtumiin. Peltonen 1996, 40–43.

²⁹ Peltonen 1996, 47–50.

³⁰ Kansallisarkiston henkilökunnan mukaan. Lisäksi lähde ei ole tullut vastaan käyttämässäni kirjallisuudessa. Asiakirjojen kopioita on käytettävissä myös Kansan arkiston Hyvinkää 1918 -kokoelmassa.

projektin Internetiin luomaa nimitiedostoa. Nimitiedoston kokoamisessa on hyödynnetty esimerkiksi papiston tilastoja, seurakuntien rippikirjoja, SDP:n tilastoja, seurakuntien kuolleiden ja haudattujen luetteloja sekä vuoden 1918 sotavankilaitoksen arkistoa.³¹ Jokaisesta surmansa saaneesta on saatavilla huomattava määrä tietoja, mukaan lukien syntymäaika ja -paikka, kuolinpaikka ja -aika, kuolintapa, ammatti, siviilisääty sekä asema sodankäynnissä (sotilas vai siviili). Näitä tietoja olen joidenkin naisten kohdalla pystynyt täydentämään kuulusteluissa annetuilla tiedoilla.

1.3.4 Tutkimusmenetelmä

Materiaalin laajuuden ja oikeuden pöytäkirjojen järjestelmällisen otteen vuoksi tutkimukselleni on erityistä hyötyä tilastollisista menetelmistä. Tilastot ja kaaviot mahdollistavat suuren tietomäärän esittämisen vertailukelpoisessa muodossa. Tilastojen tekemisessä olen saanut vaikutteita aiemmasta sisällissodatutkimuksesta, etenkin naisten osallisuutta ja tuomiokäytäntöjä koskevasta tutkimuksesta. Tilastojen ja kaavioiden avulla hyvinkääläisnaisten osallisuutta ja oikeudenkäyntejä on mahdollista myös verrata muiden paikkakuntien punakaartilaisnaisiin. Naisten sisällissodan aikaisia toimenkuvia tarkastelen suhteessa sekä sota edeltävään aikaan että sodan jälkeiseen aikaan. Tietty sosiaalinen tausta teki punakaartiin liittymisestä todennäköisempää ja vaikutti myös siihen, valitsiko nainen työvälineekseen kauhan vai kiväärin. Sodan jälkiselvittelyissä toimenkuvilla oli jälleen merkitystä, ja ne vaikuttivat varsin voimakkaasti siihen, kuinka pitkän ajan nainen joutui esimerkiksi viettämään vankileirillä.

Ihmisten kategorisointi edellyttää kuitenkin aina määrittelyjen tekemistä, ja tähän liittyy epävarmuustekijöitä. Ei ole esimerkiksi ollut aina yksiselitteistä, onko punakaartin tehtävissä toimineen naisen toimenkuva kategorisoitavissa aseenkannoksi vai sairaanhoitajan tehtäviksi rintamilla, sillä eri lähteet antavat ristiriitaista tietoa. Epävarmoissa tapauksissa olen tavallisesti luottanut tietoon, joka on ollut useamman todistusasiakirjan toteama, ja tehnyt kategorisoinnin sen pohjalta.³² Tilastotietoja tutkittaessa on syytä myös pitää mielessä, että vaikka ne sisältävät kaikki löytämäni hyvinkääläiset punakaartilaisnaiset, ei kaikkia punaisen puolen naisia koskaan kuulusteltu. Lisäksi kuulusteluissa annetut tiedot ovat saattaneet olla harhaanjohtavia tai vääristeltyjä, esimerkiksi syytetyn oman toiminnan tai kaartiin liittymisen motiivien osalta.

³¹ Suomen sotasurmat 1914–1922 -projektin (SSSP) nimitiedosto. <<http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmaetusivu/main>>.

³² Myös liitteissä esitettyjä toimenkuvia tarkasteltaessa on syytä pitää mielessä, että moni naisista oli ottanut osaa useampaan eri toimeen, joista vain raskauttavin tai todennäköisin on mainittu.

Tilastojen pohjalta teen erilaista vertaileva tutkimusta. Vertailua tapahtuu niin hyvinkääläisten naisten ja miesten välillä kuin hyvinkääläisnaisten ja muiden paikkakuntien punaisten naisten välillä. Kenttäoikeuksissa vertailupohjaa olen saanut Marko Tikan tutkimuksesta, jossa hän on tutkinut 12 eri paikkakunnan kenttäoikeuksien pöytäkirjoja. Hyvinkääläismiehistä käytössäni on ollut 560 kuulustelupöytäkirjaa, jotka luovat kattavan vertailupohjan hyvinkääläisten miesten ja naisten välille.³³ Valtiorikosoikeuksissa syytetynä olleita hyvinkääläisnaisia ja heidän saamiaan tuomioita vertaan muilla paikkakunnilla toimineiden punaisten naisten saamiin syytteisiin ja tuomioihin, joita on tutkittu melko kattavasti. Läpi tutkimustyöni tilastollisena vertailukohtana koko maan tilanteeseen toimivat Suomen virallisen tilaston tutkimus vuoden 1918 valtiorikollisista, Jaakko Paavolaisen tutkimukset sekä Marja Piironen-Honkasen *Punakaartin aseelliset naiskomppaniat Suomen sisällissodassa 1918*, joka on ainoa koko maan naisasekaartilaisista tehty tutkimus.

Tilastollisesta analyysistä huolimatta lähestyn tutkimuskohteitani runsaasti myös yksilötasolla, mikä mielestäni on paikallishistoriallisen tutkimuksen rikkaus. Aikaisemmassa tutkimuksessa on jonkin verran esitetty kysymyksiä yksilöiden esiin nostamisen eettisyydestä sisällissotakontekstissa. On kysytty, onko tutkijalla oikeus mainita henkilöitä nimellä.³⁴ Yksilötason tarkastelun sivuuttaminen veisi kuitenkin niin paljon pois tutkimuksen syvyydestä, että en näe sitä mahdollisena saati järkevänä vaihtoehtona. Naisten yksilötarinat sisällissodan ajalta ovat äärimmäisen kiinnostavia. Vuoden 1918 kontekstissa rikosoikeudellisen syytteen saaminen oli enemmän sääntö kuin poikkeus, joten tapahtumien ei pitäisi asettaa ketään häpeään. Muistaminen ja kirjoittaminen itsessään ovat osa tutkimuskohteelle suotua kunnioitusta, sillä historiassa kaikkein synkimpänä kohtalona näen unohdetuksi tulemisen.

2 HYVINKÄÄ – PUNAINEN PAIKKAKUNTA

Hyvinkäältä muodostui v. 1918 voimakkaan punainen paikkakunta. Syynä tähän oli työläisten suuri osuus pitäjän väestöstä. Hyvinkään väkiluku oli kasvanut voimakkaasti koko 1900-luvun alkuosan, ja v. 1917, kun Hyvinkään kunta itsenäistyi Hausjärven ja Nurmijär-

³³ Tutkimuksen rajauksen ylläpitämiseksi en ole tutkinut hyvinkääläismiehiä tarkemmin esimerkiksi VRO:n aktien osalta.

³⁴ Hoppu 2008, 16; Anttonen, Varpu: Valkeakosken naiskaarti Suomen sisällissodassa 1918. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston historiatieteen laitos 2009, 12–13.

ven kunnista, pitäjän väkiluku oli 7 371.³⁵ Väestönkasvu kulki käsi kädessä pitäjän nopean teollistumisen kanssa. Hyvinkää oli sijaintinsa puolesta strategisella paikalla rautatien varrella, ja väkeä muutti teollistuvaan pitäjään paljon muilta paikkakunnilta. Teollistumisen keskipisteeksi nousi villatehdas, jota hiljalleen laajennettiin. Paikkakunnan asiakirjoissa sodan ajalta viitattaessa ”tehtaaseen” tarkoitettiin juuri villatehdasta. Punakaartiin liittyneistä naisista puolet oli muuttanut muualta, ja tavallisesti muuton syynä olivat olleet juuri villatehtaan työt.³⁶

Marraskuussa 1917 järjestetyn suurlakon jälkeen Hyvinkäälle perustettiin järjestyskaarti sahatyömies Emil Lahtisen johdolla. Kaartin majapaikaksi tuli työväentalo, jonne myös sijoitettiin takavarikoidut aseet. Tammikuun 1918 lopussa vallankumouksen alkaessa järjestyskaarti sulautui punakaartiin.³⁷ Helmikuussa punakaartin vahvuudeksi Hyvinkäällä kirjattiin 1097 jäsentä, joista naisia oli 192.³⁸ Kaartin eri tehtäviin liittyi kuitenkin lisää miehiä ja naisia maaliskuussa. Riihimäen Sanomien mukaan punaisia oli huhtikuussa Hyvinkäällä ”n. 3,000 miestä, minkä lisäksi tuli kehräämön naispataljoona”. Arvioon oli kuitenkin sisällytetty Högforsin suunnalta ja Nummelasta alueelle saapuneet punaisten vahvistusjoukot.³⁹ Riihimäen Sanomat edusti myös porvaristista näkökulmaa, joten liioittelu kuului sotaan koskevan kerronnan olennaispiirteisiin, ja vallankumousliikkeeseen viitattiinkin mm. ”rosvokapinana”.⁴⁰ Vallankumouksen alkuaikoina työläisnaisia liittyi lähinnä sairaanhoito- ja muonitustehtäviin, mutta tilanteen kiristyessä huhtikuussa naisia alettiin nopealla aikataululla kouluttaa myös asekaartilaisiksi. Toiminnastaan sisällissodassa ehdottomaan kuritushuonerangaistukseen tuomitun hyvinkääläisnaisen mukaan paikkakunnan naiskaartiin kuului n. 60 naista.⁴¹

Millainen tausta punakaartiin liittyneillä työläisnaisilla oli, ja missä he viettivät aikaansa ennen alkutalvea 1918? Tähän kysymykseen etsin vastausta tarkastelemalla joitakin seikkoja punakaartiin liittyneiden hyvinkääläisnaisten lapsuudesta, aikuistumisesta ja työväen toiminnasta ennen vuotta 1918, sekä poliittisesta tilanteesta Hyvinkäällä ennen sisällissodan puhkeamista.

³⁵ Alho et al. 1997, 3.

³⁶ Hyvinkään esitutkintapöytäkirjat A-Ö. Ar1, Ar2, As1, VROSyA; VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³⁷ Junnila 1988, 81.

³⁸ Hyvinkään Työväen neuvoston kokouksen pöytäkirja 13.2.1918. 323.3 Vuoden 1918 arkisto, kansio 6, Työväen arkisto (TA).

³⁹ Riihimäen Sanomat 22.5.1918.

⁴⁰ Riihimäen Sanomat 8.5.1918.

⁴¹ Iida Lyydia Laine VRYO 11310. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA. Käsitteellä ”naiskaarti” viitataan nimenomaan asetta kantaneisiin kaartilaisiin.

2.1 Lapsuus työläisperheessä: varhain työelämään

Työläisperheiden tyttöjen peruskoulutus yleistyi 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa. Punakaartin toimissa olleista, kuulustelluista hyvinkääläisnaisista reilut 70 % oli käynyt kansakoulua.⁴² Lisäksi noin 10 % oli käynyt kiertokoulua. 14 % oli luku- ja kirjoitustaitoisia, mutta ei ollut käynyt koulua. Ainoastaan muutama naisista ei osannut kirjoittaa tai lukea.⁴³ Kuitenkin vain kahdella naisella oli kansakoulun lisäksi muita opintoja. Marja Piironen-Honkasen tutkimuksessa usean eri paikkakunnan aseellisista naiskaartilaisista 74 % oli käynyt kansakoulua.⁴⁴ Asetta kantaneet naiset olivat keskimäärin nuorempia kuin muissa toimissa olleet punakaartilaisnaiset, joten Piironen-Honkasen tulos ei yllätä. Hyvinkäällä koulutustilanne oli itse asiassa varsin hyvä, sillä myös 1800-luvun puolella syntyneet olivat saaneet koulutusta. Monet 1870–1880-luvuilla syntyneet naiset ilmoittivat käyneensä jonkun vuoden kansakoulua.⁴⁵ Esimerkiksi Porin seudulla punakaartin eri tehtävissä toimineista naisista ainoastaan 58,5 % oli käynyt kansakoulua.⁴⁶

Vaikka koulua usein olikin jokunen vuosi takana, työläisperheiden lapset 1900-luvun alussa oppivat jo varhain tekemään työtä elantonsa eteen ja ottamaan vastuuta perheen arjen pyörittämisestä. Hyvinkääläisiin punaisiin perheisiin sisällissodan koittaessa kuuluneiden Aino Sulkanen ja Aino Teräsen lapsuusmuistelmat kuvaavat työläisperheiden arkea. Aino Sulkanen syntyi v. 1908 ja Aino Teränen v. 1894.

"Aino Sulkanen kävi koulua Hyvinkäänkylässä. Silloisen alkeiskoulun, sen jälkeen kiertokoulua 5 viikkoa. Koti oli työläisasunto, ihan tavallinen kuten siihen aikaan. Kotona oli 3 lehmää, muutama sika ja oma juurikasmaa jossa perunaa viljeltiin. Asuivat samalla tontilla vaarin kanssa, vaari oli kyläseppä. Ainon isä oli kivityömies. Hänen oli kotona tehtävä pienestä pitäen töitä. Lehmät oli talollisten metässä ruokansa perässä. Ainon piti kävellä niitten perässä etteivät mene pahan tekoon vieraitten pelloille. Taloon tekivät työpäivät lehmistä, iso lehmä oli 15 työpäivää ja mulleista 7 työpäivää."⁴⁷

"[...] Harvialassa asuimme minun kuudenteen ikävuoteeni asti, sitten isäni muutti itsenäiseksi kirvesmieheksi, mutta ensistään kuitenkin joutu metsässä rypemään ja milloin vanhemmat lapset siskoni ja veljeni joutuvat häntä avustamaan siellä tukkimetsässä ja

⁴² Mukana luvussa ovat myös ne naiset, jotka olivat käyneet kansakoulua vain yhden tai muutaman vuoden. Hyvinkään esitutkintapöytäkirjat A–Ö. Ar1, Ar2, As1, VROSyA; VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴³ Hyvinkään esitutkintapöytäkirjat A–Ö. Ar1, Ar2, As1, VROSyA; VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁴ Piironen-Honkanen 2006, 49.

⁴⁵ Hyvinkään esitutkintapöytäkirjat A–Ö. Ar1, Ar2, As1, VROSyA; VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁶ 49,1 % oli käynyt kansakoulua ja 9,4 % kansakoulun lisäksi muita opintoja. Lintunen 2006, 44.

⁴⁷ Aino Sulkanen. Muistelmat, Luokka 6 E, Kansan arkisto (KanA).

jokainen meistä sitten jotka kynnelle kykenimme vuorollamme niin jouduimme aina maailmal, minäkin jouduin sitten lapsenpiaks sanottiin siihen aikaan ja mutta ikävä oli siitä kodistakin lähteä, kun ainakin pari kertaa minäkin paikastani sitten karkasin kotiin ja mutta sitten kun meille syntyi vielä se nuorempi veljeni, niin minä kyllä jouduin sitten sellaisena niin kuin kahdeksanvuotiaana hänestä koko kesän sitten huolehtimaan, kun äitikin oli heinäpelloilla ja niinpäs minä jouduin sitten kapaloimaan sun muuta ja samaa touhua se oli koko se lapsuus [...]”⁴⁸

Elinolot olivat yksinkertaiset ja elämä oli työntäyteistä lapsuudesta alkaen. Kun lapsia oli monta, onnistui lapsenhoidon ja työnteen yhdistäminen työläisäideillä siten, että lapset otettiin heinäpelloille mukaan ja varttuneemmat lapset katsoivat nuorempiansa perään.⁴⁹

Kodin töistä siirryttiin jo varhain oikeisiin töihin. Erityisesti käsityöteollisuudesta tuli merkittävä naisten työllistäjä Suomessa 1890-luvulta alkaen, ja alkuvuosina myös lapset olivat tärkeä osa työvoimaa.⁵⁰ Aino Sulkanen oli alkanut hankkia omaa rahaa jo 8-vuotiaana, ja kutomotehtaalte hän kertoi menneensä ensimmäisen kerran työhön 12-vuotiaana.⁵¹ Punaisten naisten keskuudessa työt tehtaassa oli yleisesti aloitettu jo 15–17-vuotiaana. 16-vuotias huhtikuussa vahtipalvelusta kiväärin kanssa toimittanut Selina Nikander oli ryhtynyt tehtaan työhön vuotta aiemmin.⁵² Sairaanhoidajina toimineet 18-vuotias Eva Backman ja 19-vuotias Elsa Moilanen olivat myös olleet tehtaan työssä jo 15-vuotiaasta saakka.⁵³ Tehtaisiin palkatut naiset olivat pääasiassa nuoria ja naimattomia, ja monet jättivät työnsä saadessaan ensimmäisen lapsen. Tehtaissa työskentely muodosti useimmille eräänlaisen varhaisaikuisuuden välivaiheen.⁵⁴ V. 1904 kutomoteollisuudessa työskennelleistä naisista Suomessa yli 50 % oli alle 25-vuotiaita, ja noin 87 % oli naimattomia.⁵⁵

Hyvinkään villatehdas perustettiin Ossian Donnerin toimesta v. 1892 Pipolaan, nykyisen Uuden kirkon läheisyyteen. Aluksi villatehtaan oli määrä ainoastaan kehrätä lankaa lampanvillasta, mutta kun villaa saatiin tehtaaseen huomattavasti arvioitua vähemmän ja lanka kävi huonosti kaupaksi, päätti Donner aloittaa myös puolivillaisen kankaan kudonnan. Tehtaaseen hankittiin kangaspuut. Tuotantoa piti kuitenkin yhä tehostaa kustannus-

⁴⁸ Aino Teränen 41:108, Työväen muistitietotoimikunnan kokoelmat (TMT), TA.

⁴⁹ Markkola, Pirjo: Maaseudun työläisvaimot. Teoksessa Laine, Leena - Markkola, Pirjo (toim.): Tuntematon työläisnainen. Vastapaino, Tampere 1989, 48–49.

⁵⁰ Alle 12-vuotiaiden lasten työskentely tehtaissa kiellettiin lailla v. 1889. Vattula, Kaarina: Lähtöviivallako? Naisten ammatissatoimivuudesta, tilastoista ja kotitaloudesta, Teoksessa Laine - Markkola (toim.) 1989, 23.

⁵¹ Aino Sulkanen. Muistelmat, Luokka 6 E, KanA.

⁵² Selina Aleksandra Nikander VRO 107/475, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁵³ Eva Maria Backman VRO 106/764; Elsa Elina Moilanen VRO 60/364, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

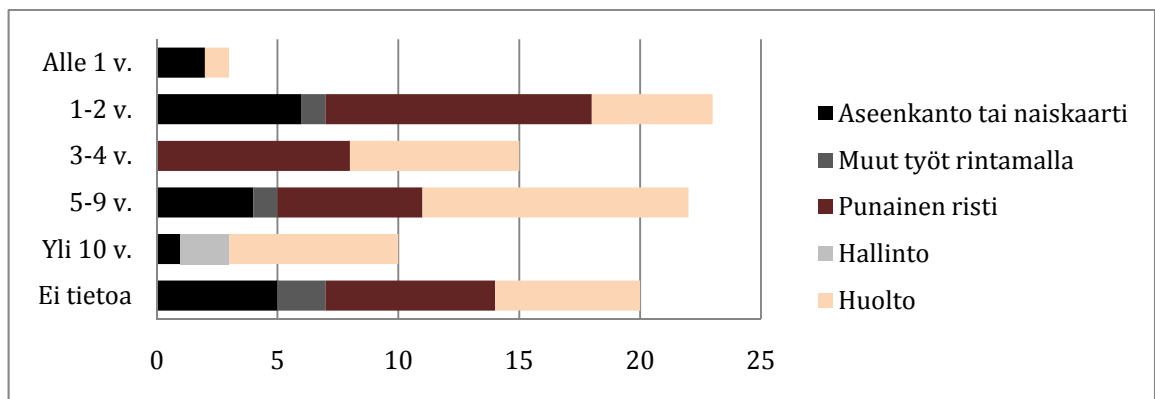
⁵⁴ Vattula 1989, 23–24.

⁵⁵ Vattula 1989, 25–26.

ten kattamiseksi, joten tehtaaseen tilattiin Englannista kaksi kutomakonetta. Kehräämään hankittiin lisäksi värjäykseen soveltuva pesukone ja tilat kankaiden kuivaukselle, mutta yhä kauppiaat valittivat laadun puutteellisuudesta. Donner ei kuitenkaan luovuttanut, vaan perusti osakeyhtiö Hyvinge Yllespinneri och Väfveri Ab:n, ja rakennutti Erskylän kartanolta ostamalleen tontille 60 metriä pitkän ja 24 metriä leveän tiilirakennuksen yhä laajempaa tehdastoimintaa varten. V. 1896 aloitti toimintansa uusi villatehdas, jossa työtä tehtiin 4 kehruukoneen, 40 kutomatuolin ja viimeistely- ja värjäyskoneen äärellä.⁵⁶ Vuosisadan vaihteessa Donner johti villatehtaalla suurta laajennusurakkaa, jota varten paikkakunnalle kutsuttiin toistatuhatta rakennusmiestä ympäri maata. Vanha rakennus haluttiin jättää kehruukoneille, ja uudet rakennukset perustaa kutomolle, valmistamolle ja värjäämölle.⁵⁷ Teollistuminen vauhdittui paikkakunnalla, kun samalla tarvittiin uusia työläisasuntoja sekä parempia kuljetusreittejä.⁵⁸

Kutomotehtaan merkitys oli suuri, sillä v. 1918 punakaartilaisuudesta kuulustelluista naisista 80 % oli ollut nimenomaan villatehtaan työssä.⁵⁹ Suurimman ryhmän kaartilaisista muodostivat 1–2 vuotta villatehtaan työssä olleet (kaavio 1). Heistä löytyi myös suurin joukko aseelliseen toimintaan ryhtyneitä.

Kaavio 1. Villatehtaan naisten työsuhteen pituus ja toimenkuva sisällissodassa.



Lähteet: Hyvinkään esitutkintapöytäkirjat A-Ö, Ar1, Ar2, As1, VROSyA; VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁵⁶ Junnila 1988, 60–61.

⁵⁷ Hautala 1951, 142.

⁵⁸ Junnila 1988, 62–63.

⁵⁹ Esitutkituista punakaartilaisnaisista 93 oli ollut tehtaan työssä. Kutomotehtaan naiset liittyivät punakaartiin ahkerasti myös esim. Tampereella. Ks. Hoppu 2008.

2.2 Naisten osallistuminen Hyvinkään työväenliikkeeseen

Työläisidentiteetti muodostui monilla hyvinkääläisnaisilla juuri villatehtaalaiskokemusten sekä perhetaustan pohjalta. Vuoden 1918 kevättalvella punakaartiin liittyneistä naisista suurin osa oli ollut paitsi töissä villatehtaalla, myös kuulunut nimenomaan kutomotyöläisten ammattiosastoihin. Hyvinkään työväenliikkeen alkutaival kuitenkin oli monelle naiskaartilaiselle etäinen, ellei peräti tuntematon aihe. Monet olivat lisäksi viettäneet lapsuutensa jollakin toisella paikkakunnalla. Lapsuutensa Hämeenlinnassa viettänyt mutta ennen sotaa Hyvinkäälle tehtaan työhön muuttanut naiskaartilainen Aino Teränen muistelee:

”[...] olin isän ja äitin kuullu puhuvan tuosta työväenliikkeestä, mutta eivät he sitä sillä lailla ymmärtäneet, kun punasen viivan ihmiset, mutta että he jollain lailla hyvin valistuneesti osasivat ajatella siitä [...] Ja sitten vielä lapsuusajasta muistan, muistan suurlakon ajan, kun olimme, itsehän siitä en paljon mitään ymmärtäny, mutta veljenikin esimerkiksi oli niin innostunut, että kun kotiin tultiin sieltä kokouksista torilta, niin innostuksissaan lampun lasin puristi kämmenensä rikki ja vanhempani olivat aina tietoisia, että se työväen olot paranevat omatoimisuudella ja olivat aina jo asiasta selvillä. En tiedä millä ihmeellä se muonamies oli sitten sen tiedon päähänsä saanut [...]”⁶⁰

Hyvinkään työväenyhdistys oli perustettu v. 1905 vastauksena kiristyneisiin väleihin villatehtaan johdon kanssa. Yhdistyksen puheenjohtajana toimi nahkuri Kaarlo Koskinen ja vuoden loppuun mennessä jäseniäkin oli liittynyt jo 205.⁶¹ Saman vuoden lopussa perustettiin työväenyhdistyksen alaisuuteen villatehtaan tehtaalaisammattiosasto.⁶² Suurlakon jälkeisenä aikana työväestö järjestäytyi aktiivisesti myös muualla Hyvinkään seudulla: Hyvinkäänkylässä perustettiin v. 1906 Palvelijain, torpparien ja itsellisten ammattiosasto,⁶³ ja Kytäjän seudulla perustettiin v. 1908 Kytöjärven työväenyhdistys.⁶⁴

Villatehtaan työläisinä naisten voi kuitenkin uskoa kuulleen vähintäänkin tarinoita tehtaantyöläisten useista työtaisteluista edeltävinä vuosina. Yli kymmenen vuotta tehtaan työssä olleet olivat todennäköisesti myös ottaneet osaa 1900-luvun alun mielenilmauksiin, ja tehtaan työssä vasta keväällä 1917 aloittaneetkin olivat ehtineet saada esimakua työläistaistelun voimasta. Villatehtaan työläisillä oli pitkä historia Hyvinkään järjestäytyneen

⁶⁰ TMT 41:108 (Teränen), TA.

⁶¹ Hautala 1951, 203; Junnila 1988, 76.

⁶² Hautala 1951, 204.

⁶³ Hyvinkäänkylän ammattiosasto oli aluksi Hyvinkään työväenyhdistyksen alainen. Perustajajäsenten joukossa olivat mm. räätäli Edvard Wikström ja Kaltevan torppari Alfred Kalteva sekä tämän Anna-vaimo. Yhteydet Kaltevan ja Hyvinkäänkylän välillä olivat vaikeat etenkin talvisin, ja Annan kerrotaan tulleen kokouksiin usein hevosen selässä. V. 1909 osasto irrottautui Hyvinkään työväenyhdistyksestä ja muutti nimensä Hyvinkäänkylän Työväenyhdistykseksi. Junnila 1988, 82–83.

⁶⁴ Yhdistys osallistui alkuvuosinaan monenlaisiin paikallisiin asioihin, kuten urheiluseurojen perustamiseen, kirjastopalveluihin ja häiriökäyttäytymiseen paikallisissa iltamissa. Puheenjohtajana yhdistyksessä toimi Otto Kivimäki vuodesta 1909 sisällissotaan saakka. Junnila 1988, 83–84.

työväenliikkeen mielenilmausten eturintamassa. Kilpailu villateollisuuden alalla oli kiristynyt 1900-luvun alussa. Kutomakoneitten määrä maassa oli kohonnut kahden vuoden aikana 236:sta 900:aan, joista 250 oli Hyvinkään villatehtaassa ja sen kahdessa sisartehtaassa Helsingissä.⁶⁵ Ensimmäisen kerran villatehtaan työväki osoitti mieltään v. 1901, kun tehtaantyöläisten tuntipalkkoja alennettiin 50 pennillä tunnilta.⁶⁶ Hyvinkään villatehtaassa alkoi lakko, joka sai laajaa huomiota erityisesti työväenlehdissä. Tehtaan johto suhtautui lakkolaisiin tiukasti, mm. irtisanoen lakkolaiset ja häätäen heidät pois työsuhteasunnoista. Lakon päätyttyä tehtaan työväki olikin uusiutunut lähes kokonaan.⁶⁷ Tuotantoa jouduttiin yhä tehostamaan, mutta tämä koitui Hyvinkään tehtaiden onneksi. Donnerin tehtaita alettiin keskittää Hyvinkäälle, ja v. 1903 perustettiin Yhdistyneet Villatehtaat Oy (De Förenade Yllefabrikerna). Helsingistä tuotuja koneita varten rakennettiin jälleen uusi kolmikerroksinen tiili- ja betonirakennus.⁶⁸

Vaikka villatehdas selvisi kiristyneessä kilpailussa, saatiin yli vuosikymmenen piinanneet pankkivelat maksettua vasta ensimmäisen maailmansodan aikana, jolloin tehtaan tuotanto saatiin nousuun. V. 1915 solmittu sopimus sotilaskankaiden toimittamisesta Venäjälle pisti tehtaaseen vauhtia, ja maailmansodan aikana rekrytoitiin lisää naisia kutomotöihin.⁶⁹ Kutomoteollisuuden kukoistus ei kuitenkaan näkynyt työntekijöiden palkkapusseissa. Maailmansodan aikana työnantajan ja työntekijöiden välit alkoivat villatehtaalla kiristyä jälleen kun elinkustannukset ja hinnat kohosivat, eivätkä palkat seuranneet riittävästi perässä.⁷⁰ Myös työajat olivat herättäneet kritiikkiä Hyvinkään villatehtaalla, ja v. 1917 se yhtyi koko Suomen työväenliikkeen vaatimukseen 8-tuntisesta työpäivästä.⁷¹ Vappuaattona Yhdistyneitten Villatehtaitten väki marssi kello 16 alkaen juhlallisesti työväenyhdistyksen soittokunnan saattamana työväentalolle, aloittaen oma-aloitteisesti 8 tunnin työpäivän. Pienemmät työpaikat seurasivat esimerkkiä.⁷²

Johonkin viralliseen työväenyhdistykseen tai ammattiosastoon kuuluminen oli enemmän sääntö kuin poikkeus punaisten hyvinkääläisnaisten keskuudessa. 89 % hyvinkääläisistä punakaartilaisnaisista oli ammattiosaston, työväenyhdistyksen tai molempien jäsen. Ainoastaan 11 % ei kuulunut, tai ei kuulusteluissa myöntänyt kuuluvansa, johonkin työväen

⁶⁵ Hautala 1951, 143.

⁶⁶ Hautala 1951, 143.

⁶⁷ Junnila 1988, 63–64.

⁶⁸ Junnila 1988, 64–65.

⁶⁹ Junnila 1988, 65–66; Alho et al. 1997, 3.

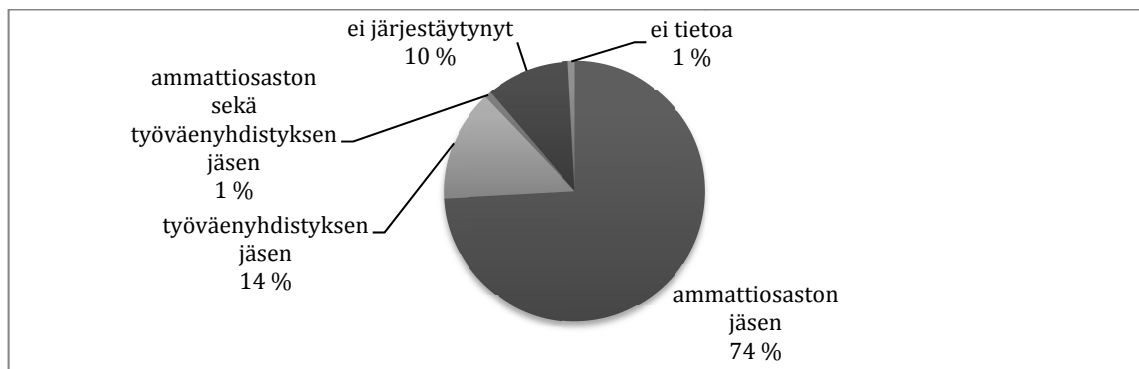
⁷⁰ Junnila 1988, 66–67.

⁷¹ Paavolainen, Jaakko: Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918 I. Punainen terrori. Tammi, Helsinki 1966, 33.

⁷² Alho et al. 1997, 5.

järjestöön. Erityisen suosittu oli juuri ammattiosastojäsenyys, jota kantoi 74 % kuulusteluista kaartilaisista (kaavio 2). Ammattiosastot olivat työväenyhdistysten alaisuudessa, mutta niiden toiminta oli erillistä, joten ne on tutkimuksessa tavallisesti erotettu toisistaan.⁷³ Ammattiosastoihin kuuluneista lähes kaikki ilmoittivat kuuluvansa tehtaalaisammattiosastoon. Heistä yli puolet oli kuulunut osastoon korkeintaan 2 vuotta ja ainoastaan viisi naista ilmoitti kuuluneensa ammattiosastoon yli 3 vuotta. Vajaa puolen kohdalla ei ole mainintaa liittymisajankohdasta. Ainoastaan osa naisista ilmoitti kuuluvansa nimenomaan kutomoteollisuustyöntekijöiden ammattiosastoon, mutta siihen luultavimmin viittasivat myös tehtaalaisammattiosastojäsenyytensä paljastaneet naiset, sillä he olivat pääosin viltehtaan työläisiä. Punakaartilaisnaisista muutama kuului lisäksi sekatyöläisten ammattiosastoon, ja hieman yli joka kymmenes kuului työväenyhdistysten nais- tai nuorisosastoihin.⁷⁴

Kaavio 2. Punakaartin toimissa olleiden naisten järjestäytyminen.



Lähteet: Hyvinkään esitutkintapöytäkirjat A-Ö, Ar1, Ar2, As1, VROSyA; VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

Tehtaalaisen ammatti-identiteetti näyttäisi järjestäytymisasteen perusteella olleen kaartiin liittyneillä hyvinkääläisnaisilla verrattain tiedostettu, vaikkakin ammattiosastoihin oli liitytty vasta hiljattain. Punakaartilaisnaisista yli puolet oli järjestäytynyt v. 1916 tai sen jälkeen, ja suuri osa heistä oli ryhtynyt ammattiosaston tai työväenyhdistyksen jäseneksi vasta sisällissotaa edeltävän vuoden aikana. Yhteensä ainoastaan 8 naista ilmoitti kuuluneensa ammattiosastoon tai työväenyhdistykseen yli 3 vuotta. Järjestäytyneistä 103 naisesta kuitenkin 34:n liittymisajankohta ei ole tiedossa, joten tulokset ovat vain suuntaa antavia. Kehitys Hyvinkäällä noudatteli kuitenkin samankaltaista linjaa muun Suomen kanssa, jossa nimenomaan v. 1917 työväenyhdistysten ja ammattiosastojen jäsenmäärät lähtivät huimaan nousuun. Erotuksena aiemmin jäseniksi liittyneisiin oli se, että uudem-

⁷³ Esim. Lintunen 2006, 51.

⁷⁴ Hyvinkään esitutkintapöytäkirjat A-Ö. Ar1, Ar2, As1, VROSyA; VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

mat jäsenet suhtautuivat liikkeeseen suuremman tyytymättömyyden ja tunteen vallassa.⁷⁵ Ammattiosastojäsenyyden voi katsoa omalta osaltaan luoneen sosiaalista painetta olla sotatoimissa mukana,⁷⁶ mutta syy-seuraussuhteen kanssa on oltava varovainen. Kutomo-työläisidentiteettiä tärkeämpi selittäjä lienee töiden loppuminen villatehtaalla sisällissodan alettua, mikä ajoi juuri tehtaalaisia punakaartin töihin. Verrattaessa punakaartiin kuuluneita hyvinkääläisnaisia esimerkiksi porilaisnaisiin, hyvinkääläisnaisten järjestäytyneisyys oli kuitenkin selkeästi suurempaa. Valtiorikosoikeuden eteen joutuneista porilaisnaisista 43 % ei ollut lainkaan järjestäytynyt, 30 % kuului työväenyhdistyksiin ja ainoastaan 26 % ammattiosastoihin.⁷⁷ Pienellä paikkakunnalla villatehtaalla oli suuri vaikutus yhteisöllisyyden tuottajana.

Työväen oloissa tapahtui selvää kurjistumista v. 1917. Venäjän ”helmikuun vallankumous” aiheutti Hyvinkäällä työttömyyttä ja puutetta elintarvikkeista. Patterityöt lopetettiin koko Suomessa, ja tämä aiheutti vakavan työttömyystilanteen Hyvinkäällekin. Venäjän sekavasta tilanteesta johtuen sieltä ei ollut odotettavissa avustuksia, ja talollisetkin kieltäytyivät luovuttamasta elintarvikkeita. Elintarvikepulaa yritettiin hillitä säännöstelyllä ja korttiansiun käytöllä. Riihimäen venäläisestä varuskunnasta kävi Hyvinkäällä limppukauppiaita. Järjestettiin villatehtaan tiloissa myös jäkäläleipien leivontakurssi villatehtaan halkopomo Anselm Mäkelän opastuksella.⁷⁸ Tapahtumat herättivät samanaikaisesti kuitenkin vallankumousmentaliteetin ja toivon vapaudesta. Muistitiedossa kerrotaan, että eräänä päivänä Helsingistä Pietariin matkalla ollut juna pysähtyi Hyvinkään asemalla, ja sen matkustajilla nähtiin punaisia nauhanpaloja rinnoissa. Asemamiehet leikkasivat punaisista lipuista pieniä suikaleita myös paikalla oleville jaettaviksi. Tapauksen jälkeen punainen kangas kävi nopeasti vähiin kaupoissa.⁷⁹ Elintarvikepulan pahenemiseen ja työväen kasvavaan järjestäytymiseen ajoittui Venäjällä 7.11.1917 alkanut bolševikkien vallankumous. Hyvinkään järjestyskaarti perustettiin näihin aikoihin, ja sen tehtäväksi määritettiin järjestyksen ylläpito paikkakunnalla yhteistyössä miliisin kanssa.⁸⁰ Sisällissota alkoi 27.1.1918, ja kuten seuraavista luvuista käy ilmi, hyvinkääläiset ottivat siihen sisukkaasti osaa, ja osa maksoi osallisuudestaan hengellään ennen kuin kevät ehti vaihtua kesäksi.

⁷⁵ Paavolainen 1966, 31.

⁷⁶ Piironen-Honkanen 2006, 31.

⁷⁷ Lintunen 2006, 51.

⁷⁸ Alho et al. 1997, 5.

⁷⁹ Alho et al. 1997, 4.

⁸⁰ Alho et al. 1997, 6.

3 KAATUNEET, TELOITETUT JA VANKILEIREILLÄ MENEHTYNEET

Siirtymävaihe sisällissodan aktiivisesta vaiheesta sen jälkiselvittelyihin alkoi huhtikuussa 1918, kun punakaartilaiset menettivät paikkakunnan toisensa jälkeen valkokaartilaisille ja heitä tukemaan saapuneille saksalaisille sotilaille. Jälkiselvittelyjen ensimmäisessä vaiheessa jälki oli verisintä. Sisällissodassa ja sen jälkiselvittelyissä surmansa sai kaikkiaan ainakin 250 hyvinkääläistä miestä ja naista, heistä suurin osa huhti–toukokuussa.⁸¹ Surmansa saaneista valtaosa oli punakaartin riveissä ja monet kuolivat rintamalla Hyvinkään ulkopuolella. Kuolleista 29 oli naisia, joista 27 oli punakaartissa tai heidän epäiltiin toimineen yhteistyössä punakapinallisten kanssa (Liite 1).⁸² Tässä luvussa perehdyn erityisesti näiden 27 naisen taustaan ja toimenkuvaan sodassa. Punaisen puolen naisia kuoli Suomen sisällissodassa kaikkiaan ainakin 846,⁸³ joista hyvinkääläiset muodostivat siis 3,2 %.

Tiedot menehtyneistä naisista ovat niukkoja, ja kokonaiskuvaa on pitänyt rakentaa pienistä osasista. Säilyneet dokumentit eivät tee oikeutta naisille ihmisinä ja henkilöinä, joiden elämä oli suurelta osin koostunut jostakin aivan muusta kuin sotilastehtävistä, joihin moni oli sotatilanteessa syystä tai toisesta ajautunut. Tilastot ovat etäisiä ja jättävät suuren osan tarinasta kertomatta. Jälkiselvittelyjen alkuvaiheessa teloitetuiksi tulleista ei kuitenkaan ole juuri olemassa sodanaikaista materiaalia, jossa heidän oma äänensä pääsisi esiin. Kenttäoikeuksien pöytäkirjoista huhtikuun lopulta ja toukokuulta olen löytänyt kuulustelumerkintöjä muutamista naisista. Virallinen kuulustelu mahdollisesta syyllisyydestä rikoksiin on tehty ainoastaan kahdesta naisesta, jotka ehtivät olla syytettynä myös valtiorikosoikeudessa ennen kuolemaansa.⁸⁴ Tähän nähden Riihimäen ja Hyvinkään paikallislehden kritiikki siitä, että punaiset olivat helmikuussa murhanneet kahdeksan paikkakuntalaista ”tutkimatta ja tuomitsematta ja useat mitä raaimmalla tavalla,” saa varsin propagandistisen sävyn.⁸⁵ Sisällissodassa molemmat osapuolet syyllistyivät erittäin vakaviin rikkomuk-

⁸¹ 1.1.1918–31.12.1918 sotaoloissa surmansa saaneet miehet ja naiset, joiden asuinkunta ja/tai kirjoillaolokunta oli Hyvinkää. Nimitiedosto, SSSP.

⁸² Muistitietoja vuosien 1917–1918 tapahtumista Hyvinkäällä –teoksessa kuolleiden punakaartilaisnaisten lukumäärä kohoaa paljon korkeammaksi (39 kuollut, 4 kadonnut), mutta ainakin osa tiedoista on virheellisiä (esimerkiksi syksyllä VRO:ssa tutkittu Elsa Moilanen on merkitty kuolleeksi 5.5.1918). Luettelossa on myös naisia, joiden asuin- tai kirjoillaolokunnaksi on SSSP:ssa merkitty jokin muu kuin Hyvinkää, esim. Mäntsälä. Alho et al. 1997, 25–41; Nimitiedosto, SSSP.

⁸³ Pekkalainen, Tuulikki – Rustanius, Seppo: Punavankileirit. Suomalainen murhenäytelmä 1918. Tammi, Helsinki 2007, Liite 2 A, Sisällissodan ja vankileirien punaisiksi merkityt naisuhrit. *Teloitetuiksi* sisällissodassa tuli Paavolaisen mukaan 364 naista. Paavolainen 1967, 200.

⁸⁴ Ida Maria Salminen VRYO 8099; Laina Rokala VRO 10/803, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁸⁵ Riihimäen Sanomat 8.5.1918.

siin omien tavoitteidensa saavuttamiseksi. Kun paikkakunta oli saatu valkoisen vallan alle, voittaja osoitti omassa rankaisutoiminnassaan melkoista pidättyvyyden puutetta.

Myös kaikkiin tilastoihin sisällissodassa kuolleista liittyy epävarmuutta. Suomen Sotasurmat -projektin (SSSP) tiedoista on löydetty virheitä, kun listoilta on esimerkiksi puuttunut lukuisia varmoiksi tiedettyjä tapauksia.⁸⁶ Tauno Tukkinen on löytänyt projektin tiedoista myös virheellisiä päivämääriä ja kuolinsyitä, joita tuon esiin SSSP:n tietojen yhteydessä. Virheet ovat tulleet esiin esimerkiksi naisten vangitsemistietoja tarkasteltaessa.⁸⁷ Esitettyjä päivämääriä koskevaa epävarmuutta kuvastaa esimerkiksi 18-vuotiaan Lyyli Ritvasen tapaus. Hänen kuolinajakseen on merkitty 6. toukokuuta. Rippikirjojen mukaan ”Äiti, Selma Ritvanen Vesannolta on ilmoittanut tavanneensa henkilöitä, jotka kertovat hänen tulleen ammutuksi Lahdessa toukokuun alussa 1918”.⁸⁸ Tilanne vankileireillä oli sekava, eikä teloitusjonoihin huudettuja tai valikoituja aina välttämättä kirjattu ylös. Sisällissodassa myös ”katosi” ihmisiä jopa satapäin, ja selvittämättömiä tapauksia on yhä. Monet yksinkertaisesti julistettiin kuolleeksi vuosienkin jälkeen, kun vainajaa ei löytynyt. Heistä monet olivat todennäköisesti päätyneet metsikköjen joukkohautoihin, joita ei koskaan tutkittu.⁸⁹ Hyvinkääläisnaisista viisi julistettiin myöhemmin kuolleiksi, viimeisin vasta v. 1993, vaikka heidänkin kuolinpaikoistaan ja -ajoistaan on varsin varmoja tietoja.⁹⁰

Luvun ensimmäisessä osiossa tarkastelen hyvinkääläisnaisten kuolinaikoja ja paikkakuntia, joissa kuolemat tapahtuivat, sekä niiden suhdetta sisällissodan loppuvaiheisiin ja jälkiselvittelyihin. Toisessa osiossa tutkin tarkemmin surmatekojen, ns. valkoisen terrorin, motiiveja, ottaen huomioon punaisista naisista liikkuneet huhupuheet ja mahdolliset syyt juuri tiettyjen naisten surmaamiseen. Otan käsittelyyn myös neljän kotipaikkakunnalla teloitettujen naisten tapaukset, joista osa herätti paljon keskustelua sekä aikakaudella että vuosikymmenienkin jälkeen.

⁸⁶ Pekkalainen – Rustanius 2007, 108–109.

⁸⁷ Tukkinen 2008, 5–8.

⁸⁸ Tukkinen 2008, 56.

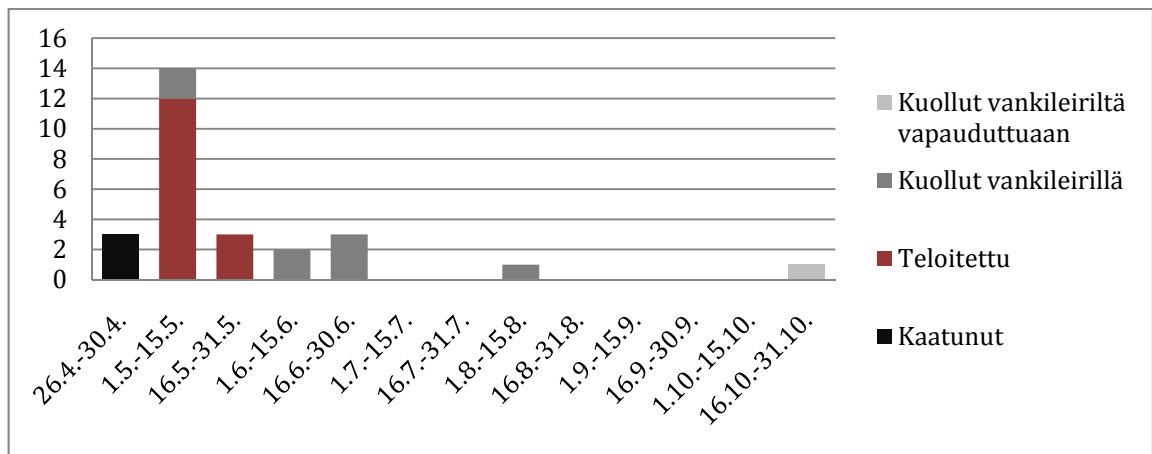
⁸⁹ Pekkalainen – Rustanius 2007, 108–109.

⁹⁰ Tyyne Kanerva, Lyyli Ritvanen ja Lempi Silander julistettiin kuolleiksi 18.11.1935. Olga Malenius julistettiin kuolleeksi 19.5.1988. Aino Malin julistettiin kuolleeksi 2.9.1993. Tukkinen 2008, 44, 50, 56, 59.

3.1 Kuolinsyyt, paikkakunnat sekä surmien ajoitus

Huhtikuun viimeisinä päivinä kolme hyvinkääläisnaista kaatui taisteluissa: kaksi Hämeenlinnassa ja yksi Lahdessa.⁹¹ Kaikki tämän ajankohdan jälkeiset kuolemat olivat teloituksia tai vankileirikuolemia, ja niistä suurin osa tapahtui toukokuussa 1918. Naisista ainakin 15 tuli teloitetuksi. ”Vankileirikuolemia” on hyvinkääläisnaisilla tilastoissa 8. Lisäksi yksi nainen kuoli sairauteen vankileiriltä vapauduttuaan. Vankileirikuolemista ainakin toukokuussa tapahtuneet (5.5. ja 11.5.) ovat todennäköisesti olleet teloituksia. Naisten nälkiintymisestä tai sairaudesta johtuvat kuolemat vankileireillä jäivät yleisesti ottaen alhaisiksi, vaikka vankileireillä menehtyi kaiken kaikkiaan ainakin 11 783 punaista.⁹² Esimerkiksi aikavälillä 23.5–15.9.1918 vankileireillä kuolleista 9 944 vangista ainoastaan 56 oli naisia. Vaikka naisten määrä vankileireillä oli selvästi miehiä pienempi, jää heidän osuutensa kuolemista tätäkin pienemmäksi.⁹³ Asiaa on selitetty sillä, että naiset laitettiin usein töihin leirien keittiöihin, jolloin he saivat miesvankeja enemmän ravintoa. Naiset myös pärjäsivät miehiä vähemmällä ruokamäärällä, joten he eivät nälkiintyneet yhtä helposti.⁹⁴ Naisten kuolemat jälkiselvittelyjen alkuvaiheissa olivat tämän vuoksi usein harkittuja tekoja.

Kaavio 3. Sotaoloissa surmansa saaneiden punaisten naisten kuolinsyyt.



Lähde: Nimitiedosto, SSSP.

⁹¹ SSSP:n tilastoon liittyy kuitenkin epävarmuutta. Tauno Tukkinen mukaan Jenny Stenholm ei kaatunut taistelussa 29.4., vaan teloitettiin naissotilaana Vesalassa 1.5. Myöskään Alma Laakso ei kaatunut huhtikuun lopussa, vaan hänet teloitettiin 1.5. naissotilaana Hollolassa. Tukkinen perustaa havaintonsa naisten vangitsemistietoihin. Tukkinen 2008, 46, 60. Oheisissa kaavioissa ja tilastoissa on kuitenkin käytetty SSSP:n tietoja.

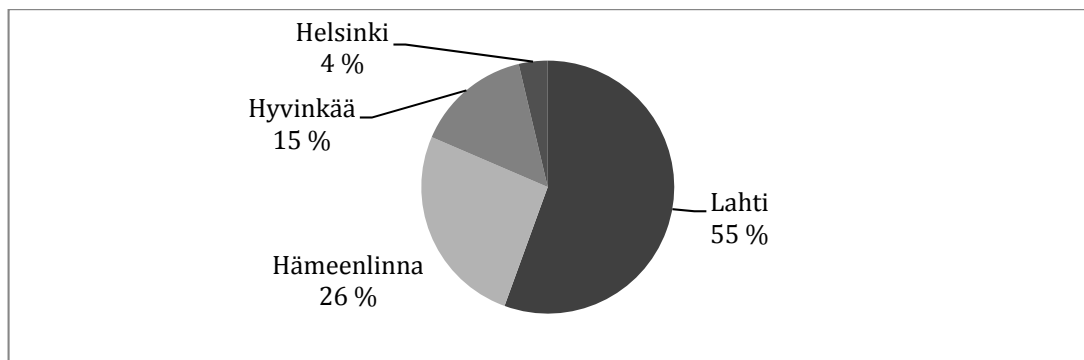
⁹² Vankileirikuolleisuus kaikissa vankileireissä 1.6.1918–1.4.1919. Mukana luvussa eivät ole toukokuussa surmatut. Paavolainen arvioi vankileirien kokonaiskuolleisuuden v. 1918 nousevan 12 500 henkeen. Paavolainen, Jaakko: Suomen kansallinen murhenäytelmä: Punainen ja valkoinen terrori ja vankileirit v. 1918. Tammi, Helsinki 1974, 207–208.

⁹³ Naisten osuus vankileiriläisistä ajalla 27.5.–16.9. oli 2,8 %, mutta heidän osuutensa kuolemista oli vain 0,6 %. Paavolainen 1974, 178, 212–213.

⁹⁴ Pekkala – Rustanius 2007, 109.

Teloitukset olivat valkoisen terrorin tärkein muoto Suomessa, ja sen uhreina kuoli kaiken kaikkiaan 8 380 punaista, joista 364 oli naisia.⁹⁵ Hyvinkää oli Uudenmaan läänin suurin teloituspaiikkakunta. Siellä surmansa sai kaikkiaan 142 punaista, joista ainakin 69 oli oman paikkakunnan asukkaita.⁹⁶ Jaakko Paavolainen nostaa Hyvinkään Sääksmäen rinnalle sellaiseksi paikkakunnaksi, joka menetti huomattavan määrän naisia juuri teloitusten uhreina.⁹⁷ Vertailun vuoksi esimerkiksi Tampereen naiskaartilaisista ainoastaan 13–14 sai sisällissodassa surmansa, vaikka Tampereen naisasekaartin vahvuus olikin huomattavasti suurempi (278 naista).⁹⁸ Hyvinkään teloitukset alkoivat 1.5.1918 ja pääsivät vauhtiin toukokuun 8. päivän tienoilla, kun pitäjän valtaus saatiin päätökseen. Eniten teloituksia tapahtui 12.–15.5 Hyvinkään tutkijakomitean toisen jaoston toimeksiannosta.⁹⁹ Menehtyneistä 27 naisesta kuitenkin ainoastaan neljä sai surmansa Hyvinkäällä. Suurin osa hyvinkääläisistä naiskapinallisista tuli tiensä päähän Lahdessa tai Hämeenlinnassa (kaavio 4). Lahdessa menehtyi 29.4–12.6. välisenä aikana ainakin viisitoista hyvinkääläisnaista. Hämeenlinnassa vastaava luku ajalle 26.4.–10.8. oli seitsemän.

Kaavio 4. Naisten kuolinpaikkakunnat.



Lähde: Nimitiedosto, SSSP.

Teloitusten ja vankileirikuolemien keskittyminen Lahteen ja Hämeenlinnaan ei ole yllättävää. Lahden ja Hämeenlinnan välisellä alueella käytiin viimeisiä katkeria taisteluja valkoisten ja punaisten välillä, punaisten tappion jo hämmöttäessä. Saksalaisarmeija valloitti Lahden 19.4., samanaikaisesti kun saksalaisten Itämeren Divisioona kulki voittoaivasti Helsinki–Hyvinkää–Riihimäki–Hämeenlinna-akselilla, painostaen punaisia siirtymään pohjoisemmaksi. Hämeen ja Uudenmaan piirien punakaartilaiset liittyivät Varsinais-Suomen ja

⁹⁵ Paavolainen 1967, 162, 200.

⁹⁶ Uudenmaan läänissä teloitettuja oli kaiken kaikkiaan 1 121. Paavolainen 1967, 182–185.

⁹⁷ Paavolainen 1967, 203–204.

⁹⁸ Hoppu 2008, Liite 2.

⁹⁹ Tikka 2004, 245.

Satakunnan punakaartilaisiin Hämeenlinnan seudulla, ja koko joukko uhkasi jäädä saarroksiin saksalaisten väliin. Punaisten johdolta tuli määräys murtautua itään. Eräitä kii-vaimmista taisteluista käytiin Viialassa ja Hauholla 28.4., missä hyvinkääläisnaisia taisteli mm. forssalaisten, turkulaisten ja valkeakoskelaisten naisasekaartilaiden rinnalla.¹⁰⁰ Ori-mattila–Hollola-akselilla Lahden länsi- ja eteläpuolella käydyissä taisteluissa oli mukana naisasekaartilaisia Hyvinkäältä, Mäntsälästä, Forssasta, Turusta ja Maariasta.¹⁰¹ Punaisten asema oli vaikea ja kaatuneita niin suuri määrä, että Lahden seudun taistelut päättyivät 1.5. ja alueen punaiset alkoivat antautua. Vangitsemiset alkoivat – sekä sotilaiden että mu-kana seuranneiden pakolaisjoukkojen.¹⁰² 1.–2.5. vangittiin Lahden alueella ainakin 2000 naista ja lasta.¹⁰³ Lahteen ja Hämeenlinnaan sijoitettiin eräät maan suurimmista vanki-leireistä. Lahdessa vankeja koottiin ensin saviselle Fellmanin pellolle, jossa toukokuun alkupäivinä oli jopa 28 000 vankia, mukaan lukien siviilipakolaiset.¹⁰⁴ Tämän lisäksi van-keja sijoitettiin mm. oluttehtaalle, yleiseen saunaan ja koulurakennuksiin.¹⁰⁵ Vankeja alet-tiin pian siirtää Hennalan venäläisille kasarmeille kahden kilometrin päähän Lahden kes-kuksesta.

Antautumisen jälkeen teloitukset alkoivat toden teolla. Toukokuu oli sisällissodan väkival-taisin kuukausi teloitusten suhteen koko Suomen alueella – punaisten teloituksista peräti 56,6 % tapahtui silloin.¹⁰⁶ Lahden vankileirille alkoi toukokuun toisella viikolla saapua muiden paikkakuntien suojeluskuntalaisia etsimään oman paikkakuntansa punaisia kos-toaikkeet mielessä.¹⁰⁷ Saman viikon aikana Lahdessa kuoli 11 hyvinkääläisnaista. Yksittäi-sistä päivistä verisin oli 6.5., jolloin naisista seitsemän sai surmansa. Sodassa surmansa saaneiden hyvinkääläisnaisten kuolinaikoja tarkasteltaessa voi todeta sen korreloivan Jaakko Paavolaisen tutkimustulosten kanssa: 5.5–11.5. oli terrorin huippuviikko.¹⁰⁸ Myös sitä edeltävällä viikolla, jolloin sota päättyi, teloituksia nähtiin runsaasti. Reilun kahden viikon aikajaksolla 26.4–11.5 punaisten hyvinkääläisnaisten surmia tapahtui 17, mikä kat-taa selvästi yli puolet kaikista kuolemista. 11.5. jälkeen naisvankien teloituksia ei juuri enää tapahtunut Lahdessa. Vangit oli tässä vaiheessa jaoteltu Hennalaan meneviin, toiselle vankileirille lähetettäviin tai vapaaksi laskettaviksi, ja Hennalan vankileiri päästiin sulke-

¹⁰⁰ Piironen-Honkanen 2006, 74.

¹⁰¹ Piironen-Honkanen 2006, 75.

¹⁰² Piironen-Honkanen 2006, 76.

¹⁰³ Tukkinen 2008, 28.

¹⁰⁴ Paavolainen 1974, 127.

¹⁰⁵ Alenius, Juha: Toimeentulon pakosta valtiota vastaan. Naiset sisällissodan jälkiseurauksissa Lahdessa 1918. Lahden kaupunginmuseon tutkimuksia XXIX, Lahti 1997, 15.

¹⁰⁶ Paavolainen 1967, 192.

¹⁰⁷ Alenius 1997, 25.

¹⁰⁸ Paavolainen 1967, 193.

maan ulkopuolisilta. Luvattomia teloituksia ei enää tapahtunut, sillä eri paikkakuntien suojeluskuntien edustajat tarvitsivat tästä lähin luvan päästäkseen vankileirille.¹⁰⁹

Taulukko 1. Kuolinpaikkakunnat ja ajankohdat.

Helsinki

<u>19.10.</u>	<u>1 kuollut vankileiriltä vapauduttuaan</u>
yht.	1

Hyvinkää

8.5.	1 teloitettu
<u>28.5.</u>	<u>3 teloitettu</u>
yht.	4

Hämeenlinna

26.4.	2 kaatunut
6.6.	1 kuollut vankileirillä
17.6.	2 kuollut vankileirillä
27.6.	1 kuollut vankileirillä
<u>10.8.</u>	<u>1 kuollut vankileirillä</u>
yht.	7

Lahti

29.4.	1 kaatunut
2.5.	1 teloitettu
4.5.	1 teloitettu
5.5.	1 kuollut vankileirillä
6.5	6 teloitettu
	1 murhattu
11.5.	1 kuollut vankileirillä
	2 murhattu
<u>12.6.</u>	<u>1 kuollut vankileirillä</u>
yht.	15

YHTEENSÄ 27

Lähde: Nimitiedosto, SSSP.

Lahdessa menehtyi huhti–toukokuussa kaiken kaikkiaan 28 hyvinkääläistä, joista tasan puolet oli naisia.¹¹⁰ Kun ottaa huomioon, että miehiä oli rintamalla huomattavasti naisia enemmän, on suhdeluku merkittävä. Valkoisen terrorin uhriksi joutuminen olikin Lahdessa huomattavasti todennäköisempää naiselle kuin muualla Suomessa: Lahdessa teloitetuista joka viides oli naisia, kun koko maassa teloitetuista naisia oli vain 4,3 %.¹¹¹ Lahdessa teloitetuista n. 120 naisesta puolet oli kotoisin Uudenmaan läänistä.¹¹² Uudenmaan läänistä kotoisin olevista naisista Lahdessa teloitettiin eniten Mäntsälästä ja Hyvinkäältä kotoi-

¹⁰⁹ Alenius 1997, 25.

¹¹⁰ Luvussa mukana henkilöt, joiden asuin- ja/tai kirjoillaolokunta oli Hyvinkää, kuolinkunta oli Lahti, ja kuolinaika huhtikuussa tai toukokuussa 1918. Kaiken kaikkiaan v. 1918 Lahdessa menehtyi vahvistetusti 41 hyvinkääläistä. Nimitiedosto, SSSP.

¹¹¹ Alenius 1997, 3.

¹¹² Paavolainen 1967, 202.

sin olevia.¹¹³ Teloitetuiksi tuli pääasiassa juuri sellaisten läänien kaartilaisia, jotka olivat sodan loppuvaiheissa aktiivisesti osallistuneet taisteluihin.¹¹⁴ He tulivat teloitetuksi vangitsemispaikkansa läheisyydessä.

Hämeenlinnassa useita hyvinkääläisnaisia kuoli vankileiriolosuhteissa kesäkuussa. Lisäksi yksi nainen menehtyi elokuussa. Myöhäisin vankileiriolosuhteisiin liittyvä kuolema tapahtui lokakuussa, kun 26-vuotias hyvinkääläisnainen menehtyi vankileirillä saamaansa munuaistulehdukseen pian sieltä vapauduttuaan.¹¹⁵ Hennalan vankileiriltä naisia oli alettu siirtää Hämeenlinnaan, johon tietoisesti haluttiin keskittää naisvankeja useilta eri paikkakunnilta. Hämeenlinnaan syntyikin naisvankien selkeästi suurin keskittymä. Jo kesäkuun ensimmäisellä viikolla naisvankeja oli Hämeenlinnassa 2 052, kun seuraavaksi suurimmat naisvankikeskittymät olivat Tammisaari (541), Helsinki (522) ja Lahti (327).¹¹⁶ Hieman yli puolet naisvangeista oli siis sijoitettu Hämeenlinnaan. Ainakin kahden naisen kuolintiedoissa on tuotu esiin sairaus: kesäkuussa hyvinkääläisnainen kuoli munuaistulehdukseen ja elokuussa toinen nainen menehtyi keuhkokuumeeseen.¹¹⁷ Hämeenlinnassa vankikuolleisuus oli absoluuttisissa luvuissa maan toiseksi suurin, heti Tammisaaren jälkeen.¹¹⁸ Hämeenlinnassa vankileirikuolemien määrä pysyi korkeana koko kesän ajan, ja vasta elokuussa tilanne selkeästi parani.¹¹⁹ Hämeenlinnan vankileirillä erityisesti isorokosta tuli piinallinen kulkutauti kesäkuukausina. Monien kulkutautien perimmäisiksi syiksi voidaan laskea nälkiintyneisyys ja huonot hygieniaolot.¹²⁰

3.2 Surmien motiiveista

Miltä hyvinkääläisnaisten kohtalo näyttää suhteessa yleiseen menettelyyn punakaartilaisnaisten kanssa? Esikuulustelluista hyvinkääläisnaisista 116 toimi punakaartin palveluk-

¹¹³ Alenius 1997, 26–27.

¹¹⁴ Piironen-Honkanen 2006, 86.

¹¹⁵ Laina Rokala. Luokkasota 1918, Luokka 3 A, kansio 34, kuolinilmoitukset, KanA.

¹¹⁶ Paavolainen, Jaakko: Vankileirit Suomessa 1918. Tammi, Helsinki 1971, 107, 328.

¹¹⁷ Liite 1.

¹¹⁸ 4.6–15.9.1918 Hämeenlinnassa menehtyi 2070 vankia (18,34 % kokonaisvankimäärästä). Samalla aikajaksolla Tammisaarella menehtyi 2654 vankia (30,54 %). Prosentuaalisesti vankikuolemia oli paljon myös Lappeenrannassa (588 kuolemaa, 22,12 %). Kaikki kolme paikkakuntaa olivat selvästi vankileirien keskimääräistä kuolleisuutta (13,51 %) kurjemmassa asemassa. Paavolainen 1974, 209.

¹¹⁹ Paavolainen 1974, 212.

¹²⁰ Paavolainen 1974, 214–215.

nessa, jonka lisäksi kuolleista 26 vahvistetusti kuului punaisiin.¹²¹ Valkoisen osapuolen kiinnostuksen herättäneistä punakaartilaisnaisista siis peräti 18,6 % sai surmansa.¹²² Hyvinkääläisnaisten huomattavan suuri kuolleisuus sekä kuolemien keskittyminen Lahteen ja Hämeenlinnaan viittaavat hyvinkääläisnaisten suureen liikkuvuuteen sodan loppuvaiheissa sekä heidän herättämänsä vihamielisyyspuolelta valkoisen puolen sotilaissa. Tyypillisesti tällaisiin asenteisiin sisällissodassa olivat syynä naisten aseenkanto ja ”miesten puussa” liikkuminen, jotka herättivät valkoisella puolella pelonsekaista vihaa. Vaikka koko maan asekaartilaisista naiset kattoivat vain 3 %, teloituksista heidän osuutensa oli 4,3 %, mikä osoittaa asenteiden naisia kohtaan olleen keskimääräistä jyrkempiä.¹²³ Marja Piironen-Honkasen tutkimista 560 asetta kantaneesta naiskaartilaisesta viideltä eri paikkakunnalta 42 (7,5 %) kuoli, heistä reilut 70 % toukokuussa.¹²⁴ Syyksi on esitetty naisasekaartien perustamista vasta sodan loppuvaiheilla, kun valkoisten voitto alkoi jo hämöttää.¹²⁵ Punaiset naiset vaikeuttivat valkoisen vallan vakauttamisprosessia, ja heidän lojailiutensa punaisille viimeiseen tappioon saakka koettiin vastenmielisenä. Valkoisten sankarkäytössä etenkin taistelutahtoa osoittaneita punaisia naisia pidettiin suorastaan turmiollisina maan tulevaisuudelle, sillä heidän sisällään kytevän pahuuden siemenen pelättiin siirtyvän tulevillekin sukupolville. Myös punaisella puolella naissotilaiden sankaruus koettiin ongelmalliseksi. Punakaartissa taistelleille nuorien miessotilaiden kunniaksi julkaistiin muistojulkaisu, mutta naissotilaat sivuutettiin.¹²⁶

3.2.1 Huhupuheita liikkui myös Hyvinkään seudulla

Kaikilla sisällissodan sotatantereilla punaisen puolen naisista liikkui hurjia huhuja, eivätkä hyvinkääläisnaiset olleet poikkeus. *Hufvudstadsbladetissa* julkaistiin huhtikuun loppupuolella lehtijuttu riihimäkeläisvankien hurjasta kohtalosta Hyvinkään naispataljoonan käsissä, juuri ennen punaisten perääntymistä pohjoisemmaksi saksalaisten tieltä:

¹²¹ Hilda Jakovleffin osalta osapuoli on ”tuntematon,” eikä hän tietävästi kuulunut punakaartiin, vaikkakin kuulustelutietojen perusteella hän näyttää selvästi tukeneen punaisia. Ks. luku 3.2.3. Nimitiedosto, SSSP.

¹²² Prosentti on saatu laskemalla yhteen esikuulustellut kaartilaiset (116) sekä punaiselle puolelle virallisesti kuollessaan luetut (26). Yhteissummasta on poistettu päällekkäisyydet (2 naista). 26 punaisella puolella kuolleen suhde punaisten naisten kokonaismäärään (140) on tämän jälkeen laskettu.

¹²³ Piironen-Honkanen 2006, 85; Paavolainen 1967, 200.

¹²⁴ Piironen-Honkanen tarkasteli Lahden, Tampereen, Mäntsälän, Maarian ja Uraan naiskaartilaisia. Piironen-Honkanen 2006, 85–86, 109.

¹²⁵ Paavolainen 1967, 201.

¹²⁶ Työläisnaiset huomioitiin punaisten muistomerkeissäkkin vasta 1960-luvulla, vaikka virallisia punaisten muistomerkkejä pystytettiin runsaasti jo 1940–50-luvuilla. Peltonen 2003, 147–148, 227–228.

”Sanat eivät riitä kertomaan, kuinka nämä raivottaret toimittivat epäsiistin tehtävänsä. Mikäli sana ’lahtari’, tuo punaisten keksimä häpeällinen nimitys maan kunnialliselle väestölle, on konsanaan ollut paikallaan, niin tässä tapauksessa, kun punaiset naissotilaat kävivät satojen puolustuskyvyttömiä, nälkiintyneiden vankien kimppuun. Alkoi tapahtua kuvaamattomia näytelmiä. Koko kasarmi kylpi veressä, kuoliaaksi ammuttujen ja haavoittuneiden tuskanhuudot täyttivät huoneet, joissa ei voinut kohta erottaa mitään paksun huurun vuoksi. Kuitenkin yksi vanki, jota oli kuolettavasti haavoitettu, kykeni ojentamaan kätensä ylös ja keräämään viimeiset voimansa huutoon: ’Eläköön Suomi!’ Kunnia näille kaikille aseettomille sankareille! Ennen kuin verilöyly alkoi, oli laulettu yhteen ääneen joitakin lauluja.”¹²⁷

Kahta päivää tekstin julkaisun jälkeen, 27.4.1918, *Hufvudstadsbladetissa* vaadittiin, että hyvinkääläisiä tappajanaisia jahdattaisiin pitkin metsiä ”kuin villielukoita”, eivätkä he ansaitsisi edes sotavankina kohtelua.¹²⁸ Punaisista naisista liikkui yleisesti myös kauhutari-noita, joissa he silpoivat miesten sukuelimiä tai muuten osallistuivat kidutuksiin. Saksalaisten saapuessa Hyvinkäälle he löysivät valkoisen ruumiin, jossa oli ”pistohaavoja nivusten kohdalla”. Toisen vainajan takaraivo oli puolestaan ”lyöty mäsäksi, niin että aivot olivat vuotaneet ulos”.¹²⁹ Riihimäelle edetessään he löysivät joukon maahan ammuttuja siviiliporvareita, jotka olivat kieltäytyneet liittymästä punaisiin. Miehiä oli ammuttu tai pistetty keuhkoihin; eräältä mieheltä puolestaan oli sukupuolielimet ”ammuttu puhki”.¹³⁰ Naisten osallisuutta näihin tekoihin tahallisesti tai tahattomasti liioiteltiin. Esimerkiksi Riihimäen sotilaskasarmen ampumatapauksessa, jossa yhdeksän valkoista vankia kuoli, mukana oli sekä mies- että naispunakaartilaisia, ja käskyt tulivat punaisten (mies)päälliköltä.¹³¹ Ruotsalaisen prikaatin upseeri E. Walter Hülpers toteaa aikalaismuistelmassaan, että ruumiiden silpominen ja kuohitseminen näytti Suomen sisällissodassa olleen nimenomaan naisten ”perverssi” huvi.¹³² Liioittelun keinoin sanomalehtikirjoittelu antoi oikeutuksen naisiin kohdistuviin surmatekoihin. Totuutta ei tiedetä, mutta aikakauden ilmapiiri oli vastaanottavainen tällaisille huhupuheille. Sota-aikoina hyvin samantyyppiset tarinat, joissa uhreja silvotaan, pistellään tai kuohitaan, ovat sekä Suomen historiassa että kansainvälisissä sodissa olleet kuitenkin yleisiä.¹³³

¹²⁷ Hufvudstadsbladet (Hbl) 25.4.1918, De rödas ohyggliga grymheter i Riihimäki. Massakrerna åt fångarna – utförda af kvinnor! Lainausta teoksesta Siltala, Juha: Sisällissodan Psykohistoria. Otava, Helsinki 2009, 440.

¹²⁸ Hbl 27.4.1918, Kasernmorden i Riihimäki. Lainausta Siltala 2009, 440.

¹²⁹ Uusi Suometar (US) 1.5.1918, Punaisien julmuudet Riihimäellä. Saksalaisen sota-oikeuden pöytäkirja. Lainausta Siltala 2009, 441. Tapauksista ks. myös Paavolainen 1967, 355.

¹³⁰ US 1.5.1918, Punaisien julmuudet Riihimäellä. Saksalaisen sota-oikeuden pöytäkirja. Lainausta Siltala 2009, 441.

¹³¹ Paavolainen 1966, 154–155.

¹³² Siltala 2009, 442.

¹³³ Peltonen 1996, 143–170.

Tarinoita liikkui monilla muillakin paikkakunnilla. Lehdissä kirjoiteltiin naiskaartilaisista syvän vihamieliseen sävyyn. *Uudessa Suomettaressa* kirjoitettiin 29.4.1918 Tampereen taisteluista, ja kerrottiin ”esikaupunkien huonoimmista aineksista värvätyllä naiskaartilalla” olleen huomattava rooli kaupungin valloituksen loppuvaiheissa. Naiset liikkivat ”housupukuisina, usein korkeakorkoiset kengät jaloissa ja paksulti maalia poskissa” ja olivat ”oikein pikku paholaisia”. Talo, jossa punaiset säilyttivät vankejaan, joutui lehtijutun mukaan ”näiden raivotarten uhriksi”.¹³⁴ *Ilkassa* puolestaan kirjoitettiin 12.4.1918 erään punaisen naisvangin vastanneen ruokaa tarjoavalle sotilaille: ”En ota ruokaa ennen kuin saan lahtarien verestä plättyjä.”¹³⁵ Mediassa ylytettiin näkemään naiskaartilaiset arvaamattomina, ja erityisen pahansuisina nähtiin suulaat naiset:

”Sopimatonta on myöskin, että vartijoina toimivat valkokaartilaiset antavat kaikellaisten hurjapäisten eukkojen rauhassa soittaa suutaan ja riehua vartijapaikoilla ja ihmisjoukoissa, tai ryhtyvät heidän kanssaan väittelyihin [...]. Sellaiset suunsoittamiset on jyrkästi katkaistava, muuten ei järjestysvalta saavuta mitään kunnioitusta ja tehoa.”¹³⁶

Jyrkät asenteet punaisia naisia kohtaan on syytä nähdä laajemmassa kontekstissa, tarkastelemalla aikakauden naiskuvaa. Valkoisen puolen naisten katsottiin olevan kansakunnan moraalin ylläpitäjiä, ns. ”hyviä äitejä” ja ”valkoisia sisaria”. He edustivat kaikkea sitä, mikä naisessa oli ihailtavaa – hoivaa, hyvyyttä, korkeaa moraalialia, uskollista puolisoa ja äitihahmoa.¹³⁷ Edes sotatilanteessa valkoiset naiset eivät uhanneet sukupuolirooleja, vaan heidän tehtävänsä oli kannatella yhteiskunnallisen äitiyden ihannetta esimerkiksi sairaanhoito-tehtävissä.¹³⁸ Mielikuva aseistetusta punakaartilaisnaisesta, joka raakalaismaisesti kulki kylästä kylään jättäen jälkeensä tuhoa ja joka tilanteen tullen ei epäröinyt edes kastroida miestä, puolestaan edusti kansakunnan moraalialia tuhoavaa voimaa.¹³⁹ Huhut ja kirjoittelut, vaikkakin monien niistä on osoitettu olleen väritettyjä ja suurenneltuja, joskus jopa täysin perusteettomia,¹⁴⁰ omalta osaltaan tuottivat tietynlaista suhtautumistapaa naisiin sodan loppumetreillä ja jälkiselvittelyjen alussa.

¹³⁴ US 29.4.1918, Pikku-uutisia. Lainaus Siltala 2009, 438.

¹³⁵ Ilkka 12.4.1918, Yksityistietoja Tampereen valloituksesta. Lainaus Siltala 2009, 439.

¹³⁶ Uusi Päivä 18.4.1918, Kapinan jälkiselvitys. Lainaus Siltala 2009, 452.

¹³⁷ Siltala 2009, 455–457.

¹³⁸ Siltala 2009, 458. Kuitenkin myös punakaartissa naisten toimenkuvasta kiisteltiin, joten asia ei ole mustavalkoinen. Lisäksi valkoisella puolella taisteli joitakin naissotilaita, joista tunnetuin on Verna Eriksson. Peltonen 2003, 138, 140. Irma Sulkunen on kirjoittanut yhteiskunnallisen äidillisyyden ihanteesta 1900-luvun alun Suomessa. Ihanteessa naiset toimivat yhteiskunnan moraalialina selkärankana esimerkiksi erilaisissa siveellisyyttä ja kasvatustyötä edistävässä seuroissa. Moraalinvartijoina nähtiin erityisesti keskiluokkaiset naiset. Sulkunen, Irma: Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. Teoksessa Alapuro, Risto – Liikanen, Ilkka – Smeds, Kerstin – Stenius, Henrik (toim.): Kansa liikkeessä. Kirjayhtymä, Helsinki 1987, 157–175.

¹³⁹ Siltala 2009, 456–457.

¹⁴⁰ Hoppu 2008, 188–192.

3.2.2 Hyvinkään nuoret naissotilaat?

Valkoisten jälkiselvittelyissä erityisen ankarasti suhtauduttiin ase kädessä tai rintamalla tavattuihin naisiin. Yleisesti naissotilaista Suomessa keskimäärin joka kymmenes kuoli.¹⁴¹ Olivatko surmansa saaneet hyvinkääläisnaiset toimineet sotilastehtävissä?

Kuten aiemmassa kappaleessa kävi ilmi, hyvinkääläisnaisia oli mukana viimeisissä taisteluissa saksalaisarmeijan tukemia valkoisia vastaan. Kuolleiden hyvinkääläisnaisten tiedoista käykin ilmi, että heistä 24:n asemaksi on merkitty sotilas, ja 14 on vahvistettu kantaneen asetta.¹⁴² Näyttää selvältä, että kuolleista suurin osa on teloitettu sotilastaustan ja rintama-alueella liikkumisen perusteella. He ovat liikkuneet samoissa joukoissa niiden hyvinkääläisten naissotilaiden kanssa, joiden henki säästy, ja joita myöhemmin kuulusteltiin valtiorikosoikeuksia varten. Naiset Hyvinkäällä ryhtyivät aseelliseen toimintaan yleensä vasta huhtikuun puolessa välissä, viimeisellä viikolla ennen saksalaisten Hyvinkään valloitusta,¹⁴³ joten aseellista toimintaa he olivat tietävästi harjoittaneet vasta hyvin vähän aikaa. Osanotto viimeisiin verisiin taisteluihin teki naisten aseman erityisen haavoittuvaiseksi, sillä punaiset olivat joutuneet saarroksiin. Eräässä punaisten läpimurtoyrityksessä Lahdessa huhtikuun lopulla kerrotaan useita muualta kuin Lahdesta kotoisin olevia naisia kuolleen saksalaisten kuularuiskuihin. Lisäksi joitakin punaisen ristin naisia teloitettiin.¹⁴⁴

Asetta kantaneet naiset ovat sisällissodan tutkimuksissa osoittautuneet nuoriksi. Sen vuoksi ei ole yllättävää, että myös surmansa saaneet olivat pääosin hyvin nuoria. Nuoruus oli yleinen piirre erityisesti Lahden alueella vangiksi jääneillä¹⁴⁵ – nuoruus, aseenkanto ja viimeisiin taisteluihin osallistuminen nivoutuivat yhteen. Paavolaisen mukaan 36,9 % kaikista sisällissodassa teloitetuista naisista oli 16–20-vuotiaita.¹⁴⁶ Kuolleista hyvinkääläisnaisista 11 (41 %) oli alle 20-vuotiaita ja 18 (67 %) oli korkeintaan 21-vuotiaita (kaavio

¹⁴¹ Pekkalainen - Rustanius 2007, 107.

¹⁴² Nimitiedosto, SSSP.

¹⁴³ Esim. Alli Maria Kara VRO 106/801; Hilma Amalia Lahtinen VRO 106/502; Anna Maria Haavisto VRO 48/552, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

¹⁴⁴ Alenius 1997, 18.

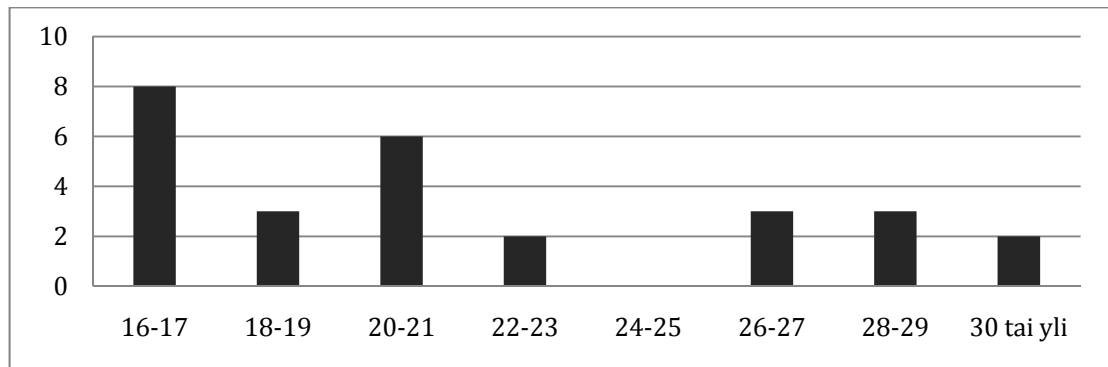
¹⁴⁵ Alenius 1997, 31.

¹⁴⁶ Paavolaisen mukaan nuorin Suomen sisällissodassa kuolleista tytöistä oli 15-vuotias (nimeltä mainitsematon) hyvinkääläinen. Kaikki hyvinkääläisnaiset olivat kuitenkin ehtineet SSSP:n tietojen mukaan täyttää jo 16. Paavolainen tarkoittaa Anna (Anni) Niemistä, jonka syntymäajaksi SSSP on merkinnyt 31.3.1902, mutta jonka syntymäajaksi muistitiedossa on merkitty 31.3.1903. Paavolainen 1967, 202; Alho et al. 1997, 25.

5). Lähes kolmannes kuolleista (8) oli 16–17-vuotiaita tyttöjä. Keskimääräistä ikää nostavat hieman kahden varttuneemman naisen kuolemat.

Kuolleista ainoastaan neljä oli naimisissa – jo nuoren ikänsäkin puolesta kaikki muut olivat naimattomia naisia. Kahdella naimattomalla naisella oli myös avioliiton ulkopuolisia lapsia. Elli Lydia Lehtosella (23 v.), joka kuoli Hämeenlinnan vankileirillä 17.6., oli yksi lapsi. Ida Maria Salmisella (26 v.), joka kuoli Hämeenlinnan vankileirillä 10.8., oli 2 lasta.¹⁴⁷

Kaavio 5. Kuolleiden hyvinkääläisnaisten ikäjakauma.



Lähde: Nimitiedosto, SSSP.

Naisista valtaosa oli tehtaan töissä. Ammattinsa puolesta kuolleiden ja teloitettujen naisten tausta ei juuri eronnut niiden naisten taustasta, jotka olivat toimineet punakaartin tehtävissä, mutta selvinneet vapautuksella tai syytteellä valtiorikosoikeudessa. Uudenmaan läänin terroritilastossa surmansa saaneista naisista kerrotaan myös joitakin kiinnostavia seikkoja. Lahdessa 11.5. mennessä surmansa saaneista 12 naisesta kolme oli liittynyt punakaartin sairaanhoito-osastoon tammi–helmikuussa, neljä oli liittynyt taloustoimeen helmi–maaliskuussa ja viiden kohdalle oli merkitty vahtipalvelusta huhtikuussa. Kaikki kaksitoista kuuluivat johonkin järjestäytyneeseen työväenliikkeeseen, kuten sosialidemokraattiseen nuoriso-osastoon, naisosastoon tai tehtaalaisammattiosastoon.¹⁴⁸ Kaikkien edellä mainittujen tietojen pohjalta voidaan todeta, että sotaoloissa surmansa saaneet hyvinkääläiset eivät pääpiirteissään eronneet minkään muun suhteen paikkakuntansa punaisista kanssasisarista, kuin että heistä moni oli saatu kiinni sotilaana punaisten tap-

¹⁴⁷ Nimitiedosto, SSSP.

¹⁴⁸ Terroritilasto kerättiin eri kunnista v. 1919 Sosialidemokraattisen puoluetoimikunnan tilastokomitean aloitteesta. Hyvinkääläisnaisten syntymäaikojen ja kuolinpäivien osalta olen luottanut Sotasurmat -projektin tietoihin, jotka osin eroavat terroritilaston tiedoista. Uudenmaan läänin terroritilasto, Paikkakunnat HY-KI. 323.2 Vuoden 1918 arkisto, kansio 26, mikrofilmi 216 (mf 216), TA.

piotaisteluissa. Antavatko harvat kuulustelupöytäkirjat ja muut asiakirjoista löytyneet merkinnät asiaan mitään lisävalaistusta?

Lahdessa ja Hämeenlinnassa surmansa saaneista naisista löytyy hajanaisia mainintoja muiden hyvinkääläisten kuulustelupöytäkirjoista. 47-vuotias tallimies Fredrik Väinö Salminen vahvisti omassa kuulustelussaan 8. toukokuuta, että

*"Ingrid Heino, Hanna Saarinen, Myntin morsian ja Aino Malin matkalla Sääksjärven kylässä olisivat ottaneet jostakin täkkejä ynnä nyytejä ja myttyjä; matkalla oli kertojan huolehdyttävä kuorma lisääntynyt ainakin yhdellä korilla, joka sisälsi nahkatavaraa; sen talon aitasta, jossa he Sääksjärvellä majailivat, oli otettu jauhoja ynnä ryynejä; muistelee ottajaksi punaiseen ristiin kuuluvan Lahtisen; Pukkilan kylästä oli otettu suuri määrä juustoja ja oli kertoja saanut näistä 3 kuormaansa Hyvinkäällä punaisen kaartin kesken jaettavaksi; [...] Matkalla oli käyty vielä Porvoossa, josta oli tultu Keravan kautta Hyvinkäälle, missä kaikki tavarat oli viety Työväentalolle. Täällä toimitettiin niiden jako ja oli kertoja saanut osalleen yhden täkin, V. Koskinen täkin ja lammasnahnan sekä kellon, jonka oli matkalla ottanut jostakin sanoen tovereilleen: 'näin sitä kellon saa.' *Naiset, joista ennen oli maininnut, saivat täkin kukin ja myttynsä ynnä nyytinsä.*"¹⁴⁹*

Kyseessä ovat luultavasti 19-vuotias Ingrid Agda Elis Heino, 26-vuotias Olga Johanna Saarinen sekä 17-vuotias Aino Malin, jotka ennen sotaa olivat kenties tutustuneet työpaikallaan Hyvinkään villatehtaalla. He olivat punakaartin sotilaita. Aino sai surmansa 2. toukokuuta Lahden Hennalassa ja Ingrid kahta päivää myöhemmin Lahdessa. Olga Johanna selvisi alkuvaiheen teloituksista, mutta kuoli Hämeenlinnan vankileirillä kesäkuun lopussa.¹⁵⁰ Myös Ingridin äiti Ida Sofia Heino kuulustelussaan Hyvinkään Kansakoululla toukokuun alussa vahvisti tyttärensä, kahden poikansa sekä näiden ystävien osallistuneen ryöstöihin, ja vangitsemisen uhalla palautti tutkijalautakunnalle täkkejä, ryijyn, liinavaatteita sekä vaatteita.¹⁵¹ Ilmari Tuomi puolestaan paljasti toukokuun alussa pidetyssä kuulustelussaan, että

*"Hyvinkään kylästä kuului aseelliseen naiskomppaniaan seuraavat naiset: Lyyti Jansson, Aino Malin, Jenny Stenholm, Ingrid Heino, Elsa Virta, Maria Salminen ja Lyydia Suominen."*¹⁵²

Kuulustelutietojen perusteella useampi teloitetuista naisista oli kulkenut miesten mukana punakaartin matkoilla jo ennen huhtikuuta. Tässä suhteessa he erosivat niistä naisista, jotka ajautuivat asekaartiin vasta huhtikuun puolessa välissä, kenties yllytyksen uhreina.

¹⁴⁹ Naisten syyllisyydestä ryöstöihin tiesi myös Lempi Ranta. 8.5.1918 Fredrik Väinö Salminen; 1.-6.5.1918 Lempi Ranta, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA. Korostukset lisätty.

¹⁵⁰ Nimitiedosto, SSSP.

¹⁵¹ 1-6.5.1918 Ida Sofia Heino, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA.

¹⁵² 1-6.5.1918 Ilmari Johan Tuomi, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA.

Kun Hyvinkään valkokaarti 24.5. kokoontui ja Aino Malinin, Ingrid Heinon ja Jenny Stenholmin nimet nostettiin jälleen esiin, naiset olivat olleet kuolleina jo useamman viikon.¹⁵³ On mahdollista, että toukokuun alkupäivinä teloitettuja Ingrid Heinoa ja Aino Malinia lähdettiin etsimään Lahden vankileirille nimenomaan kenttäoikeuksissa ilmenneiden paljastusten nojalla.¹⁵⁴ Huomattava kuitenkin on, että kaikkia Hyvinkään naiskomppanialaisia ei kuitenkaan teloitettu, vaikka heidät olisikin vangittu Lahden ja Hämeenlinnan välimaastosta huhti–toukokuun vaihteessa.



Punakaartilainen: 29. 10. 1900 syntynyt Aino Malin oli Uudenkartanon muonamiehen tytär. Hänet teloitettiin Hennalassa 4. 5. 1918. Kuvan haltija: Leo Salmi.

Hyvinkäläinen naiskaartilainen Aino Malin. Junnila 1988, 112.

¹⁵³ Ks. luku 1.1. Jenny Stenholm kaatui taistelussa 29.4., Aino Malin teloitettiin 2.5. ja Ingrid Heino teloitettiin 4.5. Kaikki kolme kuolivat Lahdessa. Nimitiedosto, SSSP.

¹⁵⁴ Hyvinkäällä monet kenttäoikeuksissa kuulustellut yrittivät pelastaa nahkansa tekemällä paljastuksia muista. Tikka 2004, 245.

Vangitsemistavat ja -paikat antavat lisävahvistusta kuolleiden toimista sodassa. Vangitsemistietojen perusteella 1.5. vangituiksi tuli ainakin 14 sittemmin kuolleista hyvinkääläisnaisista, joista 6 Hollolassa, 6 Vesalassa ja loput 2 lähialueilta. He ovat todennäköisesti antautuneet suuren joukon mukana. Pidätystiedoissa lähes jokainen heistä oli merkitty asetta kantaneeksi naissotilaaksi.¹⁵⁵ Kuolleista nuorimmat, Ida Alfvig ja Anna Nieminen, jotka olivat keväällä 1918 täyttäneet 16 vuotta, olivat mukana tässä joukossa. Ida vangittiin ”keittäjänä” vapunpäivänä Vesalassa. Virallisen tiedon mukaan hän kuoli Hämeenlinnan vankileirillä reilu kuukausi vangitsemisensa jälkeen. Teloitetuksi tulemista Lahdessa pidetään myös mahdollisena.¹⁵⁶ Anna vangittiin Jalkarannassa samana päivänä, ja hänen tietoihinsa on merkitty aseenkanto. Anna menehtyi Lahdessa 11. toukokuuta.¹⁵⁷ 16-vuotias oli myös Iris Holm, joka vangittiin kaartilaisena Vesalassa 1.5., ja teloitettiin muutamia päiviä myöhemmin.¹⁵⁸ 17-vuotiaat Ester Andersson, Aino Malin ja Lempi Silander teloitettiin kaikki Lahdessa toukokuun ensimmäisellä ja toisella viikolla. Ester ja Aino oli vangittu sotilaina 1. toukokuuta, Ester Vesalassa ja Aino Hollolassa.¹⁵⁹ Siskokset Aina ja Ellen Virta (25- ja 17-vuotiaat) olivat kulkeneet yhtä matkaa rintamalla, ja tulivat vangituksi vapunpäivänä Hollolassa. Heidät teloitettiin 6. toukokuuta Lahdessa.¹⁶⁰

Hyvinkääläisnaisten kuolemat huhtikuun lopussa ja toukokuun alussa liittyivät voimakkaasti juuri punakaartilaisotilaisiin kohdistuneisiin kostotoimenpiteisiin, kuten tiedot naisten vangitsemisolosuhteista ja aseenkannosta tuovat ilmi. Kuitenkin, kuten Paavolainen on huomauttanut, ei teloitusaaltojen aikana erillistä syytä ampumiselle aina tarvittu. Antautuvia vankeja ammuttiin usein varsin mielivaltaisesti.¹⁶¹

3.2.3 Kotipitäjässä teloitettut

Naissotilaiden teloitukset punaisten antautumistaisteluiden jälkeen olivat yleisiä, ja suurin osa hyvinkääläisnaisista sai surmansa tällä tavalla. Naisista neljä kuitenkin teloitettiin omassa kotipitäjässään Hyvinkäällä.¹⁶² Keitä nämä naiset olivat, ja miksi he kuolivat? 28-

¹⁵⁵ Tukkinen 2008, 38–41, 46, 50, 52, 56, 60, 63.

¹⁵⁶ Tukkinen 2008, 38.

¹⁵⁷ Tukkinen 2008, 52.

¹⁵⁸ Tukkinen 2008, 41.

¹⁵⁹ Tukkinen 2008, 38, 50, 59.

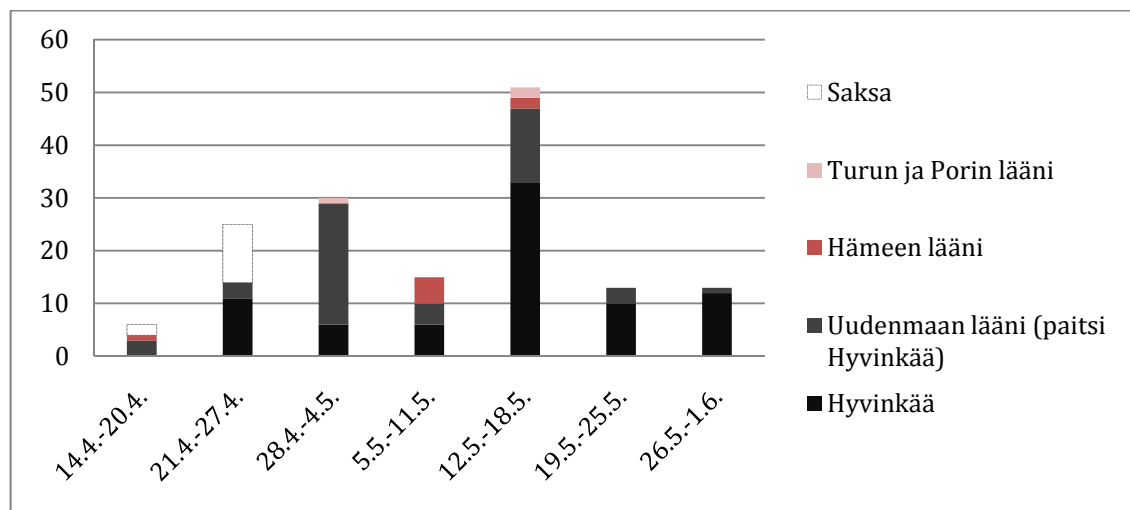
¹⁶⁰ Tukkinen 2008, 63.

¹⁶¹ Paavolainen 1974, 127.

¹⁶² Sotasurmat -tilastossa Hyvinkäällä on merkitty kuolleeksi viisi naista, ml. Maria Lehtonen (s. 1870, k. 12.5.1918). Tauno Tukkinen mukaan kyseessä on sama henkilö kuin Augusta Vilhelmina

vuotiaat Elsa Kara ja Ida Maria Mäkinen on merkitty asetta kantaneiksi sotilaisiksi. 54-vuotias Hilda Maria Jakovleff ja 50-vuotias Augusta Vilhelmina Lehtonen puolestaan eivät tiettävästi edes kuuluneet punakaartiin. Kaikki neljä olivat naimisissa, eli he olivat menehtyneistä hyvinkääläisnaisista ainoat jo aviossa olevat. He olivat myös menehtyneistä vartuneimmat.¹⁶³ Hilda Jakovleffia ja Elsa Karaa kuulusteltiin kenttäoikeuksissa.¹⁶⁴ Kenttäoikeuksissa teloitustuomiot naisille olivat erittäin harvinaisia – Marko Tikan tutkimilla 10 paikkakunnalla ampumismääräyksen sai vain 6 naista (2,4 % tutkituista).¹⁶⁵ Augusta Vilhelmina Lehtosesta ja Ida Maria Mäkisestä ei ole kuulustelumerkintöjä.

Kaavio 6. Hyvinkäällä 14.4.–1.6.1918 kaatuneiden ja teloitettujen kirjoillaolokunnat.



Lähde: Nimitiedosto, SSSP. Todellisuudessa kuolleiden lukumäärä näyttäisi olevan 152 eikä 153. Augusta Vilhelmina Lehtonen ja Maria Lehtonen näyttäisivät olevan yksi ja sama henkilö.

Hyvinkäällä kuoli huhti–toukokuussa n. 153 henkilöä pitäjän antautumistaistelun sekä jälkiselvittelyjen yhteydessä. Kuolleista 78 oli kirjoilla Hyvinkäällä. 51 oli kotoisin jostain muualta Uudenmaan läänissä, ja muutamat Hämeen sekä Turun ja Porin lääneistä. Lisäksi 13 saksalaista menetti henkensä huhtikuun lopulla käydyissä taisteluissa, joissa valkoiset syrjäyttivät punaisten vallan pitäjässä.¹⁶⁶ Toukokuun puolivälissä teloitukset saavuttivat huippunsa. Yhden viikon aikana teloitettiin paikkakunnalla 51 henkilöä – heistä suurin osa pitäjän omia asukkaita.

Lehtonen. Tukkinen, Tauno: "Kadonnut kapinassa": Hyvinkään punaisten henkilötappiot 1918. TT, Karjalohja 2002, 23.

¹⁶³ Nimitiedosto, SSSP.

¹⁶⁴ 30.4.1918 Hilda Jakovleff; 30.4.1918 Elsa Kara, Hyvinkään valkokaartin tutkintokomitea. As1, VROSyA, KA.

¹⁶⁵ Tikka 2004, Liitteet: Taulukko 16.

¹⁶⁶ Nimitiedosto, SSSP.

Saksalaiset olivat osallisia ainoastaan huhtikuun lopulla tapahtuneisiin surmiin – esimerkiksi Hyvinkään valtauspäivänä he tietävästi teloittivat 9 henkeä. Varsinainen teloitusaalto alkoi kuitenkin vasta toukokuussa paikallisen esikunnan toimesta.¹⁶⁷ Muistitiedon mukaan teloittajiksi alettiin rekrytoida paikallisia, kun saksalaiset olivat kieltäytyneet jatkamasta teloituksia. Paikallisesta valkokaartista neljä miestä oli mukana kaikissa teloituksissa, ja palkaksi yhdestä teloituksesta he saivat esimerkiksi 100 markkaa tai pompan ja saappaat. Apulaisia hankittiin valkokaartin riveistä arpomalla ja mukana oli myös nuorempaa polvea. Muistelutiedossa kerrotaan, että valkokaartilaiset ”maksoivat eräälle poikaselle hyvän rahasumman, jotta hän ampui esimerkiksi Karan Elsan ja monta muuta. Kerran arpa lankesi erään suuren talon pojalle. Hän katsoi parhaaksi pyörtyä esikunnassa eikä voinut siten suorittaa vaativaa tehtäväänsä”.¹⁶⁸

Teloitukset aiheuttivat käytännön ongelmia heti alussa, ja niitä puitiin valkoisten johdon kirjanpidossa. 1. ja 4. toukokuuta Hyvinkään valkokaartin päällikkö Aleksander Olof Wilén kirjasi valkokaartin muistikirjaan ohjeistuksia, osoittaen ne ”herra komppaniapäällikölle”, eli hyvinkääläiselle luutnantti Bengt Ilmari Hornborgille:

”Koska kansliaan on ilmoitettu, että viimeksi teloitettut ovat niin huonosti haudatut, että kädet näkyvät maan pinnalla, jätän Teidän huoleksenne ryhtyä sellaisiin toimenpiteisiin että tämä epäkohta heti korjataan.
Toimenpiteistänne on Teidän minulle raportteerattava.”

”Vastaisuudessa mahdollisesti tapahtuviin teloituksiin nähden, on Teidän ehdottomasti huolehdittava siitä että teloitettavaksi tuomittujen hauta on valmiina teloitustilaisuuteen. Myöskin on toimittava niin, että tarpeellinen miehistö heti teloituksen jälkeen hautaa ruumiit.
Koleeravaaraan katsoen on tarkoin katsottava, että haudatut ovat vähintään 2 metr. syvä.”¹⁶⁹

Hornborgin ja Wilénin välillä ilmeni pian niin vakavia erimielisyyksiä, että 8. toukokuuta Wilén määräsi Hornborgin kotiarestiin kolmeksi vuorokaudeksi.¹⁷⁰

Naisia teloitettiin vain kahtena päivänä – 8. ja 28. toukokuuta. 8. päivänä toukokuuta teloitettiin Elsa Kara, Hyvinkään ”lentävän osaston” päällikön vaimo.¹⁷¹ Hän kuului teloitusten varhaisiin uhreihin. Elsan kerrottiin osallistuneen naiskaartin johtotehtäviin, ja lisäksi

¹⁶⁷ Paavolainen 1967, 354–355.

¹⁶⁸ Alho et al. 1997, 17.

¹⁶⁹ Määräykset plutoona- ja komppaniapäälliköille. Topographica II: Hyvinkää. Nimismies Oskari Parkkosen hallussa ollut aineistoa, lähinnä Hyvinkään valkokaartia ja punavankeja koskevaa. Luov. Tauno Pitkänen 21.4.1981. KA.

¹⁷⁰ Määräykset plutoona- ja komppaniapäälliköille. Topographica II, KA.

¹⁷¹ Lentäväksi osastoksi nimetty miesjoukko liikkui laajalla alueella Uudellamaalla ja tuli tunnetuksi useista surmatöistä. Tikka 2004, 243–244.

hältä epäiltiin ryöstetyn tavaran hallussapidosta. Tutkijalautakunnan I jaoston kuulustelussa 30.4. todettiin:

”Liittynyt punaisen kaartin punaiseen ristiin heti vallankumouksen alussa. On ollut mukana rintamalla Lyylyssä, Mäntsälässä ja Kirkkonummella ’Sigurdin’ kartanossa.”¹⁷²

Syytökset eivät olleet erityisen raskauttavia suhteessa toisiin punakaartilaisnaisiin. Elsa Karan teloituspäätöstä lieneekin siivittänyt lähinnä tieto siitä, että hänen aviomiehensä Lauri Kara, joka oli Hyvinkään lentävien johtajana osallisena murhiin ja ryöstöihin laajalti Keski- ja Länsi-Uudellamaalla, oli päässyt pakenemaan Neuvosto-Venäjälle.¹⁷³ Myös pöytäkirjaan oli tehty merkintä: ”Ei tiennyt miehensä olinpaikasta.”¹⁷⁴ Kosto kohdistui Lauri Karan vaimoon, kun mies itse ei ollut tavoitettavissa. Naiskaartin johtotehtävissä toimiminen näyttää Elsan kohdalla varsin epäuskottavalta, sillä johtohenkilöitä omissa kuulusteluissaan maininneet naiskaartilaiset eivät missään vaiheessa nostaneet Elsan nimeä esiin.¹⁷⁵

Valtiopäivillä valtiorikosoikeuksien perustamista koskevan lakiehdotuksen käsittely alkoi 24.5., ja edustajien puheenvuoroissa mielivaltaisia kuolemanrangaistuksia paheksuttiin, ja sotavankiasiain ratkaisu laillisella tavalla koettiin välttämättömäksi.¹⁷⁶ Teloitusten aika-
taulu alkoi olla kiireellinen, mikäli niitä vielä haluttiin suorittaa. 28.5. julkaistiin *Hufvuds-
tadsbladetissa* Hyvinkään Kytäjän kartanon omistajan Hjalmar Linderin pitkä kirjoitus ”Nog med blodbad!” (”Kyllin verilöylyjä”), jossa hän paheksui teloitusten jatkumista. Linder kirjoitti:

”Se, mitä maassa tapahtuu on kauheaa. Huolimatta ylipäällikön kiellosta jatkuvat arkebuseerukset keskeytymättä. [...] Ja näillä arkebuseeruksilla on sellainen mielivaltaisuuden leima, kun uhreja haetaan ja teloitetaan paikkakunnilla, joissa mitään väkivaltaisuksia ei ole tapahtunut, että ne aivan varmasti aiheuttavat enemmän paha kuin hyvää [...] Tuhannet lesket, kymmenettuhannet isättömät ovat menettäneet huoltajansa ilman, että valtio millään tavoin on tullut väliin lievittääkseen heidän hätäänsä tai antanut edes sen suuntaisia määräyksiä. Vankileireillä kuolee vankeja kuin kärpäsiä.”¹⁷⁷

¹⁷² 30.4.1918 Elsa Kara, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA.

¹⁷³ Esimerkiksi Vihdissä Lauri Karan johtamat joukot surmasivat 18 valkoista yhden päivän aikana. Tikka 2004, 243–244.

¹⁷⁴ 30.4.1918 Elsa Kara, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA.

¹⁷⁵ Johtajiksi mainittiin toistuvasti Jenny Stenholm ja Alma Kandelin. Esim. Alma Josefina Kandelin VRYO 25248; Lyyli Johanna Löytty VRYO 26309; Aino Dagmar Koskinen VRYO 11426; Ida Lyydia Laine VRYO 11310, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

¹⁷⁶ Paavolainen 1967, 385–387.

¹⁷⁷ Paavolainen 1967, 388.

Linder vaati kuolemanrangaistusten välitöntä lopettamista. Linderin kirjoitukseen suhtauduttiin valkoisella puolella kylmästi, luultavasti sen liialliseksi katsotun myötätuntoisuuden vuoksi. Hbl:n toimitus vastasi: ”Mitään sääliväisyyttä ei voi osoittaa henkilöille, jotka ovat tehneet sellaisia petomaisia väkivallantekoja kuin punaiset roistot.”¹⁷⁸ Toukokuun viimeisellä viikolla (23.–30.5.) Hyvinkäällä teloitettiin vielä 24 ihmistä.¹⁷⁹

28. toukokuuta oli erityisen synkkä päivä. Tuona päivänä pitäjässä teloitettiin 7 ihmistä, jotka kaikki olivat paikkakunnan omia asukkaita.¹⁸⁰ Heistä kolme oli naisia: Hilda Maria Jakovleff, Augusta Vilhelmina Lehtonen sekä Ida Maria Mäkinen. Naisten teloitukset tapahtuivat yli kuukausi sen jälkeen, kun valkoinen valta oli palautettu ja tilanne alkanut muutenkin jo tasaantua. Naisten teloituksiin tässä vaiheessa on täytynyt olla todella jyrkät syyt. Vielä 1970-luvulla Hyvinkään muistitiedon keräystoimikunnan saamassa palautteessa hämmästeltiin sitä, kuinka kaksi työväenjärjestöihin ja punakaartiin kuulumatonta naista saatettiin teloittaa omassa kylässä.¹⁸¹

Ida Maria Mäkisestä ei ole juuri merkintöjä pöytäkirjoissa. Uudenmaan läänin terroritilastossa kerrotaan Maria Mäkisen liittyneen punakaartin sairaanhoito-osastoon 28.1.¹⁸² Punavankiluettelo kertoo meille, että hänet pidätettiin 15. toukokuuta ja tutkittiin 27. toukokuuta.¹⁸³ Pahamaineiseen punaiseen putkaan hänet vietiin 28. toukokuuta. Putkaan vieminen merkitsi hänen kuten muidenkin vankien kohdalla teloituksen välitöntä lähestymistä.¹⁸⁴ Putkasta vankeja marssitettiin teloituspaihalle, joka sijaitsi ensin Lippaalla rautatieaseman läheisyydessä, mutta jota sittemmin siirrettiin syrjäisempään paikkaan kohti Sahanmäkeä.¹⁸⁵ Myös aviomies Elis Mäkinen teloitettiin toukokuussa.¹⁸⁶

¹⁷⁸ Linder myi omaisuutensa ja muutti ulkomaille pian tekstin julkaisun jälkeen. Paavolainen 1967, 390; Tukkinen 2002, 17.

¹⁷⁹ Nimitiedosto, SSSP.

¹⁸⁰ Nimitiedosto, SSSP.

¹⁸¹ Alho et al. 1997, 19.

¹⁸² Terroritilastossa Mäkisen kuolinpäiväksi on merkitty jo 12.5., mutta punavankiluettelon merkinnät viittaavat siihen, että kuolinpäivä todella oli 28.5. Uudenmaan läänin terroritilasto, Paikkakunnat HY-KI. 323.2 Vuoden 1918 arkisto, kansio 26, mf 216, TA.

¹⁸³ Punavankiluettelon merkintöjen perusteella kenttäoikeuksien kuulustelut jatkuivat kesäkuulle saakka, vaikka kaikki asiakirjat eivät olekaan säilyneet. Viralliset esikuulustelut alkoivat samoihin aikoihin toukokuun lopulla Hyvinkäällä. Punavankiluettelo Hyvinkäältä. 323.2 Vuoden 1918 arkisto, kansio 14, TA.

¹⁸⁴ Myös Augusta Lehtonen oli viety punaiseen putkaan 28.5. Punaiseen putkaan viedyistä miehistä ja naisista pelastui tiettävästi vain yksi henkilö. Alho et al., 18.

¹⁸⁵ Alho et al., 18.

¹⁸⁶ Uudenmaan läänin terroritilasto, Paikkakunnat HY-KI. 323.2 Vuoden 1918 arkisto, kansio 26, mf 216, TA.

Augustasta ja Hildasta sen sijaan löytyy laajemmin tietoa. Augusta Vilhelmina Lehtonen asui omillaan Hyvinkään Sveitsinrinteessä ja oli Hyvinkään Parantolassa töissä hierojana. Hänellä oli kaksi punakaartiin kuulunutta poikaa, joista toinen kaatui taisteluissa 18-vuoden iässä. Plutoona- ja komppanianpäälliköille osoitetussa määräyksessä hänet yllättäen esitettiin pidätettäväksi 7. toukokuuta:

”I tutkijalautakunnan määräyksestä pidätetään ja passitetaan vankilaan Augusta Lehtonen.
Hy. 7/5
Yrjö Tapiovaara.
Hänen rahansa 23,40 luovutetaan miehelleen. Samoin panttilappu.”¹⁸⁷

Muistitiedon mukaan rouva Lehtonen oli erehtynyt kritisoidaan hänen kodissaan suoritettua kotitarkastusta seisoessaan Osuuskaupan leipäjonossa. Hän väitti erään tunnetun valkokaartilaisen vieneen tarkastuksen yhteydessä sängynpeitteitä. Samaisen valkokaartilaisen poika oli sattunut olemaan läheisyydessä, ja kuullut rouvan tarinan. Rouvan vangitseminen tapahtui saman päivän aikana, ja hänet teloitettiin 50-vuotispäivänään.¹⁸⁸

Kolmas 28.5. teloitetuista naisista oli Hyvinkään kylän Nikkilästä kotoisin oleva 54-vuotias Hilda Jakovleff, joka oli kuumentanut tunteita kenttäoikeudessa jo 30.4. alkaen. Kuten Elsa Karan tapauksessa, Jakovleffin teloitus näyttäisi olleen kostotoimenpide paikkakunnalla tapahtuneista punaisten aiheuttamista murhista. Jakovleffia syytettiin paikkakunnalla hyvätapaiseksi mieheksi tunnetun pehtorin, Fredrik Thuressonin, 1.2. tapahtuneen murhan rohkaisemisesta. Thuresson oli yksi ainoastaan kuudestatoista punaisen terrorin uhrista Hyvinkäällä,¹⁸⁹ joten tapauksen saama huomio ei tässä valossa ole yllättävä. Ensimmäisen kerran Jakovleffia kuulusteltiin 30. huhtikuuta. Samassa kokouksessa käsiteltyt muut punavangit noteerattiin muutamalla rivillä kukin, mutta Jakovleffin tapausta käsiteltiin monen todistajan voimin, ja pöytäkirjaan kirjattiin istunnossa esiin tulleita seikkoja usean sivun verran. Jakovleff oli asumuserossa aviomiehestään, joka asui Hyvinkään Kitelessä, ja hän oli aiemmin toiminut mm. useamman matkustajakodin emäntänä Helsingin keskustassa.¹⁹⁰ Jakovleff oli vallankumouksen alussa ottanut pestin eräänlaisena komissaarina Thuressonin talossa, mutta heidän välinsä olivat pian tulehtuneet.¹⁹¹ Puutarhuri osasi kertoa, että

¹⁸⁷ Määräykset plutoona- ja komppaniapäälliköille. Topographica II, KA.

¹⁸⁸ Alho et al. 1997, 19.

¹⁸⁹ Paavolainen 1966, 316.

¹⁹⁰ 30.4.1918 Hilda Jakovleff, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA.

¹⁹¹ Tikka 2004, 245. Katso myös 1.–6.5.1918 Kalle Tuominen, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA.

”pehtoori Turesson oli heidän luonaan kahvia juomassa, kuin murhaajat Abel Heino ja rouva Jakovleffin Kittelässä oleva voudi Koskinen tulivat hakemaan pehtooria. A. Heino kysyi: ’oletteko pehtoori Turesson?’ meillä olisi Teidän kanssanne tilittämistä ja sanovat Teillä olevan ’prowning’. Siihen oli pehtoori T. vastannut: ’minä voin vaikka tehdä valan siihen, että sitä ei ole’, koska hän oli jo päivää ennen antanut pois aseensa, vanhan sotilaskiväärin. Toinen murhaajista sanoi: ’tulkaa vähän pihalle’. Siihen oli pehtoori T. vastannut: ’Herran tähden, mistä Te minua syytätte?’ Siihen oli voudi Koskinen sanonut: ’tässä on paperi jossa rouva Jakovleff syyttää Teitä vääryydestä’ – Heti sen jälestä kuului kaksi laukausta yhtämittaa ja pian kolmas. Rouva J. syytöspaperi oli asetettu murhatun leuvan alle. Mainittu paperi oli sittemmin joutunut murhatun äidille, rouva Turessonille, joka asuu Kammiokatu 9 Helsingissä.”

Omien sanojensa mukaan Jakovleff oli ollut varhain perjantaiamuna 1.2. tavalliseen tapansa Kittelän talossa maitoa mittaamassa, ja palattuaan oli Thuresson jo ammuttu. Hän oli lähtenyt välittömästi Työväentalolle tiedustelemaan, mikä kumma oli ollut syynä pehtorin murhaan. Rouva myönsi samoihin aikoihin antaneensa lämpöistä leipää vahtipalvelusta Hyvinkään Osuuskaupan edustalla tehneille miehille. Puutarhuri Löfbergin todistuksen mukaan miehet olivat sanoneet: ”me emme ole pitkään aikaan saaneet näin hyvää leipää”. Jakovleffin kerrottiin myös vieneen punakaartilaisten ruokalaan lukuisia eri ruokatarpeita, kuten perunoita, lanttuja ja lihaa, ”vaikka ei vielä oltu pakoitettuna siihen”.¹⁹² Jakovleff kielsi jyrkästi olleensa osallisena pehtoori Thuressonin murhaan.¹⁹³ Hilda ei ollut aivan tavallinen työläisnainen, sillä oikeuden istuntoon oli kutsuttu myös muutama hänen palvelijoihinsa kirjattu punakaartiin kuulunut henkilö, mm. renki, tallimies ja kuljettaja. Heidän puheenvuoronsa eivät Hildaa auttaneet, sillä he myötäilivät jo julki tulleita asioita.¹⁹⁴ Istunnon päätteeksi Hilda päätettiin pidättää toistaiseksi. Toukokuun varrella tapausta koskevia lisätietoja haalittiin kokoon lukuisten eri punakaartilaisten kuulusteluissa. Tapauksen seuraava käsittely oli määrä olla 29.5. Kun Hildaa lähetettiin vankilasta noutamaan, kävi ilmi, että hänet oli jo ehditty ampua. Lisätodistukset, joita uusintaistunnossa oli määrä käsitellä, olivat kuitenkin niin negatiivisia, että tutkijakomitean voi uskoa olleen tyytyväisiä lopputulokseen.¹⁹⁵

Hyvinkäällä tapahtuneet naisten teloitukset olivat luonteeltaan varsin erilaisia suhteessa edellä käsitelyihin Lahden ja Hämeenlinnan seudulla tapahtuneisiin teloituksiin. Oman paikkakunnan naiset olivat yhteisössään tunnettuja, ja kostomentaliteetin uhrit olivat kohdennetumpia. Ainakin kahden naisen murhille haettiin oikeutusta aikaisemmin paik-

¹⁹² 30.4.1918 Hilda Jakovleff, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA.

¹⁹³ 30.4.1918 Hilda Jakovleff, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA.

¹⁹⁴ Oliko kyseessä vain uskalluksen puute, sitä emme voi tietää. Huhti-toukokuussa punakaartilaiset yrittivät usein pelastaa oman nahkansa tekemällä paljastuksia. Tikka 2004, 245.

¹⁹⁵ 29.5.1918 Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA.

kakunnalla tapahtuneesta punaisesta terroristista. Myöhemmin valkokaartin pöytäkirjaan kirjattiin koruttomasti joidenkin teloitettujen nimiä sekä heidän teloituspaikkansa:

”Jakoleff (Nikkilän emäntä)	Hyvinkäänkylä	Sahanmäki
Kara, Elsa	-	Lippaalla
Mäkinen, Ida	Hyvinkää	Ratanvarrella” ¹⁹⁶

4 KAPINAHENGEN HIIPUESSA: SEKASORROSTA JÄRJESTYKSEEN

Kenttäoikeudet olivat osa valkokaartin vallan vakauttamisen ensimmäistä vaihetta, jossa kuulusteltiin kunkin vallatun pitäjän punaisiksi epäiltyjä asukkaita. Paikkakunnasta ja vankien määrästä riippuen kuulustelut kestivät parista päivästä aina pariin kuukauteen.¹⁹⁷ Kenttäoikeuksien lautamiehinä istui tavallisesti paikkakunnan talollisia, virkamiehiä, teollisuuslaitosten johtoa sekä kauppiaita.¹⁹⁸ Hyvinkään kylän puolustustaistelun epäonnistuttua huhtikuun 20. ja 21. päivinä pitäjä joutui saksalaisten avustamien valkokaartilaisten haltuun. Seuraavien päivien ja viikkojen aikana punavankeja etsittiin alueen rakennuksista ja metsistä. Valkokaartin ylläpitämä vankila perustettiin Asemankoulun viereisen rinteen kaksikerroksiseen tiilimakasiiniin. Naisvangit sijoitettiin puiseen koulurakennukseen.¹⁹⁹

Hyvinkäällä kenttäoikeuksien kuulustelut alkoivat 24.4. ja kestivät noin kuukauden. Toukokuun lopulla lehti-ilmoituksissa alettiin esittää viimeisiä uhkauksia. Paikallislehdessä julkaistiin 22.5. kaksi kuulutusta: ensimmäisessä niistä vaadittiin kaikkia punakaartin palkkaa nauttineita ilmoittautumaan Hyvinkään valkokaartin esikuntaan kolmen päivän kuluessa. Toisessa vaadittiin kaikkia valkokaartiin kuulumattomia ja ampumatarpeita omaavia toimittamaan ne välittömästi kaartin esikuntaan. Kehotukseen oli liitetty uhkaus: ”kenellä niitä tavataan, tai joka todistettavasti on niitä kätkenyt, sotalain määräyksen mukaan ammutaan poikkeuksetta.”²⁰⁰

Valkoisen vallan vakauttamisprosessiin kuului vankien luetteloinnin ja alustavien kuulustelujen ohella epäiltyjen kokoaminen massiivisille vankileireille. Suurimmat vankileirit perustettiin Helsinkiin, Hämeenlinnaan, Lahteen, Riihimäelle, Viipuriin, Tammisaareen ja

¹⁹⁶ Hautausluettelo. Topographica II, KA.

¹⁹⁷ Tikka 2004, 215.

¹⁹⁸ Tikka 2004, 296.

¹⁹⁹ Alho et al. 1997, 16.

²⁰⁰ Riihimäen Sanomat 22.5.1918.

Tampereelle, ja kesäkuun alussa punavankeja oli kaikilla leireillä yhteensä 74 048.²⁰¹ Suurimmille vankileireille joutui erityisesti rintamilta tavattuja hyvinkääläisnaisia, mutta myös niitä, jotka lähtivät pakojunilla kohti pohjoista valkoisen rintaman saavuttaessa koptitäjän. Tarkastelen kappaleen lopussa kahden hyvinkääläisnaisen kokemuksia Hämeenlinnan ja Lahden vankileireiltä. Naisista toinen oli joutunut leirille lapsena perheensä mukana ja toinen oli itse osallistunut sotatoimiin sairaanhoitajattarena ja naiskaartilaisena.

4.1 Hyvinkään kenttöoikeuksien kuulustelut

Hyvinkäällä valkokaartin tutkijakomitean kuulustelut alkoivat kolme päivää pitäjän valtuuksen jälkeen. Komitean ensimmäinen kuulusteluosasto nimitettiin I jaostoksi, ja kahta vuorokautta myöhemmin perustettu toinen osasto nimettiin II jaostoksi. Tutkijakomitean ensimmäisessä jaostossa istuivat varatuomari Gösta Sahlström, opettaja O. Alanko, apteekkari Emil Väyrynen, muurari Johan Valenius sekä tarkastaja Kalle Heinilä.²⁰² Toisen jaoston jäseniä ei pöytäkirjoissa ole mainittu, mutta useiden eri paikkakuntien kenttöoikeuksia tutkinut Marko Tikka uskoo, että II:n jaoston kuulusteluja Hyvinkäällä johti valkokaartin päällikkö, helsinkiläinen Aleksander Olof Wilén tai esikuntapäällikkönä toiminut Isarias Karl Gyllin-Laorsi.²⁰³ Tutkijalautakuntiin kuuluivat myös mm. hyvinkääläinen metsänhoitaja Yrjö Tapiovaara, hyväntahtoiseksi tunnettu suojeluskuunnan johtaja ja hotellinomistaja Albrecht Hornborg, sekä Kaarlo Hile, joka aiemmin ei ollut paikkakunnalla tunnettu.²⁰⁴ Toukokuun alussa kuulusteluissa avusti myös Hyvinkään kylän kansakoululla toiminut tutkijalautakunta, johon kuului puheenjohtajan lisäksi neljä jäsentä ja kaksi kirjuriä.²⁰⁵

Hyvinkään tutkijalautakuntien kokouksissa pidettiin yhteensä 504 kuulustelua kaikkiaan 457 henkilölle, joista yli 80 % ilmoitti asuinpaikakseen Hyvinkään.²⁰⁶ Eniten istuntoja piti II jaosto. Kenttöoikeuksien pöytäkirjoissa oli kuulustelumerkintöjä tai vapautusmerkintöjä 64 naisesta, joista 48:sta oli merkitty muitakin tietoja kuin pelkkä nimi.²⁰⁷ Vapautusmerkinnöissä on tavallisesti vain lueteltu vapautettujen nimiä. Muutaman heistä olen toden-

²⁰¹ Paavolainen 1974, 177.

²⁰² Tikka 2004, 241.

²⁰³ Tikka 2004, 241. H. A. Vilen ja I. Gyllin-Laorsi on nimetty valkokaartin johtohenkilöiksi myös Hyvinkään muistitiedossa. Alho et al. 1997, 16.

²⁰⁴ Alho et al. 1997, 16. He olivat mukana myös Hyvinkään esitutkinnoissa.

²⁰⁵ Tikka 2004, 241.

²⁰⁶ Tikka 2004, 241, 245.

²⁰⁷ Liite 2; As1, VROSyA, KA. Marko Tikan mukaan Hyvinkään kenttöoikeuksissa kuulusteltiin 43 naista. Tikka 2004, 241.

näköisin perustein yhdistänyt myöhemmin esikuulusteltuihin naisiin. Näin olen toiminut esimerkiksi Ida Matilda Vahlbergin ja Johanna Agatha Vahlbergin kohdalla. 21. toukokuuta muuan Hanna Vahlberg ja Ida Vahlberg vapautettiin, ilman merkintöjä kuulustelusta. Näyttää kiistattomalta, että kyseessä ovat Ridasjärveltä kotoisin olleet Vahlbergin siskokset, jotka 13. elokuuta joutuivat esitutkinnan kuulusteltaviksi, saaden jälleen vapauttavan päätöksen.²⁰⁸

4.1.1. Sotaoikeuksien perustaminen ja niiden kuulustelukäytännöt

Sotaoikeudet on usein katsottu virallisesti kielletyiksi Mannerheimin 25.2.1918 lähetetyn kiertokirjeen ohjeistuksen mukaisesti:

”Määrään täten, ettei minkään varjolla saada asettaa sotaoikeuksia eivätkä ne toimia. Ei myöskään sotaoikeuksien jo ehkä antamia kuolemantuomioita saada panna täytäntöön, vaan ovat vangit säilytettävät, kunnes asianomaiset tuomioistuimet ovat tutkineet heidän rikoksensa ja tuominneet ne.”²⁰⁹

Sotaoikeuksia ei voitu *virallisesti* perustaa, sillä Vaasan senaatti oli tyrmännyt valkoisen armeijan ylipäällikkö Mannerheimin vetoituksen sotatilan julistamisesta maahan. Sotatilan julistuksen jälkeen kenttöoikeuksien perustaminen olisi ollut ongelmaton.²¹⁰ Päämajan ohjeet sisälsivät kuitenkin porsaanreiän: kieltö sotaoikeuksien perustamiselle ei saanut olla esteenä kapinallisten kuulusteluille ja rankaisutoimille. Tämä tuli ilmi muissa Mannerheimin julistuksissa, ja jopa samassa kiertokirjeessä, jossa hän oli nimellisesti kieltänyt sotaoikeudet. Hän totesi, ettei kieltö saisi olla esteenä mitä tarmokkaimmille toimenpiteille kapinallisten häiriköinnin estämiseksi tulevaisuudessa.²¹¹

Sotaoikeuksille löytyi myös muita perusteita. Ylipäällikön neuvottelukunta laati helmikuun puolivälin jälkeen luonnoksen joka kantoi nimeä ”Ehdotus ohjeiksi suojeluskunnalle sota-ajan oikeudenkäytöstä”. Se on käytännössä ainoa ylemmältä taholta annettu ohje koskien kapinallisten oikeudellista asemaa. Ehdotuksessa todetaan suojeluskuntien kokeneen suurta epävarmuutta sotavankien suhteen, sillä Suomen laki ei tunne sotaoikeutta, joka tuomitsisi oman maan kansalaisia. Ohje jatkuu:

²⁰⁸ 21.5.1918 Ida Vahlberg ja Hanna Vahlberg, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea; 13.8.1918 Ida Matilda Vahlberg ja Johanna Agatha Vahlberg, As1, VROSyA, KA.

²⁰⁹ Mannerheimin kiertokirje kaikille piiripäälliköille 25.2.1918. Soikkanen, Hannu (toim.): Kansalaissota dokumentteina. Valkoista ja punaista sanankäyttöä v. 1917–1918. Osa 2: Sota. Tammi, Helsinki 1969, 292.

²¹⁰ Tikka 2004, 151.

²¹¹ Tikka 2004, 159–160.

”Kuitenkin toiselta puolelta on oikeutuksensa silläkin käsityksellä, että sota-oikeuden asettaminen ja sen toiminta meidän maassamme eivät mitenkään voi olla ristiriidassa meidän lakiemme ja oikeuslaitoksen periaatteiden kanssa. Onhan meillä historiallisen kehityksen aikana aina sota-aikoina sota-oikeus toiminut täysillä valtuuksilla ja sen tuomiot ovat täytöntöön pannut – vaikka tämä oikeus onkin ollut vieraan vallan asettama.”²¹²

Ohje laadittiin juuri valkokaartin ensimmäisen suuren valtausoperaation Varkaudessa ollessa käynnissä, ja viikkoa myöhemmin Mannerheim antoi kuulutuksen, jonka mukaan aseellista vastarintaa tekevät, aseistettuna tavatut, aseita piilotelleet tai paikalliseen infrastruktuuriin kajonneet henkilöt oli lupa ilman kuulustelua ampua.²¹³ Mannerheimin ohje tehtiin pian tietäväksi paikallisten asukkaiden keskuudessa kullakin vallatulla paikkakunnalla.²¹⁴ Samana päivänä Mannerheimin kaikille piiripäälliköille lähettämä kiertokirje, jossa kiellettiin sota-oikeuksien asettaminen ja kuolemantuomioiden täytöntöönpano, jäi tämän varjoon.

Konkretiaa sota-oikeuksien asettamiselle oli saatu ainoastaan kahta viikkoa ennen Hyvinkään valtausta. Tampereen valtauksen jälkeen vankiongelman nopeasti paisunut mittavaksi. Vaasan hovioikeuden presidentti Karl Söderholm vieraili Tampereella 9.4. ja antoi suostumuksensa kenttäoikeuksien asettamiselle sekä vanhan Venäjän sotaväen rikoslain hyödyntämiselle vankisuman helpottamiseksi. Vaasan senaatti luonnollisesti tyrmäsi Söderholmin tulkinnan, mutta käytännössä valkoinen armeija alkoi tämän jälkeen hyödyntää sotatilatulkintaa, ensin Tampereella, ja sittemmin kaikissa kaupungeissa, minne valkoisten valtaustoimet etenivät.²¹⁵ Kenttäoikeudet olivat ensimmäiset, nopeasti pystytetyt tuomioistuimet valtaustoimien jälkeen.²¹⁶ Vasta toukokuun lopulla hyväksyttiin laki valtiorikosoikeuksien perustamisesta, jolloin vankien tutkinta koko maassa yhtenäistyi. Virallisten ohjeiden puutteessa kenttäoikeuksien rangaistusperiaatteissa hyödynnettiin paikoin vanhoja sotatilasäädöksiä, joissa varkauskin saattoi johtaa kuolemanrangaistukseen, paikoin taas ns. hätävarjeluperiaatetta, jolle Mannerheim oli antanut oikeutuksen.²¹⁷

²¹² Ehdotus ohjeiksi suojeluskunnille sota-ajan oikeudenkäytöstä. Päämajan poliisiasian osasto. Lainaus Tikka 2004, 155–156.

²¹³ Mannerheimin kuulutus 25.2.1918. Soikkanen (toim.) 1969, 293.

²¹⁴ Tikka 2004, 134–136.

²¹⁵ Tikka 2004, 163–164.

²¹⁶ Tikka 2004, 113.

²¹⁷ 13.11.1909 Suomen suuriruhtinaskunnassa hyväksyttiin asetus *Säännökset sotatilaan julistetuista paikkakunnista*, jossa määrättiin sotatilaan julistetuilla paikkakunnilla ratkottavan rikokset Venäjän sotaväen rikoslain mukaisesti. Suomen senaatti ei ollut kumonnut v. 1914 julistettua sotatilaa tai näitä asetuksia ennen sisällissotaa, mutta se ei voinut pitää niitä laillisina enää sisäisen sodan puhkeamisen jälkeen, sillä silloin se olisi itse ollut alistettu armeijan käskyvaltaan. Mannerheim

Kenttäoikeuksien kuulustelurakenne oli huomattavasti myöhempiä esitutkintakuulustelu- ja vapaamuotoisempi. Pöytäkirjat ovat tavallisia konseptipapereita, joista pelkästään yhdessä saattaa olla kymmenien punavankien kuulusteluja. Käsinkirjoitetuissa teksteissä on käytetty paljon lyhenteitä, marginaaleihin tehtyjä lisämerkintöjä ja jo kirjoitettujen tekstien yliviivauksia. Kuulustelluista on käytetty myös lempinimiä – Matilda kutsuttiin Tildaksi ja Johanna Hannaksi. Osa merkinnöistä on siksi hyvinkin tulkinnanvaraisia. Useista kymmenistä henkilöistä pöytäkirjaan on päätynyt pelkkä nimi, ja monilta kuulustelluilta puuttuu syntymäaika. Kuulustelumerkinnöistä paistaa läpi tutkijalautakunnan kiire ja suuri työkuorma. Esimerkiksi Anna Mattssonista pöytäkirjaan oli 8. toukokuuta tehty seuraavat merkinnät:

Anna Mattsson, 9/III 1879, oli liittynyt punakaartiin helmikuun lopulla ja oli toiminut keittiössä, ei ollu Vapautamme.²¹⁸

Ilmeisimmin 39-vuotias keittiöpuuhissa toiminut Anna Mattsson oli nopeasti todettu harmittomaksi ja tutkijalautakunta siirtyi kiireen vilkkaan seuraavaan vankiin.

Useimmista kuulustelluista punavangeista löytyy kuitenkin joukko perustietoja. Kuulustelijoita kiinnostivat kuulustellun nimi, syntymäaika, osallisuus punakaartin toimintaan ja liittymisen ajankohta. Lisäksi tiedusteltiin mahdollista aseenkantoa sekä tietoja paikkakunnalla tai matkoilla tapahtuneista ryöstöistä tai murhista. Jo kenttäoikeuden pöytäkirjoissa on siis viitteitä valkokaartin rationaalisuuteen pyrkivästä tutkinta- ja rangaistuskäytännöstä, joka myöhemmissä esitutkinnoissa ja valtiorikosoikeuden akteissa pääsi oikeuksiinsa.

Tuomioiden merkitsemiskäytäntö oli moninainen, ja välillä tutkintolautakunnan päätöstä ei kirjattu ollenkaan. Pidätysmääräys oli usein muotoa ”pid.” Kuolemanrangaistuksia merkittiin yhden, kahden tai kolmen ristin voimin. Useiden kuulusteltujen kohdalle oli marginaaliin merkitty ”UP”, merkinä uudelleen pidätyksestä. Useat eri merkintämuodot vaikeuttavat tutkijan tehtävää ja lisäävät riskiä väärinymmärryksestä. Tuomio oli useimmiten vapauttava, mutta myös vapautetuista moni vangittiin myöhemmin uudelleen ja otettiin virallisen esitutkinnan kuulusteltavaksi (Liite 2). Vapautettujenkaan tulevaisuus ei kuiten-

totesi ”ammutaan paikalla” -julistuksessaan ampumisen olevan juridisesti sallittua hätäpuolustusena. Tikka 2004, 149–151, 157–158, 164.

²¹⁸ 8.5.1918 Anna Mattsson, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA. Kirjoitusasu alkuperäinen.

kaan ollut auvoinen – moni joutui palkattomaan pakkotyöhön.²¹⁹ Kenttöoikeuksien pöytäkirjat ovat lähteenä myöhempiä esitutkintakuulusteluja ja valtiorikosoikeuden akteja ongelmallisempia, sillä yhteydet kuulustelumerkintöjen, tuomioiden ja rangaistusten välillä eivät ole useinkaan selviä. Merkintöjä samankin henkilön kohdalle on usein tehty eri käsialoilla ja eri kynillä. Pöytäkirjan laatijat eivät välttämättä itse ole tehneet päätöksiä rangaistuksista, eivätkä ampumiset olleet aina välittömässä yhteydessä kuulusteluissa esitettyihin perusteluihin.²²⁰

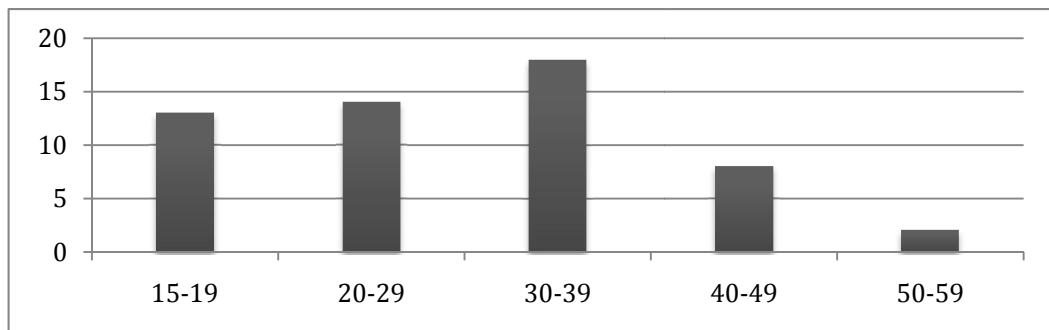
4.1.2 Aikataulu ja ikäjakauma: naissotilaita ja kaartilaisten vaimoja?

Kenttöoikeuksien kuulusteluissa Hyvinkäällä naisia otettiin puhutteluun seuraavan aikataulun mukaisesti:²²¹

21.-27.4.	2
28.4.-4.5.	15
5.-11.5.	19
12.-18.5.	13
<u>19.-25.5.</u>	<u>15</u>
Yht.	64

Naisten tutkinnat saavuttivat huipun 6.5. jälkeen, kun Hyvinkään seutu alkoi olla puhdistettu ja vankien tutkinta ja karsiminen pääsi kunnolla vauhtiin. Kuulustelut jakautuivat kuitenkin varsin tasaisesti toukokuussa kullekin viikolle. Kenttöoikeuksien kuulustelut saatiin päätökseen naisten osalta 24. toukokuuta, jonka jälkeen siirryttiin virallisempiin esikuulusteluihin.

Kaavio 7. Hyvinkään kenttöoikeuksissa tutkittujen naisten ikäjakauma.



Lähde: Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitean pöytäkirjat. As1, VROSyA, KA.

²¹⁹ Junnila 1988, 120.

²²⁰ Tikka 2004, 214.

²²¹ Osa naisista kuulusteltiin pariin eri otteeseen. Aikatauluun on merkitty ensimmäisen kuulustelun ajankohta.

Kenttöoikeuden pöytäkirjoista löytämistäni 64 naisesta 55:n syntymäaika oli merkitty pöytäkirjaan, tai se kävi ilmi myöhemmästä esitutkintapöytäkirjasta (kaavio 7). 15–19-vuotiaat olivat kuulusteltujen joukossa vahvasti edustettuina, muodostaen 20 % kuulustelluista naisista. Verrattuna maan keskiarvoon kenttöoikeuksissa tutkituista miehistä ja naisista (13,6 % oli 15–20-vuotiaita),²²² nuorten naisten prosenttiosuus Hyvinkäällä oli suuri. Kuitenkin ainoastaan 42 % kuulustelluista naisista oli alle 30-vuotiaita.²²³ Peräti 28 % naiskuulustelluista oli 30–39-vuotiaita. Ikäjakauma näyttäisi tukevan väitettä, jonka mukaan kaksi kenttöoikeuksissa kuulusteltujen naisten pääryhmää olivat kaartin toimintaan osallistuneet nuoret naimattomat naiset ja varttuneemmat kaartilaisten vaimot.²²⁴ Antavatko kuulustelutiedot tukea tälle argumentille?

Neljästätoista alle 20-vuotiaasta naisesta kahdeksan kuulustelumerkinnöissä oli maininta aseenkannosta. Neljä oli kuulunut punaiseen ristiin. 15-vuotias Edla Lahtinen oli kuulustelluista nuorin eikä ollut kuulunut kaartiin. Häntä kuulusteltiin muun perheen tavoin isänsä Kalle Lahtisen, Hyvinkään punakaartin perustajan, toiminnan vuoksi.²²⁵ Aseistetusta työstä oli kirjattu ylös seuraavaa:

”Lempi Rantanen, synt. 1900 14/X, oli ollut punakaartissa vapaaehtoisesti kolme päivää (17–20 huhtik.) ja tehnyt vahtipalveluksia aseistettuna, mutta *oli eronnut, kun tyttöjä vietiin rintamalle*. Vapautettu toistaiseksi ja ehdolla ettei poistu paikkakunnalta.”²²⁶

”Helmi Salonen, synt. 1900 11/6, Hyv., oli liittynyt punakaartiin huhtikuun alussa, tehden vahtipalveluksia Hyvinkäällä; kun *ei uskaltanut olla Hyvinkään taistelussa, niin pakeni*. Oli ollut miehen puvussa, jonka sai punakaartilta; kertoo, että oli kielletty menemästä seuran talolle, sillä se oli miinoitettu.”²²⁷

”Elli Laurikainen, synt. 1900 7/V Hyvinkäällä, oli vapaaehtoisesti liittynyt punakaartiin 15 p:nä huhtik. ja oli tehnyt vahtipalveluksia Hyvinkäällä. Hyvinkään valloituksen aikana *oli Hyvinkäällä rintamalla ketjussa, mutta karkasi siitä ja jätti aseensa punakaartille*.”²²⁸

”Lotta Aleksandra Mäkinen, 1902, Hyv. oli ollut 2 päivää pun. kaartissa kantaen kivääriä, jonka *oli 20/4 heittänyt asevaunuun ja itse lähtenyt pakosalle*, jossa joutui vangiksi. Vapaut.”²²⁹

²²² Tikka 2004, Liitteet: Taulukko 2.

²²³ Tämä vastaa maan keskiarvoa miesten ja naisten osalta. Tikan tutkimissa 10 kunnassa juurikin 42 % kuulustelluista oli alle 30-vuotiaita. Tikka 2004, Liitteet: Taulukko 2.

²²⁴ Tikka 2004, 341.

²²⁵ 1.5.1918 Edla Lahtinen, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA.

²²⁶ 30.4.1918 Lempi Rantanen, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA. Korostus lisätty.

²²⁷ 30.4.1918 Helmi Salonen, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA. Korostus lisätty.

²²⁸ 7.5.1918 Elli Laurikainen, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA. Korostus lisätty.

²²⁹ 18.5.1918 Lotta Aleksandra Mäkinen, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA. Korostus lisätty.

Asetta kantaneista alle 20-vuotiaista tiettävästi ainoastaan kaksi pidätettiin, 16-vuotias Alli Kara ja 18-vuotias Hilma Amalia Lahtinen. Joidenkin naisten kohdalle jatkotoimenpiteestä ei ollut tehty merkintää, ja suurin osa oli vapautettu. Sekä Alli että Hilma tulivat pahamaineisesta suvusta. Kuulustelutietojen perusteella lentävien päällikkö Lauri Kara, joka oli naimisissa teloitetun Elsa Karan kanssa, oli Allin vanhempi veli. Myöhemmästä esitutkinnasta puolestaan vahvistuu tieto siitä, että Hilma oli punakaartin päällikkö Kalle Lahtisen tytär. Alli oli veljensä housuissa ja kivääri olalla toimittanut vahtipalvelusta muutamien päivien ajan, oltuaan ensin harjoittelemassa ampumaradalla.²³⁰ Allista kerrottiin vielä, että hän oli pelästynyt saksalaisten tuloa, eikä ollut uskaltanut lähteä ketjuun Hyvinkään rintamalle saksalaisten tullessa.²³¹ Alli ei kuitenkaan joutunut olemaan putkassa pitkään, sillä vankiluettelon mukaan hänet vapautettiin 29.5.²³² Hilma oli kuulunut naiskaartiin viimeisten päivien ajan, ja toimittanut vahtipalvelusta joitakin kertoja. 20. huhtikuuta hän kertoi olleensa ketjussa Hyvinkäällä ”noin 10 min”, mutta seuraavana päivänä oli lähtenyt pakojunalla pohjoiseen.²³³

Näyttäisi siltä, että nuoret naiset, joita Hyvinkäällä saatiin kiinni aseenkannosta, olivat niitä, jotka eivät olleet rohjenneet osallistua Hyvinkään puolustustaisteluihin tai lähteä pohjoisille rintamille avustamaan ahdingossa olevia punaisia joukkoja. He olivat kuitenkin avustaneet Hyvinkään punakaartiin mm. tekemällä vahtipalveluksia ja vapauttamalla siten miehiä rintamalle. Naiskaartilaisia oli myös kannustettu osallistumaan Hyvinkään puolustukseen, mutta monet olivat kokeneet tilanteen liian pelottavana ja paenneet. Useimmat olivat liittyneet naiskaartiin vasta viimeisinä päivinä ennen Hyvinkään valloitusta.

Varttuneemmista naisista sen sijaan ei voida tehdä yksiselitteisiä johtopäätöksiä. Kuulustelluista naisista kymmenen oli yli 40-vuotiaita, ja heidän syytteensä vaihtelivat. Mahdollisista tiedoista liittyen murhien yllyttämiseen tai ryöstöihin kuulusteltiin Hilda Jakovleffin lisäksi muutamia naisia. Lahdessa teloitetun Ingrid Heinon äitiä Ida Sofiaa kuulusteltiin tyttärensä ja tämän punakaartilaiskumppaneiden matkoihin liittyen. Tutkijakomitea vaati saada tietää, mitä ryöstettyä tavaraa matkoilta oli tuotu. Ida Sofia joutui palauttamaan vaatteet, tikit ja ryijyn valkokaartille, jotta säästyisi vankeusrangaistukselta.²³⁴ 49-vuotias

²³⁰ 8.5.1918 Alli Kara, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA.

²³¹ 8.5.1918 Alli Kara, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA.

²³² Punavankiluettelo Hyvinkäältä. 323.2 Vuoden 1918 arkisto, kansio 14, TA. Myöhemmin syksyllä Alli tuomittiin 3 vuoden ehdolliseen kuritushuonerangaistukseen valtiorikosoikeudessa. Alli Maria Kara VRO 106/801, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

²³³ 2.5.1918 Hilma Amalia Lahtinen, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA.

²³⁴ 1.–6.5.1918 Ida Sofia Heino, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA.

Hilda Eklund puolestaan ”oli syytettynä murhattuin porvarien kuolemien ihailemisesta ja kiihkeistä puheista”. Hilda kuitenkin kielsi syytökset, ja kertoi paikkakunnalta löytyvän toisen samannimisen naisen, joka oli moiseen syyllistynyt.²³⁵ Varttuneempia naisia kuulusteltiin kuitenkin myös heidän omasta toiminnastaan punakaartissa. Aseenkannosta syytetyn Elli Laurikaisen äiti Ida Sofia oli toiminut punaisten vallankumousoikeuden jäsenenä.

”Ida Sofia Laurikainen, snt 1876 2/7, Hyv. oli liittynyt kunnallisjärjestön kutsumassa kokouksessa varajäseneksi vallankumousoikeuteen ja myöntää m. m. kurillansa sanoneensa Juholan asiassa ’että tuhannen 500 markan sakko otetaan siltä, jolla sitä on’ tarkoittaan Juholan asuntoa. Oli ollut oikeudessa vaan 3 kertaa jäsenenä; myöntää olleensa kykenemätön oikeuden jäseneksi, ei kuitenkaan millään keinolla koettanut päästä siitä pois, vaan vetäytyi nurkkaan, kun syytettyjä tuli oikeuden eteen; oikeudessa oli käsitelty muuan varkaus- ja avioerojuttu, jotka lyk.”²³⁶

Myös punakaartin huoltotehtävissä toimineita otettiin kuultavaksi jo kenttäoikeuksissa. 45-vuotias Sofia Salminen oli ollut ”3 päivää Kuppilassa perunoita kuorimassa”²³⁷ ja 52-vuotias Miina Holmberg oli työskennellyt viikon verran ravintolassa.²³⁸ Molemmat naiset vapautettiin. Kuitenkin jo sisällissodan jälkiselvittelyjen alkuvaiheessa oli viitteitä siitä, että mikä tahansa työ kaartin hyväksi oli tuomittava teko. Vastaavista tapauksista nostettiin syytteitä valtiorikosoikeuksissa myöhemmin syksyllä.

4.1.3 Naisten vangitsemismääräysten syitä

Pidätysmääräys kaikista kenttäoikeuksissa kuulustelluista naisista kirjattiin ainoastaan yhdeksälle, joista kaksi oli teloitettujen joukossa. Aseenkanton liittyyvistä syistä pidätettiin nuoren Alli Karan ja Hilma Amalia Lahtisen ohella 25-vuotias Elli Skön, jonka huhtikuun lopussa pidetyssä kuulustelussa todettiin liittyneen aseelliseen naiskaartiin 17.4. ”koska ei ollut ruokaa, eikä rahaa”. Ellistä todettiin lisäksi, ettei hän ollut kuulunut Työväen yhdistykseen eikä käynyt kouluja, mutta hän oli ollut töissä tehtaalla kehrääjänä. Punavankiluettelon mukaan Elli pysyi vangittuna kuukauden.²³⁹ Pidätysmääräykseen johti kuitenkin useimmiten jokin seikka liittyen naisen perhepiiriin ja tämän omaamiin tietoihin esimerkiksi punakaartin takavarikoiman tavaran sijainnista. Tällaisissa tapauksissa pidätys jäi tavallisesti lyhytkestoiseksi, ja nainen vapautettiin kun takavarikoitu tavara oli pa-

²³⁵ 21.5.1918 Hilda Eklund, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA.

²³⁶ 7.5.1918 Ida Sofia Laurikainen, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA.

²³⁷ 17.5.1918 Sofia Salminen, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA.

²³⁸ 21.5.1918 Miina Holmberg, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA.

²³⁹ 30.4.1918 Elli Skön, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA; Punavankiluettelo Hyvinkäältä. 323.2 Vuoden 1918 arkisto, kansio 14, TA.

lautunut valkokaartille.²⁴⁰ Esimerkiksi 45-vuotiaan Matilda Lahtisen pidätys oli selkeä kosto hänen aviomiehensä johtavasta asemasta kaartissa, vaikka hän myös itse oli kuulunut punakaartiin neulojana. Kenttäoikeuden pöytäkirjaan kirjattiin 1. toukokuuta pidetyssä kuulustelussa:

”Hänen miehensä on tuonut sotasaaliina sukkaa, 2 filtiä, pöytäliinoja, kankaita, lusikoita ja veitsiä, y. m., jotka kaikki nyk. talletetaan valkokaartin varastossa. Kertoo että miehensä on ollut rintamalla (Sigurdin kartanossa) Kirkkonummella ja pohjoisessa Tampereella.

Ei tiedä mitään murhista eikä miinoituksista. Hänellä on 8 lasta, joista 6 on nyt kotona. Miehensä oli yhden kerran aseita hakemassa Helsingissä. Tunnustaa, että miehensä oli vallankumouksen alkuunpanija Hyvinkäällä.”²⁴¹

Punavankiluettelon mukaan Matilda oli vangittuna 3. kesäkuuta saakka.²⁴² Myös leskirouva Emma Viitasen pidätys liittyi perhepiirin toimiin punakaartissa. Häntä epäiltiin poikansa Väinön punakaartin retkiltä tuomien ryöstettyjen tavaroiden salaamisesta. 7. toukokuuta Emmen luona oli pidetty kotitarkastus, jossa mitään tavaraa ei ollut kuitenkaan löydetty. Emmen oman kertomuksen mukaan hän oli saksalaisten tuloa odotellessa vienyt eräänä lauantai-iltapäivänä perunakuoppaansa kaksi korillista pyykkivaatteita, seinillä nauhoissa riippuvaa vaatetavaraa ”summamutikassa”, sekä paljon sianlihaa ja lehmänlihaa. Tavaroiden viedessä hän oli huomannut erään vihertävän palttoon sisällä myös toisen mustan miehen puvun, jonka omistajasta hänellä ei ollut varmuutta. Myöhemmin osaa tavaroista ei enää löytynyt kellarista. Emma oli ilmeisen häkeltynyt kuulustelutilanteessa, tai sitten pohti parasta vastaustaktiikkaa:

”Hetkisen kuluttua, ja kun kertoja oli saanut miettimiseen aikaa, ilmoittaa hän vaatteiden joukossa olleen sinisenkin puvun ja että sekin olisi joutunut kuoppaan samalla kertaa, mutta että hän ei olisi vienyt kukaan kellarin huonompia vaatteita, vaan oli jättänyt ne seinille paikoilleen.”²⁴³

Myös 26-vuotiaan Siiri Frimanin pidätys näyttää liittyneen hänen miehensä toimiin. Siiri oli kuulunut punaiseen ristiin ja ollut kertomansa mukaan puolitoista päivää Parantolassa töissä. Oikeuden istunnossa kävi ilmi myös, että hänen ”sulhasensa Salovaara, jota tutkijalautakunta on uudelleen tavoitellut, saapuu näinä päivinä ja että he yhdessä sitte matkustavat kauppa-asioissa täältä pois”.²⁴⁴ Punavankiluettelon mukaan Siiri vapautettiin jo kah-

²⁴⁰ Tikka 2004, 341.

²⁴¹ 1.5.1918 Matilda Lahtinen, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA.

²⁴² Punavankiluettelo Hyvinkäältä. 323.2 Vuoden 1918 arkisto, kansio 14, TA.

²⁴³ 8.5.1918 Emma Viitanen, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA.

²⁴⁴ 22.5.1918 Siiri Friman, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA. Kuulustelusta on olemassa kaksi eri versiota, joista toiseen Siirin kohdalle on selkeästi merkitty ”pidätetään”, toiseen puolestaan vapautusmääräys.

ta päivää myöhemmin,²⁴⁵ luultavasti hänen miehensä löytymisen johdosta. Kenttäoikeuksissa naisten syytteet poikkesivat tässä suhteessa selvästi miesten syytteistä, sillä naisten syytteiden taustalla ei aina ollut osallisuus kaartin toimintaan. Punakaartin takavarikoimien tarvikkeiden hallussapito oli naisten toiseksi yleisin syyte usealla eri paikkakunnalla.²⁴⁶

Pidätykset kohdistuivat myös naisiin, joilla oli sisäpiiritietoa punakaartin toimintaperiaatteista paikkakunnalla. Tällainen henkilö oli esimerkiksi 31-vuotias Hulda Hakala, jolla oli tietoja punakaartin muonituskomitean sekä elintarvikelautakunnan toiminnasta sekä niiden yhteistyöstä paikallisen osuuskaupan kanssa. Pidätysmääräys annettiin kuulustelun yhteydessä 2. toukokuuta, ja uudemman kerran naista kuulusteltiin 17. toukokuuta. Eriyistä kiinnostusta lienee herättänyt tieto siitä, että elintarpeiden hakuretkille otettiin mukaan aseellista vahvistusta.

”Punakaarti oli tuonut erilaisia tavaroita mm. jauhoja, antoi ne Elintarvelautakunnalle ja Osuuskaupalle, joka puolestaan leipoi, jakoi ja myi sekä yleisölle että myöskin antoi punakaartille. Kun elintarpeita oli lähdetty hakemaan, niin elintarvelautakunnan jäsenet ja ellei ollut niitä riittävästi niin muonituskomitean jäsenet ottivat aseellista väkeä punakaartista hankintaansa tukemaan ja kun punakaarti matkusti ’ulosotto’ asioissa oli matkalla aina joku Elintarvelautakunnan jäsenistä ja täkäläiseen Osuuskauppaan ja sen maksiiniin vietiin viljat, lihat ym.”²⁴⁷

Myös Hildan pidätys vahvistaa käsitystä siitä, että jälkiselvittelyjen alkuvaiheessa Hyvinkäällä oltiin kiinnostuneita erityisesti naisista, joilla oli tietoja paikallisen punakaartin tekemistä vääryyksistä, kuten talollisiin kohdistuneista takavarikointimatkoista ja niiden saaliista. Naiset tekivät myös jonkin verran paljastuksia punakaartin toimintaa tukeneista miehistä. Esimerkiksi Hulda Hakala luetteli kuulustelussaan muonituskomitean jäsenet, ja Hilma Terho kertoi Sigurdin kartanossa Kirkkonummella määräävissä tehtävissä toimineista miehistä.²⁴⁸

4.1.4 Hyvinkään naispunavangit ja kysymys jälkiselvittelyjen rationaalisuudesta

Virallisten pidätysmääräysten (9) vähäisyydestä huolimatta naisia oli punavankeina suurempi määrä kuin kuulustelut antavat ymmärtää. Käsinkirjoitettu punavankiluettelo Hy-

²⁴⁵ Punavankiluettelo Hyvinkäältä. 323.3 Vuoden 1918 arkisto, kansio 14, TA.

²⁴⁶ Tikan tutkimuksessa oli mukana 10 paikkakuntaa, ml. Hyvinkää. Tikka 2004, 343.

²⁴⁷ 17.5.1918 Hulda Hakala, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA.

²⁴⁸ 2.5.1918 Hulda Hakala; 10.5.1918 Hilma Terho, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA.

vinkäältä sisältää 274 punavangin nimet, joista naisia oli 23 ja miehiä 251.²⁴⁹ Luettelo on aakkosellisesti järjestetty nimilista Hyvinkään punavangeista, jonka merkinnöistä aikaisin on 6.5. ja viimeisin 6.6. Välittömästi sodan jälkeen vankeina olleista löytyy vähän virallista tietoa, eikä tämäkään lista varmasti ole täydellinen. Merkinnät ovat lyhyitä, ja niissä on pyritty osoittamaan, milloin vanki on pidätetty, minä päivinä häntä on tutkittu, mikä häntä koskeva päätös on, ja teloitettujen kohdalta ampumisajankohta. Hilda Jakovleffin kohdalle oli esimerkiksi kirjattu ”pid. 26/5 tut I os. 27/5 + 28/5”.

Punavankiluettelon 23 naisesta kahdentoista kuulustelumerkintöjä löytyy kenttäoikeuden pöytäkirjoista. Tähän joukkoon kuuluvat erityisen pidätys- tai teloitusmääräyksen saaneet naiset. Vankeina Hyvinkäällä eri pituisia aikoja oli tämän lisäksi yksitoista naista, joista kenttäoikeuden merkintöjä ei löytynyt. Vangittuna Hyvinkäällä oli esimerkiksi joukko naisia, joita tutkittiin Hyvinkäällä virallisemmissä esitutkinnoissa 27.–30.5. välisellä ajalla sekä heinäkuussa. Vangittuna oli asetta kantaneita sotilaita (Alma Kandelin ja Lyyli Löytty), punaisen ristin naisia (Lilli Leino, Hilma Rantanen, Helmi Kyttälä, ja Anna Suominen) sekä kaartiin kuulumattomia naisia (Lyyli Toivio ja Anna Koivunen).²⁵⁰

Punavankiluettelon ohella pidätysmääräyksiä löytyy lisää valkokaartin päällikkö Wilénin kirjanpidosta toukokuulta 1918. Tutkijalautakunnan toisen jaoston 7.5. kuulustelema Ida Sofia Laurikainen on samana päivänä kirjattu vankilaan passitettavaksi neljän miehen ohella. Saman päivän iltana muistikirjaan on merkitty:

”KI 23,30
Vankilaan passitetaan täten Tutkijalautakunnan I:sen jaoston määräyksestä:
Elvi Vikström
Hyvinkää 7/5 -18
Wilén”

Kyseessä on todennäköisesti 22-vuotias tehtaantyöläinen Sigrid Elvira Vikström, jota heinäkuussa kuulusteltiin esitutkinnessa ja myöhemmin syksyllä syytettiin valtiorikosoikeudessa avunannosta valtiopetokseen sekä ryöstöstä ja varastetun tavaran salaamisesta.²⁵¹ Samalle päivälle on vielä yksi naisvängin vankilaan passitus: Alma Kandelin kirjattiin I:sen tutkijalautakunnan määräyksellä vankilaan pistettäväksi.²⁵²

²⁴⁹ Punavankiluettelo Hyvinkäältä. 323.2 Vuoden 1918 arkisto, kansio 14, TA.

²⁵⁰ Punavankiluettelo Hyvinkäältä. 323.2 Vuoden 1918 arkisto, kansio 14, TA; Hyvinkään esitutkin-
tapöytäkirjat A–Ö. Ar1, Ar2, As1, VROSyA, KA.

²⁵¹ Sigrid Elvira Vikström VRO 107/651, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

²⁵² Määräyksiä plutoona- ja komppaniapäälliköille. Topographica II, KA.

Pidätysmääräyksen pidemmäksi tai lyhyemmäksi aikaa Hyvinkään vankiloissa sai kaikkien edellä mainittujen lähteiden nojalla kaiken kaikkiaan 28 naista. Muistitiedon mukaan naisia joutui vangiksi Hyvinkäällä 30–40,²⁵³ joten tiedot vangituista ovat suuntaa antavia. Pidätetyistä 28 naisesta neljä teloitettiin ja 18 joutui uudelleen kuulusteltavaksi virallisissa esikuulusteluissa, joiden pohjalta nostettiin valtiorikossyytteitä. Ainoastaan muutamien kohdalla ei ollut mitään jatkotoimenpiteitä, vaan heidät päästettiin ajallaan vapaiksi ja he saattoivat jatkaa elämäänsä. Jatkokuulusteluihin joutuneista ainoastaan kaksi ei tiettävästi kuulunut kaartiin. Kaikki muut olivat tavalla tai toisella ottaneet osaa punakaartin toimintaan. Pidätetyistä naisista seitsemän tunnusti viimeistään esitutkintavaiheessa kantaneensa asetta ja toimineensa sotilaana.²⁵⁴ Viisi oli ollut punaisen ristin toimissa, ja muutamat muissa tehtävissä rintamalla, huollossa tai hallinnossa. Kokonaisuutta tarkasteltaessa vangitsemispäätökset Hyvinkäällä olivat osuvia. 28 naisesta peräti 12 sai myöhemmin syytteen valtiorikosoikeudessa, joista neljän tapaus käsiteltiin myös valtiorikosylioikeudessa. Ottaen huomioon, että VRYO:ssa käsiteltiin ainoastaan 10 hyvinkääläisen tapaus, ja heistä moni oli saatu kiinni rintamilta ja viety paikallisille vankileireille (esim. Hämeenlinnaan), ovat Hyvinkäällä tapahtuneet pidätykset olleet varsin tarkasti kohdistettuja. Pidätetyistä naisista suurin osa oli syyllistynyt tekoihin, joita valkokaarti piti tuomittavina.

Historiankirjoituksessa on kuitenkin kiistelty siitä, voiko sisällissodan jälkiselvittelyjen alkuvaiheen nähdä rationaalisenä toimintana. Jaakko Paavolaisen käsityksen mukaan kenttöoikeuksissa käytettiin paljon mielivaltaa ohjeistuksen puuttumisen seurauksena.²⁵⁵ Uudemmassa historiankirjoituksessa eri paikkakuntien jälkiselvittelyjen piirteissä on kuitenkin nähty systemaattisuutta ja jopa rationaalisuutta, jonka kannalla on myös Marko Tikka.²⁵⁶ Tikan mukaan ylilyönteihin vetoaminen oli juuri se, mihin valkoisen vallan instituutiot pyrkivätkin. Kun sota-oikeuksia tai kuolemanrangaistuksia ei virallisesti hyväksytty, jäi vastuu teoista yksilöille, eikä instituutioita voitu saattaa myöhemmin vastuuseen.²⁵⁷ *Riihimäen Sanomissa* 22.5. julkaistun Hyvinkään valkokaartin kuulutuksen sekä sen yleisen toiminnan nojalla näyttää siltä, että ammutaan paikalla -mentaliteetti eli Hyvinkäällä vahvana vielä toukokuun viimeisen viikon alkaessa.

²⁵³ Alho et al. 1997, 16.

²⁵⁴ Alma Kandelin VRYO 25248, Alli Kara VRO 106/801, Hilma Amalia Lahtinen VRO 106/502, Lyyli Löytty VRYO 26309, Hulda Nurmi VRYO 24221, Helmi Salonen VRYO 24233, VRYO:n ja VRO:n arkisto; 10.8.1918 Elli Skön. Ar2, VROSyA, KA. Kaikki naiset paitsi Elli Skön saivat syytteen valtiorikosoikeudessa.

²⁵⁵ Paavolainen 1967, 410.

²⁵⁶ Tikka 2004, 44–48.

²⁵⁷ Tikka 2004, 402–404.

”Kuulutus.

Täten vielä kerran esiintulleesta syystä ilmoitetaan, että kaikki ne paikkakuntalaiset, jotka eivät kuulu Hyvinkään Valkokaartiin, ja jotka omaavat ampumatarpeita, aseita tai räjähdysaineita, on ehdottomasti heti tuotava ne Hyvinkään Valkokaartin Esikuntaan, uhalla että kenellä niitä vielä tavataan, tai joka todistettavasti on niitä kätkenyt, sotalain määräyksen mukaan ammutaan poikkeuksetta.

Hyvinkää, toukokuun 18 päivänä 1918.

Yrjö Tapiovaara”²⁵⁸

Sotatilan näkeminen oikeudenkäytön oikeutuksena näyttäisi olleen Hyvinkään valkokaartin toiminnan takana huhti–toukokuussa 1918. Hyvinkään tutkijakomiteoiden jaostot katsoivat toimivansa sotalain oikeutuksella, joten rangaistusten skaala oli käytännössä vapaa, mikäli rike oli riittävä.

Vaikka kertaalleen vangituista naisista monet olivatkin tulleet vangituiksi valkokaartin näkökulmasta varsin pätevistä syistä, ei tutkijalautakunnan osastojen voi sanoa toimineen täysin johdonmukaisesti. Samalla kun teloitetuiksi joutui punakaartiin kuulumattomia naisia, Hyvinkään naiskaartin johtaja Alma Kandelin sai säilyttää henkensä. Kenttäoikeuksissa naisten kohtaloa näytti määrittelevän melkoinen sattumanvaraisuus. Suulaus ja heilastelu punaisten johtohenkilöiden kanssa ei sekään yksiselitteisesti johtanut pidätykseen tai teloitukseen. Esimerkiksi valkokaartin sotilas Enok Oskar Selin ilmoitti tutkijalautakunnan kuultavaksi Emmi Aaltosen, jonka hän uskoi usuttaneen punakaartilaisia vangitsemaan sekä Enokin itsensä että kaksi muuta miestä. Emmi kerrottiin sanoneen: ”taas oli suloisen lahtarin verta hangella” ja että ”kyllä lahtareille piruille näytetään kun mieheni [Einari Elo] tulee kotiin”. Emmi itse kielsi kuuluvansa punakaartiin ja kielsi olevansa syyppää edellä mainittuihin vangitsemisiin. Sen sijaan hän väitti Enokin syytösten johtuvan siitä, että hän pysyi uskollisena miesystävälleen Einari Elolle. Emmi vapautettiin.²⁵⁹ Tutkijalautakunnat tekivät ylilyöntejä (esim. Augusta Lehtosen teloitus) suhteessa omaan oikeuskäytäntöönsä, mutta myös toimivat keskimääräistä armollisemmin toisissa tapauksissa (esim. Alma Kandelin). Jälkimmäisessä tapauksessa kyseessä saattoi olla omien etujen ajaminen ja toiveet tietojen ja paljastusten herumisesta vangitsemisajan pidentyessä. Motiivit kenttäoikeuksien ratkaisuille eivät ole selviä.

²⁵⁸ Riihimäen Sanomat 22.5.1918.

²⁵⁹ 8.5.1918 Emmi Aaltonen, Hyvinkään valkokaartin tutkijakomitea. As1, VROSyA, KA. Einari Elo on useissa esitutkintakuulusteluissa nimetty Hyvinkään punakaartin erääksi johtomieheksi.

4.2 Naisten muistelmat suurilta vankileireiltä

Vankileirikokemuksia on sisällissodan ajalta kertynyt etenkin Lahden ja Hämeenlinnan vankileireiltä, joihin sijoitettiin maan suurimmat vankileirit. Hämeenlinnan leirin vankimäärä saavutti huippunsa 18.5., jolloin punavankeja oli 11 482. Lahdessa muutamaa päivää myöhemmin vastaava luku oli 10 900.²⁶⁰ Vaikka vankisuman huippu oli jo ohitettu, vielä 27.6.1918 punavankien lukumäärä Suomen eri vankileireillä oli yhteensä 73 915.²⁶¹ Tällaisen vankijoukon kokemusten tavoittamiselle on lähes mahdotonta tehdä oikeutta. Muistitietoa ei juuri edes kerätty ennen 1960-luvulla alkaneita valtakunnallisia keräyksiä. Vankileirimuistelmissa keskeisiä teemoja ovat olleet nälän sietäminen, vankien nimenuudot ja ulkoa kuuluvat laukaukset, sekä leireillä kiertäneet huhut housupukuisten naisten ampumisesta.

Työväen arkiston kokoelmiin kuuluva Aino Dagmar Teräsen haastattelu on osa vuosien 1964–65 Työväen muistitietotoimikunnan järjestämää ”Vuosien 1917–1918 muistot talteen” -keräystä. Ohjevihkosen keräystä varten suunnitteli Heimo Huhtanen, joka painotti omakohtaisten kokemusten ensisijaisuutta haastateltavien kertomuksissa.²⁶² Ainoa haastatteli Huhtanen 13.5.1964 Voionmaan opistossa järjestetyssä eläkeläistapaamisessa. Aino oli tuolloin 70-vuotias. Kansan arkiston muistelmakokoelmasta löysin lisäksi v. 1910 syntyneen Helmi Helanderin muistelmat, jotka haastattelijä Helga Rossi oli välittänyt arkistolle v. 1988. Näiden kahden hyvinkääläisnaisen kokemuksia kertaamalla pyrin tuomaan esiin joitakin seikkoja ja tunnelmia Lahden ja Hämeenlinnan vankileireiltä. Kokemukset ovat subjektiivisia ja niitä lukiessa on muistettava muistitiedon heikkoudet ajankuvan välittäjinä. Ne ovat kuitenkin eräitä äärimmäisen harvoista keinoista tavoittaa uhrin näkökulma historiantutkimuksessa, jossa lähes kaikki lähdemateriaali on voittajan tuotosta.

4.2.1 Aino Dagmar Teräsen – rintamalta Hämeenlinnan vankileirille

”Erittäin vaarallinen. Sekä isä että kaikki veljet suuria pahantekijöitä ja sulhanen oli täällä ammutuksi tullut suurrosvo Kalle Teräsen nimeltä.”²⁶³

Hyvinkään suojeluskunnan esikunnan antama lausunto hyvinkääläisestä tehtaantöyläisestä Aino Dagmar Teräsestä (ent. Koskinen) kesäkuun puolivälissä oli armoton. Mitä oikein

²⁶⁰ Paavolainen 1974, 177.

²⁶¹ SVT XXIII: 32, 13.

²⁶² Peltonen 1996, 76.

²⁶³ Aino Dagmar Koskinen VRYO 11426, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA. Alleviivaus alkuperäinen. Vuoden 1918 oikeusistunnoissa Teräsen sijaan käytettiin Ainon tyttönimeä Koskista.

oli tapahtunut? Aion 1960-luvulla antama haastattelu antaa harvinaisen mahdollisuuden tarkastella rintamalla mukana olleen hyvinkääläisnaisen näkökulmaa tapahtumiin sodassa ja sen jälkeen vankileirillä.²⁶⁴ Aion tarina on kiinnostava myös siksi, että hän oli yksi harvoista valtiorikosoikeudessa ehdottomaan kuritushuonerangaistukseen tuomituista hyvinkääläisnaisista.²⁶⁵

Aino syntyi 2.4.1894 työläisperheeseen muonamiehen tyttärenä. Jo lapsesta asti hänet totutettiin työntekoon – äiti oli töissä heinäpelloilla, joten sisarusten kaitseminen jäi Aion vastuulle. Välillä hänet lähetettiin lapsenpiikaksi myös kodin ulkopuolelle. Ensimmäiset kokemukset työväenliikkeestä tulivat vanhempien puheiden kautta, ja jo nuorella iällä hän osallistui ensimmäiseen työväenmarssiin, kantaen sylissään kahden vuoden ikäistä pikkoveljeään, kun ei lapsenhoitotouhuista ollut tuolloinkaan vapaata. Hän myös liittyi työväenyhdistyksen nuoriso-osastoon ja myöhemminkin oli mukana sen toiminnassa, kun ikää tuli lisää.

Aino kokee, että punakaartiin liittyminen v. 1918 oli ainoa järkevä vaihtoehto. Hän oli 23-vuoden ikään mennessä ehtinyt olla työssä villatehtaalla jo vuosikausia,²⁶⁶ mutta kapinan alkaessa tehdas suljettiin. Punakaarti lupasi runsaan ruoan ja tehdasta paremman palkan. Aion sotamuistelmien ensimmäisessä osiossa hän käsittelee matkaa punakaartin joukkojen mukana rintamalla. Sille hän päätyi oltuaan ensi alkuun punaisen ristin kurssilla Tampereella. Matkoilla ollessaan hän tunsikin välillä olevansa vähän ”rikollissakkia”. Pikkukylän tyttöä jatkuva liikkeelläolo hämmensikin. Aion tarinassa tulee esiin se, että päätöksiä joukon liikkeiden suhteen tekivät ”johtomiehet”, eikä sairaanhoitajanaishilla ollut tähän juuri sanaa sanottavana. Hän ei myös näytä olleen aina selvillä edes joukon sijainnista. Jälkikäteen hän muistelee kuitenkin olleensa varsin tyyni.

”[...] sitten minä jouduin semmoseen sakkiiin, joka lähetettiin Ikaalisten kauppalaan ja kun meitä sitten sinne kolme neljä punasenristiläistä sitten vietiin, niin ensimmäiset haavoittuneet kun tuli vastaan niin kyllä siinä pantiin koetukselle se murheus. Kyllä selkäpiitä karmi, kun niitä kalposia poikia siellä reen pohjilta näki ja pahempaakin sitä sitten oli vielä nähtävissä [...] Ja siitä sitten lähdettiin Siuroon ja Maarianpäivän aikoihin sitten oltiin siellä Siurosta vähän matkaa niin kuin paraiks Tampereen valtaukseseen, että jossain siellä Amurin kallioilla oli kovat taistelut silloin, kun me sinne jouduttiin ja huonostihan siellä kävi, että sitten seuraavana päivänä minäkin jouduin kokoomaan, en tiedä mistä he hevosen sai, mutta rekeen me oltiin siellä kokoomassa niitä punaisten ruumiita sieltä Amurin rinteiltä, mutta ei sitä oikestaan sitä minään pitäny, se tuntu niin kuin olis kaikki kuulunut tykö siihen touhuun.”²⁶⁷

²⁶⁴ Koko alaluku perustuu Aino Dagmar Teräsen haastatteluun. TMT 41:108 (Teränen), TA.

²⁶⁵ Aino Dagmar Koskinen VRYO 11426, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA. Ks. luku 6.

²⁶⁶ Aino Dagmar Koskinen VRYO 11426, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

²⁶⁷ TMT 41:108 (Teränen), TA.

Sairaanhoitajanaisen tehtäviin rintamalla ei kuulunut pelkästään haavoittuneiden sitominen, vaan myös kuolleista huolehtiminen.²⁶⁸ Pispalassa Ainon ja muiden punaisten asutama talo joutui tulitukseen, ja joukolle tuli kiire hevosineen lähteä kohti Viialaa. Välimatkojen kulkeminen oli kuitenkin hidasta, ja Aino muistelee Tampereelta Viialaan pakenemisen vieneen kolme vuorokautta.

Takana oli punakaartille tappiollinen Tampereen taistelu, ja Viialasta Aino palasi Hyvinkäälle huhtikuussa. Saksalaiset olivat jo rantautuneet Hankoon ja he olivat matkalla kohti Hyvinkäätä. Tilanne ei näyttänyt punakaartin osalta enää alkuunkaan lupaavalta. Kiinnostavaa kyllä, Aino ei tuo muistelmassaan esiin jäsenyyttään Hyvinkään aseellisessa naiskaartissa, jonka hän vuoden 1918 kuulusteluissa näytti varsin avoimesti myöntäneen.²⁶⁹ Sen sijaan hän esittelee naiskaartin harjoittamista varsin yleisluontoisesti.

”[...] siellä perustettiin Hyvinkäällä silloin samoihin aikoihin kun me tultiin Tampereelta naiskaartia, että niitä juuri harjotettiin noin ja niistäkin sitten jotka niistä tuli sieltä Tampereelta niin niistäkin yhty toiset punasenristiläiset siihen asekaartiin. [...] niillä oli jotka oli joita siihen naiskaartiin harjotettiin, niin niillä oli jotkut semmoset se oli semmosta ruskeeta kangasta semmoset polvihousut ja sitten sen päälle pusero ja siinä vyö ja oli kai niillä joku täytyhän niillä olla se punanen kravattikin, se oli välttämätön.”²⁷⁰

Aino kertoo ottaneensa vanhempineen pakolaisjunan Hämeenlinnaan, ja jatkoi sieltä muun joukon mukana Lahteen. Matkalla Hämeenlinnasta Lahteen Aino kertoo olleensa ”punasen ketjun kohdalla punasen ristin ominaisuudessa”. Muistelma ei käy selvästi ilmi, oliko Aino käyttänyt hametta vai housuja: ”Minä olin hameessa, mutta kyllä minun äitini, kun hän oli ompelija, niin hän oli minullekin ommellut [housut], mutta sinne Vesalaan minäkin ne jätin varmuuden vuoks.” Lahden Vesalassa hän joutui perheineen valkoisten vangiksi tuhansien muiden kaltaisesti. Tästä alkaa Ainon muistelmaan toinen keskeinen osio, jossa hän käsittelee vankileirikokemuksia Lahdesta ja Hämeenlinnasta.

”Ja nää suomalaiset tietysti ne oli suojeluskuntalaisia niin ne oli aika kovia tuuppimaan ja nyppimään ja lyömään näitä punakaartilaisia naisiakin ja sitten kun oli semmosia vanhempia ihmisiäkin jo, minunkin äitini oli kuudenkymmenen vanha kun hän joutu, kun me koko perhe sieltä Hyvinkäältä lähdettiin, niin häntäkin ne vähän tuuppassivat

²⁶⁸ Vainajien etsiminen, ruumiiden pesu ja hautaan toimittaminen olivat yleisiä naisten tehtäviä sisällissodan aikana. Peltonen 2003, 148–155.

²⁶⁹ Aino kertoo liittyneensä Hyvinkään naiskaartiin huhtikuussa, tehneensä vahtipalveluksia ja kantaneensa asetta. Myös naiskaartin johtaja Alma Kandelin kertoo Ainon kulkeneen hänen matkassaan. Aino Dagmar Koskinen VRYO 11426; Alma Josefina Kandelin VRYO 25248, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

²⁷⁰ TMT 41:108 (Teränen), TA.

komenteleen, että kovempaa, kovempaa, mutta lopulta päästiin sinne Felmanin kentälle ja siitä se sitten alkoi se oikein se kärsimysten aika.”²⁷¹

Fellmanin pellolle sijoitettiin ne vangit, jotka eivät muualle Lahdessa enää mahtuneet. Fellmanin pellolla useita kevätöitä taivasalla viettäneiden vankien koettelemuksia pidetään eräänä sisällissodan rankimmista kollektiivisista kokemuksista.²⁷² Koulut ja tehdasrakennukset olivat niin täynnä vankeja, että niissä ei sopinut edes ottaa makuuasentoa. Eräällä metallitehtaalla vankeja oli yli 3000. Hennalan kasarmialue saatiin valmiiksi muutamassa päivässä, ja vankeja alettiin pian siirtää sinne. Ensimmäiseksi tyhjennettiin Fellmanin pelto. Tehdasrakennuksia ja muita vankien väliaikaisia säilytyspaikkoja tyhjennettiin tämän jälkeen. Vankien valtava määrä merkitsi sitä, että kaikkia ei saatu mahtumaan edes Hennalan kasarmialueelle. Vankeja jouduttiin lähettämään toisille vankileireille. Silti Hennalan vankileiri oli maan kolmanneksi suurin.²⁷³ Lahden Hennalan vankileirin naiskasarmilla, jonne Aino perheineen päätyi, olo oli pelonsekaista, sillä tulevaisuus oli epävarma. Kasarmit oli erotettu ympäröivästä kaupungista piikkilangalla.²⁷⁴ Liikkeellä oli myös karmaitsevia huhuja. Illalla nimeltä huudettujen naisten kerrottiin tulevan ammutuksi aamulla, ja Ainoakin kerran nimeltä huudettiin.

”[...] kun sitten alettiin alettiin sieltä kasarmilta näitä naisia kuljettaan, niitä illalla huudettiin nimeltä ja sitten aamulla lähdetään ja sitten se oli tullut tiedoksi että ne viedään aina ammuttavaks sitten aamulla, jotka illalla huudettiin ja taikka ne sanovat, että ne viedään sinne saippuatehtaalle että raspuks vai mitä ja sitten tota yhtenä iltana sitten minuakin huudettiin ja aamulla kun äiti oli jo sitten päässy silloin kotiin, ne vanhat ihmiset lähetettiin kotipaikoille, ettei hän ollu sitten enää siellä, niin sitten huudettiin minuaikin ja mitähän mulla sitten oli mitä tavaraa niin minä kokosin niitä tavaroitani ja hain sitten semmosta ihmistä, joka olis ne sitten äitille vieny, kun sitten tiesin minä sen, että mihinkä vietiin, että en minä niitä sitten enää tuu saamaan enkä tarvitsemaan ja myöhästyin sitten siitä niin paljon, että se jono oli lähdössä, kun minä pääsin siihen rapulle ja minä lähdin juokseen sitä tavottaan ja se minun kaverini sitten ruotukaveri yksistään sitten meni siinä oli perässä, mutta ei siinä tullu mitään mieleen mihinkä sitä mennä tai olisko jääny pois. Minä lähdin juokseen sinne perään ja niin sitten minä menin paikalleni sitten siihen. Siinä oli semmonen kai se oli niitä savolaisia näitä uusia silloinhan ne alko ne Suomen sotaväki, että ne oli ei ne ollu suojeluskuntalaisia, niin se sotilas se sano, että älä likka sekota ittees tähän sakkiin. Minä sitten sanoin, että minä minua huudettiin, että kyllä mä tähän kuulun. Niin sano, että vaikka niin lähde nyt vähän äkkiä ja se tuuppas mua aika kovasti takasin päin ja sitten vasta minullekin selvisi, että mihin minä olin menossa ja mistä minä pelastuin.”²⁷⁵

Vastaavia pelastumistarinoita, jotka perustuivat yksittäisten sotilaiden hyväntahtoisuuteen, esiintyy jonkin verran vankileirimuistelmissa. Esimerkiksi Lahdessa 14-vuotias tyttö

²⁷¹ TMT 41:108 (Teränen), TA.

²⁷² Paavolainen 1971, 45.

²⁷³ Alenius 1997, 15–16, 35.

²⁷⁴ Alenius 1997, 35.

²⁷⁵ TMT 41:108 (Teränen), TA.

pelastui kuudenkymmenen teloitettavaksi viedyn naisen joukosta, kun eräs teloittajista oli ihmetelty, mitä lapsi joukossa teki, ja käskenyt juoksemaan takaisin leirille.²⁷⁶

Aino selvisi Hennalasta. Pian hänet kuitenkin siirrettiin Hämeenlinnan vankileirille, jonne naisvankeja keskitettiin. Kuulustelupöytäkirjan mukaan siirto Hämeenlinnaan olisi tapahtunut jo 15.5.²⁷⁷ Aino muistelee hienon näköisten naisten kerääntyneen Hämeenlinnassa katsomaan vankien kuljetusta linnan kasarmille. He olivat heitelleet leivänkannikoita ja katsoneet huvittuneina, kun nälkäiset vangit juoksivat niitä keräämään. Hämeenlinnassa alkoivat valtiorikosoikeuden tutkinnot, ja vielä sielläkin ihmeteltiin sitä, miten Aino Hämeenlinnaan oli päätenyt, sillä listojen mukaan hänen olisi pitänyt jäädä Lahteen (teloitettavaksi). Ainin kuulustelukokemukset olivat rankkoja:

”[...] siellä oli aika semmonen pahannäkönen musta mies pöydän takana ja kahdella puolella oli provningit tässä ja sihteeri oli sitten siellä vähän sivummalla ja sitten joka lailla hän kyseli sillä lailla räikeesti kaikkia missä olin ollut ja mitä tehny ja minä sitten selitin, että missä olin ollut ja punasessa ristissä olin ja että olin sitä kurssillakin ollu vähän ja hän karjas niin että perkele valehtelet punasten huorina te kaikki naiset siellä olitte ja sitten sitäkin tyyliä sitten kesti ja sitten hän sitten käski kirjuriansa kirjoittamaan sitten sinne pöytäkirjaan, että tekee erittäin epäluotettavan vaikutuksen ja valehtelee ja siellä se sitten tutkintopöytäkirjassa tuomiolla oli se lausunto mulla niin kun puolustuksena tai suosituksena ja sitten tota hän kesken kaiken hänen tuomionsa tai tutkintonsa hän sitten taas kysyi. että mikäs sun äitis osote on. Minä sitten sanoin hänelle sen, niin hän sano vaikka ei mitään siitä sen enempä muuten välitä, mutta saahan sille ilmottaa sun kohtalostas kun sinä olet tapettu ja niin hervottomasti heilu se prouninki tossa kädessä ja aina niin hyvin mukavasti se aina osu sitten juuri tohon minua kohden.”²⁷⁸

Ainin kesäkuun puolivälissä tehtyyn kuulustelupöytäkirjaan oli kirjattu, että hän teki sekä epäluotettavan että epärehellisen vaikutuksen, ja häntä tulisi rangaista.²⁷⁹ Naisia, niin kuin miehiäkin, yritettiin uhkailuin painostaa kertomaan paljastuksia sotatapahtumista ja erityisesti komppanian päälliköistä. Aino ei ollut osannut mainita nimeltä kuin jo kuolleita päälliköitä, joten hänet vietiin katsomaan hyvinkääläismiesten tutkimuksia Hämeenlinnassa. Eräs tuttu mies oli sidottu käsistä katosta roikkuviin voimistelurenkaiseen ja kuulustelijat hakkasivat häntä, mutta mies ei siitä huolimatta ”kanssa muistanu mitään sitä mitä ne kysyvät”. Eräs tilannetta seuraamaan tuoduista tytöistä pyörtyikin.

Vankileirikokemuksista tulee esiin myös joitakin naisten selviytymiskeinoja. Aino kävi muiden naisten kanssa sotilaiden kasarmia siivoamassa, ja sieltä he saivat mukaansa usein erilaisia ruokatarpeita. Naiset sulloivat perunoita, maalaisleipää ja joskus kanamuniakin

²⁷⁶ Peltonen 2003, 144.

²⁷⁷ Aino Dagmar Koskinen VRYO 11426, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

²⁷⁸ TMT 41:108 (Teränen), TA.

²⁷⁹ Aino Dagmar Koskinen VRYO 11426, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

vaatteisiinsa ja salakuljettivat niitä omalle kasarmilleen. Ainon onnistui toimittamaan aidan raoista ruokaa myös vankina olevalle isälleen.

Ainon kertomuksessa tulee vahvasti esiin kielteinen suhtautuminen sotatoimiin ja ääri-
liikkeisiin. Ne saattavat olla subjektiivisia tuntemuksia, mutta myös osa sisällissodan muis-
teluperinnettä, jossa kertoja on altistunut vuosikymmenien saatossa vahvalle negatiivisä-
vyiselle kerronnalle punakaartin toimista. Aino esimerkiksi kertoo jo lapsena karttaneensa
sanaa ”sosialisti,” koska sillä oli paha kaiku. Aino myös toteaa, ettei koskaan toivonut pu-
nakaartin voittoa, sillä silloin ”sama löyly” olisi vain jatkunut. Ainon muistelmat myös si-
vuuttavat joitakin keskeisiä asioita, joita hänen valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkir-
jansa tuovat esiin. Hän ei kerro toimineensa naiskaartissa aseissa, ja kiertelee kysymystä
housujen käytöstä.²⁸⁰ Sotakokemus on kokonaisuutena ollut varmasti erittäin traumaatti-
nen. Ainon perheestä isä, veljet sekä sulhanen Kalle Teränen olivat kaikki olleet mukana
punakaartin toiminnassa. Yksi veljistä kaatui ja viisi veljeä sekä sulhanen teloitettiin. Isä
sai valtiorikosoikeudessa 12 vuoden ehdottoman tuomion.²⁸¹ Aino itse sai valtiorikosoi-
keudessa kahden vuoden ehdottoman kuritushuonerangaistuksen ja joutui vielä Hämeen-
linnan vankilaan, josta hänet kuitenkin armahdettiin kahden kuukauden jälkeen. Vielä
vankilassa lapsuudesta tuttu vankilapappi uhitteli, että ”ei valkonen käsivarsi ennen las-
keudu ennen kun kaikki meidänlaiset on maan tasalla”. Aino pääsi vapaaksi ja siirtyi Hä-
meenlinnan villatehtaan töihin, jossa aloitti ”uutta elämää”.

4.2.2 Helmi Helander – lapsena Lahden vankileirillä

”Aamusta alkaen oli kuin sähkö ilmassa, kannettiin vuodevaatteita ja muuta, vähän ruo-
kaakin perunakuoppaan, jossa oli vielä perunoitakin. Sellasta pyssyn pauketta kuului, se
kantautui Hyvinkään kylästä hevosmäen paikkeilta, siellä taisteli punaset ja valkoset ja
oliko saksalaisetkin apuna Hyvinkään valtauksessa, meidän piti äidin kanssa mennä
kuulia pakoon sinne perunakuoppaan [...]”

Näin alkaa sisällissodan aikaan 7-vuotiaan Helmi Helanderin muistelman sota-ajasta.²⁸²
Muistelmat kertaavat punaisen hyvinkääläisperheen pakomatkaa Hyvinkäältä Hämeenlin-
nan kautta Lahteen. Helmi ei luonnollisesti ollut itse ottanut osaa kaartin toimiin, mutta
isä oli toiminut hevoslähettinä rintaman ja punaisten esikunnan välillä. Muistelman tuo
esiin sen, että sisällissodan jälkiselvittelyjen alkuvaiheessa kaikkia punavankeja kohdeltiin

²⁸⁰ Mikäli kuulustelutiedot pitävät paikkansa, Ainon vaikeneminen tietyistä aiheista saattaa selittyä
esim. psykologisilla tai sukuhistoriallisilla seikoilla. Peltonen 1996, 27–29.

²⁸¹ Hän pääsi armahdulain nojalla vapauteen v. 1922.

²⁸² Koko alaluku perustuu Helmi Helanderin haastatteluun. Helmi Helander. Muistelmat, Luokka 6
B, KanA.

kuin syyllisiä. Yhden perheenjäsenen aktiivinen toiminta punakaartin hyväksi leimasi koko perheen, ja vankileireille joutui myös lapsia. Kokemus oli kollektiivinen, ja vankileiriolosuhteissa pelko tuskin oli pienempi niillä, jotka itse tiesivät, että eivät olleet syyllistyneet mihinkään raskauttavaan. Helmi oli kolmesta sisaruksesta nuorin. Isä oli kirvesmies ja äiti kotiäitinä, ja perhe asui Kirjavan tolpan alueella pienessä omakotitalossa. Huhtikuun 21. päivän tienoilla isä patisti perheen lähtemään pakojunalla kohti pohjoista. Lapset, vanhemmat ja isoäiti kaikki pakkautuivat junaan.

Pakolaisjuna oli härkävaunu, jossa perhe istui pelkällä permannolla. Vaunu oli täynnä naisia ja lapsia. Juna pysähtyi ensin Riihimäellä ja jatkoi sitten Hämeenlinnaan, josta jatkettiin kärryillä ja jalan kohti Lahtea.

”Ensimmäinen pysähdys oli Riihimäki, siellä asemalla seisoivat tavarajuna, jossa yhdessä avovaunussa oli kaatuneiden ruumiita pressulla peitettynä, äitinkin kurkisti yhden peiton alle ja kielsi minua katsomasta, talutti äkkiä pois. Sitte[n] muistan, kun Hämeenlinnassa meidät siirrettiin Poltinahon kasarmille majoitukseen, sieltä jäi ikävä muistikuva joka pysyy mielessä, ikuisesti eräs pikkupoika, ehkä minun ikäiseni oli ottanut nurkasta isänsä kiväärin, joka oli valmiiksi ladattu ja alkoi sillä leikkiä ja osotella toisia, ase lauke- si ja se pikkutyttö, joka oli kohteena sai luodin päähänsä kaatui permannolle kuolleen, suuri verilammikko pään ympärillä.”²⁸³

Helmin isällä oli onneksi hevostäppä, jolla perhe saattoi taittaa pitkää matkaa, välillä yöpyen matkan varrella olevissa taloissa. Vapunpäivänä 1.5. Helmin perhe antautui muiden punaisten joukossa saksalaisille, jotka tulivat vastaan mäntymetsikössä Vesalan kylän alueella. Punaiset marssitettiin Fellmanin pellolle Lahden Vesijärven rannalle.

”Oli paljon miehiä, kun oli sukkasillaan tai vaan jalkarätit jalassa. Jalkineet oli revitty jalista sotasaaliiksi. Samoin kuin kaikki punaiset nauhat, kenellä niitä päähineessä oli tai käsivarressa. Äitini muutti kiireen vilkkaa minulle lettinauhoiksi jotkut narut, kun pelkäsi että saksalaiset repii tukasta ne punaiset lettinauhat, jotka minulla oli. Niin meidät marssitettiin Velmannin kentälle, se oli siinä Vesijärven rannalla olevaa peltoa. Meidät sullottiin viereen viereen hevoset ja ihmiset, yöllä kun yritimme nukkua, äiti ja isä olivat rattailla ja me kolme lasta rattaiden alla. Siinä ei jaettu ruokaa mitään, jos jollain oli, niin koittivat tasata edes lapsille, mutta jano oli hirveä, Vesijärvestä oli kyllä vettä, mutta sitä ei saanut ottaa sieltä, 1 tunti päivässä oli kerran muistan, jos oli joku astia, niin jonossa saivat ottaa vuoron perään. Isälläkin oli ämpäri, mutta ei siinä paljon ollut jälellä, kun meidän luokse pääsi, kun jokainen koitti kädellään koukata, että sai suunsa kosteaksi, ja piti edes tippa hevosellekin jäädä.”²⁸⁴

Muutaman päivän jälkeen punaiset jaettiin Helmin muistelun mukaan kahteen riviin, toiseen miehet ja toiseen naiset ja lapset. Seuraavaksi kaikki marssitettiin Lahteen Hennalan

²⁸³ Helmi Helander. Muistelmat, Luokka 6 B, KanA.

²⁸⁴ Helmi Helander. Muistelmat, Luokka 6 B, KanA.

kasarmeille. Tässä vaiheessa perheen tiet erosivat, sillä isä sijoitettiin eri kasarmiin. Helmi näki seuraavan kerran isänsä vasta joulun 1918 tienoilla, jolloin tämä pääsi vankileiriltä vapauteen ”sellaisena luurankona”.

Kasarmikokemukset ovat eläviä Helmin muistelmassa. On mahdotonta tietää, mikä osa muistoista on hänen omiaan, ja mitkä hän on vasta myöhemmin ymmärtänyt tai rekonstruoinnut esimerkiksi vanhempien sisarustensa tai vanhempiensa kertomasta.

”Se kasarmi johon jouduimme oli ihan kauheassa siivossa, virtsaa ja ulostetta joka puolella, siihen olis täytynyt istua ja laskea jotenkin nukkumaan. Sen kasarmin pihassa kasvoi isoja kuusia, vanhin veljeni yritti kiivetä puuhun, että olis taittanut muutaman oksan alle, mutta vartia tuli heti ja huusi ’äläs poika mää sinne, taikka ammun’, äiti riensi kii-reesti asiaa selittämään ja käski veljeni tulemaan pois, ilman havuja. Ruokaa ei saatu, kun yhden kerran koko aikana, me lapset, ei aikuiset. Kenttäkeittiössä puumelalla seko-tettiin ruisjauhoja, ei ehtinyt kiehua edes kun kauhallinen pistettiin lautaselle, siitä reu-nasta ryypättiin, ilman mitään lusikoita tai tiskauksia, seuraavalle sama annos, niin kau-an kun riitti, loput jäivät ilman sitäkin, nälkäänsä itkemään. Kyllä kai sielläkin ne viestit jollain lailla kulkivat salateitse, kun siitä kasarmin aidan takaa kuletettiin naisia vartiat vierellä, rohkeimmat kyselivät mihin niitä viedään, niin ne vartiat vastasivat, ’että saip-pua tehtaalle työhön’ vaan pienen ajan päästä kuului konekiväärin papatus, niin siinä selkesi se saippuatehdas. Äidilleni se oli ihan hirveää, hän painoi kädet korvilleen ja va-litti ääneen ai jai ai jai. Kyllä siinä kului useita päiviä, meitä alettiin käyttää jossain eri ta-lossa kuulusteltavana, mitä pahaa, äiti olisi tehnyt, tai ottanut osaa, mutta ei äiti ollut osallistunut mihinkään.”²⁸⁵

Useamman kuulustelun jälkeen Helmin äiti sai vapauttavan päätöksen, ja hän saattoi lapsineen lähteä takaisin kotiin Hyvinkäälle. Jälleen he taittoivat matkaa Lahden asemalta lähteneellä härkävaunulla. Helmi muistaa, että tässä vaiheessa lapsille annettiin puolikas limpun siivua, ja jopa äideille annettiin puolikas silliä syötäväksi. Tämä tuotti joukkiossa hirveän janon, ja riita ei ollut kaukana, kun ei asemapysähdyksillä ollut kaikilla aikaa käy-dä juomassa asemahuoneen vesiastiasta. Riihimäellä perhe pääsi istumaan matkustaja-vaunuun junanpenkeille, ja vartijatkin poistuivat valvomasta vapautettujen matkaa.

Helmin perhe oli onnekas siinä suhteessa, että he selvisivät vankileirikokemuksista säi-kähdyksillä. Helmin isän kuusi veljeä sen sijaan kaatuivat sodassa, ja ainoastaan yksi sisko jäi eloon. ”Nämä muistot ovat painuneet niin syvälle mieleen, ettei niitä koskaan täysin unohda,” Helmi lopuksi toteaa. Helmin kertomuksessa korostuvat nälkä, jano ja kuoleman läsnäolo vankileirillä. Näin akuutteihin tunnetiloihin liittyviä muistoja voidaan pitää varsin luotettavina, vaikka Helmi kovin nuori olikin ne kokiessaan.²⁸⁶

²⁸⁵ Helmi Helander. Muistelmat, Luokka 6 B, KanA.

²⁸⁶ Peltonen 1996, 28.

5 VIRALLISET KUULUSTELUT

Samanaikaisesti, kun valkoisten valtaamalla alueilla suoritettiin kenttäoikeuksien kuulusteluja ja vangit kestivät arkea vankileireillä, maassa yritettiin kiireesti luoda järkevää systeemiä, joka auttaisi kapinallisten tutkimisessa ja oikeudenmukaisessa rankaisemisessa. Valkoisen puolen ylijohdo viivytteli vankikysymyksen ratkaisua, ja vasta 5.4.1918 Vaasassa pidetyssä senaatin ja vankeinhoitoviranomaisten neuvottelukokouksessa päätettiin eduskunnalle jättää ehdotus lainsäädännöstä, joka mahdollistaisi kapinallisten tutkinnat ja rankaisemisen.²⁸⁷ Ylipäällikkö Mannerheimin päiväkäsky 23.4.1918 perusti sotavankilaitoksen ja tutkinta-asiain osaston. Päämajan tutkinta-asiain päällikkö Gustaf Aminoffin vastuulle jäi kehittää järjestelmä, jolla suuren vankimäärän tutkinnat hoituisivat ripeästi ja järjestelmällisesti.²⁸⁸ Kuulusteluja varten piti mobilisoida kaikki maan lakimiehet, mutta päämajan viivytyksen vuoksi lakimiesten ilmoittautuminen Aminoffille saattoi alkaa vasta 16.5.²⁸⁹ Paikallisen tutkinta-asiain päällikön hoitamiin virallisiin kuulustelupöytäkirjoihin eli esitutkintoihin oli määrä liittää virkatodistus, paikallisen suojeluskunnan lausunto ja muita syytettä valtiorikosoikeudessa puoltavia todistusasiakirjoja. Monet esitutkinnoissa kuullut henkilöt päästettiin todellisuudessa kuitenkin kuulustelun jälkeen vapaiksi, jos selvisi, että osallisuus oli ollut vähäistä, tai ei löytynyt näyttöä siitä, että henkilö olisi edes kuulunut punakaartiin.

Esitutkinnoissa käytettiin valmiiksi painettua pöytäkirjakaavaketta, joista ilmeni mm. seuraavia tietoja: kuulustelun aika ja paikka, vangitsemispaikka, vangin terveydentila, nimi, ammatti, syntymäaika, kotipaikka, siviilisääty ja lasten lukumäärä, koulutus, työhistoria, työväenyhdistykseen tai ammattiosastoon kuuluminen, punakaartiin liittymisen ajankohta ja motiivit, osallistuminen taisteluihin, sekä vangin tiedot paikkakunnan punakaartin johtohenkilöistä, kätkeyistä aseista tai suoritetuista ryöstöistä ja murhista. Monilla naisvangeilla osa kohdista oli jätetty tyhjiksi, ja suuri osa oli joko ollut tietämätön tai kieltäytynyt paljastamasta paikkakunnalla kaartin toimintaan yllyttäneitä henkilöitä, asekatkója, ryöstöjä ja murhia.

Koska nimenomaan esitutkintapöytäkirjoista paljastui muihin asiakirjoihin nähden suhteellisesti eniten tietoa naisten toiminnasta sodan aikana sekä kaartiin liittymisen motiiveista, tarkastelen tässä kappaleessa Hyvinkään punakaartilaisnaisten *toimenkuvaan ja*

²⁸⁷ Kekkonen 1991, 37.

²⁸⁸ Kekkonen 1991, 54.

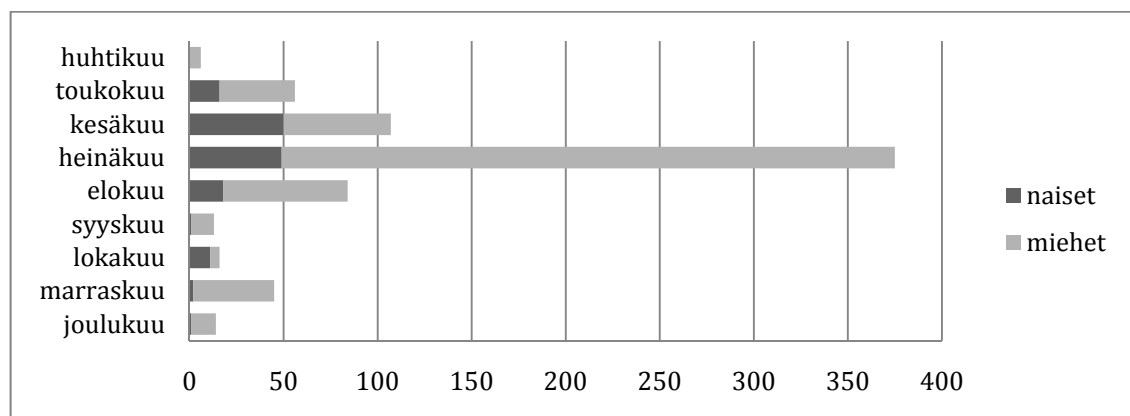
²⁸⁹ Paavolainen 1974, 169.

taustoihin liittyviä seikkoja. Seuraavassa kappaleessa keskityn naisiin kohdistuneisiin *seurauksiin* sisällissodan rikosoikeudellisissa jälkiselvittelyissä. Tarkastelutapani poikkeaa tässä mielessä eräistä muista sisällissodan naisia tutkivista teoksista, joissa toimenkuvien tutkimus on sidottu valtiorikosoikeudessa syytettyinä olleisiin naisiin.²⁹⁰ Tarkastelutapani etu on se, että mukana tutkimuksessa ovat myös ne naiset, jotka eivät joutuneet toiminnastaan rikosoikeudelliseen vastuuseen. Tähän joukkoon kuului myös joitakin asetta kantaneita naisia.²⁹¹ Tällainen tarkastelutapa sopii erityisesti pienemmän paikkakunnan tutkimukseen, jossa valtiorikosoikeuteen joutuneiden naisten määrä jäi varsin pieneksi. Esikuulustelluista *punakaartin toimissa olleista* hyvinkääläisnaisista peräti 35 ei saanut lainkaan syytettä VRO:ssa.

5.1 Esitutkintojen aikataulu ja kuulustelupaikkakunnat

Ainakin 148 hyvinkääläisnaista esikuulusteltiin toukokuun ja joulukuun 1918 välisenä aikana (Liite 3). Luvussa ovat mukana kaikki Hyvinkäällä suoritettut kuulustelut, sekä muilla paikkakunnilla suoritettuja hyvinkääläisnaisten kuulustelut, joista monet löytyivät valtiorikosoikeuden aktien tutkimisen yhteydessä. Muualla kuin Hyvinkäällä, esimerkiksi Hämeenlinnassa ja Lahdessa, kuulustellut oli usein saatu kiinni rintamilta. Osa heistäkin kuitenkin kuljetettiin ensin Hyvinkäälle kotipaikkakunnan tutkintoasiain päällikön kuulusteltavaksi.

Kaavio 8. Hyvinkääläisten kuulusteltujen lukumäärät.



Lähteet: Hyvinkään esitutkintapöytäkirjat A-Ö, Ar1, Ar2, As1, VROSyA; VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

²⁹⁰ Esimerkiksi Lintunen 2006; Alenius 1997.

²⁹¹ Liite 3.

Hyvinkääläisnaisia kuulusteltiin huomattavasti vähemmän kuin paikkakunnan miehiä. Pitäjän 718 kuulustellusta 570 oli miehiä.²⁹² Kuulustelut alkoivat huhtikuussa²⁹³ ja päättyivät joulukuussa 1918. Kesä-, heinä- ja elokuu olivat tärkeimmät esikuulustelukuukaudet (kaavio 8). 29.5.1918 lailla perustetut valtiorikosoikeudet ja valtiorikosylioikeus vauhdittivat kuulustelujen suorittamista, sillä kuulustelupöytäkirjan liitteiden hankkimiseen meni myös aikaa, ja valtiorikosoikeuksien istunnot alkoivat kesällä. Syyskuun ja joulukuun välisenä aikana suoritettiin ainoastaan 98 kuulustelua. Ylivoimaisesti tärkein kuukausista oli kuitenkin heinäkuu, jolloin kuulusteltiin peräti 375 hyvinkääläistä. Koska kuulustelut tapahtuivat heinäkuussa pääsääntöisesti Hyvinkäällä, ja tutkintotuomareita oli vain muutama, oli vauhti melkoinen.

Hyvinkääläisnaisten kuulusteluista suurin osa (115/148) tapahtui heinäkuun 1918 loppuun mennessä. Suurimpina kuulustelukuukausina (kesäkuu ja heinäkuu) naisten osuus kuulustelluista vaihteli. Kesäkuussa lähes joka toinen hyvinkääläisestä esikuulustelluista oli nainen. Heinäkuussa puolestaan vain n. 15 % kuulustelluista oli naisia. Naisten lukumäärä kuulusteluissa näinä kuukausina pysyi lähes samana, mutta miesten lukumäärä kohosi huomasti heinäkuussa. Naisten suhteellinen osuus esikuulusteluissa oli miehiä suurempi ainoastaan lokakuussa, jolloin kuulusteltiin 11 naista ja 5 miestä. Syyskuun ja joulukuun välisenä aikana suoritettiin vielä yksittäisiä naisten esitutkintakuulusteluja, ja niistä kaikki suoritettiin Hyvinkäällä. Tässä vaiheessa kyseessä oli vähemmän vaarallisiksi katsottuja tapauksia, sekä mahdollisesti muiden punaisten kuulusteluissa ilmi tulleita henkilöitä, joiden osallisuus haluttiin tarkistaa.

Taulukko 2. Hyvinkääläisnaisten esitutkintapaikkakunnat.

Paikkakunta	Kuulustelujen lukumäärä	Prosenttiosuus
Hyvinkää	81	55 %
Hämeenlinna	30	20 %
Lahti	5	3 %
Tampere	5	3 %
Loppi	1	1 %
Tammisaari	1	1 %
Ei tietoa paikkakunnasta	25	17 %
Yhteensä	148	100 %

Lähteet: Hyvinkään esitutkintapöytäkirjat A-Ö, Ar1, Ar2, As1, VROSyA; VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

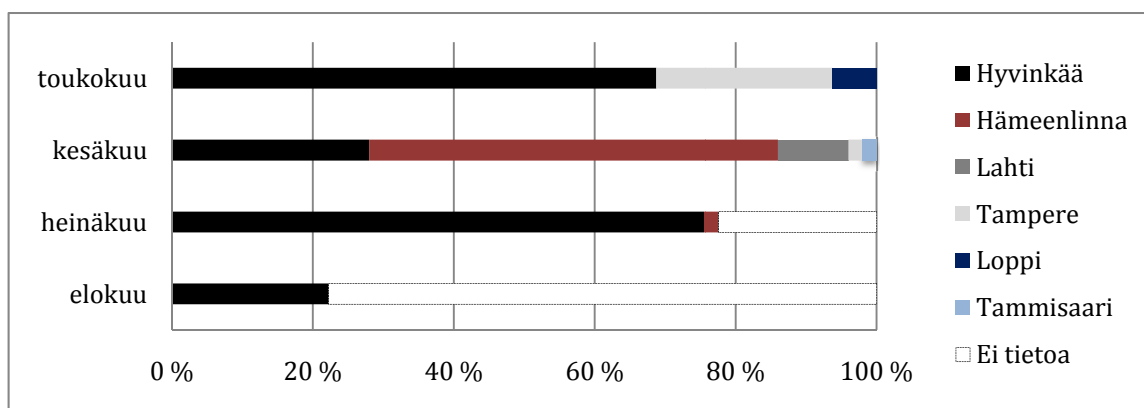
²⁹² Miesten luvussa ovat mukana kaikki Hyvinkään tutkintoasianpäälliköiden kuulustelemat (Ar1, Ar2, As1, VROSyA, KA). Luku olisi vielä suurempi, mikäli mukaan laskettaisiin valtiorikosoikeuden akteihin liitetyt esitutkinnat niistä miehistä, joita kuulusteltiin muualla kuin Hyvinkäällä. Luku on kuitenkin jo nyt suuntaa-antava.

²⁹³ Huhtikuun lopussa ja toukokuun alussa päivätyt esikuulustelut näyttäisivät olevan kenttäoikeuksien pöytäkirjojen perusteella jälkikäteen täytettyjä.

Hyvinkääläisnaisten kuulusteluista vain hieman yli puolet suoritettiin Hyvinkäällä (taulukko 2). Luku nousee hieman, mikäli mukaan lasketaan ne esitutkintapöytäkirjat, joihin paikkakuntaa ei ollut merkitty, mutta jotka todennäköisesti suoritettiin Hyvinkäällä. Kaikista kuulusteluista viidennes suoritettiin Hämeenlinnassa, jonne hyvinkääläisiä oli päätyneet pakojunilla sekä viimeisten taistelujen yhteydessä. Lahdessa kuulusteltiin kuitenkin ainoastaan viisi hyvinkääläisnaista, kaikki aikavälillä 26.6.–28.6. Kuulustelujen ajoittuminen tähän kohtaan ei ole yllättävää, sillä 25.6.–27.6.1918 suoritettiin yli 80 % Lahdessa olleiden naisten esikuulusteluista.²⁹⁴ Lahdessa kuulustelujen vähäisyys selittyy osin sillä, että rankaisutoimet olivat siellä ankaria, ja moni hyvinkääläisnainen tuli Lahden seudulla teloitetuksi tai kaatuneeksi. Tampereella suoritettiin muutamia hyvinkääläisnaisten kuulusteluja toukokuussa ja kesäkuussa.

Kuulustelupaikkakuntina muut kuin Hyvinkää korostuivat erityisesti alkukesästä (kaavio 9). Kesäkuussa muiden paikkakuntien osuus oli Hyvinkäätä selkeästi suurempi. Suurin osa kesäkuun kuulusteluista suoritettiin Hämeenlinnassa. Lisäksi muutamien naisten kuulustelupaikkakuntina kesäkuussa toimivat Lahti, Tampere ja Tammisaari. Kuulusteluja suoritettiin pikaisella aikataululla erityisesti suurilla vankileireillä, joilla vankien muonitusilanne oli alkanut saavuttaa katastrofaalisia piirteitä.²⁹⁵

Kaavio 9. Naisten esitutkintapaikkakunnat 1.5.–31.8.1918.



Lähteet: Hyvinkään esitutkintapöytäkirjat A-Ö, Ar1, Ar2, As1, VROSyA; VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

²⁹⁴ Pelkästään 26.6.1918 suoritettiin lähes 200 naisvängin esitutkinta. Alenius 1997, 47–48.

²⁹⁵ Senaatissa vankileirikatastrofista keskusteltiin kesäkuun viimeisellä viikolla. Tutkintoasiain päällikkö Aminoff vastusti vankien vapauttamista senaatin suunnittelemassa mittakaavassa, sillä hän pelkäsi sen vaikeuttavan tutkimuksia. Ruoanpuutteen takia päätös vaarattomiksi katsottujen punavankien vapauttamisesta vankipasseilla saatiin kuitenkin toteutettua senaatissa 28.6.1918. Seuraavan kuukauden aikana vankipassilla vapautettiin yli 15 000 vankia. Paavolainen 1971, 117–119.

5.2 Hyvinkääläisnaisten toimenkuvat sodassa

Kuulustelun ajankohta ja paikkakunta ovat suuntaa-antavia myös naisten toimenkuvien suhteen. Suurimpien kuulustelupaikkakuntien Hyvinkään ja Hämeenlinnan välillä on selviä eroja toimenkuvien luonteen suhteen. Hyvinkäällä kuulustelluista punakaartilaisnaisista valtaosa (59/81) oli toiminut ainoastaan huoltojoukoissa. Neljännes kuulustelluista oli ollut sairaanhoitotehtävissä ja 12 % aseina varustettuna. Hyvinkäällä kuulustellut asekaartilaiset olivat lähes poikkeuksetta toimineet vartiotehtävissä tai korkeintaan saksalaisia vastaan käydyissä taisteluissa, ja monet olivat jättäneet aseensa taistelujen alkaessa. Poikkeustapauksissa nainen oli päätetty kuljettaa muualla sijaitsevalta vangitsemispaikkakunnalta Hyvinkäälle kuulusteltavaksi. Esimerkiksi vapunpäivänä Lahdessa vangittu naiskaartin johtaja Alma Kandelin lähetettiin kuulusteltavaksi Hyvinkäälle reilut viikko vangitsemisen jälkeen, mikä olikin varsin armelias vaihtoehto vankileirielämälle.²⁹⁶ Haminassa puolestaan oli vangittu 4. toukokuuta joukko punaisen ristin naisia, jotka myös kuljetettiin tutkintoa varten takaisin Hyvinkäälle.²⁹⁷

Hämeenlinnassa kuulustelluista hyvinkääläisistä punakaartilaisnaisista (27) sen sijaan 41 % oli toiminut nimenomaan sotilastehtävissä, ja ainoastaan 15 % oli kertomansa mukaan ollut huoltojoukoissa. Hämeenlinnassa kuulustellut naiset olivat myös rohkeammin ottaneet osaa rintamataisteluihin.

Esikuulustelujen luonteeseen kuului, että tutkituksi tuli myös kaartiin kuulumattomia naisia. Esikuulustelujen tarkoitus oli selvittää, keitä voitaisiin saattaa teoistaan rikosoikeudelliseen vastuuseen hiljattain perustetuissa valtiorikosoikeuksissa. Vaikka tutkintalomakkeisiin olikin oletusarvoisesti painatettu kysymys punakaartiin liittymisen ajankohdasta, saatettiin monen tutkitun kohdalla tähän todeta, ettei vanki ollut kertomansa mukaan lainkaan kuulunut punakaartiin. Tutkituista 148 hyvinkääläisnaisesta 116 oli toiminut kaartin tehtävissä. Useita siviileihin kuuluneita naisia oli vangittu Lahden tai Hämeenlinnan läheisyydestä, minne he olivat päätyneet pakolaisjunilla, ja myös heidät kuulusteltiin.

²⁹⁶ Alma Kandelin. Ar1, VROSyA, KA.

²⁹⁷ Haminassa vangittiin Helmi Dagmar Aarnio, Lilli Leino, Hilma Sofia Rantanen ja Lyyli Toivio (joka kertomansa mukaan ei kuitenkaan kuulunut punakaartiin). Ar1, Ar2, VROSyA, KA.

5.2.1 Perunankuorijoita, sairaanhoitajia, naiskomppanialaisia

Huoltotehtävissä, johon sisältyi mm. ruoanlaittoa ja siivousta, oli toiminut 46 naista (40 % punakaartilaisnaisista). Huoltotehtävät olivat naisten tavallisin sarka sodan aikana, ja niihin osallistuivat myös valkoisen armeijan naiset.²⁹⁸ Monet naiset olivat olleet töissä Työväen talolla punakaartin ruokalassa.

”Ollut melkein koko ajan ravintolahommissa punaisten lukuun Hyvinkään kylän Työväen talolla.”²⁹⁹

”Perunoita kuorimassa työv. talolla. Ei ole kantanut kivääriä. Läksi pakoon kun Hyvinkää valloitettiin.”³⁰⁰

”Ollut punakaartin pyykin pesijänä ja huoneiden siivoajana 2 viikkoa.”³⁰¹

”On toiminut venäjän ja ruotsin kielen tulkkina 3 päivää. Sen jälkeen ruokalassa jakamassa ruokaa. Läksi 20 p. huhtik. pakoon Ahdenkallioon.”³⁰²

Punakaartin punaisen ristin erilaisissa sairaanhoitotehtävissä oli toiminut 38 naista (33 % punakaartilaisnaisista). Tehtävät saattoivat vaihdella sairaanhoidosta lähellä kotipaikkakuntaa haavoittuneiden lääkitsemiseen rintamalla.

”Ollut Mäntsälässä, Kurussa, Nastolassa ja Uudessakylässä sitomassa. [...] Myöntää sitoneensa avustajana erään vaikeasti haavoitetun Mäntsälässä, joka haavoitettu lienee ollut murhayrityksen uhri.”³⁰³

”Oli mukana Mäntsälän ryöstöretkellä Aapeli Heinon johdolla. Sääksjärvellä ja Monnin kylässä oli nähnyt punakaartin miesten ottaneen kuormiin viljaa, lihaa, voita, juustoa y. m. mutta kertoja ei ottanut osaa ryöstöihin koska toimi punaisessa ristissä. Tunnustaa kuitenkin saaneensa Hanna Saariselta täkin, jonka tiesi ryöstetyksi, ja myöhemmin jättänyt Hyv. kylän esikunnalle. Naiskaartissa ei ole ollut. Murhista ja miinoituksista ei tiedä mitään.”³⁰⁴

Ensiaputehtävissä olleista monet olivat olleet punakaartin miesten matkassa useilla eri paikkakunnilla. Pirkanmaalla he olivat olleet mukana mm. Kurussa, Vilppulassa, Mouhijärvellä ja Tampereella. Näissä taisteluissa hyvinkääläiset olivat muutenkin vahvasti edustet-

²⁹⁸ Piiroinen-Honkanen 2006, 27.

²⁹⁹ Helmi Aleksandra Koskinen. Ar1, VROSyA, KA.

³⁰⁰ Naimi Irene Kvick. Ar1, VROSyA, KA.

³⁰¹ Karolina Kenttä. Ar1, VROSyA, KA.

³⁰² Hilda Augusta Lahtinen. Ar1, VROSyA, KA.

³⁰³ Lilli Leino. Ar1, VROSyA, KA.

³⁰⁴ Lempi Aliina Ranta. Ar2, VROSyA, KA.

tuina.³⁰⁵ Lisäksi punaisen ristin naisia oli ollut matkoilla esimerkiksi Nastolassa, Kirkkonummella ja Haminassa.³⁰⁶ Toiset olivat pysytelleet Hyvinkäällä, ollen töissä Parantolassa sijaitsevassa ensiapusairaalassa.³⁰⁷ Matkoista puhumista jotkut saattoivat tietoisesti vältellä. Esimerkiksi Hilma Rantanen kertoi toisessa kuulustelussaan, että Kirkkonummen matkaa hän ei ensimmäisessä kuulustelussa maininnut sen vuoksi, ”että vankilassa oli Alma Kandelin häntä siihen kehottanut”.³⁰⁸ Kaikista hyvinkääläisistä punakaartilaisnaisista juuri punaisen ristin naiset ehtivät kuitenkin olla eniten liikkeellä sodan aikana.

25 naista (21 % punakaartilaisnaisista) kertoi kantaneensa kivääriä tai olleensa Hyvinkään naiskaartissa. Joidenkin naiskaartilaisten kuulusteluissa aseenkanto ei käynyt ilmi, vaikkakin kivääriharjoitukset ja vähintään vahtipalvelus näyttäsivät olleen osa kaikkien toimenkuvaa. Aseenkannon olen kuitenkin merkinnyt toimenkuvaksi vain niillä naisilla, joilla se näyttää kiistattomalta.³⁰⁹ Naiskaarti Hyvinkäälle oli perustettu huhtikuussa vasta noin viikkoa tai kahta ennen saksalaisten saapumista. Kivääriharjoitukset naiskaarti aloitti 13.4., mutta usein naiset mainitsivat liittyneensä siihen vasta 17.4.³¹⁰ Vaikka osa naiskaartiin liittyneistä olikin jo useamman kuukauden toiminut aktiivisesti punakaartin muissa tehtävissä, monille se oli ensikosketus kaartin toimintaan. Muistitiedossa kerrotaan punakaartin partioiden 18.–19.4. etsineen miehiä Hyvinkään alueelta ja vieneen heitä Seurantalolle, missä kullekin annettiin kivääri.³¹¹ Samaan tapaan oli varmasti tullut rekrytoiduksi myös osa naiskaartin jäsenistä.

”Oli yhtynyt 17 pnä [huhtikuuta] Hyvinkään naiskaartiin.”³¹²

”Oli ollut Kyröskoskella punaisen ristin mukana sekä sittemmin esiintynyt miesten puussa myöskin Hyvinkään piirityksen aikana sitä ennen ottaen osaa ampumaharjoitukseen [...] Aino Koskisen, Lempi Karan ja neljän helsinkiläisen miessotilaan kanssa oli saksal. tullessa vetänyt Riihimäelle jalkaisin. Täältä meni Hämeenlinnaan pakolaisten matkassa ja sitte maitse Lahtea kohti. Oli ottanut osaa Lahden rintamalla taisteluun, missä Einari Elo komensi naiskaartia.”³¹³

”V. [vastaaja] ei ole ollut taistelussa, vaan ainoastaan vahtivuoroissa Hyvinkäällä kun miehiä paljon poissa. Vjalla oli ryssäläinen kiv. ilm. pist. jonka v. ennen valtausta (luult.

³⁰⁵ Lappalainen, Jussi T.: Punakaartin sota 2. Opetusministeriö, Helsinki 1981, Liite 4:2, Liite 4:3, Liite 4:4.

³⁰⁶ Hyvinkään esitutkintapöytäkirjat A-Ö. Ar1, Ar2, As1, VROSyA, KA.

³⁰⁷ Elli Maria Vendelin VRO 9/497, VRYO:n ja VRO:n arkisto; Elin Sigrid Ojala. Ar2, VROSyA; Siiri Judith Friman. Ar1, VROSyA, KA.

³⁰⁸ Hilma Sofia Rantanen. Ar2, VROSyA, KA.

³⁰⁹ Liite 3.

³¹⁰ Aino Dagmar Koskinen VRYO 11426; Hilma Amalia Lahtinen VRO 106/502; Iida Lyydia Laine VRYO 11310. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³¹¹ Alho et al. 1997, 11.

³¹² Augusta Vilhelmina Mattsson. Ar2, VROSyA, KA.

³¹³ Alma Kandelin. Ar1, VROSyA, KA.

20/4 18 lauantaina n. klo 4 i. p. kun valtaus tapahtui sunnuntaina luultavasti huhtik. 21 p:nä) itse vei Suomalaisen Seuran ”talolle”, missä muut P. K.:n naiset olivat koossa. Sunnuntaina aamulla juuri ennen valtausta kysyivät v:n toverit missä hän oli kun ei ollut mukana kaartissa. Enimmäkseen lähtivät naiset miesten mukana pakoon vaan v. jäi rauhallisesti kotiin [...]”³¹⁴

Naiskaartilaisten tiet erkanivat saksalaisten hyökkäyksen alkaessa. Osa kaartilaisista pakeni pohjoiseen ja osallistui vielä Lahden ja Hämeenlinnan seudulla viimeisiin taisteluihin. Toiset ottivat osaa Hyvinkään puolustukseen, joskin monet kotipaikkakunnalle jääneistä luopuivat aseesta ennen taistelujen alkamista. Vaikka ainoastaan 25:n naisen kuulustelussa naiskomppanialaisuus tuli ilmi, sotilastehtävissä toimineiden naisten määrä Hyvinkäällä oli kuitenkin todellisuudessa paljon suurempi. Esimerkiksi naiskaartin johtaja Alma Kandelin sekä naiskaartilainen Iida Laine kertoivat naiskomppaniaan kuuluneen 60 naisesta.³¹⁵ Monet näissä tehtävissä toimineista olivat kuitenkin teloitettujen joukossa.

Muita naisten toimenkuvia olivat mm. kirjurin tehtävät rintamalla sekä hallinnolliset tehtävät Hyvinkään vallankumousoikeudessa tai muonituskomiteassa. Näissä tehtävissä toimineiden naisten määrä oli kuitenkin vähäinen.

Taulukko 3. Hyvinkääläisnaisten toimenkuvat punakaartissa.

Toimenkuva	Lukumäärä	Prosenttiosuus
Huolto	46	40 %
Punainen risti	38	33 %
Aseenkanto tai naiskaarti	25	21 %
Muut työt rintamalla	4	3 %
Hallinto	3	3 %
Yhteensä	116	100 %

Lähteet: Hyvinkään esitutkintapöytäkirjat A-Ö, Ar1, Ar2, As1, VROSyA; VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

On otettava huomioon, että toimenkuvat olivat naisten kuulustelutilanteessa antamia omaehtoisia vastauksia kysymykseen siitä, missä toimissa he olivat punakaartissa olleet. Esikuulustelutilanteessa mahdollisia todistajia ei hyödynnetty kuin erittäin harvoissa tapauksissa. Oli naisten oman edun mukaista vähätellä omaa osallisuutta mahdollisuuksien mukaan. Tämän huomioon ottaen naisten antamat tiedot näyttävät yllättävän avoimilta. Esimerkiksi Porin seudun valtiorikosoikeudessa tutkituista punakaartilaisnaisista peräti

³¹⁴ Elli Elisabet Idantytär Laurikainen VRYO 14859. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³¹⁵ Alma Josefina Kandelin, VRYO 25248; Iida Lyydia Laine VRYO 11310. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

71 % kertoi olleensa huoltotehtävissä ja 21 % sairaanhoitotehtävissä. Vain muutama nainen myönsi kantaneensa asetta.³¹⁶

5.2.2 Toimenkuvien häilyvyydestä

Toisinaan kuulustelussa annetut tiedot olivat kuitenkin varsin epämääräisiä, ja tämän vuoksi naisten toimenkuvia koskevia tietoja on syytä tarkastella varauksella. Esimerkiksi punaiseen ristiin helmikuun alussa liittynyt Katri Vuorio kertoi olleensa mukana Tampereen, Lylyn ja Kurun matkoilla. Kurussa hän kertoi taistelleensa, mutta tämän perään todetaan, ilmeisesti vastauksena tuomarin esittämään lisäkysymykseen, että hän ei ole kantanut kivääriä.³¹⁷ Ei ole selvää, mihin Katri taistelulla viittasi. Rajojen hämärtyminen eri toimenkuvien välillä oli kuitenkin luonteva osa etenkin sodan loppuvaiheita, jolloin sairaanhoito- ja huoltotehtävissä toimineita naisia siirtyi seikkailunhalusta tai painostuksesta kivääritehtäviin.³¹⁸ Aino Teräsen muistelmassa, jota edeltävässä kappaleessa käsiteltiin, moni Tampereen matkalta huhtikuussa Hyvinkäälle palannut punaisen ristin nainen liittyi juuri perusteilla olleeseen naiskaartiin.³¹⁹ Lahdessa vangittu naiskaartin päällikkö Alma Kandelin kertoi, että Hyvinkäällä huhtikuussa suoritettujen ampumarjoitusten jälkeen

”rintamille olivat innostuksesta ja palavasta halusta lähteneet Anni Nieminen, Aino Koskinen, Jenny Stenholm (II os. päällikkö), Lempi Kara (I os. päällikkö), Eine Markkanen, Hilda Ekroth; ja että naiskaartiin olivat kuuluneet: Litvanen Lydia, Backberg Tyyne, Kara Alli, Koivisto Alma, Salminen Maiju, Vilander Hulda.”³²⁰

Myös Alma oli aloittanut punaisessa ristissä, ja hänet oli siirretty naisasekaartilaiden johdotehtäviin vasta kaksi päivää ennen Hyvinkään taistelua saksalaisia vastaan. Kenties juuri tämän vuoksi erittäin monelta perunankuorintahommista olleeltakin naiselta erikseen kysyttiin, oliko tämä kantanut kivääriä, ja siitä tehtiin pöytäkirjoihin merkintä.

³¹⁶ Porin seudun punakaartiin kuuluneista naisista 191 oli syytettynä VRO:ssa, joten otos on varsin suuri. Lintunen 2006, 80–81.

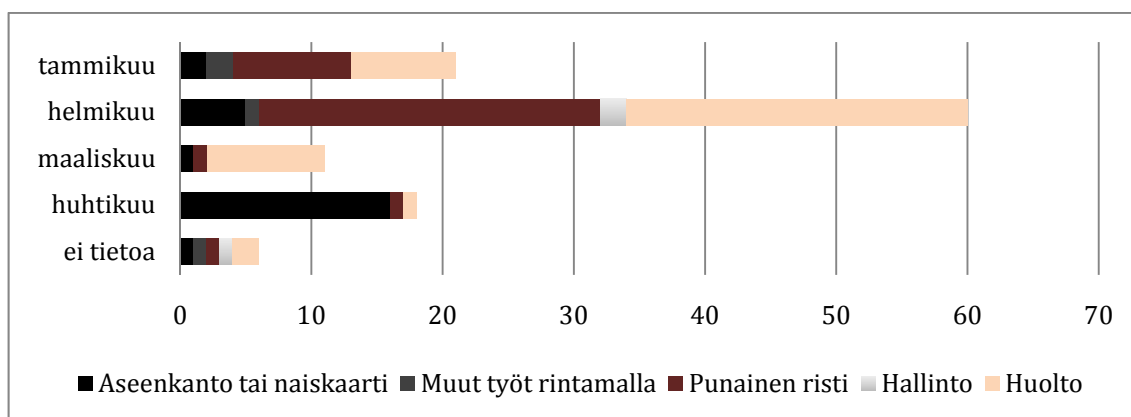
³¹⁷ Katri Vilhelmiina Vuorio. As1, VROSyA, KA.

³¹⁸ Piironen-Honkanen 2006, 34.

³¹⁹ TMT 41:108 (Teränen), TA.

³²⁰ Alma Kandelin. Ar1, VROSyA, KA.

Kaavio 10. Naisten liittymisaika kaartiin lopullisen toimenkuvan mukaan.



Lähteet: Hyvinkään esitutkintapöytäkirjat A-Ö, Ar1, Ar2, As1, VROSyA; VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

Esikuulusteluissa naisilta tiedusteltiin myös punakaartiin liittymisen ajankohtaa. Tarkastelemalla liittymisaikajankoa suhteessa lopulliseen toimenkuvaan voimme tehdä havain- toja mahdollisten yksiköstä toiseen siirtymisten suhteen (kaavio 10). Tammikuussa ja helmikuussa rekrytoitiin vilkkaasti naisia huoltotehtäviin ja punaisen ristin palvelukseen. Suurin osa asetta kantaneista oli liittynyt kaartiin vasta huhtikuussa. Kuitenkin joukko asetta kantaneita naisia oli liittynyt kaartiin jo tammi- tai helmikuussa. Valtakunnallisesti suurin osa asetta kantaneista naisista aloitti toiminnan juuri helmikuussa, ja ainoastaan 10 % liittyi asejoukkoihin vasta huhtikuussa.³²¹ Hyvinkäällä naiset näyttäsivät kuitenkin tart- tuneen aseisiin vasta huhtikuussa, ja tätä aiempaan ajankohtana kaartiin liittyneet ovat kuuluneet aluksi johonkin toiseen yksikköön. Naiskaartiin siirtyivät eritoten punaisen ristin naiset, jotka olivat palanneet epäonnisilta matkoilta takaisin Hyvinkäälle. 27- vuotiaan Anni Haaviston selostus on osuva kuvaus naisten joustavuudesta vaihtelevissa sotatilanteissa:

”Eräs välskäri antoi kahtena päivänä, tunnin kumpanakin, ’kurssin’ sairaanhoidossa. Oli Kyröskoskella rintamalla, sieltä mentiin Tampereelle – Vesilahdelle – Viialaan ja Hyvin- käälle. Oli niin ’helläluontoinen,’ ettei voinut sitoa haavoittuneita, vaan liittyi sitten kui- tenkin naiskaartiin ja sai venäläisen kiväärin, jonka jätti Hyvinkäälle kun lähti pakoon Herralaan, jossa oli toista viikkoa leipomassa.”³²²

Huhtikuulla perustettiin nimenomaan pienten paikkakuntien naiskaarteja. Hyvinkään lisäksi tällaisia paikkakuntia olivat Mäntsälä, Forssa, Kouvola ja Valkeala.³²³ Käytännössä

³²¹ Erityisesti 24.2. perustetun Helsingin kuolemanpataljoonan suuri jäsenmäärä (466 naista) kas- vattaa helmikuun suhteellista painoarvoa. Piironen-Honkanen 2006, Liite 1.

³²² Anna Maria Haavisto VRO 48/552. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³²³ Piironen-Honkanen 2006, 36, Liite 1.

kaikki nämä paikkakunnat olivat kohtalaisen nopeasti Helsingin suunnalta tavoitettavissa, joten Helsingin valtaus saksalaisten ja valkoisten toimesta 13.4. ja odotettavissa oleva nopea eteneminen pohjoiseen olivat merkittävimpiä tekijöitä naiskaartien perustamista koskevien ripeiden päätösten taustalla. Vaikka punakaartin johto oli suhtautunut naisten aseiden kantonuivasti koko sotatoiminnan ajan, huhtikuussa joitakin naisten huolto-osastojakin muunnettiin aseellisiksi johtoportaan aloitteesta.³²⁴ Tämä näyttäisi olleen tilanne myös Hyvinkäällä, jossa erityisesti punaisesta ristikistä loikattiin naiskaartiin. Lempi Rantasen kuulustelutietojen mukaan ”naisia vaadittiin rintamalle ja ketjuun saksal[aista] tullessa”.³²⁵

5.2.3 Luvatut ja toteutuneet palkat

Virallisesti punakaartilaisten palkkoja sääteli työväen pääneuvoston 16.2. säätämä laki, jonka mukaan miesten kuukausipalkka oli 450 mk ja päiväpalkka 15 mk. Lisäksi perheelliset saivat avustusta vaimosta 100 mk ja pienistä lapsista 25 mk kuussa. Samapalkkaisuuden ihanteesta punaiset kuitenkin luopuivat jo lakia säätäessään. Naisille ja aseettomille miehille sai luvan kanssa maksaa pienempää palkkaa.³²⁶ Hyvinkäällä kuitenkin monet punaisen ristin naiset ilmoittivat palkkaa luvattua 15 markkaa päivältä. Hyvinkäällä naisiin kohdistuneet palkkalupaukset näyttäisivät olleen samalla tasolla miesten palkkojen kanssa.³²⁷ Käsitystä tukee Hyvinkään punakaartin esikunnan 12.2.1918 päivätty ehdotus:

”Päätettiin lähettää neuvostolle pöytäkirjan ote että Esikunta ehdottaa kaartilaisten palkaksi niin naisten kuin miestenkin kaksikymmentä (20) mark. ja hevostmiehille neljäkymmentä (40) mk päivältä paikkakunnan menoarvion mukaan.”³²⁸

Palkkaa käytettiin myös houkuttelun välineenä. Eräs hyvinkääläinen punakaartilaisnainen kertoi, että rintamalle lähtijöille luvattiin palkkaa 15 mk, kun kotipaikkakunnalle jääville vain 10 mk päivältä.³²⁹ Palkkalupaukset olivat joka tapauksessa erittäin korkeita suhteessa aikakauden tulotasoon. Kutomotyöläisnaisen *viikkoansio* saattoi tehdastyössä jäädä alle 20

³²⁴ Piironen-Honkanen 2006, 24–26, 35.

³²⁵ Lempi Rantanen. Ar2, VROSyA, KA.

³²⁶ Lappalainen, Jussi T.: Punakaartin sota 1. Opetusministeriö, Helsinki 1981, 183–184.

³²⁷ Esimerkiksi Iida Taavetintytär Vanhala VRYO 24127; Ida Karoliina Kallio VRO 127/622; Lempi Aleksandra Pihlaja VRO 106/875. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA. Myös Porin seudulla osa sairaanhoitajanaisista sai 15 mk päivältä. Lintunen 2006, 73.

³²⁸ Hyvinkään punakaartin esikunnan pöytäkirja 12.2.1918. 323.2 Vuoden 1918 arkisto, kansio 9, TA.

³²⁹ Hilja Maria Kara VRO 40/251. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

markan.³³⁰ 1900-luvun alussa itsenäistä työtä tekevän ompelijanaisen päiväansio saattoi jäädä yhteen markkaan.³³¹

Taulukko 4. Punakaartilaisnaisten palkat.

Palkka	Lukumäärä	Prosenttiosuus
Rahaa	61	53 %
Rahaa ja vaatteita	16	14 %
Rahaa ja muita tarpeita	5	4 %
Vain vaatteita	1	1 %
Ei saanut mitään	25	21 %
Ei mainitse	8	7 %
Yhteensä	116	100 %

Lähteet: Hyvinkään esitutkintapöytäkirjat A–Ö, Ar1, Ar2, As1, VROSyA; VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

Punakaartin tappiot alkoivat kuitenkin pian vaikuttaa kaartin rahaliikenteeseen, ja hyvinvinkäläisistä naiskaartilaisista ainoastaan 71 % oli lopulta saanut työstään rahallista korvausta. Heistä monet ilmoittivat saaneensa rahapalkan ohella punakaartilta vaatteita, kenkiä tai muita tarpeita kuten kangasta tai halkoja (taulukko 4). Vaatteita saaneiden määrä lie-nee ilmoitettua suurempi, sillä monet asekaartilaiset palkkakyselyn yhteydessä jättivät kertomatta saaneensa kaartilta housut, mikä kuitenkin kävi ilmi asiakirjojen muista osista. Esimerkiksi huhtikuun alussa naiskomppaniaan liittyneelle Helmi Saloselle palkkaa oli luvattu ”15 markkaa ynnä ruoka päivässä,” mutta mitään palkkaa hän ei ollut saanut. Kuitenkin myöhemmin ilmeni, että hän ”oli ollut miehen puvussa, jonka sai punakaartilta”.³³² Myös naiskaartilainen Lyyli Löytty ilmoitti, että palkkaa hän ei ollut saanut. Suojeluskunnan lausunnossa hänen kerrottiin esiintyneen miehen puvussa.³³³ Monet naisista olivat varmasti kuulleet housupukuisuuden herättämistä vastenmielisyyden tunteista valkokaartin edustajissa, ja katsoivat viisaammaksi vaieta asiasta.

Saadun rahapalkan määrä vaihteli suuresti eri yksiköissä toimineiden naisten välillä (kaavio 11). Koska punaiseen ristiin ja huoltotehtäviin naisia liittyi paljon tammi-helmikuussa, palkkaa ehti kertyä suurempi määrä. Punaisen ristin naisista 74 % oli ehtinyt ansaita 100–400 mk, ja tämän lisäksi yksi tammikuussa ensiapuun liittynyt nainen ilmoitti saaneensa palkkaa 500 mk. Huoltotehtävissä toimineiden naisten ansiot olivat samoin ehtineet kohota mukavalle tasolle. 38 % huoltojoukoissa toimineista oli tienannut 100–300 mk ja muutamaiset naiset tätäkin enemmän. Huoltotehtävistä maksettiin kuitenkin keskimäärin selvästi

³³⁰ Hoppu 2008, 76.

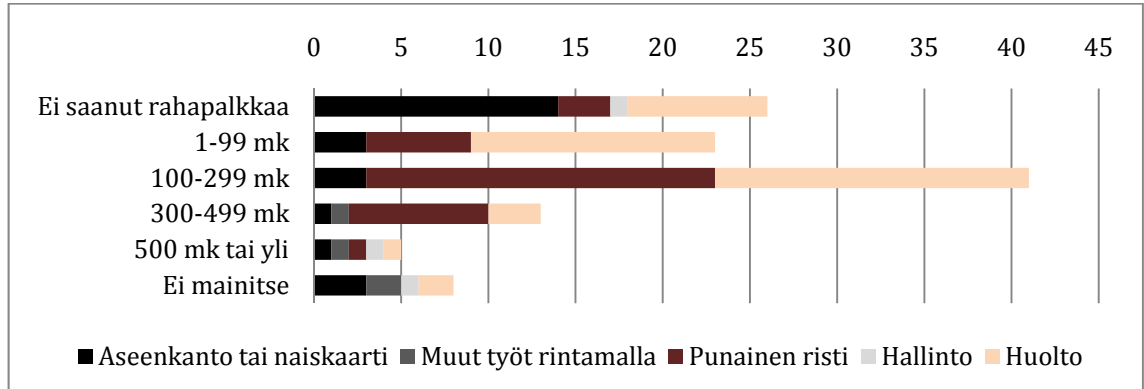
³³¹ Oittinen, Riitta: Ompelu naisten työnä ja naisten työn symbolina. Teoksessa Laine - Markkola (toim.) 1989, 70.

³³² Helmi Elisabeth Salonen VRYO 24233. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³³³ Lyyli Johanna Löytty VRYO 26309. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

vähemmän kuin ensiaputehtävistä. 47 % huoltotehtävissä toimineista naisista sai alle 100 mk tai jäi kokonaan vaille ansiota.

Kaavio 11. Naisten toteutuneet palkat toimenkuvan mukaan.



Lähteet: Hyvinkään esitutkintapöytäkirjat A-Ö, Ar1, Ar2, As1, VROSyA; VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

Heikoimmassa asemassa palkan suhteen olivat asekaartilaisnaiset. Heistä 56 % ei ollut saanut lainkaan palkkaa kaartilta. Yksittäiset naiset olivat nousseet parempiin ansioihin, mutta hekin olivat toimineet ensin muissa tehtävissä, erityisesti punaisessa ristissä. Esimerkiksi 500 markan ansioihin päässyt naiskaartilainen Anna Haavisto oli liittynyt jo tammikuussa punaiseen ristiin, ja kulkenut ensiavun mukana mm. Kyröskosken ja Tampereen rintamalla ennen naiskaartiin liittymistään.³³⁴ Myös 195 markan ansioon yltänyt Ida Vanhala oli toiminut punaisessa ristissä monta kuukautta ennen naiskaartiin ryhtymistään.³³⁵ Asetta kantaneiden naisten ilmoitukset palkan uupumisesta johtuvat punakaartin rahaliikenteen kasvavista puutteista kevään edetessä. Pikkupaikkakunnille huhtikuussa perustetut naiskaartit jäivät palkatta, sillä he ehtivät osallistua vain viimeisiin tappiollisiin taisteluihin.³³⁶

5.3 Sosiaalinen tausta ja motiivit punakaartiin liittymiselle

Vaikka sotapoliittiset näkökohdat vaikuttivatkin naisten toimenkuvien muotoutumiseen sodan eri vaiheissa, naisten erilaisille toimenkuville punakaartissa löytyy selityksiä myös heidän sosiaalisista taustoistaan. Sosiaalisen taustan elementtejä ovat esimerkiksi naisten ikä ja siviilisäätty. Tässä yhteydessä on myös luontevaa tarkastella naisten kuulusteluissa ilmoittamia syitä kaartiin liittymiselle.

³³⁴ Anna Maria Haavisto VRO 48/552. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³³⁵ Iida Taavetintytär Vanhala VRYO 24127. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

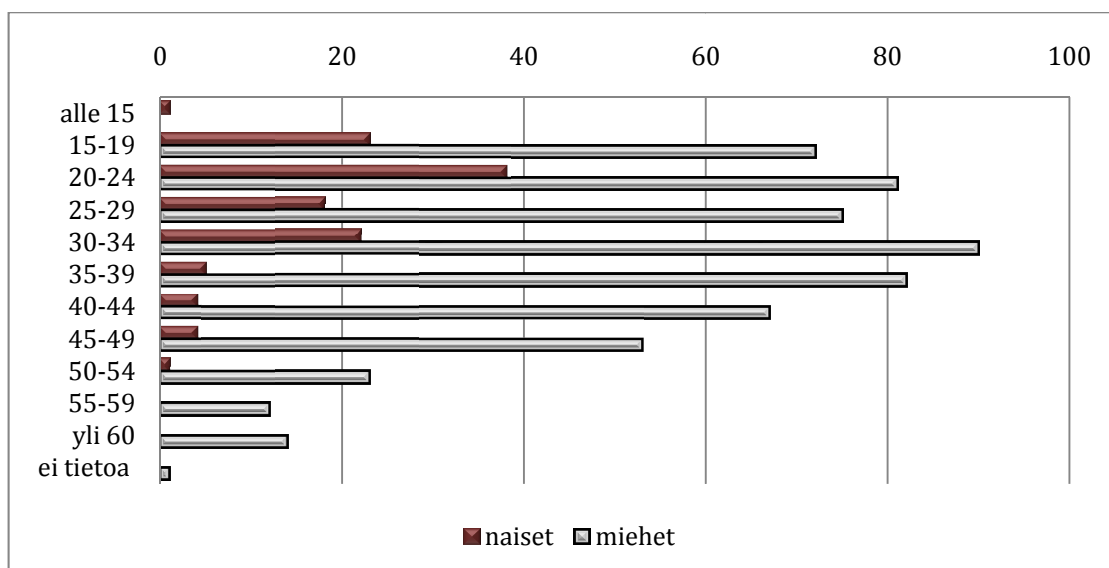
³³⁶ Piironen-Honkanen 2006, 55.

5.3.1 Punakaartiin liittyneiden naisten ikärakenne

Kuulustelluista punakaartilaisnaisista selkeästi suurin ikäryhmä ovat 20–24-vuotiaat, noin joka kolmas nainen kuului tähän ikäryhmään (kaavio 12). Punakaartiin kuuluneista naisista puolet oli alle 25-vuotiaita ja 88 % alle 35-vuotiaita. Vertailukohtana voidaan käyttää hyvinkääläismiehiä, joita pitäjässä kuulusteltiin 570.³³⁷ Miehistä alle 35-vuotiaisiin kuului vain 56 %, ja suurimman ikäluokan muodostivat 30–34-vuotiaat. 15–39-vuotiaita miehiä kuulusteltiin kuitenkin varsin tasaisesti, ja selviä eroja eri ikäryhmien välillä ei ole.

Punakaartilaisnaiset olivat keskimäärin selkeästi miehiä nuorempia. Naisista yli 34-vuotiaita kuulusteltiin harvakseltaan, kun taas miehissä eri-ikäiset nuorista vanhoihin olivat epäilyttävästi osallisuudesta punakaartin toimintaan. Sama ilmiö oli tuttu myös muilta paikkakunnilta.³³⁸ Piironen-Honkasen tutkimista asetta kantaneista naisista usealla eri paikkakunnalla 63 % oli alle 25-vuotiaita.³³⁹ Kun kuitenkin otetaan huomioon, että oheisen kaavion naisista suurin osa oli ottanut osaa sairaanhoito- ja huoltotehtäviin, on ikärakenne Hyvinkäällä verrattain nuori. Esimerkiksi Porin seudulla vanhemmat ikäluokat ovat selkeästi vahvemmin edustettuina, kun tarkastellaan kaikissa mahdollisissa tehtävissä toimineita punakaartilaisnaiset.³⁴⁰

Kaavio 12. Hyvinkääläisten punakaartilaisnaisten ikäjakauma suhteessa miehiin.



Lähteet: Hyvinkään esitutkintapöytäkirjat A-Ö, Ar1, Ar2, As1, VROSyA; VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³³⁷ Nuoremmat ikäluokat olisivat ehkä vahvemmin edustettuina, mikäli mukana olisivat myös suurilla vankileireillä kuulustelluiksi tulleet miehet.

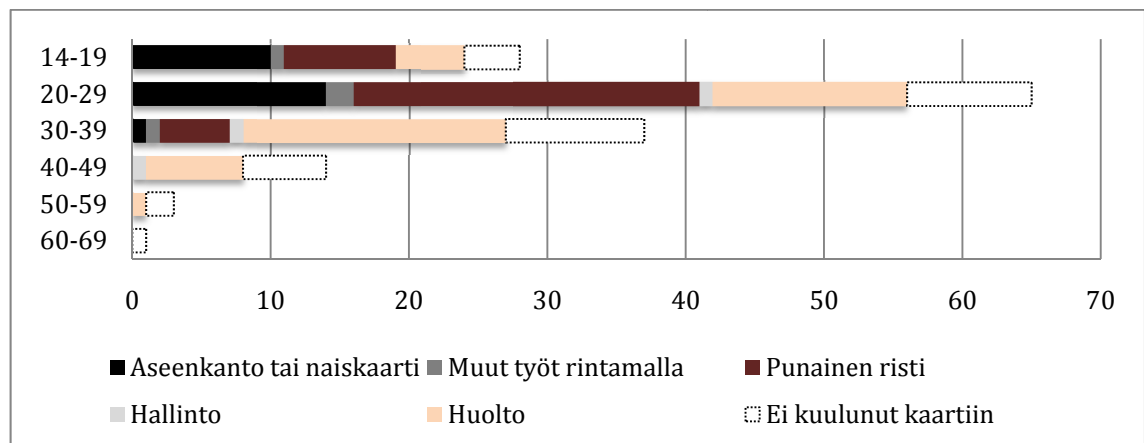
³³⁸ Piironen-Honkanen 2006, Liite 2; Alenius 1997, 61.

³³⁹ Piironen-Honkanen 2006, Liite 2.

³⁴⁰ Lintunen 2006, 39.

Kuitenkin myös Hyvinkäällä aseenkantoa tai matkustusta edellyttävät toimenkuvat olivat selkeästi nuorempien naisten sarkaa (kaavio 13). Kivääriä käyttäneistä tai naiskaartiin kuuluneista naisista 96 % ja punaisen ristin naisista 87 % oli alle 30-vuotiaita.³⁴¹ Hyvinkään nuorin naiskaartilainen oli vasta 14-vuotias Agda Cecilia Holmberg. Agda tuli 13 lapsen työläisperheestä, ja myös hänen äitiä ja isäänsä sekä joitakin sisarusia kuulusteltiin punakaartilaisuudesta.³⁴² Huoltotehtävät olivat myös Hyvinkäällä varttuneempien naisten suosiossa. Ruoanlaittajista ja siivoajista 60 % oli yli 30-vuotiaita. Vanhin kuulusteltu punakaartilaisnainen oli 51-vuotias. Kyseessä oli Agdan äiti Vilhelmina Sofia, joka oli ”ollut keittiössä soppaa jakamassa yhden viikon, jonka jälkeen erotettiin toimestaan”.³⁴³

Kaavio 13. Eri-ikäisten kuulusteltujen naisten toimenkuva sodassa.



Lähteet: Hyvinkään esitutkintapöytäkirjat A-Ö, Ar1, Ar2, As1, VROSyA; VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

5.3.2 "Naimaton nainen otetaan palvelukseen"

"[...] eikö olisi syytä ryhtyä toimenpiteisiin koska on kuulunut valituksia että on mies ja nainen kaartin palveluksessa ja kun mies saa kaartista täyden palkan ja vielä vaimolleen ja lapsilleen perhevustusta. Niin kuin tiedetään, löytyy täällä paljon yksinäisiä naisia ja leskiä joilla ei ole mitään ansion mahdollisuutta ja kärsivät niin muodoin suurta puutetta. Eikö voisi järjestää niin että kun kerran mies on kaartissa eli muussa ansiotyössä, vaimo saisi olla kotona ja otettaisiin tilalle sellaisia yksinäisiä naisia joilla ei ole mitään ansiomahdollisuutta. Esitys koskee kaikkia osastoja. Punasta ristiä Talous ja Ravintola osastoja sekä yleensä kaikkia naisia jotka ovat kaartin palveluksessa."³⁴⁴

³⁴¹ Valtakunnallisesti asekaartilaisnaisista 73 % oli alle 25-vuotiaita. Piironen-Honkanen 2006, 45.

³⁴² Agda Cecilia Holmberg. Ar1, VROSyA, KA.

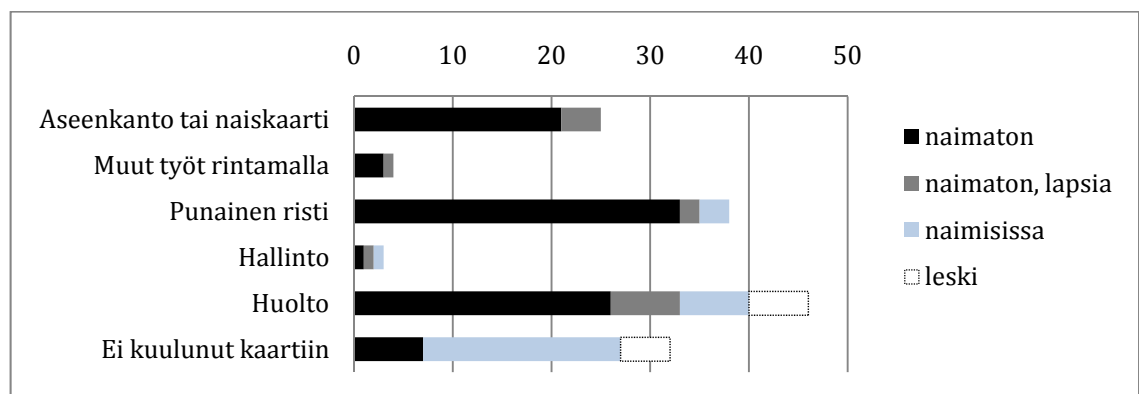
³⁴³ Vilhelmina Sofia Holmberg. Ar1, VROSyA, KA.

³⁴⁴ Hyvinkään Työväen neuvoston kokouksen pöytäkirja 22.2.1918. 323.3 Vuoden 1918 arkisto, kansio 6, TA.

Hyvinkään Työväenneuvosto esitti kokouksessaan 22.2.1918 esikunnan harkittavaksi toimenpidettä, jolla oli selkeitä vaikutuksia punakaartilaisnaisten siviilisäätyrakenteeseen. Punakaartiin kuuluneista naisista peräti 85 % oli naimattomia, mukaan lukien kaikki kiivääriä kantaneet tai muissa töissä rintamalla olleet naiset. 116 naisesta ainoastaan 11 (9,5 %) oli naimisissa.³⁴⁵ Lisäksi 6 punakaartilaisnaista oli jäänyt leskeksi. Leskeksi jääneistä moni oli vasta hieman yli 30-vuotias, ja hyvin mahdollisesti menetti miehensä nimenomaan sisällissodassa. Naimisissa olevien naisten vähäisyys ei yllätä asetta kantaneiden, rintamatöissä olleiden tai punaisen ristin naisten osalta, sillä eri paikkakuntia koskevien tutkimusten mukaan nuoria työläisnaisia viehättivät nimenomaan suurempaa seikkailunhalua vaativat tehtävät.³⁴⁶ Kuitenkin valtaosa myös huoltotehtävissä olleista naisista oli naimattomia. Hyvinkäällä naimattomuus punakaartilaisnaisten keskuudessa näyttäisi liittyvän paitsi nuoruuteen myös punakaartin yleiseen rekrytointipolitiikkaan, joka koski kaartin kaikkia toimenkuvia.³⁴⁷

Lisäksi on mahdollista, että tutkintaviranomaiset olivat aktiivisempia epäilyttäviltä vaikuttavien naimattomien naisten kuulustelemisessa, ja naimisissa olevat kaartilaiset eivät tämän vuoksi näy tilastossa. Naimisissa olevien naisten prosentuaalinen osuus poikkeaa valtakunnallisesta tilastosta kuitenkin vain hieman alakanttiin, joten se näyttäisi varsin osuvasti kuvaavan tilannetta Hyvinkään punakaartissa.³⁴⁸

Kaavio 14. Kuulusteltujen naisten siviilisäätö ja toimenkuva.



Lähteet: Hyvinkään esitutkintapöytäkirjat A-Ö, Ar1, Ar2, As1, VROSyA; VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³⁴⁵ Kaartiin kuulumattomista suurin osa oli naimisissa.

³⁴⁶ Tampereen, Lahden, Mäntsälän, Uuraan ja Viipurin 507 asetta kantaneesta naiskaartilaisesta 72 % oli naimattomia. Piironen-Honkanen 2006, Liite 2.

³⁴⁷ Vrt. Lintunen 2006, 39. Porilaisista punakaartilaisnaisista 36,6 % oli naimisissa ja ainoastaan 52,8 % naimattomia.

³⁴⁸ VRO:ssa tuomituista 4003 naisesta 79,4 % oli naimattomia ja 15,1 % naimisissa. SVT XXIII: 32, 26.

Alhaisen avioliittoprosentin vuoksi hyvinkääläisten punakaartilaisnaisten keskuudessa aviottomat lapset olivat yleisempiä kuin avioliitosta syntyneet. Peräti 15 naimattomalla kaartilaisella (3 %) oli avioliiton ulkopuolisia lapsia. Vielä 1910-luvulla lasten hankkiminen avioliiton ulkopuolella nähtiin osoituksena naisen alhaisesta moraalista, ja yksin lasta kasvattavat naiset ajautuivat usein köyhyyteen sen vuoksi, että heidät suljettiin erinäisten avustusten ulkopuolelle.³⁴⁹ Lapsen hankkiminen avioliiton ulkopuolella leimasi naiset helposti ns. langenneiksi naisiksi, jotka usein rinnastettiin prostituoituihin. Ylemmät yhteiskuntaluokat näkivät aviottomat äidit yhteiskunnallisena ongelmana, ja esimerkiksi työnantajat suhtautuivat usein nuivasti aviottomiin äiteihin, joiden katsottiin levittävän huonoja vaikutteita.³⁵⁰ 20-vuotiaan Lyyli Löytyn vauva oli kuuden kuukauden iässä, kun Lyyliä toukokuun lopulla kuulusteltiin Hyvinkään naiskaartiin kuulumisesta. Ennen sisällissotaa Lyyli oli toiminut palvelijattaren tehtävissä eri paikoissa, mutta lapsen syntymän jälkeen hän oli hoitanut lasta vanhempiansa kodissa.³⁵¹ Huhtikuussa hän osallistui naiskaartin kivääriharjoituksiin.³⁵² 24-vuotiaalla Matilda Mattsonilla oli 3-vuotias lapsi. Villatehtaan työssä hän oli ollut jo kahdeksan vuotta, joten lastenhoitoapua hän lienee saanut esimerkiksi vanhemmiltaan. Lyylin tapaan Matilda oli liittynyt asekaartiin vasta viime hetkillä, ja vaikka kumpikaan ei mainitse painostusta, voidaan kysyä, annettiinko nuorille äideille viime päivinä enää edes vaihtoehtoa.³⁵³ Aviottomien äitien esiintyminen kaartissa oli omiaan kuitenkin lisäämään ennakkoluuloja punakaartilaisnaisten moraalista kohtaan. 15-vuotiaan hyvinkääläistyön kuulustelupöytäkirjaan kirjattiin: ”Kieltää viettäneensä siveetöntä elämää punakaartilaisien kanssa.”³⁵⁴

³⁴⁹ Lintunen 2006, 42. Aviottomien lapsien hoidosta käytiin kärkeästä keskustelua myös naisliikkeen sisällä. Rajainen, Maija: Naisliike ja sukupuolimoraali. Keskustelua ja toimintaa 1800-luvulla ja nykyisen vuosisadan alkupuolella noin vuoteen 1918 saakka. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura, Helsinki 1973, 178–185.

³⁵⁰ Kokko, Katriina: Yksin lapsen kanssa. Aviottomia äitejä 1900-luvun alun Helsingissä. Teoksessa Rahikainen, Marjatta (toim.): Matkoja moderniin. Lähikuvia suomalaisten elämästä. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1996, 96–97.

³⁵¹ Palvelijattariksi varakkaampiin perheisiin hankittiin juuri lapsettomia nuoria naisia. Aviottoman lapsen saaminen tässä ammattiryhmässä ei ollut lainkaan tavatonta – maaseudulta kaupunkeihin palvelussuhteisiin muuttaneiden keskuudessa esimerkiksi yksinäisyys saattoi ajaa suhteeseen, josta mies ei halunnutkaan ottaa vastuuta. Kuitenkin aviottoman lapsen synnyttyä palvelussuhde todennäköisesti katkesi, sillä parempiosaisen perheen ei ollut sopiva pitää talossaan ns. ”huonoa” naista. Kokko 1996, 94–95, 101.

³⁵² Lyylille tuomittiin valtiorikosoikeudessa 3 vuoden ehdollinen kuritushuonerangaistus, mutta kaksi oikeuden jäsentä vaati tuomion muuttamista 4 vuoden ehdottomaksi kuritushuonerangaistukseksi. Vetoamus hylättiin. Lyyli Johanna Löytty VRYO 26309; VRYO:n päätöstaltio nro 26309, Da 27, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³⁵³ Matilda Mattsson. Ar2, VROSyA, KA. Ks. luku 5.2.1.

³⁵⁴ Signe Maria Vilhelmsson VRO 54/271. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

Avioliitto ei kuitenkaan tuonut punakaartilaisnaisille mitenkään selvää helpotusta elämään keväällä 1918. Aviomiehet olivat kaartin tehtävissä paljon poissa kotoa, ja naisen taakkana saattoi olla raskaus tai pieniä lapsia. Ratakartija Edvin Laakson vaimo Edith oli ollut punakaartin ruokalassa Parantolassa jakamassa miehistöille ruokaa, ”vapaaehtoisesti ja ikävyydestä ja kun oli raskaana eikä ole muutenkaan normaali”. Mies Edvin oli toiminut muonitusmestarina ja oli tunnettu myös punaisen ristin päällikkönä. Pariskunta vangittiin Lahdessa 1.5. ja kuljetettiin Hyvinkäälle kuulusteltavaksi. Heinäkuussa he saivat lapsen. Onnekseen Edith oli joutunut viettämään Lahden vankileirillä vain puolitoista viikkoa.³⁵⁵

5.3.3 Motiivit punakaartiin liittymiselle

”Päätettiin että allekirjoittanut lähtee hakemaan työttömiä naisia Venäläisten kasarmia kuuraamaan, etupäässä sellaisia naisia joilla ei ole suvulta tuloja ja ovat työttömiä.”³⁵⁶

Hyvinkään Työväen toimeenpanevan komitean kokouksessa 20.3.1918 kirjattu päätös on kuvaava työväen neuvoston yleisestä linjasta sodan aikana. Naisista etusijalla punakaartilaisien töihin olivat ne, joilla ei ollut muuta ansiomahdollisuutta. Erilaiset taloudelliset syyt olivatkin valtaosan (49 %) kaartiin liittymisen taustalla. Jokin toimeentuloon liittyvä syy oli yleisimmin esitetty motiivi kaartiin liittymiselle niin asetta kantaneiden, punaisen ristin naisten kuin huoltojoukkojenkin osalta. Naiset mainitsivat töiden loppuneen verkateltaalla tehtaan sulkemisen myötä sodan alussa, ja työnpuutteen ajaneen kaartiin. Osa mainitsi menneensä kaartiin palkan houkutuksesta. Osa otti puheeksi nälän ja ruoanpuutteen, joka ajoi hakemaan elantoa kaartista. 19-vuotias punakaartin päällikkö Kalle Lahtisen tytär ilmoitti liittyneensä kaartiin kun ”kotona oli 8 lasta [sisarusta] ja työt oli lopetettu, oli ryhdyttävä johonkin elämään.”³⁵⁷ Tehtaalaisena 1,5 vuotta toiminut Tyyne Vahlroos oli liittynyt punaiseen ristiin ”kun tehdas pantiin seisomaan, eikä vieraalla paikkakunnalla voinut ilman työtä ja palkkaa tulla toimeen”.³⁵⁸ Alma Salmi oli liikkunut Hyvinkään komppanian mukana rintamalla kirjurina. Myös hän kertoi liittyneensä kaartiin ”kun ei ollut työtä – on avioton lapsi elätettävänä”.³⁵⁹ Työväenluokan naiset olivat työntekoon

³⁵⁵ Edith Sofia Laakso ja Edvin Laakso. Ar1, VROSyA, KA. Edith Sofia ei myöskään saanut syytettä VRO:ssa. Vankileireillä kuitenkin oli myös raskaana olevia naisia ja alle vuoden ikäisiä lapsia. Esimerkiksi Santahaminan vankileirillä kerrotaan naisen synnyttäneenkin, ja vielä heinäkuussa 7 ja 10 kuukauden ikäiset vauvat joutuivat olemaan leirillä äitiensä mukana. Paavolainen 1971, 330.

³⁵⁶ Hyvinkään Työväen toimeenpanevan komitean kokous 20.3.1918. 323.2 Vuoden 1918 arkisto, kansio 6, TA.

³⁵⁷ Ida Maria Lahtinen VRO 44/502. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³⁵⁸ Tyyne Sigrid Vahlroos VRO 101/67. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³⁵⁹ Alma Karolina Salmi VRO 10/658. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

rutinoituneita jo lapsesta saakka, joten kertomuksissa on perää. Työttömien naisten suosiminen rekrytoimisessa myös asetti villatehtaan naiset etusijalle. Tämä ei kuitenkaan sulje pois sitä, etteivätkö myös taloudellisiin syihin vedonneet naiset olisi liittyneet kaartiin vapaaehtoisesti. Esimerkiksi Alma Salmi oli jo helmikuussa esittänyt Työväen neuvostolle pyynnön päästä kaartin palvelukseen kirjoitustöihin.³⁶⁰ Toimeentulohuolia oli olemassa, mutta niiden ensisijaisuus motiivina on herättänyt epäilyksiä myös esimerkiksi Tampereen naiskaartilaisia tutkineessa Tuomas Hoppussa ja Porin punakaartilaisnaisia tutkineessa Tiina Lintusessa.³⁶¹

Taulukko 5. Syyt kaartiin liittymiselle.

Ilmoitettu syy	Lukumäärä	Prosenttiosuus
Taloudelliset syyt	57	49 %
Vapaaehtoisesti	34	29 %
Vapaaehtoisesti ja taloudellisista syistä	5	4 %
Painostus tai yllytys	8	7 %
Ilmoitusten takia	3	3 %
Työkavereiden mukana	1	1 %
Ei mainittu	8	7 %
Yhteensä	116	100 %

Lähteet: Hyvinkään esitutkintapöytäkirjat A-Ö, Ar1, Ar2, As1, VROSyA; VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

Punakaartiin kuuluneista hyvinkääläisnaisista kuitenkin peräti 29 % ilmoitti liittyneensä kaartiin täysin vapaaehtoisesti. Motiivi oli toiseksi yleisin myös asekaartilaisilla. Tämän lisäksi muutamat ilmoittivat liittyneensä sekä vapaasta tahdosta että taloudellisista syistä. Vapaaehtoisuuden osuus on Hyvinkään naisten osalta suurempi kuin eräillä toisilla paikkakunnilla: Porin naisista vain 16 % ja Valkeakosken naisista 11 % myönsi vapaaehtoisuuden kuulusteluissa.³⁶² Tampereella sen sijaan, jossa aseelliseen naiskaartiin kuului peräti 278 naista, Tuomas Hoppu uskoo naisten liittyneen kaartiin pääsääntöisesti vapaaehtoisesti, seikkailunhalun tai esimerkiksi ystävyys- ja sukulaissuhteiden myötävaikutuksesta. Kuulustelutilanteessa näitä seikkoja ei kuitenkaan mieluusti nostettu esiin.³⁶³ Vapaaehtoisuuttaan hyvinkääläisnaiset eivät tavallisesti selitelleet millään tavalla, tai ainakaan kuulustelija ei katsonut tarpeelliseksi kirjata selvityksiä ylös. Vapaaehtoisuutta voidaan selittää aatteellisilla syillä tarkastelemalla esimerkiksi naisten kuulumista järjestäytyneeseen työväenliikkeeseen. Muutamaa lukuun ottamatta kaikki vapaaehtoisesti kaartiin liittyneet naiset olivat kuuluneet joko ammattiosastoon tai työväenyhdistykseen. Kol-

³⁶⁰ Hyvinkään työväen neuvoston kokous 23.2.1918. 323.2 Vuoden 1918 arkisto, kansio 6, TA.

³⁶¹ Hoppu 2008, 82; Lintunen 2006, 79.

³⁶² Lintunen 2006, 72; Anttonen 2009, 42.

³⁶³ Hoppu 2008, 73–82.

me asetta kantanutta 16–18-vuotiasta naista ilmoitti liittyneensä vapaaehtoisesti, vaikka he eivät olleetkaan aikaisemmin ottaneet osaa työväenliikkeeseen. Naisia yhdisti se, että he olivat liittyneet kaartiin vasta huhtikuussa viimeisellä viikolla ennen Hyvinkään valloitusta. Naisista ainakin kahdella oli läheisiä sukulaissuhteita punakaartin johtohenkilöihin, mikä todennäköisesti oli liittymisinnon taustalla.³⁶⁴ Vapaaehtoisuutta lienee siivittänyt muissakin tapauksissa aatteellisia syitä useammin tuttavapiirin käyttäytyminen. Pienellä paikkakunnalla, jonne monet tytöt olivat muuttaneet tehtaan töihin muualta, erityisesti tehtaan sosiaalisella verkostolla oli merkitystä.³⁶⁵

Sosiaalisista verkostoista puhuttaessa ero vapaaehtoisuuden ja sosiaalisen paineen välillä on kuitenkin hiuksenhieno, eikä sävyero välttämättä ilmene kuulustelupöytäkirjoissa. Vain harva kertoi olleensa pakotettu liittymään kaartiin tai joutuneensa siihen toisten yllytyksestä. Painostus ei ollut yleisempää missään tietystä kaartin toimenkuvassa. Painostukseen vetoaminen ei myöskään liittynyt minkään tietyn vankileirin luomaan vastaustapaan, sillä kaikilla kuulustelupaikkakunnilla osa naisista ilmoitti liittyneensä kaartiin vapaaehtoisesti tai taloudellisista syistä. Kaikki kahdeksan painostukseen vedonnutta naista olivat kuitenkin villatehtaan työläisiä. Eräs heistä kertoi liittyneensä ensiapuosastoon helmikuun alussa ”kun annettiin ’pakollinen määräys’”³⁶⁶ ja toinen ”uhkauksesta”³⁶⁷. Tehtaalla yli 10 vuotta työssä ollut Augusta Mattsson kertoi muuan Aino Koskisen pakottaneen hänet liittymään naiskaartiin huhtikuun puolivälissä.³⁶⁸ Toinen huhtikuulla naiskaartiin liittynyt kertoi yhtyneensä ”pakotuksesta ja nälästä”.³⁶⁹ Piironen-Honkanen on tutkimuksessaan huomauttanut, että tilanteessa jossa kaartinostaja muodostettiin tietyn ammattiosaston naisista (Hyvinkäällä kutomotyöväen ammattiosasto), oli sosiaalinen paine liittyä toisten mukana varsin suuri.³⁷⁰ On mahdollista, että sosiaalinen paine kaartiin liittymiseen on ollut varsin suuri myös muille verkatehtaan työläisille. Työtovereiden esimerkki oli varmasti vaikuttimena myös monella niistä naisista, jotka mainitsivat ensisijaiseksi motiivikseen töiden loppumisen. Yksi tehtaassa työskennellyt asekaartilaisnainen mainitsikin liittyneensä kaartiin ”kun toisetkin työtoverinsa lähtivät”.³⁷¹

³⁶⁴ Alli Maria Kara VRO 106/801; Hilma Amalia Lahtinen VRO 106/502. VRYO:n ja VRO:n arkisto; Lempi Rantanen. Ar2, VROSyA, KA.

³⁶⁵ Naiskaartilaisten verkostoja on tutkinut esimerkiksi Anu Hakala. Hakala, Anu: Housukaartilaiset. Maarian punakaartin naiskomppania Suomen sisällissodassa. Like, Jyväskylä 2006, 47–73.

³⁶⁶ Hilda Katariina Eklund VRO 107/500. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³⁶⁷ Tiina Ylönen. As1, VROSyA, KA.

³⁶⁸ Augusta Vilhelmina Mattsson. Ar2, VROSyA, KA. Kyseessä lienee ollut naiskaartilainen Aino Dagmar Koskinen, hänkin jo 7 vuotta tehtaan työssä ollut.

³⁶⁹ Rauha Sandra Arjanne. Ar1, VROSyA, KA.

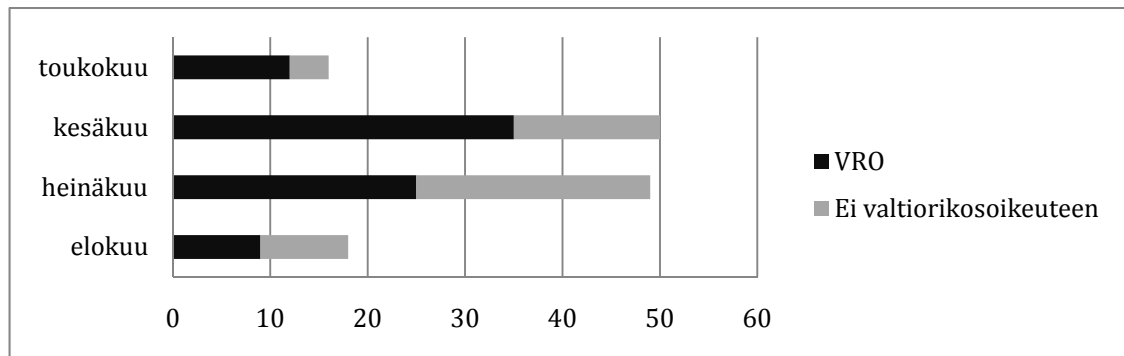
³⁷⁰ Piironen-Honkanen 2006, 31.

³⁷¹ Ida Vilhelmina Mäenpää VRO 107/428. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

5.4 Jatkotoimenpiteet: ”Vapautetaan toistaiseksi”

Esikuulustelujen tarkoituksena oli tuottaa järjestelmällistä tietoa valloitetun alueen punakaartilaisista valtiorikosoikeuksien syyttäjille todistusainemateriaaliksi. Valtiorikosoikeuteen esikuulustelut johtivat kuitenkin keskimäärin vain 55 prosentissa tapauksista (taulukko 6). Suhteellisesti eniten valtiorikosoikeuteen vietiin toukokuussa ja kesäkuussa esikuulusteltujen naisten tapauksia (kaavio 15). Tämä selittyy sillä, että näinä kuukausina kuulusteluja suoritettiin runsaasti myös Hyvinkään ulkopuolella, punakaartin päätapipiopaikkakunnilla Hämeenlinnassa, Lahdessa ja Tampereella. Näillä paikkakunnilla kiinni jääneiden ja kuulusteltujen naisten osallisuus punakaartin toimintaan oli myös täysivaltaisempaa, joten VRO:ssa syyttämiseen oli paremmat perusteet. Määrällisesti paljon syytteitä nostettiin myös heinäkuun esitutkintojen pohjalta, jolloin joka toinen kuulusteltu joutui valtiorikosoikeuteen.

Kaavio 15. Esikuulusteltujen päätyminen VRO:ssa syytettäväksi.



Lähteet: Hyvinkään esitutkintapöytäkirjat A-Ö, Ar1, Ar2, As1, VROSyA; VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

Hyvinkäällä esikuulustelut johtivat syytteeseen VRO:ssa ainoastaan 37 %:n todennäköisyydellä. Esimerkiksi Hämeenlinnassa ja Tampereella esikuulustelluista kaikki saivat syytteen VRO:ssa. Hyvinkäällä kuulusteltujen suhteellisen alhainen syyteluku johtuu siitä, että Hyvinkäällä kuulusteltiin suuri määrä myös kaartiin kuulumattomia naisia. Hyvinkäällä kuulustellut olivat myös syyllistyneet keskimääräistä lievempiin rikkeisiin. Esimerkiksi Hyvinkäällä pidätetyt naisasekaartilaiset eivät olleet lähteneet rintamille ja he olivat usein luopuneet aseistaan ennen Hyvinkään valtausta, puolustamatta edes kotipitäjäänsä.

Taulukko 6. Esikuulustelujen johtaminen syytteeseen VRO:ssa paikkakunnittain.

Esikuulustelu- paikkakunta	Kuulusteluja yhteensä	Johti syytteeseen VRO:ssa	Ei johtanut syytteeseen VRO:ssa	% päätyi VRO:hon
Hyvinkää	81	30	51	37 %
Hämeenlinna	30	30	0	100 %
Lahti	5	4	1	80 %
Tampere	5	5	0	100 %
Muut	2	2	0	100 %
Ei tietoa	25	10	15	40 %
Yhteensä	148	81	67	55 %

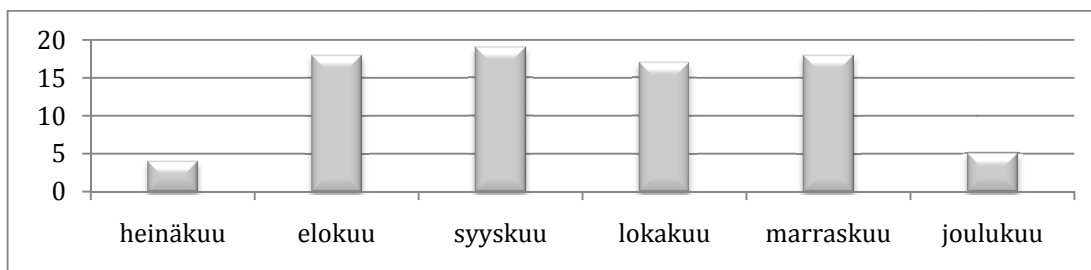
Lähteet: Hyvinkään esitutkintapöytäkirjat A-Ö, Ar1, Ar2, As1, VROSyA; VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

Hyvinkäällä kuulustelluista naisista useimmat päätettiin esitutkinnan päätteeksi ”vapauttaa toistaiseksi,” eikä heitä sen koommin tutkittu uudestaan. Kuitenkin 30 Hyvinkäällä kuulustellun naisen ja 51 muualla tutkitun naisen tapauksessa valtiorikosoikeuden syyttäjä päätti myöhemmin samana vuonna esittää syytteen koskien naisen toimintaa sodan aikana.

6 RIKOSOIKEUDELLISET SEURAAMUKSET

Punaisella puolella toimineiden asettaminen syytteeseen valtiorikosoikeudessa oli viimeinen vaihe sisällissodan jälkiselvittelyissä vuonna 1918. Laki valtiorikosoikeuksien perustamisesta hyväksyttiin eduskunnassa 29.5.1918. Tapauksia VRO:n eri osastoissa käsiteltiin kaiken kaikkiaan 75 575, joista langetettiin 67 788 tuomiota. Naisia syytettynä oli 5533, joista 4003 (72 %) tuomittiin johonkin rangaistukseen.³⁷² Naisille kuitenkin langetettiin keskimäärin lievempiä rangaistuksia kuin miehille, ja naisia vapautettiin syytteistä kolme kertaa miehiä enemmän.³⁷³

Kaavio 16. Hyvinkääläisnaiset ja VRO:n oikeudenkäyntien aikataulu.



Lähteet: VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³⁷² SVT XXIII: 32, 14–15.

³⁷³ Miehistä 8,8 % vapautettiin syytteistä, naisilla vastaava luku oli 27,2 %. SVT XXIII: 32, 15.

116 kuulustellusta hyvinkääläisnaisesta 81 sai syytteen valtiorikosoikeudessa; heistä 19 oli syytettynä aseiden kantamisesta. Oikeudenkäynnit tapahtuivat aikavälillä 2.7.–17.12.1918. Eniten tapauksia oli elokuusta marraskuuhun (kaavio 16). Hyvinkääläisnaisten tapauksia hoitivat pääasiassa Hausjärven (Karan), Hämeenlinnan ja Riihimäen osastot, joissa tapauksia oli 71 (87,7 %). Hämeenlinnan osastot 9 ja 10 perustettiin 31.5. ja osastot 40–56 19.6. Hämeenlinnan osasto 101 sekä Riihimäen ja Hausjärven osastot 106, 107 ja 110 puolestaan asetettiin 18.7.³⁷⁴ Yksittäiset naiset olivat lisäksi oikeudessa Lahdessa, Hollolassa (Hennala), Suomenlinnassa (Viapori), Tampereella, Lopella sekä Santahaminassa. Osastojen toiminta-ajat vaihtelivat. Esimerkiksi osasto 106:n toimintakausi oli 31.7.1918–15.1.1919 (170 pv), minkä aikana se käsitteli kaiken kaikkiaan 922 tapausta. Osasto 107:n toimintakausi oli huomattavasti lyhyempi, 30.7.–18.10.1918 (81 pv), mutta tuona aikana se ehti käsitellä peräti 707 tapausta.³⁷⁵

Tässä luvussa tarkastelen sitä, millä perusteilla esikuulustellut naiset valikoituivat valtiorikosoikeudessa syytettäviksi, ja minkälaisia tekoja oli syytteiden nostamisen taustalla. Hyödynnän myös VRO:n akteihin liitettyjä lukuisia todistusasiakirjoja, kiinnittäen erityistä huomiota suojeluskuntien pöytäkirjoihin sekä muutamiin vapaamuotoisiin todistuksiin. Nämä antavat lisätietoa mm. naisten välisistä ystävyyssuhteista. Lisäksi tarkastelen VRO:n oikeuskäytäntöjä naisille annettujen tuomioiden valossa.

6.1 Syytteet

Tutkimistani 81 hyvinkääläisnaisesta kahdeksaa syytettiin valtiopetoksesta, 66:ta avunannosta valtiopetokseen ja seitsemälle naiselle annettiin jokin muu syyte (kaavio 17). Avunanto valtiopetokseen oli naisten (sekä miesten) yleisin syyte myös muualla Suomessa. Lahden valtiorikosoikeuksissa syytetyjä naisia tutkinut Juha Alenius toteaa, että 91 % Lahdessa syytettynä olleista naisista sai tämän syytteen.³⁷⁶ Jostakin valtiorikoksen alamuodosta tuomittiin Suomessa kaiken kaikkiaan 3 937 naista, joista 97,3 % tuomittiin nimenomaan avunannosta valtiopetokseen.³⁷⁷

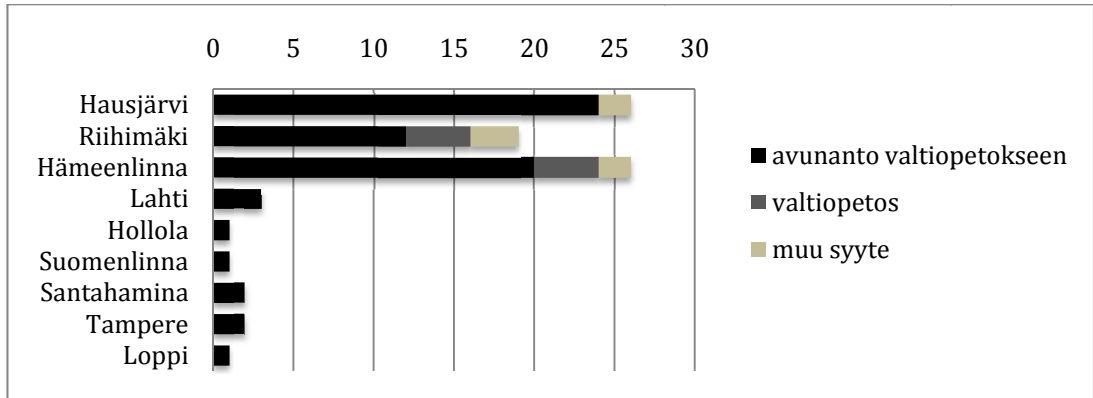
³⁷⁴ SVT XXIII: 32, 5. Osasto 106 oli virallisesti Hausjärvellä, mutta neljä tapausta oli merkitty osaston 106 hoitamaksi Riihimäellä. Aliina Hyrck VRO 106/912; Hilda Krook VRO 106/871; Lempi Aleksandra Pihlaja VRO 106/875; Hilja Maria Ylén VRO 106/873. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³⁷⁵ SVT XXIII: 32, 7–10.

³⁷⁶ Alenius 1997, 50.

³⁷⁷ Valtiorikoksen eri muodot olivat: valtio- ja maanpetos; avunanto näihin; maanpetos; avunanto siihen; valtiopetos; avunanto siihen. SVT XXIII: 32, 40.

Kaavio 17. Valtiorikosoikeuden osastojen antamat syytteet hyvinkääläisnaisille eri paikkakunnilla.



Lähteet: VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

6.1.1 Valtiopetossyytteet

Tarkastelen ensimmäiseksi niitä kahdeksaa naista, joita syytettiin valtiopetoksesta. Valtiopetoksesta hyvinkääläisnaisia syytettiin Hämeenlinnan osastojen 9, 42, 43 ja 48 sekä Riihimäen osaston 110 toimesta. Osasto 110 suhtautui hyvinkääläisnaisiin yleisesti ottaen tiukasti: 14.10–21.10. tutkitusta viidestä naisesta neljää syytettiin valtiopetoksesta. Naisista kaksi oli syytteen mukaan toiminut pääasiassa keittiöpuuhissa. Kuljettajan tytär, 19-vuotias Helmi Vilhelmina Heiniö, joka oli liittynyt punakaartiin 1.2. ja ”toiminut ruuanjake- lussa sekä suorittanut erityisiä kirjoitustöitä esikunnassa” sai viralliselta syyttäjältä laki- tieteiden ylioppilas Igor Lindelliltä huomattavan raskaan syytteen suhteessa tekoihinsa.³⁷⁸ Muutamaa päivää myöhemmin käsiteltiin tapausta, jossa Lindell oli nostanut valtiopetos- syytteen 21-vuotiasta tehtaalaista Helmi Aleksandra Koskista vastaan:

”[...] koska Helmi Aleksandra Koskinen oli kerrottuun kapinaan myötävaikuttanut siten että hän, liittyttyään punakaartiin 28/1 18, on koko ajan ollut ravintolahommissa, sen tähden vaadin hänelle rangaistusta valtiopetoksesta.
Syyttäjä”

Helmi Aleksandra oli toiminut Hyvinkään Työväentalolla ruoanlaittajana punaisten lu- kuun kapinan alusta saakka.³⁷⁹ Samalla viikolla käsiteltiin myös muita tapauksia, jossa Lindell ehdotti rangaistusta valtiopetoksesta. 18-vuotiaan palvelijatar Helmi Salosen ja 20-

³⁷⁸ Helmi Vilhelmina Heiniö VRO 110/521. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³⁷⁹ Helmi Aleksandra Koskinen VRO 110/572. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

vuotiaan palvelijatar Lyyli Löytyn kohdalla valtiopetossyytteet olivat kuitenkin ymmärrettävämpi, sillä niiden perusteena oli aseellinen toiminta.³⁸⁰

Hämeenlinnassa valtiopetossyytteitä nostettiin hyvinkääläisnaisia vastaan tutkimusten varhaisimmassa vaiheessa – nämä tapaukset käsiteltiin 13.7–10.8.1918 välisenä aikana.³⁸¹ Kukin neljästä tapauksesta oli eri osaston käsittelemä, joten mistään erityisestä suuntauksesta tietyn osaston toimintatavassa ei voida tässä tapauksessa puhua. Myös Hämeenlinnassa valtiopetossyytteitä annettiin varsin heppoisin perustein. Villatehtaan työntekijöiden 26-vuotiaan Ida Maria Salmisen ja 23-vuotiaan Katarina Eugelina Lembergin tapauksissa voidaan puhua suorastaan ylimalkaisista syytteistä, joihin myös Jukka Kekkonen viittaa tutkimuksessaan rikosoikeudenkäytöstä Suomessa v. 1918. Valtiopetossyytteen perusteeksi saattoi riittää pelkästään osallistuminen kapinaan, vaikka oma rooli olisi ollut kuinka vähäpätöinen.³⁸² Katarina Eugelinan syytteeseen oli valmiiksi painettuun lomakkeeseen lisätty vain pieni lausahdus:

”[...] syytetty tehtaalainen Katarina Eugelina Lemberg Tammelan pitäjämästä joka vapaaehtoisesti liittyi punakaartiin, toimi taloushommissa. oli tällä tavoin tehnyt itsensä syyppäksi valtiopetokseen ja jos tutkimuksessa kävisi ilmi, että syytetty on tietänyt sotatilan vallinneen Suomen ja Venäjän valtioiden välillä, myöskin maanpetokseen.”³⁸³

Ida Marian syytteessä mainittiin ainoastaan hänen liittyneen punakaartiin ”tietoisena sen aikomuksesta laittomalla tavalla kumota maan hallitusmuoto”.³⁸⁴ Valtiopetossyytteet edellä esitetyissä tapauksissa tuntuvat ylivoimaisilta, kun vastaava syyte Hämeenlinnassa annettiin myös 19-vuotiaalle Lempi Karalle, joka ”liittyi vapaaehtoisesti helmikuussa punakaartiin Hyvinkäällä ollen naiskomppanian päällikkönä”.³⁸⁵

Syytteiden yliampuvuus johtui osittain päämajan tutkintaosaston päällikkö majuri Gustav Aminoffin laatimasta ohjeistuksesta VRO:n syyttäjistölle, jonka hän toimitti jo kesäkuussa 1918. Aminoffin linja oli ankara, ja hän asetti tavoitteeksi, että ”Suomen jokainen kunta, mikäli mahdollista, puhdistetaan ja vapautetaan sellaisista henkilöistä, jotka voivat tule-

³⁸⁰ Helmi Elisabeth Salonen VRYO 24233; Lyyli Johanna Löytty VRYO 26309. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³⁸¹ Lempi Johanna Kara VRO 42/33; Katarina Eugelina Lemberg VRO 43/197; Ida Maria Salminen VRYO 8099; Elsa Elin Virtanen VRO 9/429. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³⁸² Kekkonen 1991, 61–62.

³⁸³ Katarina Eugelina Lemberg VRO 43/197. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³⁸⁴ Ida Maria Salminen VRYO 8099. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³⁸⁵ Lempi Johanna Kara VRO 42/33. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

vaisuudessa olla vaarallisia kunnan turvallisuudelle ja rauhalliselle kehitykselle.”³⁸⁶ Aminoffin lähettämässä kiertokirjeessä valtiorikollisiksi tulkittiin myös kapinaan ”kiihottajat,” joihin myös työväenjärjestöjen rivijäsenet kuuluivat. Aminoff korosti lisäksi, että vaikka kaikki kiihottajat eivät olleet rohjenneet ottaa mukaan aseelliseen toimintaan, oli heidän toimintansa ollut erittäin tuomittavaa ja rangaistavaa.³⁸⁷ Syytteet kuitenkin usein lievenivät tuomiovaiheessa.

6.1.2 Valtiorikossyytteen ohella jokin muu syyte

Seitsemälle naiselle annettiin valtiopetoksen avunannon ohella jokin muu syyte.³⁸⁸ Tavallisin rikosnimike näissä tapauksissa oli osallisuus ryöstöön tai ryöstetyn tavarahan salaamiseen.³⁸⁹ Riihimäellä virallinen syyttäjä U. J. Koskivaara nosti 22-vuotiasta tehtaalaista Sigrid Vikströmiä vastaan moniosaisen syytteen:

”[...] koska Sigrid Elvira Vikström oli kerrottuun kapinaan myötävaikuttanut siten, että hän oli yhtynyt punakaartiin jo kapinan alussa, ottanut osaa törkeisiin ryöstöihin, salannut varastettua tavaraa ja muullakin tavoin edistänyt kapinaliikettä, vaadin hänelle rangaistusta avunannosta valtiopetokseen, ryöstöstä ja varastetun tavarahan salaamisesta.”³⁹⁰

Sigrid oli osoittanut sekä esitutkinnan aikana että VRO:n istunnossa harvinaisen kovaa suulautta, mikä tavallisesti miellettiin paheeksi naisten kohdalla. Jo Hyvinkäällä pidetty esitutkinta heinäkuun alussa oli ollut tavallista suurempi näytös, jossa todistajina kuultiin peräti kolmea henkilöä. Mielenkiintoa herättivät ennen kaikkea Sigridin retket sulhonsa Yrjö Kallion matkassa. Kuulustelussa oli tullut esiin, Sigridin kyydissä oli Kirkkonummen matkan jälkeen ”varastettua tavaraa” ja ”Sigurdin kartanosta otettu kirstu, jonka sisältöä ei sanonut tietävänsä”.³⁹¹ Hyvinkääläinen kauppias Emil Salo tiesi puoltaa syytöstä, ja sanoi että ”Yrjö Kallio ja Elvi Vikström olivat tulleet Kirkkonummelta hevonen vaahdossa ja kuorma täynnä tavaroita”. Rouva Aino Salo lisäsi, että syytetty oli ”kertonut viettäneensä useamman viikon Sigurdin kartanossa ja voineensa siellä hyvin”. Sigrid oli syytteistä när-

³⁸⁶ Kekkonen 1991, 55.

³⁸⁷ Kekkonen 1991, 55–56.

³⁸⁸ Hilja Maria Kara VRO 40/251; Lilli Hildur Leino VRO 106/768; Selina Aleksandra Nikander VRO 107/475; Elin Vilhelmina Pihlaja VRO 106/767; Lempi Aleksandra Pihlaja VRO 106/875; Ida Sivea Silander VRO 45/232; Sigrid Elvira Vikström VRO 107/651. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³⁸⁹ Ryöstö oli miesten ja naisten yleisin valtiorikoksen yhteydessä tehty rikos, ja varastetun tavarahan kätkeminen naisten toiseksi yleisin rikos. SVT XXIII: 32, 41.

³⁹⁰ VRO:n osasto 107:n tuomarit kuitenkin katsoivat selvitystä puuttuvan tämän asian suhteen, ja vapauttivat Sigridin kaikista syytteistä. Päätös oli lempeä, ottaen huomioon, että kaikki todistusasiakirjat näyttivät puoltavan syytettä. Sigrid Elvira Vikström VRO 107/651. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³⁹¹ Sigrid Elvira Vikström VRO 107/651. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

kästynyt. Kirstuun olivat hänen mukaansa ”Åkernäsin palvelijat tai joku muu henkilö epähuomiossa laittanut 2 kartanon lakanaa, mitkä sitten tarkastuksessa otettiin pois”.³⁹²

Kytäjän Osuuskaupassa työskennellyttä 21-vuotiasta Lilli Leinoa samoin syytettiin avunannosta valtiopetokseen ja varastetun tavaran kätkemisestä. Lilli oli ollut punaisen ristin mukana Kurussa ja tuonut sieltä mukanaan rekitäkin. VRO:n istunnossa Lilli myönsi tietäneensä, että rekitäkki oli punakaartilaiden Kurun pitäjän Kosken talosta ryöstämä.³⁹³ Varastetun tavaran kätkemisestä olivat syytettynä myös punaisessa ristissä toimineet siskokset Lempi ja Elin Pihlaja. Virallisella syyttäjällä Vilho Nummisella lienee ollut siskosten suhteen epäilyksiä, joihin ei kuitenkaan saanut todisteita. Elin Pihlaja vapautettiin kaikista syytteistä ja Lempikin sai tuomion vain avunannosta valtiopetokseen.³⁹⁴

6.1.3 Avunanto valtiopetokseen sekä syytteistä vapautetut

Ehdottomasti yleisin syyte hyvinkääläisnaisilla oli avunanto valtiopetokseen. 66 naista eli 81 % VRO:ssa syytetyistä sai tämän melko lavean syytteen. Käytännössä avunanto saattoi merkitä mitä tahansa toimintaa kapinallisten hyväksi, perunankuorimisesta aseenkantoon (taulukko 7). Naisista 16, eli vajaa neljännes, vapautettiin syytteistä.

Taulukko 7. Avunanto valtiopetokseen -syytteen saaneiden hyvinkääläisnaisten toimenkuva sodassa.

	Syyte pitänyt	%	Syyte hylätty	%	Yht.
Aseenkanto	12	100 %	-	-	12
Muut työt rintamalla	3	100 %	-	-	3
Punainen risti	17	65 %	9	35 %	26
Hallinto	3	100 %	-	-	3
Huolto	13	77 %	4	23 %	17
Ei kuulunut kaartiin/pakolainen	2	40 %	3	60 %	5
Yhteensä	50	76 %	16	24 %	66

Lähteet: VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA. Aseenkantoon olen merkinnyt ainoastaan naiset, joiden kohdalla se näyttää olleen kiistatonta. Muutama muu nainen näyttäisi myös toimineen naiskaartissa.

³⁹² Sigrid Elvira Vikström VRO 107/651. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³⁹³ Lilli oli ainoa hyvinkääläisnainen, joka tuomittiin varastetun tavaran kätkemisestä. Kaikkien muiden syyte lieveni tuomiovaiheessa. Lilli Hildur Leino VRO 106/768. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³⁹⁴ Elin Vilhelmina Pihlaja VRO 106/767; Lempi Aleksandra Pihlaja VRO 106/875. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

Taulukosta huomaamme, että kaikkien asetta kantaneiden naisten syyte piti ja johti tuomioon, samoin niiden, joita syytettiin muusta toiminnasta rintamalla tai punaisten hallinnossa toimimisesta. Sen sijaan sairaanhoitajanisista ja huoltotehtävissä olleista monet vapautettiin syytteistä. Näissä tehtävissä toimi sodan aikana niin paljon naisia, että syytteissä ei useinkaan nähty mitään niin erityislaatuista, että nainen olisi pitänyt saattaa rikosoikeudelliseen vastuuseen. Kaksi epäonnista naista sai tuomioon johtavan syytteen, vaikka he olivat kertomuksensa mukaan tulleet vangituiksi ollessaan siviileinä pakomat-kalla pohjoiseen.

Virallisessa syytteessä ei usein mainittu syytteen perusteita, vaan tyydyttiin ainoastaan toteamaan, että syyttäjä vaatii syytetylle rangaistusta avunannosta valtiopetokseen. Tämän vuoksi syytöksen luonne tulee joissakin pöytäkirjoissa paremmin esiin tuomion yhteydessä. Aseenkannosta annettuja syytteitä perusteltiin seuraavasti:

”kuulunut punakaartiin kapinan alusta alkaen, tietoisena sen tarkoituksesta laittomalla tavalla kumota maan laillinen hallitusmuoto, toimien siinä ensin sairaanhoitajattarena ja sitten aseellisena vartiosotilaana.”³⁹⁵

”huhtikuun alussa vapaaehtoisesti liittynyt punakaartiin kuuluena naiskomppaniaan ja on ollut aseellisena vahdissa oli tällä tavoin tehnyt itsensä syyppääksi valtiopetoksen avustamiseen [...]”³⁹⁶

”syytetty naispataljoonan punakaartin jäsenenä on ottanut siihen osaa toimittaen aseellista vahtipalvelusta sekä toimimalla alussa punakaartin sairaanhoito-osastossa.”³⁹⁷

”syytetty Hyvinkäällä huhtikuussa liittymällä punakaartiin ja sittemmin aseistettuna toimimalla siinä naiskaartiin kuuluvana [on] edistänyt mainittua kapinaliikettä [...]”³⁹⁸

”kapinan aikana toiminut Hyvinkään verkatehtaalla ja kantanut neljän päivän ajan asetta”³⁹⁹

Joidenkin kohdalla ei virallista (mies)rivisotilasta ajatellen painettua lomaketta lähdetty edes muokkaamaan, vaan tuomari tyytyi lisäämään päivämäärän, jolloin toiminta oli alkanut. Siten 18-vuotiaan Hilma Amalia Lahtisen pöytäkirjassa luki: ”hän, liittyttyään punakaartiin viime *huhtikuun 17 päivänä*, on ase kädessä osaksi tehnyt vartiopalvelusta osaksi rintamalla toiminut maan laillisen hallituksen asevoimia vastaan”.⁴⁰⁰

³⁹⁵ Anna Maria Haavisto VRO 48/552. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³⁹⁶ Alma Sofia Koivisto VRO 41/567. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³⁹⁷ Aino Dagmar Koskinen VRYO 11426. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³⁹⁸ Elli Elisabet Idantytär Laurikainen VRYO 14859. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

³⁹⁹ Ida Vilhelmina Mäenpää VRO 107/428. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁰⁰ Hilma Amalia Lahtinen VRO 106/502. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

Kolmen naisen syyte perustui huoltotehtävien ohella tai niiden sijaan muihin töihin rintamalla. Kirjoitustaitonsa vuoksi 33-vuotias villatehtaan kutoja Alma Salmi oli värväytynyt päällikön kansliaan kirjuriksi, ja toiminut useilla eri rintamilla I:n pataljoonan matkassa hoitamassa luetteloja kaatuneista, haavoittuneista sekä lomalle lasketuista.⁴⁰¹ 22-vuotiaan Iida Kanervon epäiltiin toimineen sota-oikeuden kirjurina Toijalassa – nainen itse myönsi kuitenkin ainoastaan olleensa ruokaa laittamassa Toijalassa miehille samoin kuin oli aikaisemmin tehnyt Hyvinkäällä.⁴⁰² Hyvinkään pataljoonan päällikkö Kalle Lahtisen tyttäreille Ida Marialle puolestaan syyttäjä vaati tuomiota valtiorikoksen avunannosta niillä perustein, että ”syytetty on kuulunut punakaartiin ja toiminut kanslia-töissä esikunnassa ja on ollut mukana ryöstöissä ja pitänyt hallussaan ryöstettyä tavaraa” sekä ”huomioonotettava rang. määrätessä että V:ja [vastaaja] esiintynyt kiihottajana paikkakunnallaan”. Kuulustelutiedoista käy ilmi, että Ida oli ollut Viialassa ja Jalkarannassa pitämässä kirjaa kuolleista ja haavoittuneista.⁴⁰³

Toiminta punaisen ristin sairaanhoitajana tai erilaisissa huoltotehtävissä oli punakaartilaisnaisten ”vakiorikos” Suomessa. 43 hyvinkääläisnaisen syyte avunannosta valtiorikokseen perustuikin tällaiseen toimintaan. Monen eri ikäryhmän edustajat olivat olleet mukana ensiapu-, ruoanlaitto- sekä pyykkäyspuuhissa. Valtiorikosoikeuden istunnossa puitiin esimerkiksi, mikä olisi sopiva rangaistus Hilma Koskivirrälle, joka:

”Oli toiminut ruoanlaittopuuhissa kaartilaisille, kunnes joutui pakomatalle junaan vieden mukanaan saavillisen puuroa sotilaille matkalla jaettavaksi [...] Kertojan toimena oli ollut leivän palottaminen kaartilaisille. Tähän toimeen otti osaa 16 naista kolmessa vuorossa.”⁴⁰⁴

Kohtuulliseksi rangaistukseksi katsottiin kolme vuotta kuritushuonetta, ehdollisena tosin. Huoltojoukoissa toimineita naisia vastaan nostetut syytteet kuitenkin usein saivat varsin erikoisen muodon, johtuen naisten hyvin vähäisestä osallisuudesta sotatoimiin:

”[...] koska tehtaalainen Maria Vilh. Aaltonen [...] oli vapaaehtoisesti yhtynyt punakaartiin jo kapinan alussa perunoita kuorimalla ja muullakin tavoin edistänyt kapinaliikettä, vaadin hänelle rangaistusta avunannosta valtiopetokseen.”⁴⁰⁵

Ensiapu- sekä huoltotehtävät olivat kuitenkin elintärkeitä kaartin toimintakyvyn ylläpitämiseksi, ja tässä mielessä naisten rooli myös näissä tehtävissä oli tärkeällä tavalla tukenut

⁴⁰¹ Alma Karolina Salmi VRO 10/658. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁰² Iida Eliaantytär Kanervo VRO 45/300. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁰³ Ida Maria Lahtinen VRO 44/502. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁰⁴ Hilma Aleksandra Koskivirta VRO 106/541. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁰⁵ Maria Vilhelmina Aaltonen VRO 107/596. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

kapinan pitkittymistä. Joissakin tapauksissa syytteistä kuitenkin luovuttiin toiminnan vähäisyyden tai lyhyen keston nojalla. Esimerkiksi 17 vuotta villatehtaan työssä ollut 47-vuotias Maria Koskinen vapautettiin syytteestä ja määrättiin vankileiriltä vapautettavaksi, kun kävi ilmi, että hän oli ollut ainoastaan 16 tuntia työssä kaartin keittiössä.⁴⁰⁶

Miksi valtiorikoksen avunanto kuitenkin annettiin syytteeksi (ja tuomioksi) kahdelle naiselle, jotka eivät tiettävästi olleet edes kuuluneet kaartiin? Lahtelaisen suutarin Adam Nylanderin 28- ja 23-vuotiaat tyttäret Aina ja Amanda Nylander olivat molemmat muuttaneet Hyvinkäälle v. 1916 työn perässä, ja toimineet villatehtaan töissä tammikuuhun 1918 saakka, jolloin tehdas pysäytettiin. Naiset olivat olleet työttöminä sisällissodan ensimmäiset 1,5 kuukautta, kunnes punaiset laittoivat tehtaan taas käyntiin ja he pääsivät palaamaan työtehtäviinsä. Hieman ennen huhtikuun puoliväliä tehdas jälleen pysäytettiin, ja naiset lähtivät junan kyydissä kohti isänsä kotia Lahden Vesalassa. Kotiseudulla kerrottiin kuitenkin olevan taisteluja käynnissä, joten Herralan asemalla ”juna seisautettiin ja oli kulutettava täällä kolme tai neljä päivää asuen vaunussa. [...] Herralassa komennettiin yhdessä muitten pakolaistytöjen kanssa paistamaan leipää kolme tai neljä kertaa”.⁴⁰⁷ Lahden valtiorikosoikeuden osasto katsoi kuitenkin tyttöjen näillä perusteilla toimineen punakaartin muonitusosastossa ja syyllistyneen siten rangaistavaan rikokseen.

6.2 Liitetyt todistusasiakirjat sekä vastineet

Naisille annettuja syytteitä arvioitiin valtiorikosoikeuden istunnossa useiden erilaisten syytetystä hankittujen asiakirjojen valossa. Käytännössä syytetystä oli aina hankittu suoje-luskunnan esikunnan pöytäkirja ja seurakunnan virkatodistus aikaisemmin tehdyn esi-kuulustelun liitteeksi. Usein liitteenä oli myös työtodistus, ja harvoissa tapauksissa va-paamuotoisia yksityishenkilöiden kirjallisia todistuksia. Todistusten tutkimisessa on sisäl-lissotatutkimuksessa tavallisesti kiinnitetty huomiota siihen, kuinka paljon mikäkin todis-tus vaikutti syytetyn saamaan tuomioon. Tässä osiossa tarkastelen hyvinkääläisnaisten osalta suoje-luskunnan lausuntoja sekä vapaamuotoisia todistuksia, ja arvioin niiden vaiku-tusta tuomioihin.

⁴⁰⁶ Maria Matilda Koskinen VRO 110/568. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁰⁷ Amanda Nylander VRO 121/270; Aina Nylander VRO 121/269. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

6.2.1 Suojeluskuntien lausunnot ja niiden vaikutus tuomioihin

Suojeluskunnan lausunto oli liitteenä lähes jokaisen hyvinkääläisnaisen valtiorikosaktissa.⁴⁰⁸ Lausunnon hankkiminen kuului VRO:n syyttäjien viralliseen ohjeistukseen.⁴⁰⁹ Lausunnoissa 68:ssa osattiin kertoa syytetystä jotakin oleellista tietoa – joissakin tapauksissa kuin tiedettiin vain kertoa, ettei syytettyä lähemmin tunneta. Lomakkeissa olisi ollut mahdollista kertoa monipuolisesti syytetyn siviilisäädystä, toimeentulosta, luonteesta, elämäntavoista, työväentoiminnasta, toiminnasta sodan eri vaiheissa sekä mahdollisista toimista punakaartin toimintaan yllyttäjänä, mutta hyvinkääläisnaisten osalta lomakkeeseen oli harvoin kirjattu kaikkia tietoja. Hyvinkään suojeluskunnan esikunnasta oli lausuntoa tekemässä tavallisesti kolme henkilöä, kokoonpanon hieman vaihdellessa, ja lausuntoja annettiin aikavälillä 4.6.–28.10.1918. Lähes poikkeuksetta lausuntoa oli antamassa Yrjö Tapiovaara. Hänen ohellaan säännöllisesti läsnä olivat myös Väinö Aalto, Ilmari Gyllin-Laorsi, Albrecht Hornborg tai Ivar Thesman, jotka olivat olleet mukana tutkinnoissa jo huhtikuulta alkaen. Satunnaisesti myös muut esikunnan jäsenet olivat mukana tekemässä arvioita. Suojeluskunnan lausuntoja voidaan jaotella sen mukaan, antoivatko ne syytetystä positiivista vai negatiivista palautetta, vai kenties neutraaleja tietoja. Negatiiviseksi olen mieltänyt lausunnot, joissa syytetyn kerrotaan olevan ”epäluotettava” tai ”vaarallinen”. Positiivisiksi olen katsonut lausunnot, joissa syytetyn sanotaan olevan ”vaaraton” tai ”luotettava”. Neutraaleiksi olen mieltänyt lomakkeet, joissa syytetyn uskotaan olevan ”vähemmän vaarallinen”, tai syytetystä ei ole annettu erityistä lausuntoa lomakkeen lopussa.

Kolmannes (27/81) kaikista VRO:ssa syytetyistä naisista sai negatiivisen suojeluskunnan lausunnon. Toinen kolmannes (29/81) lausunnoista oli luonteeltaan neutraaleja. Positiivisen lausunnon sai ainoastaan n. 15 % syytetyistä. Hyvinkääläisnaisten saamien negatiivisten lausuntojen määrä on valtakunnallista keskitasoa. Positiiviset lausunnot jäivät yleisesti ottaen vähäisiksi ympäri Suomen annetuissa suojeluskuntien lausunnoissa.⁴¹⁰ Jaakko Paavolaisen tutkimuksessa ilmeni, että suojeluskunnat näyttäisivät mieltäneen jo pelkästään kielteisestä lausunnosta pidättäytymisen myönteisyyden merkiksi. Positiivisten lau-

⁴⁰⁸ Kaikki lausunnot viittä lukuun ottamatta olivat Hyvinkään suojeluskunnan antamia. Jenny Maria Henriksson (VRO 44/8) sai neutraalin lausunnon Oitin suojeluskunnasta, Elin Emilia Johansson (VRO 45/326) neutraalin lausunnon Espoon suojeluskunnasta, Linda Helena Lindqvist (VRO 106/354) positiivisen Nurmijärven suojeluskunnasta, Jenny Helena Nurmi (VRO 106/438) positiivisen Läyliäisten suojeluskunnasta ja Hulda Irene Nurmi (VRYO 24221) negatiivisen lausunnon Läyliäisten suojeluskunnasta. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁰⁹ Kekkonen 1991, 56.

⁴¹⁰ Negatiivisten, neutraalien ja positiivisten lausuntojen suhde oli vastaava myös muilla paikkakunnilla. Esim. Alenius 1997, 72.

suntojen antamisessa saatettiin epäröidä myös sen vuoksi, että suojeluskunta ei tiennyt, mitä syytetty oli mahdollisesti tehnyt muilla paikkakunnilla tai rintamalla.⁴¹¹

Negatiivisissa lausunnoissa oli aste-eroja.⁴¹² Lievästi negatiivisia lausunnoista oli 14 ja voimakkaasti negatiivisia loput 13. Lievästi negatiivisille suojeluskunnan lomakkeille tyyppillistä olivat niukat tiedot sekä maininta ”epäluotettava” tai ”huonotapainen” esikunnan loppulausunnossa. Voimakkaasti negatiivisissa lomaketiedoissa suojeluskunnalla oli enemmän tietoa syytetyn toiminnasta, ja sitä tuotiin esiin kielteisessä valossa. Voimakkaan kielteisiä lausuntoja edelsivät usein myönteiset vastaukset useampaan tai kaikkiin kohtiin lomakkeessa koskien vangin toimintaa kiihottajana johonkin seuraavista toiminnoista: ”punaiseen kaartiin; vallankumoukseen; laillista hallitusta vastaan; asevelvollisuutta vastaan; levittänyt väärää kulkupuheita sotatoimista; tahi uhkauksia laillisen hallituksen kannattajia vastaan”. Loppulausunnoissa käytettiin voimakkaita sanakäänteitä ja jopa suoranaisia uhkauksia kuolemanrangaistuksen käytöstä:

”Erittäin vaarallinen. Tunnetun rosvosuvun jäsen. Poistettava.”⁴¹³

”Tunnetun rosvosuvun jäsen, vaarallinen.”⁴¹⁴

”Hyvin vaarallinen ja innokas punikki. Isä jo ammuttu.”⁴¹⁵

”Erittäin vaarallinen. Ehdottomasti poistettava.”⁴¹⁶

”Syytetty on ensimmäisiä punakaartilaisia, luonteeltaan mitä punaisin, kuulunut naiskaartiin, ollen varustettu housuilla ja kiväärillä. Esikuntamiehet ei voi muuta toivoa kuin rangaistusta oikein hyvässä muodossa.”⁴¹⁷

”Vaarallinen. Molemmat veljet murhamiehinä ammuttu.”⁴¹⁸

”Luulisimme ettei yhteiskunta kaipaisi näitä vapaaehtoisia naissojureita. Ei ainakaan lapsien laittajina ja kasvattajina!”⁴¹⁹

Suuressa osassa voimakkaan kielteisiä lausuntoja viitataan syytetyn sukuun: isän tai veljen pahamaineisuus tai tunnettuun punakaartilais sukuun kuuluminen lisäsivät syytetyn

⁴¹¹ Paavolainen 1967, 340.

⁴¹² Perinpohjaisesti lausuntojen aste-eroja on tutkinut myös Paavolainen. Näin pienessä aineistossa ei esiintynyt yhtä paljon vaihtelua kuin Paavolaisen tutkimuksessa. Lisäksi Paavolainen tutki vain VRYO:n tapauksia, joten ankaria rangaistusvaatimuksia esiintyi lausunnoissa suhteellisesti enemmän. Paavolainen 1967, 337–341.

⁴¹³ Hilja Maria Kara VRO 40/251. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴¹⁴ Lempi Johanna Kara VRO 42/33. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴¹⁵ Ida Maria Lahtinen VRO 44/502. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴¹⁶ Ellen Alina Leskinen VRO 45/327. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴¹⁷ Hulda Irene Nurmi VRYO 24221. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA. Lausunto oli Läyliäisten suojeluskunnan antama.

⁴¹⁸ Ida Sivea Silander VRO 45/232. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴¹⁹ Elsa Elin Virtanen VRO 9/429. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

vaarallisuutta. Voimakkaan negatiivisen lausunnon saaneet olivat pääasiassa kivääriä kantaneita sotilaita, ja monilla oli lisäksi kontollaan syytteitä ryöstöistä tai muusta rikollisesta toiminnasta, mikä myös erotti heidät toimenkuvan puolesta lievemmän lausunnon saaneista.

"Tuonut paljon ryöstettyä tavaraa mukanaan jota on löydetty hänen asunnostaan täällä."⁴²⁰

"Tuonut paljon ryöstettyä tavaraa mukanaan Kirkkonummelta ja muualta."⁴²¹

"Epäillään olleen mukana Riihimäellä vankia surmaamassa."⁴²²

"Ryöstänyt paljon tavaroita m. m. kulta ja hopeaesineitä Viialan asemapäällikön luota asuessaan siellä. Hänen kodissaan [on] myöskin ryöstettyä tavaraa."⁴²³

"Tuonut paljon ryöstettyä tavaraa mukanaan Kirkkonummelta joita hänen asunnostaan löydettiin."⁴²⁴

"Epäillään olleen ryöstömatkalla mukana Kirkkonummella ja Mäntsälässä. Epäillään antaneen tietoja punaisille Hyvinkään suojeluskunnan jäsenistä ja niiden toimista joita tietoja oli saanut työskennellessään Hy Parantolassa ja Hy verkatehtaalla."⁴²⁵

"Epäillään ryöstäneen tavaroita Kirkkonummella sekä olleen läsnä ehkäpä ampumassakin vankeja Sundbyssä. Mäntsälässä epäillään myös käyneen ryöstöretkellä."⁴²⁶

Vaikka kielteiseen lausuntoon vaikuttivatkin sukulaissuhteet ja toimenkuva sodan aikana, eivät kaikki asetta kantaneet naiset automaattisesti saaneet kielteistä lausuntoa suojeluskunnalta. Esimerkiksi 16-vuotiaan Alli Karan lausuntolomakkeeseen on kirjattu häneen kantaneen kivääriä ja esiintyneen miehen puvussa, mutta hänen todetaan kuitenkin olevan "vähemmän vaarallinen".⁴²⁷ Myös 16-vuotias Hämeenlinnan vankileirille joutunut tehtaankehrääjä Selina Nikander, jonka todettiin olevan luonteeltaan "villi" ja kantaneen kivääriä mm. Lahdessa, sai Hyvinkään esikunnalta kesäkuun lopussa neutraalin lausunnon: "Ehkä suuren nuoruutensa takia voitaisiin vapauttaa jos muuta ei ilmaannu."⁴²⁸

Ei kuitenkaan ole syytä ajatella, että kielteisen lausunnon kohteiksi olisivat valikoituneet nimenomaan suurimmista rötöksistä epäillyt. Lausunnoista moni sai neutraalin sävyn pelkästään suojeluskunnan esikunnan tiedonpuutteen vuoksi. Monen naisen kohdalla esi-

⁴²⁰ Ida Karoliina Kallio VRO 127/622 ja 127/500. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴²¹ Hilja Maria Kara VRO 40/251. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴²² Aino Dagmar Koskinen VRYO 11426. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴²³ Ida Maria Lahtinen VRO 44/502. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴²⁴ Ellen Alina Leskinen VRO 45/327. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴²⁵ Elsa Elina Moilanen VRO 60/364. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴²⁶ Iida Taavetintytär Vanhala VRYO 24127. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴²⁷ Alli Maria Kara VRO 106/801. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴²⁸ Selina Aleksandra Nikander VRO 107/475. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

kunta tyytyi ainoastaan antamaan joitakin perustietoja, ja toteamaan sitten, ettei syytetyn toimintaa sodan aikana tarkemmin tunneta. Muista aktin asiakirjoista paljastuu useassa tapauksessa, että syytetty on otettu vangiksi Hämeenlinnan tai Lahden läheltä, jossa myös esitutkintakuulustelu on pidetty. Tässä tapauksessa syytetyn toiminta on saattanut olla hyvinkin voimakkaasti punakaartin tavoitteita tukevaa, vaikka kotipaikkakunnan suoje-
luskunnalla ei olisikaan ollut asiasta tarkempaa tietoa.⁴²⁹

Taulukko 8. Suojeluskunnan lausunnon ajankohdan suhde lausunnon jyrkkyyteen.

lausunnon jyrkkyys:	voimakkaan negatiivinen	lievästi negatiivinen	neutraali	positiivinen	lausunto puuttuu tai on vajaa	yht.
ajankohta:						
kesäkuu	8	-	8	-	-	16
heinäkuu	2	-	2	-	-	4
elokuu	2	2	4	2	1	11
syyskuu	-	2	6	6	4	18
lokakuu	1	10	9	4	-	24
ei tietoa	-	-	-	-	8	8
Yhteensä	13	14	29	12	13	81

Lähteet: VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

Suojeluskunnan lausunnon jyrkkyyteen näytti vaikuttavan voimakkaasti myös lausunnon antamisen ajankohta (taulukko 8).⁴³⁰ Kesäkuussa ja heinäkuussa lausuntoja annettiin naisille yhteensä 20, joista 50,0 % oli voimakkaan negatiivisia. Lähes kaikki voimakkaan kielteisistä lausunnoista annettiin tällä aikajaksolla. Elokuusta lokakuuhun lausuntojen hajonta oli selvästi suurempaa. Suojeluskuntien perustaminen tai niiden uudelleen elvyttäminen oli valkoisen sotilasjohdon tehtävä alueen siirtyessä punaisilta valkoisen vallan alle. Alkuvaiheessa suojeluskuntiin pyrki tavallista voimakkaamman tuomiokannan edustajia. Myöhemmässä vaiheessa, kun olot rauhoittuivat ja pahimmat höyryt oli päästetty, monet heistä erosivat aktiivisesta suojeluskuntatoiminnasta.⁴³¹ Vielä kesällä 1918 kostomentali-teetti oli kuitenkin hengissä, ja kun laki valtiorikosoikeuksien perustamisesta huomioi myös kuolemanrangaistuksen mahdollisuuden, näkivät monet suojeluskunnan edustajat tässä uuden mahdollisuuden edistää kunnollisten rangaistusten langettamista.⁴³² Tapah-

⁴²⁹ Mm. seuraavien naisten toiminnasta Hyvinkään suojeluskunnalla ei ollut juuri mitään tietoja: Helmi Aleksandra Laaksonen VRO 46/380 (vangittu 1.5.1918 Okeroinen); Ester Emilia Lehto VRO 42/358 (vangittu 4.5.1918 Herrala); Katarina Eugelina Lemberg VRO 43/197 (vangittu 1.5.1918 Vesala); Maria Paulina Nurmi VRO 107/510 (vangittu 1.5.1918 Vesala), VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴³⁰ Mukana taulukossa ovat ne 5 hyvinkäläisnaisten saamaa lausuntoa, jotka antoi jokin muu kuin Hyvinkään suojeluskunta. Ks. edellinen viite.

⁴³¹ Paavolainen 1967, 331–332.

⁴³² Paavolainen 1967, 335–336.

tumien tuoreus näyttäisi selittävän voimakkaan negatiivisten lausuntojen esiintymistiheyttä kesäkuukausina.

Tarkasteltaessa suojeluskunnan lausuntojen antoon osallistuneiden esikuntalaisten nimiä Hyvinkäällä, käy ilmi, että lähes kaikki hyvinkääläisnaisten lausunnot elokuun 1918 alkupäiviin saakka olivat seuraavan kolmikön käsialaa: Yrjö Tapiovaara, Väinö Aalto ja Ilmari Gyllin-Laorsi. Tämän kolmikön toimesta annettiin lähes kaikki voimakkaan negatiiviset lausunnot paikkakunnan naisista. Spekulaation varaan jää, oliko Gyllin-Laorsin läsnäololla vaikutusta lausuntojen jyrkkyyteen. Elokuun alun jälkeen Gyllin-Laorsi enää harvoin osallistui lausuntojen antoon. Syksyllä Tapiovaara teki useammin yhteistyötä hyväntahtoisena tunnetun Albrecht Hornborgin⁴³³ sekä nimismies Ivar Thesmanin kanssa. Syyskuun puolivälistä lokakuun toiselle viikolle tämän kolmikön toimesta kirjoitettiin 32 lausuntoa hyvinkääläisnaisille. Tässä vaiheessa kuitenkin jyrkkä kielteisyys oli jäänyt pois, ja lausunnot jakaantuivat varsin tasaisesti positiivisiin, neutraaleihin ja lievästi kielteisiin.

Taulukko 9. Suojeluskunnan lausuntojen suhde tuomion ankaruuteen.

<i>Tuomio</i>	Ehdollinen	Ehdoton	Vapautettu	<i>Yhteensä</i>
<i>Suojeluskunnan lausunto</i>				
Negatiivinen				
lukumäärä	19	4	4	27
sarake%	34,0 %	50,0 %	22,2 %	33,3 %
Neutraali				
lukumäärä	20	3	6	29
sarake%	36,0 %	37,5 %	33,3 %	35,8 %
Positiivinen				
lukumäärä	8	-	4	12
sarake%	14,5 %		22,2 %	14,8 %
Puuttuu tai on vajaa				
lukumäärä	8	1	4	13
sarake%	14,5 %	12,5 %	22,2 %	16,0 %
<i>Yhteensä</i>				
<i>lukumäärä</i>	55	8	18	81
<i>sarake%</i>	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Lähteet: VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

Tarkasteltaessa lausunnon suhdetta tuomion ankaruuteen, ei suojeluskunnan lausunnoilla kuitenkaan ollut deterministisiä vaikutuksia. Syytteistä vapautetuista hyvinkääläisnaisista lähes neljännes (22,2 %) oli saanut negatiivisen lausunnon suojeluskunnalta (taulukko 9). Ainoa havainto tämän puolesta on se, että yksikään ehdottoman vankeusrangaistuksen saaneista naisista ei ollut saanut positiivista lausuntoa. Ankarampiin tuomioihin tutkimuksensa keskittänyt Paavolainen on päätenyt samanlaiseen johtopäätökseen: lausun-

⁴³³ Alho et al. 1997, 16.

noissa esiintyneet luonnehdinnat syytetyin toiminnasta ja persoonallisuudesta eivät systemaattisesti vaikuttaneet tuomioihin. Ainoastaan lausunnot, joissa oli erikseen spesifioitu jokin rangaistusvaatimus, vaikuttivat henkilön saamaan tuomioon.⁴³⁴

6.2.2 Vapaamuotoiset todistukset

Vapaamuotoisia todistuksia oli liitteenä 22 (27,2 %) hyvinkääläisen valtionrikosoikeuden aktissa. Vapaamuotoisiksi todistuksiksi olen laskenut kaikki vapaata sanaa käyttäneet liiteasiakirjat, jotka eivät olleet työtodistuksia tai virallisia lomakeasiakirjoja. Vapaamuotoisia todistuksia tuli usealta eri taholta, pääasiassa sukulaisilta ja entisiltä työnantajilta. Joitakin oli kirjoitettu myös Hyvinkään valkokaartin toimesta. Todistuksista valtaosa (16/22) oli myönteisiä, ja niissä vedottiinkin luonnekuvauksen keinoin vangin hyvätapaisuuteen.

Vetoomuksien arvovalta oli sitä suurempi, mitä korkea-arvoisemman henkilön käsialaa ne olivat. Kaikilla perheillä ei kuitenkaan ollut erityisen hyvässä asemassa olevia tuttavuuksia, jolloin vetoomuksen saattoi kirjoittaa myös esimerkiksi perheenjäsen.⁴³⁵ Yleisimmin pyydettiin naista vapautettavaksi jollakin toisella paikkakunnalla sijaitsevalta vankileiriltä, jotta hänet voitaisiin tutkia omalla kotipaikkakunnallaan. Vapunpäivänä vangitun ja Lahden vankileirille viedyn 18-vuotiaan naisen isä, työmies Johan Dufva, kirjoitti:

”TAKAUSKIRJA

täten allekirjoitettu saatua tietää että tyttäreni HILMA DUFVA nykyään on vankeudessa LAHDEN kaupungissa kotoisin HYVINKÄÄN seurakunnasta, joka on ottanut osaa punakaartin punaisen ristin toimintaan, jonka johdosta pyydän hänen vapauttamistaan lahdesta ja päästämään hyvinkäällä tutkintoa varten. samoin menen hänen edestänsä täydelliseen takaukseen että hän ei poistu pikkakunnalta ennen kuin hänet oikeudellista tietä täydellisesti vapautetaan. hyvinkäällä 25. p:nä toukokuuta 1918.

Johan Kustaa Dufva

todistaa.

August Strandman Saimi Lindström
kirjoitti sama.”⁴³⁶

Koska viesti oli todistajan kirjoittama, voidaan olettaa, ettei Hilman isällä ollut edes kirjoitustaitoa, mikä ei 1910-luvulla eläneellä vanhemman polven työmiehellä ollut lainkaan

⁴³⁴ Paavolainen 1967, 347–348.

⁴³⁵ Hoppu 2008, 218.

⁴³⁶ Hilma Dufva VRO 123/212. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA. Kirjoitusasu alkuperäinen.

tavatonta. Vetoomuksella tuskin oli vaikutusta Hilman kohtaloon puolin tai toisin – lähinnä se oli osoitus perheen huolesta. Elokuun lopussa pidetty VRO:n oikeudenkäynti, jossa Hilma sai ehdollisen vankeusrangaistuksen, pidettiin Lahdessa, ja näyttää todennäköiseltä, että vankileirillä Hilma sai viettää koko kesän 1918.

Todistuksissa vedottiin syytetyn moitteettomaan käytökseen ja myös siihen, ettei vanki suinkaan vapaaehtoisesti ollut kaartin toimeen liittynyt, tai että toiminta oli ollut vähäistä. Todistuksissa katsottiin joskus myös tarpeelliseksi todeta, ettei syytetty ollut ottanut osaa työväen toimintaan aikaisemmin. Katri Eklundin kerrottiin olevan ”hiljainen ja rehellinen ja siivo käytökseltään,” ja punaiseen ristiin hän ei ollut liittynyt omasta tahdostaan.⁴³⁷ Jenny Nurmea puolestaan oli entisen työnantajan mukaan vaadittu punaiseen ristiin kun tämä oli käynyt Hyvinkäältä tavaroitaan noutamassa, eikä hän ainakaan kahta vuotta aikaisemmin ollut ”kuulunut minkään yhdistykseen eikä harrastanut työväen pyrintöjä”. ”Houkutuksesta on hän sinne joutunut,” katsoi postinhoitaja vielä tarpeelliseksi lisätä.⁴³⁸ Tyyne Koposen kerrottiin olevan ”siivo ja kunnollinen tyttö” joka ei ollut ”ottanut osaa pahituisen toimintaan.” Kansakoulussa Tyyne oli ollut ”luokkansa paras oppilas” ja isänkin kerrottiin olevan ”kunnan kansalainen.”⁴³⁹ Porvarillisen naiskuvan perikuvaan oli turvallista tukeutua tässä vaiheessa, ja toivoa, että sillä olisi jotakin vaikutusta.

Luonnetodistuksissa ei välttämättä viitattu millään tavalla syytetyn toimintaan sodan aikana, eivätkä todistusten lähettäjät aina olleet edes nähneet syytettyä useampaan vuoteen. Hyvinkääläisen poliisikonstaapelin kirjoittama todistus Elvira Kvickistä esimerkiksi kertoi Elviran toimista hyvin yleisluontoiseen sävyyn:

”hän on kuulunut punakaartin toimintaan ja sen minkä hän siinä on toiminut on hän ollut talous toiminnassa, *eikä tietäkseni ole ottanut osaa aseelliseen toimintaan*, [...] sekä sittemmin kun täältä viimeinen punakaartin muonitus juna läti lahteen 20. p:nä huhtikuuta jossa hän *ehken meni myöskin* jossa sittemmin tuli muiden muassa vangituksi”⁴⁴⁰

Todistuksissa saatettiin myös vedota siihen, että tyttö otettaisiin vapautettaessa uudelleen työhön, ja hänen tulevista toimistaan mentäisiin takaukseen. Maanviljelijä Kaarlo Mikkola kertoi ottavansa punaisessa ristissä toimineen Tyyne Vahlroosin, jota Hämeenlinnan vankileirillä säilytettiin, omistamaansa tehtaaseen työhön ”ja valvomaan häntä sekaantumasta

⁴³⁷ Hilda Katariina Eklund VRO 107/500. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴³⁸ Jenny Helena Nurmi VRO 106/438. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA. Kirjoitusasu alkuperäinen.

⁴³⁹ Tyyne Eliina Pekantytär Koponen VRO 49/314. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA. Kirjoitusasu alkuperäinen.

⁴⁴⁰ Elvira Emilia Kvick VRO 42/403. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA. Korostukset lisätty.

yhteiskunnalle häiriötä synnyttäviin toimiin”.⁴⁴¹ Multamäen tilanhoitaja Evert Sohlman puolestaan sitoutui ottamaan maanviljelystyöhön Ida Kanervan ja menemään ”hänestä semmoseen takuuseen kun asetukset näistä vangeista säätävät”⁴⁴² Hämeenlinnan vankileirillä majailevan Helmi Laaksosen puolesta myös vedottiin, ”jos hänet päästettäisiin palvelukseen neiti Lainen Grönroosin luo Hyvinkään aseman kylään.”⁴⁴³

Muutama onnekas nainen oli saanut positiivisen puoltotodistuksen itse Hyvinkään valkokaartilta. Näissä harvoissa tapauksissa valkokaartiin oli selkeästi vedottu naisen sukulaisen tai entisen työnantajan taholta. Punaisessa ristissä toimineesta tehtaantyyttöisestä 19-vuotiaasta Helmi Kyttälästä valkokaartin tutkijakunnan edustajat toimittivat Tampereen sotilasvankilaan erittäin myönteisen arvioinnin.

”Helmi Kyttälän, Hyvinkään pitäjästä, vanhemmat ovat ilmoittaneet, että heidän yllämainittu tyttärensä on nykyään sotavankina Tampereen Sotilasvankilassa. Pyydämme täten, että hänen annettaisi matkustaa kotiinsa Hyvinkäälle. Mikäli täällä tiedämme, ei hän ole aseellisesti ottanut osaa sotatoimiin vaan ainoastaan sairaanhoitajattarena. On tunnettu paikkakunnalla hyvämaineiseksi kunnan ihmiseksi, jonka täten todistamme.”⁴⁴⁴

Tampereen tutkintotuomari päätti laskea Helmin ehdonalaan vapautteen jo toukokuun lopulla, sillä ehdolla että tämä ilmoittautuisi oman paikkakuntansa suojeluskunnalle. VRO:n oikeudenkäynti syyskuussa pidettiin Hyvinkään läheisyydessä Riihimäellä, jossa Helmi kuitenkin sai ehdollisen vankeustuomion.⁴⁴⁵

Kielteisissä lausunnoissa (6) tehtiin lähinnä paljastuksia liittyen syytetyn toimintaan sodan aikana sekä mahdollisiin rötöksiin. Kielteisissä lausunnoissa ilmenneet seikat olivat yleensä tulleet esiin muita henkilöitä kuulusteltaessa, ja niistä suurin osa oli Hyvinkään valkokaartin käsiä. Joukko Hyvinkään mieskaartilaisia oli omista kuulusteluissaan tehnyt sellaisia paljastuksia paikkakuntansa naisista, jotka tutkijakomitean edustajat Gösta Sahlström ja Kaarlo Hile elokuussa 1918 katsoivat asialliseksi toimittaa syyttäjän tietoon:

”[...] kaikki ovat kertoneet, että Vesilahden pitäjän Lohnattilan kylässä myöskin punaiseen ristiin lukeutuneet naiset Ida Kivinen, Ida Kallio ja Ida Silander ovat ottaneet osaa siellä pahoihin tekoihin; nimenomaan on Svante Pajunen lisännyt, että Ida Silander on ottanut osaa anastuksiinkin. Tämän johdosta kuulusteltiin todistajina Vesilahden pitäjän Lohnattilan kylässä asuvia Emäntä Emma Laurilaa, Emäntä Eva Seppälää ja Johannes Pastellia, Kurkelan kylästä, jotka kertoivat, että heiltä oli anastettu kaikki ja hävitetty ja

⁴⁴¹ Tyyne Sigrid Vahlroos VRO 101/67. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁴² Iida Eliaantytär Kanervo VRO 45/300. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁴³ Helmi Aleksandra Laaksonen VRO 46/380. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁴⁴ Helmi Selina Kyttälä VRO 107/309. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁴⁵ Helmi Selina Kyttälä VRO 107/309. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

että mainitut punakaartilaiset, jotka he näöltä tunsivat, olivat anastajia lisäten, että he tuntevat myöskin anastuksia tehneet siellä oleskelleet punaiseen ristiin lukeutuneet naiset, jos saisivat tilaisuuden heidät tavata.”⁴⁴⁶

Ida Kalliosta ei ollut hyvää sanaa sanottavana myöskään Helsingin poliisilaitoksen etsivällä osastolla, joka toimitti Lahdessa sijaitsevalle valtiorikosoikeuden osastolle marraskuussa 1918 todistuksen, jossa kerrottiin Hyvinkään suojeluskunnan esikunnan entisen päällikön Ilmari Gyllin-Laorsin tekemistä ilmiannoista. Kun tämä toukokuussa ”kahden saksalaisen merisotilaan kera oli toimittanut kotitarkastuksia Hyvinkään tehtaan työläisasunnoissa ja muun muassa myös Ida Karolina Kallion asunnossa, oli hän sieltä löytänyt valokuvan, jossa Ida Karolina Kallio oli ollut valokuvattavana ’punaisen armeijan’ sairaanhoitajattarena.” Gyllin-Laorsi oli myös kuullut, että eräissä toisessa kotitarkastuksessa ”oli Kallion asunnosta löydetty joukko varastettua omaisuutta, nimittäin kelloja, vaatteita y. m., jotka oli omistanut eräs Jokelan asemalla asuva herrasmies, jonka nimeä kertoja ei tunnuttanut.”⁴⁴⁷

Hyvinkään valkokaartin toimittamat negatiivissävyiset erityistodistukset koskivat tavallisesti samoja henkilöitä, joista oli toimitettu myös erityisen kielteinen suojeluskunnan lausunto. Esimerkiksi Hämeenlinnassa säilytetyistä Hilja Karasta ja Ellen Leskisestä toimitettiin syyttäjälle lisätodistus, jossa kerrottiin heidän asuneen yhteisessä asunnossa, josta ”on löydetty suuri joukko varastettua tavaraa”. Hiljan tiedettiin lisäksi olleen ”mukana Lauri Karan johtamalla Kirkkonummen rosvomatkalla.” Molempien todettiin olevan ”naissotureita”.⁴⁴⁸ Molempien naisten suojeluskunnalta saatuihin lausuntoihin oli jo kirjattu ”poistettava,” eikä uudessa todistuskirjeessä tullut ilmi mitään sellaista, mitä muihin asiakirjoihin ei olisi kirjattu. Tutkintotuomari Gösta Sahlströmin elokuussa kirjoittama todistus kuitenkin vahvistaa sen, että kauna naisia kohtaan ei ollut kesän aikana laantunut, ja rötöksiin osallistuneiden toivottiin saavan ansaitsemansa rangaistuksen valtiorikosoikeudessa.

Oliko vapaamuotoisilla todistuksilla, puolesta tai vastaan, sitten mitään merkitystä suhteessa syytteisiin ja tuomioihin? Yksityishenkilöiden todistuksilla ei näy olevan systemaattista yhteyttä vankien saamiin syytteisiin ja tuomioihin. Negatiivisen lisälausunnon arvovaltaisilta tahoilta saaneista ainoastaan yksi tuomittiin ehdottomaan vankeusrangaistukseen.⁴⁴⁹ Negatiivisia seikkoja esiin tuovat ilmiannot myös menivät niin paljon yksi yhteen

⁴⁴⁶ Ida Sivea Silander VRO 45/232. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁴⁷ Ida Karoliina Kallio VRO 127/622 ja 127/500. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁴⁸ Hilja Maria Kara VRO 40/251. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁴⁹ Iida Taavetintytär Vanhala VRYO 24127. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

suojeluskunnan lausuntolomakkeissa jo annettujen tietojen kanssa, että niiden itsenäistä painoarvoa on vaikea arvioida. Suurimmalla osalla syytteistä vapautetuista naisista ei kuitenkaan ollut aktin liitteenä minkäänlaista vetoomusta työnantajaltaan tai sukulaiseltaan. Työnantajien puoltolauseisiin ja vetoomuksiin suhtauduttiin joka tapauksessa varsin nuivasti valtiorikosoikeuksissa, sillä niiden katsottiin perustuvan puhtaasti asianomaisen haluun saada vanha työntekijä ripeästi palaamaan työhönsä.⁴⁵⁰

6.2.3 Naisten puolustuspuheet

Punakaartilaisnaisten kerrotaan yleisesti suhtautuneen omaan puolustukseensa valtiorikosoikeudenkäynneissä kepeästi. Syiksi on esitetty omaa ymmärtämättömyyttä uuden puheenvuoron suomista mahdollisuuksista, sekä vankien usein heikkoa kuntoa oikeudenkäynnin koittaessa usein monen kuukauden vankileirirupeaman päätteeksi.⁴⁵¹ Myös hyvinkäläisnaisista valtaosa myönsi oikeudenkäyntivaiheessa aikaisemmissa kuulusteluissa antamansa lausunnot sekä esitetyt syytteet oikeiksi. Ainoastaan 12 naista (14,8 %) kiisti osan tai kaikki syytökset. Vastaavan suuruinen naisjoukko myös halusi tarkentaa aikaisemmin kertomaansa tai antaa uusia tietoja. Syytteiden kiistot koskivat lähinnä ankarampia syytöksiä, joita suojeluskunta oli omassa lausunnossaan esittänyt, mutta syytetty ei ollut missään aikaisemmassa kuulustelussa myöntänyt. Siten esimerkiksi Hilma Dufva vastineessaan kielsi ”olleensa naiskaartissa yhtään”.⁴⁵² Hilma oli viettänyt Lahden vankileirillä kesän 1918, tultuaan vangituksi 1. toukokuuta Okeroisissa, jonne oli oman kertomuksensa mukaan päätenyt punaisen ristin sairaanhoitajana. Muutama viikko ennen oikeudenkäyntiä Hyvinkään suojeluskunnalta oli kuitenkin saapunut lausunto, jossa todettiin Hilman kuuluneen viikon ajan naiskaartiin. Hilman toiminnasta ei kuitenkaan ollut juuri mitään muita todisteita esitettäväksi.⁴⁵³ Kutomotehtaan työntekijä Hilda Nurmi samoin puolusti itseään nimenomaan suhteessa suojeluskunnan esittämiin väitteisiin: ”Kieltää Kirkkonummella ryöstäneensä mitään. Kieltää esiintyneensä kiihoittajana. Ei sano viettävänsä kuljeksivaa elämää.”⁴⁵⁴ Muissa oikeudenkäynneissä kiellettiin mm. kuoleman-

⁴⁵⁰ Tikka, Marko: Terrorin aika. Suomen levottomat vuodet 1917–1921. Ajatus Kirjat, Jyväskylä 2006, 165.

⁴⁵¹ Lintunen 2006, 98–99.

⁴⁵² Hilma Dufva VRO 123/212. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁵³ Hilma Dufva VRO 123/212. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁵⁴ Hulda Irene Nurmi VRYO 24221. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

tuomiokirjurina toimiminen,⁴⁵⁵ kiväärin kantaminen ja ryöstetyn tavaran hallussapito⁴⁵⁶ sekä Hyvinkään taisteluihin osallistuminen ja miesten puvun käyttäminen⁴⁵⁷.

Hennalassa oikeuden eteen joutuneella Ida Kalliolla oli paljon kiistettävää suhteessa esitettyihin syytteisiin. Oikeuden istunto järjestettiin kahdesti, sillä tuomari vaati syyttäjältä lisätodisteita väitettyihin ryöstöihin. Ensimmäisessä istunnossa syyttäjä esitti Idan syyllistyneen mahdollisesti murhaankin, mutta kuukautta myöhemmin pidetyssä istunnossa 15.11. hän luopui tästä syytteestä. Ida puolusti itseään kohta kohdalta uudessa oikeudenkäynnissä:

”[...] kieltää jyrkästi että olisi ottanut osaa ryöstöihin tai murhiin. Kieltää että häneltä olisi löydetty ryöstettyä tavaraa ja jos kotoaan oli jotain löydetty, niin ovat ne siinä tapauksessa olleet Lempi Karan jonka kanssa yhdessä asui. Murhista ei sano tietävänsä mitään ja kieltää 23/10 1918 pidetyssä kuulustelussa Alviina Järviselle kertoneensa mitään sellaista, josta tämä on kertonut.”

Syyttäjä oli lokakuun lopulla hankkinut todistajanlausuntoja useammaltakin hyvinkääläiseltä syytteidensä tueksi. Sepänvaimo Alviina Järvinen oli kertonut törmäneensä Idaan huhtikuun alkupäivinä, jolloin tämä oli kertonut palanneensa juuri kotiin rintamilta. Ida oli itkien valittanut sitä, kuinka ”miehet tekivät niin paljon kauheata työtä,” ja että muuan kartanossakin he olivat surmanneet yhdeksän vankia. Alviinan kertomuksen mukaan Ida oli vielä lisännyt, että kaartilaiset olivat myös ampuneet 16-vuotiaan pojan vaikka tämä polvillaan oli anonut armoa.⁴⁵⁸ Idan puolustus oli kuitenkin heikolla pohjalla, sillä hänen asunnostaan vahvistettiin löytyneen ryöstettyä tavaraa sekä suojeluskunnan lausuntolomakkeessa että kahden poliisikonstaapelin valatodistuksissa.⁴⁵⁹

Hämeenlinnan vankileirillä koko kesän 1918 viettäneen tehtaantyöntekijä Hilja Karan tapauksessa jouduttiin myös järjestämään kaksi oikeudenkäyntiä, sillä syyttäjän piti hankkia lisäselvityksiä. Heinäkuun puolustuspuheessa Hilja vielä ”väitti toimintansa kapinallisten hyväksi yksinomaan rajoittuneen sairaanhoitaja toimintaansa”. Syyttäjä oli kuitenkin saanut parahiksi edellisenä päivänä ennen elokuun oikeudenkäyntiä Hyvinkään tutkintotuomarilta todistuksen, jossa Hiljan kerrottiin esiintyneen sotilaaksi pukeutuneena Hyvinkäällä ja muualla. Oikeudenkäynnissä Hilja sanaili vastineensa seuraavasti:

⁴⁵⁵ Alma Karolina Salmi VRO 10/658. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁵⁶ Ida Sivea Silander VRO 45/232. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁵⁷ Elsa Elin Virtanen VRO 9/429. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁵⁸ Ida Karoliina Kallio VRO 127/622 ja 127/500. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁵⁹ Ida Karoliina Kallio VRO 127/622 ja 127/500. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

”[...] myöntää yllämainitun todistuksen hänelle luettua kantaneensa kivääriä ja olleensa puettuna veljensä Lauri Karan pukuun Hyvinkään asemansseudulla noin viikon ajan, ilman että kumminkaan silloinkaan otti osaa mihinkään kapinallisten toimintaan, koska sittemmin luopui alkuperäisestä aikeestaan liittyä punakaartiin.”⁴⁶⁰

Hiljan ehdollisen tuomion syytteissä aseenkanto mainittiin erikseen, joten puolustus oli siinä mielessä epäonnistunut. Hiljan kuulustelupuheet olivat koko kesän ja alkusyksyn ajalta epäjohdonmukaisia, eikä hän myöntänyt kantaneensa kivääriä ennen viimeistä kuulemistä. Vankileirillä hän oli varmasti kuullut huhuja siitä, kuinka housuja käyttävät ja asetta kantaneet naiset ammuttaisiin. Vastaava kehitys tapahtui tehtaantyöntekijä Ellen Leskisen oikeudenkäynneissä. Heinäkuun lopulla pidetyssä esikuulustelussa hän kertoi ainoastaan toimineensa sairaanhoitajana ja ruoanlaittajana. Suojeluskunnan esittämän lausunnon jälkeen Ellen myönsi ensimmäisessä VRO:n istunnossa esiintyneensä viikon ajan miesten puvussa. Syyttäjän saamien lisätodistusten valossa hänen kerrottiin kuuluneen myös Hyvinkään naiskaartiin, mutta toisessa VRO:n istunnossa 27.8. Ellen toisti ”viikon ajan olleensa miehen puvussa, mutta kieltää kuuluneensa naiskaartiin tai kantaneensa kivääriä, ettei ole ollut taistelussa, ettei ole haavoittunut Lahden läheisyydessä”.⁴⁶¹ Kuitenkin kaksi naiskaartilaista oli omissa kuulusteluissaan ilmiantanut Ellenin osallisuuden naiskaartiin, ja nämä todistukset liitettiin hänelle esitettyjen syytteiden tueksi.

Asetelma tuo esiin erään sisällissotatutkimuksen ongelmista, kun tapahtumien todellista luonnetta yritetään pusertaa irti asiakirjoista, joissa sana käy sanaa vastaan. Kuulusteluasiakirjojen perusteella näyttää selvältä, että naiset ovat olleet tietoisia ns. vakavampien rikosten luonteesta, ja osallisuus sellaisiin pyrittiin kieltämään viimeiseen saakka.⁴⁶² Mikäli jotain muuta oli tullut ilmi, pyrittiin tuomaan esiin lieventäviä asianhaaroja, kuten se, ettei kivääriä ollut kannettu kauan, tai että varsinaisiin taisteluihin ei ollut otettu osaa. Sodan aikana oli kuitenkin varsin tavallista, että huolto- tai sairaanhoitajoukoissa aloittanut nainen sodan loppuvaiheilla otti osaa myös taisteluihin.⁴⁶³

Asetta kantaneista hyvinkääläisnaisista suurin osa ei kuitenkaan kiistänyt kyseistä toimintaa. Esimerkiksi Alma Kandelin myönsi omassa ”puolustuksessaan” olleensa takavarikoimassa vaatteita Toijalan kartanosta Lahden ja Hämeenlinnan matkalla, sekä toimineensa

⁴⁶⁰ Hilja Maria Kara VRO 40/251. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁶¹ Ellen Alina Leskinen VRO 45/327. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁶² Havaintoja naiskaartilaisten valikoivasta muistamisesta, on tehnyt myös mm. Anttonen. Anttonen 2009, 82–83.

⁴⁶³ Piironen-Honkanen 2006, 35, 109.

60 naiskomppanialaisen päällikkönä. Erityisesti johtoaseman myöntäminen on vaatinut urheutta.⁴⁶⁴

6.3 Tuomiot

”Perunankuoriminenkin valtiopetosta. Hyvinkäällä oli hiljattain useampia naisihmisiä haastettuna Riihimäen valtiorikosoikeudessa. Naiset olivat viime talvena Hyvinkään Verkatehtaan Työväen osuusruokalassa perunoita kuorimassa samoihin aikoihin, jolloin punakaarti otti sanotun ruokalan vähäksi aikaa huostaansa. Nämä perunankuorijat tuomitsi valtiorikosoikeus avunannosta valtiopetokseen ehdolliseen kuritushuonerangaistukseen 3 vuodeksi ja olemaan kansalaisluottamusta vaille 5 vuotta yli rangaistusajan, 5 vuoden koetusajalla.”⁴⁶⁵

Sosialidemokraatissa marraskuussa 1918 julkaistu kirjoitus oli kuvaava sisällissodan jälkeisen syksyn tilanteesta hyvinkääläisnaisten osalta. Rangaistukseen 81 valtiorikosoikeudessa syytetystä hyvinkääläisnaisesta tuomittiin 63 (78 %). Loput 18 vapautettiin syytteistä. Tuomitsemisprosentti on hieman koko maan keskiarvoa ankarampi, sillä yleisesti 72 % VRO:ssa syytetyistä naisista tuomittiin syypääksi johonkin rikkomukseen.⁴⁶⁶ Tuomitsemisprosentti vaihteli selvästi eri osastojen välillä. Esimerkiksi Hausjärven Karan osasto 106 tuomitsi 62 % syytetyistä hyvinkääläisnaisista, kun Hämeenlinnassa VRO:n eri osastot tuomitsivat 85 % syytetyinä olleista hyvinkääläisnaisista.⁴⁶⁷ Joissakin osastoissa perunankuoriminen nähtiin valtiorikoksena, kun taas toisissa vakavampaakin rikkomusta saatettiin katsoa sormien läpi. Osa VRO:n osastoista sai käsiteltäväkseen myös keskimääräistä enemmän vakavia tapauksia, mikä luonnollisesti kasvatti tuomitsemisprosenttia.

6.3.1 Ehdollisten ja ehdottomien tuomioiden jakautuminen

Hyvinkääläisnaisten tuomiot jakautuivat ehdollisiin ja ehdottomiin rangaistuksiin, joista ehdolliset rangaistustuomiot olivat yleisen käytännön mukaan selvästi yleisimpiä (87 % tuomituista). Ehdollinen vankeusrangaistus vahvistettiin laissa 20.6.1918, ja samalla tehtiin selväksi, että sitä voitaisiin soveltaa VRO:n tuomiokäytännöissä, mikäli tuomio ei ylit-

⁴⁶⁴ Sekä VRO että VRYO suhtautuivat johtavaan asemaan ankarasti, ja asiakirjoihin merkittiin Alman päässeen vapauteen vasta 30.1.1920 esitetyn armahdulain nojalla. Alma Josefina Kandelin VRYO 25248. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA. Armahdulakeja oli säädetty useita sitten vuoden 1918. 30.1.1920 kaksi kolmannelta 3963 valtiorikosvangista vapautettiin. Kekkonen 1991, 103.

⁴⁶⁵ *Sosialidemokraatti* 11.11.1918. 323.2 Vuoden 1918 arkisto, kansio 26, mf 216, lehtileikkeet, TA.

⁴⁶⁶ Koko maassa 5533 naisesta 4003 sai tuomion. SVT XXIII: 32, 15. Vertailun vuoksi Porin seudun punakaartilaisnaisista peräti 34 % vapautettiin syytteistä. Lintunen 2006, 112.

⁴⁶⁷ Sekä Hausjärvellä että Hämeenlinnassa syytettynä oli 26 hyvinkääläisnaista. Hausjärvellä vapautuksia oli 10 kun Hämeenlinnassa niitä oli vain 4. Tuomitsemislinjojen vaihtelevuudesta katso myös Alenius 1997, 53–54.

tänyt yli kolmea vuotta kuritushuonetta eikä raskauttavia seikkoja tullut ilmi.⁴⁶⁸ Ehdollista rangaistusta pidettiin mahdollisena esimerkiksi tapauksissa, joissa syytetty oli joutunut punakaartiin voimakkaan painostuksen alaisena.⁴⁶⁹ Ehdollisen vankeusrangaistuksen ehdot oli otettu huomioon VRO:n valmiissa pöytäkirjalomakkeissa, joihin oli esimerkiksi Lahdessa painettu, että ”syytetyn aikaisempaan elämään sekä rikoksen vaikuttimiin ja sen teossa ilmenneisiin asianhaaroihin nähden voidaan olettaa, että syytetty ottaa ojentuakseen, vaikka rangaistusta ei pantaisikaan täytäntöön”.⁴⁷⁰ Koko maassa VRO:ssa tuomituista naisista 91 % sai enimmillään 3 vuoden vapausrangaistuksen, joista 88 %:lla tuomiosta tehtiin ehdollinen.⁴⁷¹ Syyttäjäpuoli toimikin sisällissodan jälkeen ankarammin kuin tuomarit keskimäärin. Oli tavallista, että syyte, jossa vaadittiin rangaistusta valtiopetoksesta, muuttui oikeuden käsittelyssä tuomioksi valtiopetoksen avunannosta. Valtiorikosoikeudet olivat tuomitsemisperiaatteissaan selkeästi syyttäjiä varovaisempia.⁴⁷² Ehdollisten vankeusrangaistusten yleisyydessä oli ensikädessä kyse käytännön syistä: vankilapaikkoja ei olisi yksinkertaisesti edes ollut niin suurelle vankimäärälle. Lisäksi tilanne vankileireillä oli käymässä niin katastrofaaliseksi, että senaatti määräsi 28.6.1918, että esitutkinnoissa vähemmän vaaralliseksi osoittautuneet oli päästettävä vapaalle jalalle odottamaan valtiirikosoikeuden käsittelyä.⁴⁷³

Hyvinkääläisnaisista ainoastaan kolmen tuomio ylitti 3 vuoden kuritushuonerangaistuksen rajan. Kuitenkin pienemmänkin tuomion saaneista (2–3 vuotta kuritushuonetta) viisi tuomittiin kärsimään rangaistuksensa ehdottomana. Prosentuaalisten osuuksien laskeminen ja vertailu eivät tässä tapauksessa ole paikallaan, sillä puhutaan ainoastaan kahdeksan ihmisen joukosta. Todettakoon kuitenkin, että myös Porin seudun naisten ehdottomista vankeusrangaistuksista lähes 70 % oli maksimissaan 3 vuoden tuomioita.⁴⁷⁴ Havainnot osoittaisivat siihen suuntaan, että monen lievemmänkin tuomion saaneen naisen kohdalla tuomari halusi korostaa tekojen paheksuttavuutta asettamalla tuomion ehdottomaksi. Ns. lieventäviä asianhaaroja ei näissä tapauksissa käynyt ilmi tai niitä ei haluttu huomioida. Ehdoton tuomio aiheutti huomattavasti paljon enemmän haittaa ja kärsimystä naisille, kuten valtiorikosylioikeuteen osoitetuista armonanomuksista käy ilmi.

⁴⁶⁸ SVT XXIII: 32, 19.

⁴⁶⁹ Kekkonen 1991, 101.

⁴⁷⁰ Pöytäkirjalomakkeita oli käytössä useita erilaisia, mutta niiden sisältö oli yleensä pääperiaatteiltaan sama. Esimerkki on otettu aktista: Ida Karoliina Kallio VRO 127/622. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁷¹ SVT XXIII: 32, 20.

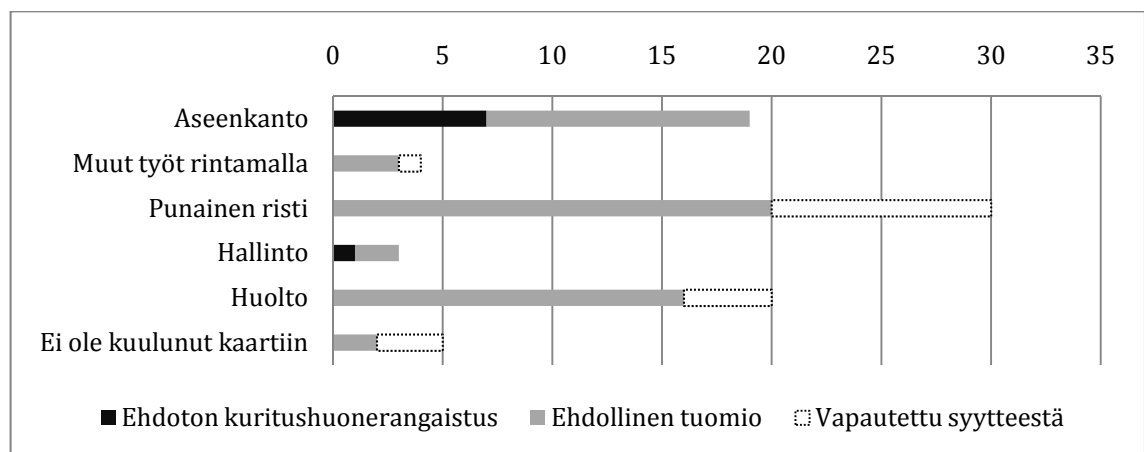
⁴⁷² Kekkonen 1991, 65.

⁴⁷³ Paavolainen 1974, 177–178.

⁴⁷⁴ Lintunen 2006, 115.

Selkeästi ankarimmin suhtauduttiin asetta kantaneisiin tai punaisten hallinnossa toimineisiin (kaavio 18). Yhtäkään naista ei näiden syytteiden alla vapautettu syytteistä, ja ai-noat ehdottomat rangaistukset koskivat näitä naisia. Eniten vapautuksia oli punaisessa ristissä toimineiden naisten keskuudessa, joita myös oli lukumääräisesti eniten. Huolto-tehtäviin osaa ottaneiden naisten keskuudessa vapautuspäätökset olivat harvinaisempia. On kuitenkin syytä muistaa, että valtiorikosoikeuteen eivät joutuneet kaikki punakaartin toimintaan osallistuneet naiset; heistä etenkin huoltotehtävissä toimineita vapautettiin paljon jo varhaisessa vaiheessa.⁴⁷⁵

Kaavio 18. Naisten tuomiot valtiorikosoikeudessa toimenkuvan mukaan.



Lähteet: VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

6.3.2 Ehdolliset rangaistukset

Ehdollisen vankeustuomion sai 55 hyvinkääläisnaista. Kuritushuonetuomiot olivat luonteeltaan vankeusrangaistuksia ankarampia, vaikkakin ehdollisina niiden välillä ei ollut käytännön eroja. Vankeusrangaistuksia tuomittiin valtiorikosoikeuksissa yhteensä ainoastaan 46 naiselle, kun vastaava luku kuritushuonetuomioille oli 3947.⁴⁷⁶ Ehdollisten rangaistusten pituudet hyvinkääläisnaisilla jakaantuivat seuraavasti:

Vankeusrangaistus alle 1 v.	1
Kuritushuonetta 2 v. tai 2 v. 6 kk	30
<u>Kuritushuonetta 3 v.</u>	<u>24</u>
Yhteensä	55

⁴⁷⁵ Liite 3.

⁴⁷⁶ SVT XXIII: 32, 17.

Kahden ja kolmen vuoden ehdolliset kuritushuonerangaistukset naisille olivat yleisiä muuallakin Suomessa.⁴⁷⁷ Koko maassa tuomituista 4003 naisesta 45 prosentilla rangaistus oli 1–2 vuotta kuritushuonetta ja 41 prosentilla 2–3 vuotta kuritushuonetta.⁴⁷⁸ Kaikista VRO:ssa tuomituista miehistä ja naisista (yhteensä 67 788 henkeä) 46,5 % tuomittiin 2–3 vuoden kuritushuonerangaistukseen, ja tämä oli myös miesten yleisin rangaistusluokka.⁴⁷⁹ Paljon hyvinkääläisnaisten tapauksia käsitelleet VRO:n osastot 106 ja 107 antoivat naisille yli 3 vuoden kuritushuonerangaistuksia (ehdollisia tai ehdottomia) äärimmäisen harvoin. Osaston 106 tuomitsemista 46 naisesta ainoastaan yksi tuomittiin tätä kovempaan rangaistukseen. Osaston 107 tuomitsemista 44 naisesta puolestaan kaksi sai yli 3 vuoden tuomion.⁴⁸⁰

Ehdollisia vankeusrangaistuksia langetettiin mitä erilaisimmista syistä (kaavio 18). Samanlaisen tuomion sai osakseen sekä kaartiin kuulumattomia että asetta kantaneita naisia. Tuomion pituudella ei ollut suoraa yhteyttä syytetyn toiminnan luonteeseen, sillä kolmen vuoden tuomioita annettiin säännöllisesti myös huoltotehtävissä toimineille naisille. Ehdollisen tuomion saaneista asetta kantaneista naisista kuitenkin suurin osa sai kolmen vuoden tuomion. Punakaartiin kuulumattomille tuomioiden lukeminen ei ollut tavatonta, sillä esimerkiksi Lahdessa eri VRO:n osastot jakoivat tuomion peräti 45 kaartiin kuulumattomalle naiselle.⁴⁸¹

Kaikkien paitsi yhden ehdollisen rangaistuksen saaneiden hyvinkääläisnaisten tuomion perustaksi tuli avunanto valtiopetokseen, vaikka osalla syytteet olivatkin olleet ankarampia. Lilli Leinon syyte varastetun tavaran kätkemisestä valtiopetosrikoksen ohella toistui myös VRO:n tuomiolausunnossa, vaikkakaan asia ei vaikuttanut kielteisellä tavalla rangaistukseen:

”Valtiorikosoikeus on tutkinut tämän asian ja katsoo siinä selvitettyksi, että syytetty on liikkunut eri rintamalla kapinallisten punaisessa ristissä. Samoin katsoo valtiorikosoikeus selvitettyksi, että syytetty on ottanut vastaan punakaartilaisten äskeisen kapinan aikana Kurun pitäjän Kosken talosta anastaman rekitäkin. Tähän nähden Valtiorikosoikeus nojautuen R. L. 11:2 ja 6, 5:3, 32:1 sekä 7:1 harkitsee oikeaksi tuomita syytetty kauppalvelijatar Lilli Hildur Leino avunannosta valtiopetokseen sekä varastetun tavaran

⁴⁷⁷ Porin seudun naisista ehdollisen rangaistuksen saaneista 39,7 % sai 2 vuotta kuritushuonetta ja 57 % 3 vuotta kuritushuonetta. Lintunen 2006, 113.

⁴⁷⁸ SVT XXIII: 32, 17.

⁴⁷⁹ Naisten yleisin rangaistusluokka oli 1–2 vuotta kuritushuonetta (44,8 % tuomituista). SVT XXIII: 32, 17.

⁴⁸⁰ Miehiin suhtauduttiin ankarammin. Osasto 106:n tuomitsemista miehistä 20 % sai yli 3 vuoden kuritushuonerangaistuksen ja osasto 107:n tuomitsemista miehistä 19 %. SVT XXIII: 32, Liitteet, Taulu II VRO:ssa tuomitut 1918-vuoden kapinaan osaaottaneet henkilöt, 1. Tuomittujen rangaistus.

⁴⁸¹ Alenius 1997, 55.

kätkemisestä pidettäväksi kaksi /2/ vuotta kuritushuoneessa sekä menettämään kansalaisluottamuksensa neljäksi /4/ vuodeksi yli kuritushuonerangaistusajan. Tuomio on ehdollinen koetusaika 4 [vuotta]. Vangittu passitetaan Riihimäen vankileiriin sieltä heti vapaaksi laskettavaksi.”⁴⁸²

Lillin tuomio oli kuitenkin harvinainen, sillä koko Suomessa ainoastaan 66 naista tuomittiin valtiorikoksen yhteydessä jonkin muun rikoksen tekemisestä. Heistä suurin osa oli syyllistynyt juuri ryöstöihin tai varastetun tavaran kätkemiseen.⁴⁸³

Lievimmän tuomion, myös suhteessa toimintaansa sisällissodan aikana, sai Selina Nikander. 16-vuotias tehtaantytöläinen oli sekä oman kuulustelukertomuksensa että suojeluskunnan lausunnon mukaan liittynyt Hyvinkään naiskomppaniaan huhtikuun puolivälissä ja toimittanut siinä vahtipalvelusta kivääriä kantaen. Vapunpäivänä hänet oli vangittu Vesalassa. Syyttäjä vaati Selinalle rangaistusta valtio- sekä maanpetoksesta, mutta kaikki muut tahot suhtautuivat hänen huomattavaan nuoruutensa lieventävänä tekijänä. Hämeenlinnassa pidetyssä esikuulustelussa hänet todettiin lapselliseksi ja hiljaiseksi, ja Hyvinkään suojeluskuntakin esitti Selinaa vapautettavaksi nuoruuteen vedoten, vaikka aseenkanto olikin tiedossa. Tuomioksi päädyttiin antamaan 8 kuukauden ehdollinen vankeusrangaistus ainoastaan 2 vuoden koetusajalla.⁴⁸⁴

Ehdollinen kuritushuone- tai vankeusrangaistus merkitsi käytännössä sitä, että syytetty lähetettiin oikeudenkäynnin päätteeksi takaisin vankileiriin, sieltä heti vapaaksi laskettavaksi. VRO:n oikeudenkäynnissä ehdolliselle tuomiolle määriteltiin kuitenkin koetusaika. Koetusajalla tuomitun oli huolehdittava rikkeettömästä elämäntavasta, sillä pöytäkirjoissa muistutettiin, että tuomitun käytöksestä koetusajalla jäi riippumaan, laitettaisiinko rangaistus täytäntöön. Tuona aikana saatettiin mm. edellyttää säännöllistä ilmoittautumista paikallisille viranomaisille.⁴⁸⁵ Kolmen vuoden kuritushuonetuomion saaneista hyvinkääläisnaisista 92 %:lla koetusajan pituus oli 5 vuotta. Kahden vuoden kuritushuonetuomion saaneista kolmanneksella koetusaika oli 2 vuotta tai sen alle. Joukossa oli tapauksia, joilla koetusajaksi oli määritelty ainoastaan yksi vuosi.⁴⁸⁶ Tietävästi kuitenkin yhdenkään naisen ehdollinen rangaistus ei muuttunut ehdottomaksi. Armahdulakien myötä sen sijaan yhä useampi ehdotonkin rangaistus muutettiin ehdolliseksi.⁴⁸⁷

⁴⁸² Lilli Hildur Leino VRO 106/768. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁸³ SVT XXIII: 32, 41.

⁴⁸⁴ Selina Aleksandra Nikander VRO 107/475. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁸⁵ Lintunen 2006, 114.

⁴⁸⁶ VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁸⁷ Kekkonen 1991, 102–103.

Lisäksi täysi-ikäinen tekijä määrättiin menettämään kansalaisluottamuksensa määrätyn ajaksi, kun vastaava seuraus alaikäisille oli todistajaksi kelpaamattomuus. Kansalaisluottamuksen menetyksestä seurasi mm. äänestys-oikeuden ja vaalikelpoisuuden menetys. Koetusajan tapaisesti myös määräykset kansalaisluottamuksen menetyksestä olivat keskimäärin ankarampia pidemmän tuomion saaneilla. 95 %:lla kolmen vuoden kuritushuonetuomion saaneista kansalaisluottamus määrättiin menetetyksi vähintään viideksi vuodeksi vapausrangaistuksen päättymisen jälkeen. 67 %:lla kahden vuoden tuomion saaneista kansalaisluottamus oli menetetty enintään kolmeksi vuodeksi yli vapausrangaistusajan.⁴⁸⁸ Vuoden 1920 tammikuussa kansalaisluottamus kuitenkin palautettiin armahduslain myötä noin 40 000 valtiorikosoikeudessa tuomitulle, joten oikeudenkäynnissä määritelty pituus ei juuri todellisuudessa toteutunut.⁴⁸⁹

6.3.3 Ehdottomat rangaistukset

Ehdoton kuritushuonetuomio annettiin ainoastaan kahdeksalle hyvinkäläisnaiselle (12,7 % tuomituista). Lisäksi kahden ehdollisen tuomion saaneen naisen päätös alistettiin VRYO:n käsiteltäväksi, sillä osa oikeuden jäsenistä oli vaatinut heidän tuomioidensa muuttamista ehdottomiksi. Molempien naisten tapauksia käsitteli Riihimäellä VRO:n osasto 110, jossa tuomioiden kiristämistä vaativat oikeuden puheenjohtaja Gunnar Hellén ja vänrikki Erik Nyberg.⁴⁹⁰

Ehdottomat tuomiot olivat kaikki eri VRO:n osastojen langettamia, ja edustettuina oli kaiken kaikkiaan viisi eri paikkakuntaa, joten ei voida tehdä johtopäätöksiä tietyn osaston suuremmasta ankaruudesta. Naisista seitsemän oli kantanut asetta sodan aikana ja yksi oli toiminut johtavassa asemassa punaisten hallinnossa, joten perusteet ankarille rangaistuksille löytyivät naisten toiminnasta, mikäli tuomari niin tahtoi. Ehdoton vankeusrangaistus annettiin Suomessa kaiken kaikkiaan 781 naiselle (19,5 % tuomituista naisista).⁴⁹¹ Hyvinkäläisnaiset selvisivät siis hieman keskimääräistä lievemmillä rangaistuksilla, mutta suuremmilla paikkakunnilla myös asetta kantaneiden naisten määrä oli ollut Hyvinkäätä suurempi.⁴⁹² Kun tarkastellaan ehdottomien tuomioiden suhdetta asetta kantaneiden naisten

⁴⁸⁸ VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁸⁹ Kekkonen 1991, 103.

⁴⁹⁰ Lyyli Johanna Löytty VRYO 26309; Helmi Elisabeth Salonen VRYO 24233. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA. Myös osasto 110:n syyttäjä oli tavallista ankarampi naisia kohtaan, ks. luku 6.1.

⁴⁹¹ Lisäksi yksi nainen tuomittiin kuolemaan, mikä myös voidaan laskea ehdottomaksi rangaistukseksi. SVT XXIII: 32, 17, 20.

⁴⁹² Esimerkiksi Porin seudulla ehdottomien rangaistusten suhde kaikkiin naisten saamiin tuomioiden (26/177 eli 14,7 %) oli Hyvinkään tapaan maan keskiarvoa lievempi. Lintunen 2006, 112.

määrään, on tuomiosuhde varsin ankara. Hyvinkääläisistä aseenkanto-syytteen saaneista 19:sta naisesta peräti seitsemän sai ehdottoman kuritushuonetuomion ja loput ehdollisen.⁴⁹³

Ehdottomat tuomiot annettiin aikavälillä 25.7.–20.11.1918. Niiden pituudet jakautuivat seuraavasti:

Kuritushuonetta 2 v. tai 2 v. 6 kk	3
Kuritushuonetta 3 v.	2
Kuritushuonetta 4 v.	1
Kuritushuonetta 5 v.	1
<u>Kuritushuonetta 8 v.</u>	<u>1</u>
Yhteensä	8

8–10 vuoden kuritushuonerangaistus oli erittäin harvinainen, sillä koko maassa ainoastaan 18 naista tuomittiin vastaavaan rangaistukseen.⁴⁹⁴ Osasto 106:n Alma Kandelinille langettama kahdeksan vuoden kuritushuonerangaistus oli lisäksi ainoa yli 3 vuoden tuomio, jonka kyseinen osasto antoi naiselle.⁴⁹⁵ Tässä mielessä päätös oli erityisen silmiinpistävä. Harvinaisia olivat myös neljän ja viiden vuoden tuomiot, joita Suomessa annettiin ainoastaan noin kahdelle prosentille tuomituista naisista.⁴⁹⁶

Ehdottomien tuomioiden yhteydessä annetut määräykset kansalaisluottamuksen menettamisestä olivat myös varsin ankaria. Kahdeksan vuoden tuomion saanut Alma Kandelin määrättiin menettämään kansalaisluottamuksensa peräti 10 vuodeksi rangaistuksen päättymisen jälkeen.⁴⁹⁷ Viiden vuoden tuomion saaneella Iida Vanhalalla kansalaisluottamus oli menetetty kahdeksaksi vuodeksi tuomion päättymisestä.⁴⁹⁸

Ehdottoman tuomion saaneista vain osa oli saanut erityisen negatiivisen lausunnon suojeluskunnalta, joten tuomiot eivät yksiselitteisesti muuttuneet ankarammiksi niiden nojalla. Naiskomppanian johtoasema sen sijaan selvästi vaikutti tuomion pituuteen. Alma Kandelin oli kertomansa mukaan johtanut 60 naisen komppaniaa, ja Ida Vanhalan väitettiin toi-

⁴⁹³ Liite 5.

⁴⁹⁴ SVT XXIII: 32, 17.

⁴⁹⁵ Kaiken kaikkiaan osasto 106 tuomitsi 46 naista. SVT XXIII: 32, Liitteet, Taulu II VRO:ssa tuomitut 1918-vuoden kapinaan osaaottaneet henkilöt, 1. Tuomittujen rangaistus.

⁴⁹⁶ SVT XXIII: 32, 17.

⁴⁹⁷ Alma Josefina Kandelin VRYO 25248. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁴⁹⁸ Iida Taavetintytär Vanhala VRYO 24127. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

mineen naiskaartin alijohtajana. He saivat pisimmät kuritushuonetuomiot.⁴⁹⁹ Asetta kantaneiden rivikaartilaisten tuomitsemiskäytännöissä oli kuitenkin eroja. Aino Dagmar Koskinen ja Elli Elisabet Laurikainen tuomittiin naispataljoonan jäsenyydestä ehdottomiin rangaistuksiin,⁵⁰⁰ vaikka monet vastaavissa toimissa olleet hyvinkääläisnaiset selvisivät ehdollisilla tuomioilla. 18-vuotiaan Ellin tuomio oli kovin ankara ottaen huomioon, että hän ei ollut lähtenyt rintamille lainkaan, vaan oli saksalaisten tullessa paennut ketjusta ja luopunut kivääristään. Hänet oli vangittu kotoaan 7.5. ja kuljetettu Tammisaaren vankileirille. Tässä tapauksessa perhesuhteet ratkaisivat: äiti oli toiminut vallankumousoikeuden jäsenenä, ja hänet vangittiin samana päivänä. Elliin viitattiin ”äpärälapsena”.⁵⁰¹ Tuomiokäytäntöjen vaihtelevuus on herättänyt keskustelua naiskaartilaisia koskevassa historian-tutkimuksessa.⁵⁰² Mitään yleispätevää selitystä valtiorikosoikeuksien vaihteleville tuomiokäytännöille ei voida kuitenkaan esittää. Aseenkanto ja ”miesten housuissa” esiintyminen selvästi lisäsivät ehdottoman tuomion todennäköisyyttä, mutta tuomioihin vaikuttivat myös yksilölliset piirteet sekä syytettyjen että heitä arvioineiden tuomareiden ominaisuuksissa.

6.4 Anomukset valtiorikosylioikeuteen ja vankiloista vapautukset

Kaikki ehdottoman tuomion saaneet käyttivät hyväksi oikeuttaan hakea lievennystä tuomioonsa seitsemän päivän kuluessa valtiorikosoikeuden istunnosta. Tämä oli yleinen käytäntö ehdottoman rangaistuksen saaneiden osalta, ja VRYO:ssa käsiteltiin kaiken kaikkiaan 24 467 tapausta (86,9 % ehdottoman tuomion saaneista).⁵⁰³ Armonanomukset valtiorikosylioikeudelle oli lähetetty seuraavilta paikkakunnilta, joiden vankileireillä tai sotavankiloissa naiset olivat viettäneet pahimmillaan jo lukuisia kuukausia ennen oikeudenkäyntiä: Riihimäki,⁵⁰⁴ Tampere,⁵⁰⁵ Hämeenlinna,⁵⁰⁶ Helsinki (Suomenlinna)⁵⁰⁷ sekä Lop-

⁴⁹⁹ Alma Josefina Kandelin VRYO 25248; Iida Taavetintytär Vanhala VRYO 24127. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁵⁰⁰ Aino Dagmar Koskinen VRYO 11426; Elli Elisabet Idantytär Laurikainen VRYO 14859. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁵⁰¹ Elli Elisabet Idantytär Laurikainen VRYO 14859; Ida Sofia Laurikainen VRYO 14402. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁵⁰² Lintunen 2006, 126; Anttonen 2009, 78–79.

⁵⁰³ Tilastossa ehdottomien tuomioiden kokonaislukuun 28 171 on laskettu mukaan kuolemanrangaistukset sekä sakkorangaistukset. SVT XXIII: 32, 10, 20.

⁵⁰⁴ Alma Josefina Kandelin VRYO 25248. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁵⁰⁵ Iida Taavetintytär Vanhala VRYO 24127. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁵⁰⁶ Ida Maria Salminen VRYO 8099; Aino Dagmar Koskinen VRYO 11426; Iida Lydia Lainen VRYO 11310. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁵⁰⁷ Elli Elisabet Idantytär Laurikainen VRYO 14859; Ida Sofia Laurikainen VRYO 14402. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

pi.⁵⁰⁸ Armonanomuksissa ainoastaan muutamissa käytettiin hyväksi tilaisuutta esittää perusteita lievemmän rangaistuksen välttämättömyydelle. Monissa anomuksissa tyydyttiin ainoastaan käyttämään valmiiksi painettua lomaketta, johon tuomitun tarvitsi lisätä vain tiedot saadusta tuomitusta sekä allekirjoitus. Valmiiksi painetuissa lomakkeissa kaduttiin sodanaikaisia tekoja ja lupauduttiin siihen, ettei laillista hallitusta vastustaviin toimiin enää milloinkaan ryhdyttäisi.

Perusteissa nostettiin esiin esimerkiksi oman perheen vaikea tilanne tai tuomion kohtuuttomuus suhteessa toimintaan sodan aikana. Tammisaaren vankileirillä pidetyissä Elli ja Ida Laurikaisessa huolta herätti erityisesti Ellin nuorempi veli, joka oli sairas:

”Äitini on vangittuna. Isäni on kuollut. Minulla on veli joka tarvitsisi hoitoa ja kotitaloudesta olisi myöskin huolehdittava.”⁵⁰⁹

”Minulla on koti ja sairas, alaikäinen poika josta kukaan ei huolehdi. Pyydän päästä ehdonalaiseen vapauteen. Elän kunnollisena kansalaisena, en tahdo ottaa osaa mihinkään puolueriitoihin.”⁵¹⁰

Hämeenlinnan kuritushuone- ja työvankilassa vielä syyskuussa ollut Iida Laine vetosi viisaasti lähes kaikkiin mahdollisiin seikkoihin, joiden voitiin katsoa olevan lieventäviä asianhaaroja. Hän korosti liittyneensä punakaartiin vasta viime hetkillä ja silloinkin painostuksen alaisena. Hän muistutti myös, ettei ollut ottanut osaa ryöstöihin. Henkilöhistoriansa hän myös toteaa puhtaaksi.

”Punakaartiin liityin viikkoa ennen Hyvinkään valtausta. Minulle annettiin kivääri ja toimitin vahtipalvelusta, kun en päässyt sairashoito-osastoon enkä keittiöön. Kaartissa luvattu hyvä palkka houkutteli minut, joka melkein kapinan loppuun saakka olin kokonaan pysynyt erillään punaisista, *viime hetkellä hairautumaan*, jota nyt syvästi kadun. *Maineeni* on ollut puhdas. En ole kuulunut mihinkään *sosialistiseen yhdistykseen*. Kapinan aikana *en loukannut kenenkään omistusoikeutta tai häirinyt vapautta*. Ihmettelen itsekin, mikä järkeni pimitti siihen määrin, että viime hetkellä vielä liityin kapinajoukkoon. Tosin minua joka päivä siihen kehoitettiin, jopa *uhattiinkin*, ja se lienee murtanut vastustusvoimani. Nöyrimmästi anon, että pian pääsisin vapauteen, sillä tuomioni, katsoen siihen mitä punaisimpaan ympäristöön, jossa olin kapinan ajan, kuin myöskin siihen lyhyeen aikaan, jonka olin kaartissa, tuntuu aivan *kohtuuttomalta*, semminkin kuin useimmat Hyvinkään naiset, jotka aivan alusta saakka olivat punaisiin liittyneet ja kantaneet kivääriä, ovat päässeet ehdonalaiseen vapauteen.”⁵¹¹

⁵⁰⁸ Hulda Irene Nurmi VRYO 24221. VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁵⁰⁹ Tuomio muuttui ehdolliseksi. Elli Elisabet Idantytär Laurikainen VRYO 14859; VRYO:n päätöstaltio nro 14859, Da 15, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁵¹⁰ Armonanomus hylättiin. Ida Sofia Laurikainen VRYO 14402; VRYO:n päätöstaltio nro 14402, Da 15, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁵¹¹ Armonanomus hylättiin. Iida Lydia Laine VRYO 11310; VRYO:n päätöstaltio nro 11310, Da 12, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA. Korostukset lisätty.

Iida Laineen armonanomus kuitenkin hylättiin viiden muun armonanomuksen kaltaisesti. Ainoastaan nuoren Elli Laurikaisen kahden vuoden ja Ida Salmisen kolmen vuoden tuomio muutettiin ehdollisiksi.⁵¹² Lisäksi VRYO vahvisti kaksi valtiorikosoikeuden päätöstä ehdollisista tuomioista, korottamatta niitä ehdottomiksi Riihimäen osaston jäsenten vetoomuksista huolimatta.⁵¹³

Kahteen VRYO:n hylkäyspäätökseen oli kuitenkin kirjattu ylös armahdulakien mahdollistama tuomion lievennys, mikä koski luonnollisesti myös muita kuritushuonerangaistuksen alaisia naisia. Hulda Nurmen neljän vuoden kuritushuonetuomio oli 30.10.1918 säädetyn armahdulain piirissä,⁵¹⁴ samoin neljä tätä lievempää hyvinkääläisnaisten saamaa ehdotonta tuomiota. Lokakuun lopussa ehdonalaiseen vapauteen päästettiin yhteensä 10 206 vankia, joiden tuomio oli enintään neljä vuotta, ja joiden toiminnan voitiin katsoa aiheutuneen johtajien yllytyksestä.⁵¹⁵ Myös Ida Salminen olisi tässä vaiheessa päässyt ehdonalaiseen, mutta hän menehtyi Hämeenlinnan vankileirillä keuhkokuumeeseen jo 10.8., vain muutamaa viikkoa VRO:n oikeudenkäynnin jälkeen. Alma Kandelinin vasta 20.11. annettu ankara tuomio puolestaan kuului 7.12.1918 armahdulain piiriin, jolloin ehdonalaisuuteen laskettiin enintään kuuden vuoden tuomion saaneita, sekä ankarampia tuomioita lievennettiin kolmanneksella.⁵¹⁶ Alman kuritushuonetuomio jäi voimaan, mutta sen pituudeksi määriteltiin nyt 5 vuotta 4 kuukautta.⁵¹⁷ Joulukuun alussa ehdonalaisuuteen on todennäköisesti päässyt viiden vuoden tuomion saanut Iida Vanhala. Näyttäisi siltä, että vuoden 1919 alussa vankeudessa kaikista Hyvinkään punakaartilaisnaisista oli enää Alma Kandelin.

⁵¹² VRYO:n päätöstaltiot, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁵¹³ Helmi Elisabeth Salonen, VRYO:n päätöstaltio nro 24233, Da 25; Lyyli Löytty, VRYO:n päätöstaltio nro 26309, Da 27, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁵¹⁴ Hulda Nurmi, VRYO:n päätöstaltio nro 24221, Da 25, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA.

⁵¹⁵ Kekkonen 1991, 102.

⁵¹⁶ Kekkonen 1991, 102.

⁵¹⁷ Alma Kandelin, VRYO:n päätöstaltio nro 25248, Da 26, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA. Alma on mahdollisesti päässyt ehdonalaiseen vapauteen seuraavan armahdulain 19.6.1919 myötä, jolloin pääsääntöisesti vapautettiin niitä vankeja, joiden tuomio oli aikaisemmassa armahduksessa pudonnut alle kuuden vuoden. Paavolainen 1971, 311, 367–368.

7 LOPUKSI

Aloittaessani tutkimustyöni epäilin, löytyisikö Hyvinkään punakaartilaisnaisista riittävästi aineistoa laajan tutkimuksen perustaksi. Punakaartilaisuus Hyvinkäällä tuntui marginaaliselta ilmiöltä, sillä aiheesta ei ollut juuri aiemmin kirjoitettu. En ollut luottavainen sen suhteen, että erityisesti naisiin liittyvää materiaalia tässä yhteydessä systemaattisesti tulisi löytymään. Epäilykseni osoittautuivat pian turhiksi. Hyvinkäätä koskevaa sisällissodan jälkiselvittelyihin liittyvää aineistoa löytyi runsaasti ja naisten näkyvyys sodassa osoittautui paljon odotettua suuremmaksi.

Tutkimusmateriaalina hyödyin eniten Kansallisarkistossa säilytettävistä oikeuksien pöytäkirjoista ja niihin liitetystä kuulusteluaineistosta. Siitä huolimatta, että valta-asetelman vuoksi erinäisiä liitteitä lukuun ottamatta kaikki aineistoihin kirjatut asiat ovat valkokaartin käsialaa, koin pystyväni hyödyntämään aineistoa hyvin monipuolisesti. Vaikka valkokaarti oli kiinnostunut vain tietyistä asioista liittyen naisten aikaisempaan elämään sekä toimintaan sodan aikana, ja vaikka asioita joskus tuotiin esiin negatiivisessa ja leimaavassa valossa, pystyi aineistosta tekemään runsaasti havaintoja ja päätelmiä, jotka eivät olleet arvolatautuneita. Eräissä kuulusteluasiakirjoissa ja oikeuden pöytäkirjoissa sain ilokseni huomata myös naisten puheenvuoron tulleen voimakkaasti esiin. Naiset esittivät omia tulkintojaan tapahtumista ja väittivät vastaan. Vaikka sodan aikaisten tapahtumien todellista laitaa tällaisissa tapauksissa on vaikea selvittää, toimivat ne myös luonnekuvauksena.

Naiset olivat vahvasti näkyvissä sodan jälkiselvittelyjen kaikissa vaiheissa. Naisten toiminta kapinallisten hyväksi koettiin epäilyttävänä, vaikka kyse olisi ollut pelkästä perunankuorimisesta. Epäilyksiä oli luultavasti kasvattanut naisten siirtyminen tehtävästä toiseen sodan loppumetreillä. Kuka tahansa oli saattanut tarttua aseisiin huhtikuussa, vaikka aikaisemmin olisikin toiminut vain keittiö- tai sairaanhoitotehtävissä. Muutamia päiviä soppaa jakamassa olleilta naisiltakin kysyttiin, olivatko he kantaneet kivääriä. Valkokaarti kysyi asioita varmuuden vuoksi, aivan kuin se olisi ollut epävarma oman asemansa vakaudesta. Moni hyvinkääläinen punakaartilaisnainen kirjattiin kuulustelun jälkeen epäluotettavan tuntuiseksi. Miesten toiminta oli ollut näkyvää ja heidän osallisuutensa oli oletusarvoista. Naiset kuitenkin olivat tarttuneet aseisiin usein vapaaehtoisesti ja monet olivat valmiita puolustamaan punakaartia vielä tappionkin hetkellä. Lehdissäkin kirjoiteltiin heidän syyllistyneen mitä kauhistuttavimpiin tekoihin. Valkokaartin pelko oli, että kuka tahansa sairaanhoitajaksi tekeytynyt työläisnainen saattoikin olla luonteeltaan naissoturi.

Naisia ei saanut päästää pälkähästä. Epäilykset eivät olleet täysin aiheettomia, sillä moni asekaartiin siirtynyt nainen kuulusteltaessa itsepintaisesti väitti toimiensa rajoittuneen viattoman puoleisiin.

Niitä hyvinkääläisiä punakaartilaisnaisia, joihin jälkiselvittelyt tavalla tai toisella kohdistuivat, oli yhteensä n. 150. Tämän lisäksi jälkiselvittelyissä tutkittiin useita kymmeniä naisia, joiden osallisuutta punakaartin toimintaan ei voitu näyttää toteen, tai jotka oli otettu kuulusteltavaksi yksinomaan näiden omaamien tietojen vuoksi. Tiedot saattoivat koskea ryöstettyä tavaraa tai sukulaismiehen olinpaikkaa. Punakaartin kirjanpidon mukaan naisia Hyvinkään kaartissa olisi ollut lähemmäs 200 jo helmikuussa. Vaikka kaartiin liittymisen into yleisesti naisten osalta hiipuikin maaliskuussa ja huhtikuussa, myös tuona aikana naiskaartilaisten määrä kasvoi. Erityisesti viimeisellä viikolla ennen saksalaissotilaiden saapumista Hyvinkäälle uusia naisia rekrytoitiin vielä kaartin palvelukseen asetettäviin. Näin ollen on turvallista olettaa, että punakaartiin kuului Hyvinkäällä yli 200 naista, joista ainakin kolmannes jäi virallisempien jälkiselvittelyjen ulkopuolelle. Vaikka punakaartiin kuuluneista naisista osa jäikin jälkiselvittelyjen ulkopuolelle, uskon tutkimukseni paikkakunnan punakaartilaisnaisten osalta olevan varsin kattava. Lähes kaikki punakaartin vaativampiin tehtäviin osaa ottaneet näyttäisivät olevan mukana. Erityisesti matkoilla mukana olleiden tai asetta kantaneiden naisten nimiä viljeltiin runsaasti myös punakaartilaismiesten kuulusteluissa, ja on vaikea uskoa, että kovin moni aktiivinen punakaartilaisnainen olisi säästynyt paljastumiselta. Joitakin selvittämättömiä tapauksia kuitenkin jäi. Esimerkiksi johdannossa mainituista naiskaartilaisista Lyyli Janssonin ja Lyydia Suomen kohdat eivät selvinneet. On todennäköistä, että he olivat päätyneet Lahden seudulle ja tulleet siellä vangituiksi. Teloitetuksi tulemisen mahdollisuutta ei voi sulkea pois.

Hyvinkään punakaartilaisnaisten vahvin yhdistävä tekijä oli villatehdas, jossa valtaosa tutkimistani naisista oli ollut työssä. Villatehtaan sittemmin punakaartiin liittyneistä työläisnaisista osa oli asunut yhteisissä tehtaalaisten asunnoissa, ja he olivat lähteneet punakaartin matkoilla yhdessä työtovereiden kanssa. Vaikka naiset pääosin olivatkin liittyneet teollisuustyöläisten ja kutomotyöläisten ammattiosastoihin viimeistään sotaa edeltävänä vuonna, uskon monen naisen lähestyneen tilannetta varsin käytännönläheisesti. Tehdas suljettiin vallankumouksen alkaessa ja monen nuorista naisista voi uskoa kokeneen taloudellista turvattomuutta. Puolet tutkituista punakaartilaisnaisista oli muuttanut Hyvinkäälle tehtaan töihin vasta hiljattain ja jättänyt kotiseutunsa. Sosiaalisia suhteita oli tehtaalla ehditty luoda paikkakunnan aktiivisempien työläisperheiden tyttäriin, joiden perheet lähtivät innolla mukaan punakaartin toimintaan. Punakaarti tarjosi tehdastyötä paremman

palkan ja turvalliselta tuntuvan sosiaalisen yhteisön – aatteellisuus ja seikkailunhalu painoivat vaakakupissa seuraavaksi.

Tutkituista punakaartilaisista huoltotehtävissä oli toiminut noin 50 naista ja erilaisissa sairaanhoitotehtävissä kotipaikkakunnalla sekä rintamalla noin 40 naista. Myös asetta kantaneita ja naiskaartilaisiksi luokiteltuja naisia oli noin 50 – heistä kuitenkin puolet menehtyi joko teloitusten uhreina tai vankileireillä. Lisäksi muutamia naisia oli toiminut punaisten hallinnollisissa tehtävissä Hyvinkäällä tai erilaisissa kirjoitustaitoa vaativissa tehtävissä rintamalla. Eritoten huoltotehtävissä toimineita naisia voi uskoa olleen Hyvinkäällä enemmän kuin 50, ja tutkimuksen ulkopuolelle jääneiden naisten toimet ovat luultavimmin painottuneet juuri erilaisiin ruokahuollon tehtäviin. Sairaanhoitotehtävissä toimineiden aktuaalinen määrä helmikuussa ja maaliskuussa oli enemmän kuin 40, sillä monet asekaartilaiset olivat toimineet aluksi juuri punakaartin punaisen ristin riveissä ennen siirtymistään huhtikuussa Hyvinkään naiskaartiin. Vaikka tappiollisilta retkiltä palanneita punaisen ristin naisia asekaartiin huhtikuussa houkuteltiin, monet nähtävästi kieltäytyivät tarjouksesta ja tyytyivät joko jäämään Hyvinkäälle odottamaan saksalaisten tuloa tai pakenemaan pakolaisjunalla muiden mukana pohjoisemmaksi. Osan sairaanhoitotehtävissä sisällissodan alkuvaiheet toimineista ja sittemmin aseharjoituksiin osallistuneista voi kuitenkin uskoa painottaneen kuulustelukertomuksissa nimenomaan punaisen ristin tointa, sivuuttaen kokonaan kivääritoimet, mikäli valkokaartilla itsellään ei ollut esittää jälkimmäisestä toiminnosta näyttöä.

Naisasekaartilaisten määrä Hyvinkäällä on joka tapauksessa jo näiden tutkimustulosten perusteella merkittävä. Asekaartiin naisia organisoitiin hyvin kiireisellä aikataululla ja kivääriharjoitusta alettiin antaa vasta 13. huhtikuuta. Tampereella punakaarti oli tuolloin jo kukistettu, ja Helsinkiä parhaillaan valloitettiin. Punaisten asema näytti epätoivoiselta. Naiset lähtivät kuitenkin aseelliseen toimintaan mukaan tarmolla. He tekivät Hyvinkäällä vahtipalveluksia, vapauttaen siten enemmän miehiä pitäjän puolustukseen. Asekaartilaiset olivat ikänsä puolesta punakaartin nuorimmasta päästä. Nuorin kivääriin tarttunut tyttö oli vasta 14-vuotias. Kivääriharjoitusten perimmäisenä tarkoituksena oli naisten kouluttaminen Hyvinkään puolustusta varten.

Naiskaartin johtotehtävien jakautumisessa oli epäselvyyksiä. Johtajana toimi Hyvinkäällä viimeisinä päivinä Alma Kandelin, joka kuitenkin lähti ennen saksalaisten tuloa kohti pohjoisia rintamia. Johtotehtävissä kerrottiin toimineen myös Jenny Stenholmin, joka tuli teloitetuksi Lahdessa. Myös Lempi Karan kerrottiin johtaneen naiskaartilaisia. Ilmiantojen

moninaisuus kertoo paljon tilanteen sekavuudesta. Johtajan toimi ei tilanteen kiristyessä ollut enää kiveen kirjoitettu, ja johtajan ominaisuuksia saattoi olla myös pienemmän naisryhmän jäsenellä. Hyvinkään naiskaarti ei ehtinyt olla kauan koossa ennen kuin se hajaantui niihin, jotka jäivät paikkakunnalle odottamaan saksalaisten tuloa ja niihin jotka lähtivät pohjoiseen. Kaikki johtotehtävissä toimineet naiset saatiin kiinni rintamilta. Hyvinkäälle jääneet naiskaartilaiset joutuivat ketjuun, josta osa etenkin nuorimmista tytöistä pakeni peloissaan saksalaisten lähestyessä. Suurin osa naisasekaartilaisista oli viime hetkillä kuitenkin suunnannut johtajien perässä kohti Lahtea ja Hämeenlinnaa, missä punaisia tarvittiin lisää taisteluihin.

Rangaistustoimissa asekaartilaisia odotti kurja kohtalo. Hämeenlinnassa ja Lahdessa kuoli 21 hyvinkääläistä punakaartilaisnaista ennen kesäkuun loppua; heistä lähes kaikki menehtyivät teloitusten uhreina toukokuun alussa. Sotilasasema näyttäisi olleen teloitusten motiivi, vaikkakin alueella surmatöiden uhreiksi joutui myös sairaanhoitajatyttöjä. Puolet pohjoisrintamien antautumistaistelujen jälkimainingeissa teloitetuista hyvinkääläisnaisista oli vasta 16–17-vuotiaita tyttöjä. Myös rikosoikeudessa aseenkantoon suhtauduttiin pääsääntöisesti ankarasti. Ehdottoman kuritushuonerangaistuksen sai seitsemän asetta kantanutta naista ja kahdelletoista tuomio luettiin ehdollisena. Aseenkantoon suhtauduttiin erityisen tuomitsevasti, mikäli siihen nähtiin liittyvän päämäärätietoisuutta ja aatteellisuutta. Tämän vuoksi punaiset perhesuhteet jyrkensivät valkokaartin näkemystä, mikä ilmeni mm. suojeluskuntien lausunnoissa. Aseenkanto yhdistettynä ryöstömatkoihin oli myös erityisen tuomittava yhdistelmä. Joitakin viime hetkillä asekaartiin liittyneitä armahdettiin sen nojalla, että liittymisen nähtiin johtuvan ymmärtämättömyydestä ja viime hetken päänäpistä.

Muutoin valtiorikosoikeuksien oikeuskäytännöissä voi havaita suurta vaihtelua. Riihimäen osasto suhtautui naisiin keskimääräistä ankarammin, mutta muutoin tuomiokäytännöissä ei ollut selvää linjaa. Kaartilaisten pakomatalla leipomaan pakotetut naiset saivat saman tuomion kuin aseisiin omaehtoisesti tarttuneet. Virallisen oikeusjärjestelmän luomalla valkoinen Suomi oli pyrkinyt tasapäistämään kapinallisten kohtelua, sillä kenttäoikeuksien aikana tuomioita oli kiusallisen usein jaeltu villin lännen tyyliin. Omat ja muiden tutkimustulokset osoittavat, että oikeusjärjestelmän yhtenäistämässä ei onnistuttu. Onneksen hyvinkääläisnaiset eivät joutuneet tästä useinkaan kärsimään, sillä ehdollisten rangaistusten käytännön vaikutukset jäivät vähäisiksi. Armahduslakien myötä myös ehdottomat vankeudet jäivät lyhyiksi.

Tutkimukseni on kartoittanut Hyvinkään punakaartilaisnaisiin kohdistuneita sisällissodan jälkiselvittelyjä vaihe vaiheelta. Tutkimukseni on ollut kerroksellista siinä mielessä, että olen edennyt kenttäoikeuksien niukoista tiedonsirpaleista kohti yhä monipuolisempia tietoja sisällissodan naisista. Samalla tavoin kerroksellista oli sisällissodan jälkiselvittelyjen luonne. Niukasta kuulustelukirjanpidosta edettiin kohti kokonaisvaltaisempaa analyysyä naisten roolista sodan aikana. Samojen naisten tapauksiin palattiin joskus useampaan otteeseen ja valtiorikosoikeuksia varten tietoja hankittiin useasta eri lähteestä. Tiedot naisista eivät silti koskaan olleet aukottomia. Samankaltaisesta tilanteesta tutkija löytää itsensä tänä päivänä. Jälkiselvittelyissä oli onnistuttu siinä määrin tehokkaasti, että punakaartilaisnaiset oli vaiennettu. He eivät jättäneet jälkeensä omia kertomuksiaan kuin harvoissa tapauksissa – silloinkin kertomukset tulivat julki vasta useita vuosikymmeniä myöhemmin. Perhepiireissä omia kokemuksia ehkä jaettiin yksityisesti, mutta moni varmasti halusi vain unohtaa tapahtuneen punaisia soimaavan yhteiskunnallisen ilmapiirin uuvuttamina. Kuitenkin juuri näitä näkökulmia jäin omassa tutkimuksessani kaipaamaan. Siitä huolimatta koen edistäneeni sisällissodatutkimusta Hyvinkään osalta tavalla, joka tekee naisista jälleen näkyviä ja muistuttaa eräästä itsenäisen Suomen vaikeimmasta ajanjaksosta. Muutama kuukausi mullisti monen naisen ja perheen elämän täysin – elämä itsenäistyneessä valtiossa piti aloittaa nöyryyttä ja jopa syyllisyyttä tuntien. Sisällissodasta on olemassa yhtä monta tarinaa kuin oli siihen osaa ottaneita yksilöitäkin, eikä kollektiivista kokemusta voi tässä mielessä koskaan tavoittaa. Oman tutkimukseni pienoisi biografiat kertovat sisällissodan naisten tarinasta osan ja helpottavat samalla tulevien tiedonetsijöiden työnsarkaa.

LÄHTEET

1. Alkuperäislähteet

ARKISTOLÄHTEET

Kansallisarkisto (KA)

Topographica II: Hyvinkää. Nimismies Oskari Parkkosen hallussa ollutta aineistoa, lähinnä Hyvinkään valkokaartia ja punavankeja koskevaa.

Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto (VROSyA).

Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto (VRYO:n ja VRO:n arkisto).

Kansan arkisto (KanA)

Erikoiskokoelmat, Luokkasota 1918.

Muistelmat, Luokat 6 B ja 6 E.

Työväenarkisto (TA)

Työväen muistitietotoimikunnan kokoelmat (TMT): 41:108 Teränen Aino.

Vuoden 1918 arkisto.

JULKAISTUT LÄHTEET

Sanoma- ja aikakauslehdet

Riihimäen Sanomat. Riihimäen ja Hyvinkään seutujen paikallislehti. Tammikuu ja toukokuu 1918.

Virallisjulkaisut

Suomen virallinen tilasto (SVT) XXIII: 32. Oikeustilasto. Virallinen tutkimus vuoden 1918 valtiorikollisista. Helsinki 1923.

2. Muut lähteet

Internet-lähteet

Suomen sotasurmat 1914–1922 -projektin nimitiedosto. <<http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmaetusivu/main> >

Kirjallisuus

Alenius, Juha: *Toimeentulon pakosta valtiota vastaan. Naiset sisällissodan jälkiseurauksissa Lahdessa 1918*. Lahden kaupunginmuseon tutkimuksia XXIX, Lahti 1997.

Alho, Vilho - Haapanen, Paavo - Halme, Vilho - Syrman, Viljo - Valtanen, Valfrid (keräys-toimikunta): *Muistitietoja vuosien 1917–18 tapahtumista Hyvinkäällä*. 2. uud. p. (Ei kustantajaa), Hyvinkää 1997.

Anttonen, Varpu: *Valkeakosken naiskaarti Suomen sisällissodassa 1918*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston historiatieteen laitos 2009.

Arponen, Antti - Tikka, Marko: *Koston kevät. Lappeenrannan teloitukset 1918*. WSOY, Helsinki 1999.

Hakala, Anu: *Housukaartilaiset eivät tyytyneet. Maarian punakaartin naiskomppania Suomen sisällissodassa*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston historian laitos 2004.

Hakala, Anu: *Housukaartilaiset. Maarian punakaartin naiskomppania Suomen sisällissodassa*. Like, Jyväskylä 2006.

Hautala, Kustaa: *Hyvinkään seudun historia 1860–1950*. Hyvinkään kauppala, Forssa 1951.

Hoppu, Tuomas: *Tampereen naiskaarti. Myytit ja todellisuus*. Ajatus Kirjat, Jyväskylä 2008.

Junnila, Olavi: *Hyvinkään seudun historia*. Hyvinkään kaupunki, Hyvinkää 1988.

Kekkonen, Jukka: *Laillisuuden haaksirikko. Rikosoikeuden käyttö Suomessa vuonna 1918*. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1991.

Kokko, Katriina: Yksin lapsen kanssa. Aviottomia äitejä 1900-luvun alun Helsingissä. Teoksessa Rahikainen, Marjatta (toim.): *Matkoja moderniin. Lähikuvia suomalaisten elämästä*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1996, 93–115.

Kronlund, Jarl: *Hyvinkää itsenäisyysodassa 1918*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston Suomen ja Skandinavian historian laitos 1988.

Lappalainen, Jussi T.: *Punakaartin sota 1*. Opetusministeriö, Helsinki 1981.

Lappalainen, Jussi T.: *Punakaartin sota 2*. Opetusministeriö, Helsinki 1981.

Lintunen, Tiina: *Punaisen naisen kuvat. Vuonna 1918 tuomitut Porin seudun punaiset naiset*. Licensiaatintutkimus. Turun yliopiston poliittisen historian laitos 2006.

Markkola, Pirjo: Maaseudun työläisvaimot. Teoksessa Laine, Leena - Markkola, Pirjo (toim.): *Tuntematon työläisnainen*. Vastapaino, Tampere 1989, 39–60.

Oittinen, Riitta: Ompelu naisten työnä ja naisten työn symbolina. Teoksessa Laine, Leena - Markkola, Pirjo (toim.): *Tuntematon työläisnainen*. Vastapaino, Tampere, 1989, 61–87.

Paavolainen, Jaakko: *Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918 I. Punainen terrori*. Tammi, Helsinki 1966.

Paavolainen, Jaakko: *Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918 II. Valkoinen terrori*. Tammi, Helsinki 1967.

Paavolainen, Jaakko: *Suomen kansallinen murhenäytelmä. Punainen ja valkoinen terrori ja vankileirit v. 1918*. Tammi, Helsinki 1974.

Paavolainen, Jaakko: *Vankileirit Suomessa 1918*. Tammi, Helsinki 1971.

Pekkalainen, Tuulikki – Rustanius, Seppo: *Punavankileirit. Suomalainen murhenäytelmä 1918*. Tammi, Helsinki 2007.

Peltonen, Ulla-Maija: *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1996.

Peltonen, Ulla-Maija: *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003.

Piiroinen-Honkanen, Marja: *Punakaartin aseelliset naiskomppaniat Suomen sisällissodassa 1918*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston poliittisen historian laitos 1995.

Piiroinen-Honkanen, Marja: *Punakaartin aseelliset naiskomppaniat Suomen sisällissodassa 1918*. Kirja kerrallaan, Helsinki 2006.

Rajainen, Maija: *Naisliike ja sukupuolimoraali. Keskustelua ja toimintaa 1800-luvulla ja nykyisen vuosisadan alkupuolella noin vuoteen 1918 saakka*. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura, Helsinki 1973.

Rajavuori, Anna: *”Työväenluokan urhea tytär”. Kertomus Sofia Hjulgrénin teloituksesta työväen julkisuudessa 1919–1960*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston poliittisen historian laitos 2006.

Siltala, Juha: *Sisällissodan psykohistoria*. Otava, Helsinki 2009.

Soikkanen, Hannu (toim.): *Kansalaissota dokumentteina. Valkoista ja punaista sanankäyttöä v. 1917–1918. Osa 2: Sota*. Tammi, Helsinki 1969.

Sulkunen, Irma: Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. Teoksessa Alapuro, Risto – Liikanen, Ilkka – Smeds, Kerstin – Stenius, Henrik (toim.): *Kansa liikkeessä*. Kirjayhtymä, Helsinki 1987, 157–175.

Tikka, Marko: *Kenttäoikeudet. Välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2004.

Tikka, Marko: *Terrorin aika. Suomen levottomat vuodet 1917–1921*. Ajatus Kirjat, Jyväskylä 2006.

Tukkinen, Tauno: *"Kadonnut kapinassa". Hyvinkään punaisten henkilötappiot 1918.* Tauno Tukkinen, Karjalohja 2002.

Tukkinen, Tauno: *Naiskapinallisten henkilötappiot 1918.* Tauno Tukkinen, Karjalohja 2008.

Turunen, Mirja: *Veripellot. Sisällissodan surmatyöt Pohjois-Kymenlaaksossa 1918.* Atena Kustannus, Jyväskylä 2008.

Vattula, Kaarina: Lähtöviivallako? Naisten ammatissatoimivuudesta, tilastoista ja kotitaloudesta. Teoksessa Laine, Leena - Markkola, Pirjo (toim.): *Tuntematon työläisnainen.* Vastapaino, Tampere 1989, 13–38.

Ylikangas, Heikki: *Tie Tampereelle. Dokumentoitu kuvaus Tampereen antautumiseen johtaneista sotatapahtumista Suomen sisällissodassa.* WSOY, Porvoo 1993.

LIITE 1

Sotaoloissa surmansa saaneet Hyvinkään punaiset naiset

Lähde: Suomen sotasurmat 1914–1922 -projektin nimitiedosto. Vangitsemistietojen ja muiden lisätietojen lähteenä ovat olleet Tauno Tukkusen Naiskapinallisten henkilötappiot -teoksen nimiluettelot. Kaikista naisista näitä tietoja ei ole saatavilla.

Alfving, Ida Sofia. s. 24.1.1902. k. 6.6.1918 Hämeenlinnan vankileiri. Kuollut vankileirillä. Vangittu ”keittäjänä” 1.5.1918 Vesalassa.

Andersson, Ester. s. 25.2.1901. k. 11.5.1918 Lahden vankileiri. Ammuttu vankileirillä. Vangittu sotilaana 1.5.1918 Vesalassa.

Backberg, Tyne Natalia. s. 9.10.1896. k. 6.5.1918 Lahden vankileiri. Mestattu. Vangittu naissotilaana 1.5.1918 Vesalassa.

Ekroth, Hilda Karolina. s. 12.12.1896. k. 5.5.1918 Lahden vankileiri. Kuollut vankileirillä. Vangittu naissotilaana 1.5.1918 Hollolassa.

Heino, Ingrid Agda Elis. s. 6.9.1898. k. 4.5.1918 Lahti. Mestattu. Vangittu 1.5.1918 Lahden läheltä, oli ottanut osaa taisteluihin.

Holm, Iris Astrid. s. 6.11.1901. k. 6.5.1918 Lahti. Mestattu. Vangittu kaartilaisena 1.5.1918 Vesalassa.

Ilonen, Salli Johanna. s. 24.9.1898. k. 12.6.1918 Lahden vankileiri. Kuollut vankileirillä.

Jakovleff, Hilda Maria. s. 9.9.1863. k. 28.5.1918 Hyvinkää. Ammuttu.

Kanerva, Tyne Alina. s. 22.4.1897. k. 6.5.1918 Lahti. Mestattu.

Kara, Elsa. s. 7.11.1889. k. 8.5.1918 Hyvinkää. Mestattu.

Laakso, Lempi Gunilla. s. 24.1.1898. k. 26.4.1918 Hämeenlinna. Kaatunut.

Laakso, Alma Maria. s. 7.1.1900. k. ?4.1918 Hämeenlinna. Kaatunut. Vaihtoehtoisesti vangittu 1.5.1918 naissotilaana Hollolassa ja teloitettu.

Lehto, Elli Lydia. s. 4.8.1894. k. 17.6.1918 Hämeenlinnan vankileiri. Kuollut vankileirillä munuais-tulehdukseen. Viety sairaalaan 5.6.1918.

Lehtonen, Augusta Vilhelmina. s. 28.5.1868. k. 28.5.1918 Hyvinkää. Ammuttu.

Malenius, Olga. s. 19.7.1896. k. 6.5.1918 Lahti. Murhattu. Vangittu naispataljoonaan kuuluvana sairaanhoitajana 1.5.1918 Vesalassa.

Malin, Aino. s. 29.10.1900. k. 2.5.1918 Lahti. Teloitettu. Vangittu aseellisena sotilaana 1.5.1918 Hollolassa.

Mäkinen, Ida Maria. s. 19.9.1889. k. 28.5.1918 Hyvinkää. Mestattu.

Nieminen, Anna. s. 31.3.1902. k. 11.5.1918 Lahti. Murhattu. Vangittu aseellisena sotilaana 1.5.1918 Jalkarannassa.

Ritvanen, Lyyli Josefiina Aatamintytär. s. 10.10.1889. k. 6.5.1918 Lahti. Mestattu. Vangittu punakaartin ”ruoanlaittajana” 1.5.1918 Hollolassa.

Rokala, Laina Juhontytär. s. 17.1.1892. k. 19.10.1918 Helsinki. Kuollut vankileiriltä vapauduttuaan.

Saarinen, Olga Johanna. s. 31.1.1892. k. 27.6.1918 Hämeenlinnan vankileiri. Kuollut vankileirillä.

Salminen, Ida Maria. s. 17.6.1892. k. 10.8.1918 Hämeenlinnan vankileiri. Kuollut vankileirillä keuhkokuumeeseen.

Silander, Lempi Ester. s. 30.3.1901. k. 11.5.1918 Lahti. Murhattu.

Stenholm, Jenny Vilhelmiina. s. 28.7.1897. k. 29.4.1918 Lahti. Kaatunut. Vaihtoehtoisesti vangittu 1.5.1918 naissotilaana Vesalassa ja teloitettu.

Toivonen, Hulda Maria. s. 11.11.1900. k. 17.6.1918 Hämeenlinnan vankileiri. Kuollut vankileirillä, mahdollisesti lavantautiin. Viety sairaalaan 14.6.1918.

Virta, Aina Vilhelmina. s. 21.6.1894. k. 6.5.1918 Lahti. Ammuttu. Vangittu punakaartin ”ruoanlaittajana” 1.5.1918 Hollolassa.

Virta, Ellen. s. 18.8.1900. k. 6.5.1918 Lahti. Ammuttu. Vangittu naissotilaana 1.5.1918 Hollolassa.

LIITE 2

Kenttöoikeuksissa kuulustellut tai vapautusmääräyksen saaneet naiset: aikataulu

Lähteet: Ar1, Ar2, As1, VROSyA; VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto; Topographica II, Kansallisarkisto. Tietoihin on merkitty kenttöoikeusistunnon päivämäärä ja määrätty jatkotoimenpide. Puuttuvat tiedot on merkitty viivalla (-). Mikäli vankia kuulusteltiin myöhemmin esitutkinnoissa ja valtiorikosoikeudessa nostettiin syyte, niistä on merkinnät. Muutamia naisia lähetettiin toisille paikkakunnille tutkittavaksi.

Kuulustellun nimi	Päivämäärä	Toimenpide	Esitutkinta	VRO
21.4.-27.4.				
Majanen, Olga. s. -	26.4.	-	-	-
Söderkvist, Aino. s. 17.3.1884.	27.4.	Helsinkiin	-	-
28.4.-4.5.				
Jakovleff, Hilda. s. 9.9.1863.	30.4.	Teloitettu 29.5.	-	-
Kara, Elsa. s. 7.11.1889.	30.4.	Teloitettu 8.5.	-	-
Rantanen, Lempi. s. 14.10.1900.	30.4.	Vapautettu	10.8.	-
Salonen, Helmi. s. 11.6.1900.	30.4.	-	30.5.	21.10.
Sandberg, Saimi. s. -	30.4.	Oittiin	-	-
Skön, Elli. s. 15.4.1893.	30.4.	Pidätetty	10.8.	-
Lahtinen, Edla. s. 14.11.1902.	1.5.	Vapautettu	-	-
Lahtinen, Matilda. s. 24.4.1873.	1.5.	Pidätetty	-	-
Eklund, Alma. s. 5.2.1891.	2.5.	Vapautettu	28.5.	23.8.
Lahtinen, Hilma Amalia. s. 13.1.1900.	2.5.	Pidätetty	1.7.	17.10.
Hakala, Hulda. s. 5.2.1887.	2.5., 17.5.	Pidätetty	3.8.	5.11.
Selin, Linda. s. 28.9.1893.	3.5.	Vapautettu	-	-
Vuorio, Katri. s. 6.7.1899.	3.5.	Vapautettu	11.7.	3.12.
5.5.-11.5.				
Krook, Hilda. s. 3.8.1884.	6.5.	Vapautettu	12.8.	12.12.
Heino, Ida Sofia. s. 8.6.1870.	1.-6.5.	-	-	-
Ranta, Lempi. s. 15.3.1893.	1.-6.5.	Vapautettu	18.11.	-
Laurikainen, Elli. s. 7.5.1900.	7.5.	-	20.6.	15.8.
Laurikainen, Ida Sofia. s. 2.7.1876.	7.5.	Pidätetty	7.5.	9.8.
Pihlaja, Lempi. s. 1898.	7.5., 22.5.	Vapautettu	16.7.	12.12.
Aalto, Serefiina. s. 1897.	8.5.	Vapautettu	-	-
Aaltonen, Emmi. s. -	8.5.	Vapautettu	-	-
Grönroos, Tilda. s. 1884.	8.5.	Vapautettu	14.7.	27.11.
Kara, Alli. s. 25.4.1902.	8.5.	Pidätetty	12.8.	29.11.
Kvick, Aino. s. 2.2.1887.	8.5.	Vapautettu	-	-
Mattsson, Anna. s. 9.3.1879.	8.5.	Vapautettu	-	-
Riikonen, Mimmi. s. 30.1.1895.	8.5.	-	5.7.	7.11.
Terho, Aliina. s. -	8.5., 12.5.	Läyliäisiin	-	-
Viitanen, Emma. s. -	8.5.	Pidätetty	-	-
Ylén, Hilja. s. 27.10.1884.	8.5.	Vapautettu	1.7.	12.12.
Korte, Cecilia. s. 5.7.1885.	10.5.	Vapautettu	16.7.	-
Salonen, Fanny. s. -	10.5.	Vapautettu	-	-
Terho, Hilma. s. 12.1.1900.	10.5.	Läyliäisiin	-	-

Aaltonen, Maria. s. -	11.5.	Vapautettu	17.7.	7.10.
Koskinen, Maria. s. 4.7.1871.	11.5.	Vapautettu	17.7.	17.10.

12.5.-18.5.

Leverin, Elli. s. 1900.	12.5.	Läyliäisiin	-	-
Nurmi, Hulda. s. 15.4.1894.	12.5.	Läyliäisiin	10.5.	11.10.
Koskivirta, Hilma. s. 18.2.1884.	16.-17.5.	Pidätetty	12.8.	24.10.
Backman, Eva. s. 23.12.1900.	17.5.	Vapautettu	11.7.	27.11.
Eloranta, Ida. s. 1889.	17.5.	Vapautettu	-	-
Lemmilä, Elin. s. 5.9.1894.	17.5.	Vapautettu	-	-
Lindroos, Hanna. s. 1882.	17.5.	Vapautettu	-	-
Malin, Aino. s. 19.4.1883.	17.5.	Vapautettu	3.7.	-
Nummelin, Anna. s. 1883.	17.5.	Vapautettu	-	-
Ryynänen, Olga. s. 5.8.1899	17.5.	Vapautettu	16.7.	-
Salminen, Maria. s. 1876.	17.5.	Vapautettu	-	-
Salminen, Sofia. 45 v.	17.5.	Vapautettu	8.10.	-
Mäkinen, Lotta Aleksandra. s. 1902.	18.5.	Vapautettu	-	-

19.5.-25.5.

Arjanne, Rauha Sandra. s. 12.11.1886.	21.5.	-	8.10.	-
Eklund, Hilda. s. 1869.	21.5.	Vapautettu	-	-
Holmberg, Miina. 52 v.	21.5.	Vapautettu	12.8.	-
Lehto, Siiri. s. 6.3.1890.	21.5.	Vapautettu	10.8.	19.11.
Nurmi, Aliina. s. 26.6.1888.	21.5.	Vapautettu	-	-
Nyman, Edla. s. 16.1.1876.	21.5.	Vapautettu	-	-
Onfoa, Maria. s. -	21.5.	Vapautettu	-	-
Pihlaja, Elli. s. 20.8.1900.	21.5.	Vapautettu	15.7.	27.11.
Tuomi, Hilma. s. -	21.5.	Vapautettu	-	-
Vahlberg, Ida. s. 5.6.1885	21.5.	Vapautettu	13.8.	21.11.
Vahlberg, Johanna. s. 2.2.1887	21.5.	Vapautettu	13.8.	27.11.
Friman, Siiri. s. 25.11.1891.	22.5.	Pidätetty	10.8.	-
Sahlman, Anna. s. 16.12.1882.	22.5.	Vapautettu	12.8.	-
Vaahtera, Ingrid. s. 1890.	23.5.	Vapautettu	-	-
Tuominen, Tyyne. s. 16.6.1888.	24.5.	Vapautettu	13.7.	-

LIITE 3

Hyvinkääläisnaisten esitutkinnat: aikataulu

Lähteet: Hyvinkään esitutkintapöytäkirjat A-Ö, Ar1, Ar2, As1, VROSyA; VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, Kansallisarkisto. Tiedot muotoa: nimi, syntymäaika, kuulustelun päivämäärä ja paikka vuonna 1918, tieto mahdollisesta syytteestä valtiorikosoikeudessa sekä toimenkuva sodassa. Mikäli yhtä henkilöä on kuulusteltu useammin kuin kerran, on henkilö merkitty ensimmäisen kuulustelun ajankohdan mukaan. Naiskaartiin kuuluneet on merkitty erikseen asetta kantaneista, mikäli aseenkannosta ei ole pöytäkirjassa erityistä merkintää, vaikka aseenkanto onkin ollut todennäköinen.

Toukokuu

Toivonen, Helmi Maria. s. 20.3.1893.	4.5. Tampere	VRO	Punainen risti
Laurikainen, Ida Sofia. s. 2.7.1876.	7.5. Hyvinkää	VRYO	Hallinto
Nurmi, Hulda Irene. s. 15.5.1894.	10.5. Loppi	VRYO	Aseenkanto
Eklund, Hilda Katariina. s. 13.5.1893.	14.5. Tampere	VRO	Punainen risti
Moilanen, Elsa Elina. s. 3.1.1899.	14.5. Tampere	VRO	Punainen risti
Nurmi, Jenny Helena. s. 31.7.1896.	14.5. Tampere	VRO	Punainen risti
Aarnio, Helmi Dagmar. s. 27.10.1898.	27.5. Hyvinkää	-	Punainen risti
Leino, Lilli. s. 14.9.1897.	27.5. Hyvinkää	VRO	Punainen risti
Rantanen, Hilma Sofia. s. 6.7.1896.	27.5. Hyvinkää	VRO	Punainen risti
Toivio, Lyyli. s. 21.12.1889.	27.5. Hyvinkää	-	Ei kuulunut kaartiin
Eklund, Alma. s. 5.2.1891.	28.5. Hyvinkää	VRO	Hallinto
Kyttälä, Helmi Selina. s. 6.1.1898.	28.5. Hyvinkää	VRO	Punainen risti
Palander, Maria Aleksandra. s. 12.12.1878.	29.5. Hyvinkää	-	Ei kuulunut kaartiin
Löytty, Lyyli Johanna. s. 4.2.1898.	30.5. Hyvinkää	VRYO	Aseenkanto
Salonen, Helmi. s. 14.6.1900.	30.5. Hyvinkää	VRYO	Aseenkanto
Suominen, Anna Helena. s. 24.8.1898.	30.5. Hyvinkää	-	Punainen risti

Kesäkuu

Kara, Hilja Maria. s. 22.9.1896.	1.6. Hämeenlinna	VRO	Aseenkanto
Esslin, Anna. s. 2.4.1864.	3.6. Hyvinkää	-	Ei kuulunut kaartiin
Häkkinen, Signe Josefina. s. 10.10.1902.	3.6. Hyvinkää	-	Ei kuulunut kaartiin
Jokinen, Signe. s. 17.7.1897.	3.6. Hyvinkää	-	Huolto
Kantola, Hilda Maria. s. 17.8.1899.	3.6. Hyvinkää	-	Ei kuulunut kaartiin
Laakso, Olga. s. 12.12.1886.	4.6. Hyvinkää	-	Ei kuulunut kaartiin
Vilhelmsson, Signe Maria. s. 11.1.1903.	4.6. Hämeenlinna	VRO	Aseenkanto
Ylönen, Tiina. s. 26.3.1873.	4.6. Hyvinkää	-	Huolto
Kanervo, Iida Eliaksentr. s. 18.1.1896.	6.6. Hämeenlinna	VRO	Muut työt rintamalla
Kara, Lempi Johanna. s. 11.2.1899.	6.6. Hämeenlinna	VRO	Aseenkanto
Laaksonen, Helmi Aleksandra. s. 25.6.1898.	6.6. Hämeenlinna	VRO	Punainen risti
Lemberg, Katarina Eugelina. s. 25.12.1894.	6.6. Hämeenlinna	VRO	Huolto
Mattsson, Matilda. s. 28.3.1894.	6.6. Hyvinkää	-	Naiskaarti
Mäenpää, Ida Vilhelmina. s. 12.6.1899.	6.6. Hämeenlinna	VRO	Aseenkanto
Nurmi, Maria Paulina. s. 26.2.1899.	6.6. Hämeenlinna	VRO	Punainen risti
Nyström, Aina Sofia. s. 15.1.1887.	6.6. Hämeenlinna	VRO	Huolto
Salmi, Alma Karolina. s. 24.4.1885.	6.6. Hämeenlinna	VRO	Muut työt rintamalla
Silander, Ida Siveä. s. 25.9.1898.	6.6. Hämeenlinna	VRO	Punainen risti
Johansson, Elin Emilia. s. 9.5.1896.	7.6. Hämeenlinna	VRO	Punainen risti

Rokala, Laina Juhontytär. s. 17.1.1892.	7.6. Hämeenlinna	VRO	Punainen risti
Vahlroos, Tyyne Sigrid. s. 10.11.1899.	7.6. Hämeenlinna	VRO	Punainen risti
Virtanen, Elsa Elin. s. 2.10.1898.	7.6. Hämeenlinna	VRO	Aseenkanto
Mattsson, Augusta Vilhelmina. s. 6.5.1890.	8.6. Hyvinkää	-	Naiskaarti
Helminen, Helga Irene. s. 6.4.1896.	10.6. Hyvinkää	-	Punainen risti
Kivinen, Ida Elvira. s. 27.12.1896.	10.6. Hämeenlinna	VRO	Punainen risti
Vanhala, Iida Taavetintytär. s. 13.9.1893.	11.6. Tampere	VRYO	Aseenkanto
Henriksson, Jenny Maria. s. 28.11.1899.	13.6. Hämeenlinna	VRO	Ei kuulunut kaartiin
Koponen, Tyyne Eliina Pekantr. s. 28.5.1898.	13.6. Hämeenlinna	VRO	Ei kuulunut kaartiin
Haavisto, Anna Maria. s. 18.2.1891.	14.6. Hämeenlinna	VRO	Aseenkanto
Koivisto, Alma Sofia. s. 29.9.1893.	14.6. Hämeenlinna	VRO	Aseenkanto
Koskinen, Aino Dagmar. s. 2.4.1894.	14.6. Hämeenlinna	VRYO	Aseenkanto
Kvick, Elvira Emilia. s. 29.6.1891.	14.6. Hämeenlinna	VRO	Huolto
Laine, Iida Lyydia. s. 7.10.1898.	14.6. Hämeenlinna	VRYO	Aseenkanto
Lehto, Ester Emilia. s. 6.5.1897.	14.6. Hämeenlinna	VRO	Punainen risti
Nikander, Selina Aleksandra. s. 18.1.1902.	14.6. Hämeenlinna	VRO	Aseenkanto
Salminen, Ida Maria. s. 17.6.1892.	14.6. Hämeenlinna	VRYO	Aseenkanto
Dahlgrén, Arna Elina. s. 17.11.1896.	15.6. Hämeenlinna	VRO	Huolto
Kekkonen, Ellen Ingeborg. s. 9.3.1895.	15.6. Hyvinkää	-	Ei kuulunut kaartiin
Lax, Lydia Magdalena. s. 27.5.1897.	17.6. Hämeenlinna	VRO	Ei kuulunut kaartiin
Laurikainen, Elli Elisabeth. s. 7.5.1900.	20.6. Tammisaari	VRYO	Aseenkanto
Dufva, Hilma. s. 3.6.1900.	26.6. Lahti	VRO	Punainen risti
Kallio, Ida Karolina. s. 1.8.1898.	26.6. Lahti	VRO	Punainen risti
Nylander, Aina. s. 24.3.1890.	26.6. Lahti	VRO	Ei kuulunut kaartiin
Nylander, Amanda. s. 30.9.1895.	26.6. Lahti	VRO	Ei kuulunut kaartiin
Hildén, Tyyne Ester. s. 28.1.1902.	28.6. Lahti	-	Ei kuulunut kaartiin
Lahtinen, Ida Maria Kallentytär. s. 30.1.1899.	28.6. Hämeenlinna	VRO	Muut työt rintamalla
Laine, Aliina Maria. s. 24.3.1881.	29.6. Hyvinkää	-	Ei kuulunut kaartiin
Pihl, Amanda. s. 20.11.1888.	29.6. Hyvinkää	-	Huolto
Rannikko, Ida Emilia. s. 4.1.1888.	29.6. Hyvinkää	-	Huolto
Syrman, Edla Aliina. s. 9.12.1874.	29.6. Hyvinkää	-	Ei kuulunut kaartiin

Heinäkuu

Kandelin, Alma. s. 2.1.1896.	1.7. Hyvinkää	VRYO	Aseenkanto
Lahtinen, Hilma Amalia. s. 13.1.1900.	1.7. Hyvinkää	VRO	Aseenkanto
Laine, Aliina Hilma. s. 24.1.1885.	1.7. Hyvinkää	-	Ei kuulunut kaartiin
Lehtonen, Martha Sofia. s. 21.3.1898.	1.7. -	-	Ei kuulunut kaartiin
Vuorio, Hanna. s. 1.2.1889.	1.7. -	-	Ei kuulunut kaartiin
Ylén, Hilja Maria. s. 27.10.1884.	1.7. -	VRO	Punainen risti
Henriksson, Hulda Matilda. s. 17.3.1899.	3.7. Hyvinkää	VRO	Punainen risti
Malin, Aino. s. 19.4.1883.	3.7. Hyvinkää	-	Ei kuulunut kaartiin
Vikström, Sigrid Elvira. s. 2.1.1896.	3.7. Hyvinkää	VRO	Muut työt rintamalla
Rosvall, Amalia. s. 22.7.1882.	4.7. Hyvinkää	-	Ei kuulunut kaartiin
Lindqvist, Linda Helena. s. 1.7.1891.	5.7. Hyvinkää	VRO	Punainen risti
Riikonen, Vilhelmina. s. 30.1.1895.	5.7. Hyvinkää	VRO	Punainen risti
Oranen, Ida Maria. s. 24.9.1880.	6.7. Hyvinkää	-	Ei kuulunut kaartiin
Koskinen, Amanda. s. 30.9.1883.	8.7. Hyvinkää	-	Ei kuulunut kaartiin
Koistinen, Brita Maria. s. 1.2.1890.	10.7. Hyvinkää	VRO	Huolto
Palonen, Fanny Augusta. s. 20.9.1887.	10.7. Hyvinkää	VRO	Huolto
Sillfors, Erika. 10.7.1887.	10.7. Hyvinkää	-	Huolto
Backman, Eva Maria. s. 23.12.1900.	11.7. -	VRO	Punainen risti

Vuorio, Katri Vilhelmiina. s. 6.7.1899.	11.7. Hyvinkää	VRO	Punainen risti
Ojala, Elin Sigrid. s. 21.3.1896.	12.7. Hyvinkää	-	Punainen risti
Tuominen, Tyyne Henrika. s. 16.6.1888.	13.7. -	-	Huolto
Grönroos, Tilda Sofia. s. 15.1.1884.	14.7. Hyvinkää	VRO	Huolto
Aalto, Birgita Serafin. s. 7.9.1888.	15.7. Hyvinkää	-	Huolto
Koskinen, Helmi Aleksandra. s. 5.7.1897.	15.7. Hyvinkää	VRO	Huolto
Pihlaja, Elli Vilhelmina. s. 20.8.1900.	15.7. Hyvinkää	VRO	Punainen risti
Aalto, Fanny Amanda. s. 6.9.1898.	16.7. Hyvinkää	VRO	Huolto
Korte, Cecilia Katarina Dagmar. s. 5.7.1885.	16.7. Hyvinkää	-	Huolto
Laakso, Ida Maria. s. 5.7.1888.	16.7. Hyvinkää	-	Huolto
Pihlaja, Lempi Aleksandra. s. 18.11.1898.	16.7. Hyvinkää	VRO	Punainen risti
Ryynänen, Olga Maria. s. 5.8.1899.	16.7. Hyvinkää	-	Huolto
Aaltonen, Maria Vilhelmina. s. 7.10.1878.	17.7. Hyvinkää	VRO	Huolto
Koskinen, Maria Matilda. s. 4.7.1871.	17.7. Hyvinkää	VRO	Huolto
Henriksson, Hilda Josefina. s. 10.11.1878.	18.7. Hyvinkää	VRO	Huolto
Kenttä, Karolina. s. 1.5.1879.	18.7. Hyvinkää	VRO	Huolto
Saarikko, Lyyli Sofia. 4.7.1896.	19.7. Hyvinkää	-	Huolto
Hyrck, Aliina Vilhelmina. s. 14.8.1877.	20.7. Hyvinkää	VRO	Huolto
Audelin, Maria Gustava. s. 25.6.1851.	25.7. Hyvinkää	-	Ei kuulunut kaartiin
Heiniö, Helmi Vilhelmina. s. 27.9.1899.	25.7. Hyvinkää	VRO	Huolto
Halme, Olga Elina. s. 27.6.1897.	26.7. -	VRO	Punainen risti
Laakso, Aino Maria. s. 31.3.1902.	26.7. Hyvinkää	-	Huolto
Uro, Hilda Maria. s. 8.7.1878.	26.7. Hyvinkää	-	Ei kuulunut kaartiin
Enkvist, Hulda Aleksandra. s. 14.10.1888.	27.7. -	-	Ei kuulunut kaartiin
Koivu, Ida Maria. s. 4.7.1881.	27.7. -	VRO	Huolto
Niemström, Maria Sofia. s. 6.6.1866.	27.7. Hyvinkää	-	Ei kuulunut kaartiin
Tolviander, Lyydia. s. 20.9.1876.	28.7. Hyvinkää	-	Ei kuulunut kaartiin
Leskinen, Ellen Alina. s. 1.10.1894.	30.7. Hämeenlinna	VRO	Punainen risti
Vuori, Lydia. s. 23.5.1883.	30.7. -	-	Huolto
Jokela, Paulina Efrosyne. s. 11.9.1875.	31.7. -	-	Ei kuulunut kaartiin
Koivunen, Anna Aleksandra. s. 13.12.1881.	31.7. -	-	Ei kuulunut kaartiin

Elokuu

Verko, Edith Mathilda. s. 19.6.1898.	1.8. -	-	Huolto
Hakala, Hulda. s. 5.11.1887.	3.8. -	VRO	Hallinto
Friman, Siiri Judith. s. 25.11.1891.	10.8. -	-	Punainen risti
Holmberg, Agda Cecilia. s. 27.2.1904.	10.8. -	-	Naiskaarti
Lehto, Sigrid Josefina. s. 6.3.1890.	10.8. -	VRO	Huolto
Rantanen, Lempi. s. 14.10.1900.	10.8. -	-	Aseenkanto
Skön, Elin Matilda. 15.4.1893.	10.8. -	-	Aseenkanto
Holmberg, Sofia Elisabeth. s. 7.2.1900.	12.8. Hyvinkää	VRO	Huolto
Holmberg, Vilhelmina Sofia. s. 5.4.1867.	12.8. -	-	Huolto
Kara, Alli Maria. s. 21.4.1902.	12.8. -	VRO	Aseenkanto
Koskivirta, Hilma Aleksandra. s. 18.2.1884.	12.8. Hyvinkää	VRO	Huolto
Krook, Hilda. s. 3.8.1884.	12.8. Hyvinkää	VRO	Punainen risti
Laakso, Edith Sofia. s. 15.5.1890.	12.8. -	-	Punainen risti
Sahlman, Anna Maria. 16.12.1882.	12.8. -	-	Punainen risti
Vahlberg, Ida Matilda. s. 5.6.1885.	13.8. -	VRO	Punainen risti
Vahlberg, Johanna Agatha. s. 2.2.1887.	13.8. -	VRO	Punainen risti
Kanerva, Lempi Saima. s. 4.1.1889.	20.8. -	VRO	Huolto
Åberg, Signe Vilhelmina. s. 13.1.1890.	20.8. Hyvinkää	-	Ei kuulunut kaartiin

Syyskuu

Väisänen, Kristina. s. 11.11.1877. 12.9. Hyvinkää - Ei kuulunut kaartiin

Lokakuu

Arjanne, Rauha Sandra. s. 12.11.1886. 8.10. Hyvinkää - Aseenkanto
Esko, Aino Maria. s. 23.1.1895. 8.10. Hyvinkää - Huolto
Hynninen, Eva Stina. s. 1.1.1872. 8.10. Hyvinkää - Huolto
Jokinen, Elin Maria. s. 12.10.1885. 8.10. Hyvinkää - Huolto
Kvick, Naimi Irene. s. 9.2.1887. 8.10. Hyvinkää - Huolto
Nieminen, Ida Karolina. s. 6.9.1883. 8.10. Hyvinkää - Huolto
Salminen, Henrika Sofia. 15.5.1872. 8.10. Hyvinkää - Huolto
Lahtinen, Hilda Augusta. s. 23.3.1884. 9.10. Hyvinkää - Huolto
Pöyli, Tyyne Elin. s. 28.6.1895. 9.10. Hyvinkää - Huolto
Simenius, Lydia Aleksandra. 9.1.1902. 9.10. Hyvinkää - Huolto
Ört, Rakel Maria. s. 4.11.1898. 9.10. Hyvinkää - Huolto

Marraskuu

Nyholm, Augusta Paulina. s. 28.8.1886. 8.11. Hyvinkää - Huolto
Ranta, Lempi Aliina. s. 15.3.1893. 18.11. Hyvinkää - Punainen risti

Joulukuu

Ranta, Hilja Amanda. s. 8.2.1888. 11.12. Hyvinkää - Ei kuulunut kaartiin

LIITE 4

Hyvinkääläisnaiset valtiorikosoikeuksissa: aikataulu

Lähde: VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA. Tähdellä (*) merkittyjen tuomiot käsiteltiin myös valtiorikosylioikeudessa. Lihavoidut ja kursivoidut tuomiot olivat ehdottomia, kaikki muut ehdollisia.

Julistuspäivämäärä	Osasto	Syytetty	Tuomio
2.7.1918	44	Henriksson, Jenny Maria	vapautettu
13.7.1918	42	Kara, Lempi Johanna	Krh 3 v.
*25.7.1918	48	Salminen, Ida Maria	Krh 3 v.
31.7.1918	43	Lemberg, Katarina Eugelina	Krh 3 v.
8.8.1918	101	Vahlroos, Tyyne Sigrid	Krh 2 v.
*9.8.1918	33	Laurikainen, Ida Sofia	Krh 2 v. 6 kk
10.8.1918	9	Virtanen, Elsa Elin	Krh 3 v.
14.8.1918	40	Kara, Hilja Maria	Krh 2 v.
15.8.1918	45	Kanervo, Iida Eliaantr.	Krh 2 v 6 kk
*15.8.1918	31	Laurikainen, Elli Elisabet Idantytär	Krh 2 v.
20.8.1918	49	Koponen, Tyyne Eliina Pekantytär	vapautettu
20.8.1918	44	Lahtinen, Ida Maria	Krh 3 v.
20.8.1918	45	Silander, Ida Sivea	Krh 3 v.
21.8.1918	45	Johansson, Elin Emilia	Krh 2 v.
21.8.1918	41	Koivisto, Alma Sofia	Krh 3 v.
21.8.1918	46	Laaksonen, Helmi Aleksandra	Krh 2 v.
23.8.1918	31	Eklund, Alma Aleksandra	Krh 2 v.
23.8.1918	54	Vilhelmsson, Signe Maria	Krh 2 v.
24.8.1918	123	Dufva, Hilma	Krh 2 v.
24.8.1918	42	Lehto, Ester Emilia	Krh 2 v.
27.8.1918	48	Haavisto, Anna Maria	Krh 3 v.
27.8.1918	45	Leskinen, Ellen Alina	Krh 3 v.
*3.9.1918	45	Koskinen (Teränen), Aino Dagmar	Krh 2 v.
3.9.1918	55	Nyström, Aina Sofia	Krh 3 v.
4.9.1918	42	Kvick, Elvira Emilia	Krh 2 v.
*4.9.1918	56	Laine, Iida Lydyia	Krh 3 v.
5.9.1918	60	Moilanen, Elsa Elina	Krh 3 v.
6.9.1918	121	Nylander, Aina	Krh 2 v.
6.9.1918	121	Nylander, Amanda	Krh 2 v.
9.9.1918	54	Dahlgrén, Arna Elina	vapautettu
9.9.1918	54	Lax, Lydia Magdalena	vapautettu
14.9.1918	10	Salmi, Alma Karolina	Krh 3 v.
19.9.1918	106	Kivinen, Ida	vapautettu
19.9.1918	107	Mäenpää, Ida Vilhelmina	Krh 2 v.
21.9.1918	107	Nikander, Selina Aleksandra	Vankeus 8 kk
23.9.1918	107	Eklund, Hilda Katariina	vapautettu
23.9.1918	107	Kyttälä, Helmi Selina	Krh 2 v.
23.9.1918	107	Nurmi, Maria Paulina	Krh 2 v.
23.9.1918	107	Toivonen, Helmi Maria	Krh 2 v.
25.9.1918	106	Lindqvist, Linda Helena	vapautettu

28.9.1918	10	Rokala, Laina	Krh 3 v.
7.10.1918	106	Aalto, Fanny Amanda	Krh 3 v.
7.10.1918	107	Aaltonen, Maria Vilhelmina	Krh 2 v.
7.10.1918	107	Halme, Olga Elina	Krh 2 v.
7.10.1918	107	Rantanen, Hilma Sofia	Krh 2 v.
10.10.1918	106	Nurmi, Jenny Helena	vapautettu
10.10.1918	107	Vikström, Sigrid Elvira	vapautettu
*11.10.1918	105	Nurmi, Hulda Irene	Krh 4 v.
*11.10.1918	21	Vanhala, Iida Taavetintytär	Krh 5 v.
14.10.1918	110	Heiniö, Helmi Vilhelmina	Krh 2 v.
17.10.1918	106	Kenttä, Karolina	Krh 2 v.
17.10.1918	110	Koskinen, Maria Matilda	vapautettu
17.10.1918	106	Lahtinen, Hilma Amalia	Krh 3 v.
*17.10.1918	110	Löytty, Lyyli Johanna	Krh 3 v.
21.10.1918	110	Koskinen, Helmi Aleksandra	Krh 2 v.
*21.10.1918	110	Salonen, Helmi Elisabeth	Krh 3 v.
24.10.1918	106	Holmberg, Sofia Elisabeth	Krh 2 v.
24.10.1918	106	Koskivirta, Hilma Aleksandra	Krh 3 v.
5.11.1918	106	Hakala, Hulda	Krh 3 v.
6.11.1918	106	Koivu, Ida Maria	Krh 3 v.
7.11.1918	106	Henriksson, Hilda Josefina	Krh 3 v.
7.11.1918	106	Henriksson, Hulda Matilda	vapautettu
7.11.1918	106	Koistinen, Brita Maria	Krh 3 v.
7.11.1918	106	Palonen, Fanny Augusta	Krh 3 v.
7.11.1918	106	Riikonen, Miina	vapautettu
15.11.1918	127	Kallio, Ida Karoliina	Krh 3 v.
19.11.1918	106	Lehto, Sigrid Josefina	Krh 2 v.
*20.11.1918	106	Kandelin, Alma	Krh 8 v.
21.11.1918	106	Vahlberg, Ida Matilda	vapautettu
27.11.1918	106	Backman, Eva Maria	vapautettu
27.11.1918	106	Grönroos, Matilda Sofia	Krh 2 v.
27.11.1918	106	Leino, Lilli Hildur	Krh 2 v.
27.11.1918	106	Pihlaja, Elin Vilhelmina	vapautettu
27.11.1918	106	Vahlberg, Johanna Agatha	vapautettu
28.11.1918	106	Kanerva, Lempi Saima	vapautettu
29.11.1918	106	Kara, Alli Maria	Krh 3 v.
3.12.1918	106	Vuorio, Katri Vilhelmiina	Krh 2 v.
12.12.1918	106	Krook, Hilda	Krh 2 v.
12.12.1918	106	Pihlaja, Lempi Aleksandra	Krh 2 v.
12.12.1918	106	Ylén, Hilja Maria	Krh 2 v.
17.12.1918	106	Hyrck, Aliina Vilhelmina	vapautettu

LIITE 5

Valtiorikosoikeudessa syytetyt hyvinkääläisnaiset: toimenkuvat ja tuomiot

Lähde: VRO:n ja VRYO:n aktit, VRYO:n ja VRO:n arkisto, KA. Valtiorikosylioikeudessa käsitellyt tapaukset on merkitty VRO:n osaston alle. Lihavoidut ja kursivoidut rangaistukset olivat ehdottomia, kaikki muut ehdollisia. Mikäli syytetty otti osaa moneen eri toimintaan, on niistä raskauttavin merkitty ylös.

Nimi	VRO:n osasto	Toimenkuva	Syyte	Tuomio mikäli eri kuin syyte	Rangaistus
Aalto, Fanny Amanda	106	Huolto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 3 v.
Aaltonen, Maria Vilhelmina	107	Huolto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.
Backman, Eva Maria	106	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	vapautettu	-
Dahlgrén, Arna Elina	54	Huolto	Avunanto valtiopetokseen	vapautettu	-
Dufva, Hilma	123	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.
Eklund, Alma Aleksandra	31	Hallinto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.
Eklund, Hilda Katariina	107	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	vapautettu	-
Grönroos, Matilda Sofia	106	Huolto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.
Haavisto, Anna Maria	48	Aseenkanto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 3 v.
Hakala, Hulda	106	Hallinto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 3 v.
Halme, Olga Elina	107	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.
Heiniö, Helmi Vilhelmina	110	Huolto	Valtiopetos	-	Krh 2 v.
Henriksson, Hilda Josefina	106	Huolto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 3 v.
Henriksson, Hulda Matilda	106	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	vapautettu	-
Henriksson, Jenny Maria	44	Ei kuulunut kaartiin (Pakolainen)	Avunanto valtiopetokseen	vapautettu	-
Holmberg, Sofia Elisabeth	106	Huolto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.
Hyrck, Aliina Vilhelmina	106	Huolto	Avunanto valtiopetokseen	vapautettu	-
Johansson, Elin Emilia	45	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.
Kallio, Ida Karoliina	127	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 3 v.
Kandelin, Alma Josefina	106 VRYO	Aseenkanto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 8 v.
Kanerva, Lempi Saima	106	Huolto	Avunanto valtiopetokseen	vapautettu	-
Kanervo, Iida Eliaantytär	45	Muut työt rintamalla	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v. 6 kk

Kara, Alli Maria	106	Aseenkanto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 3 v.
Kara, Hilja Maria	40	Aseenkanto	Avunanto valtiopetokseen ja ryöstö sekä ryöstetyn tavaran kätkeminen	Avunanto valtiopetokseen	Krh 2 v.
Kara, Lempi Johanna	42	Aseenkanto	Valtiopetos	Avunanto valtiopetokseen	Krh 3 v.
Kenttä, Karolina	106	Huolto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.
Kivinen, Ida	106	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	vapautettu	-
Koistinen, Brita Maria	106	Huolto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 3 v.
Koivisto, Alma Sofia	41	Aseenkanto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 3 v.
Koivu, Ida Maria	106	Huolto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 3 v.
Koponen, Tyyne Eliina	49	Ei kuulunut kaartiin (Pakolainen)	Avunanto valtiopetokseen	vapautettu	-
Koskinen (Teränen), Aino Dagmar	45 VRYO	Aseenkanto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.
Koskinen, Helmi Aleksandra	110	Huolto	Valtiopetos	Avunanto valtiopetokseen	Krh 2 v.
Koskinen, Maria Matilda	110	Huolto	Avunanto valtiopetokseen	vapautettu	-
Koskivirta, Hilma Aleksandra	106	Huolto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 3 v.
Krook, Hilda	106	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.
Kvick, Elvira Emilia	42	Huolto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.
Kyttälä, Helmi Selina	107	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.
Laaksonen, Helmi Aleksandra	46	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.
Lahtinen, Hilma Amalia	106	Aseenkanto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 3 v.
Lahtinen, Ida Maria	44	Muut työt rintamalla	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 3 v.
Laine, Iida Lyidia	56 VRYO	Aseenkanto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 3 v.
Laurikainen, Elli Elisabet Idantytär	31 VRYO	Aseenkanto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.
Laurikainen, Ida Sofia	33 VRYO	Hallinto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v. 6 kk
Lax, Lydia Magdalena	54	Ei kuulunut kaartiin	Avunanto valtiopetokseen	vapautettu	-
Lehto, Ester Emilia	42	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.

Lehto, Sigrid Josefina	106	Huolto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.
Leino, Lilli Hildur	106	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen ja varastetun tavaran kätkeminen	-	Krh 2 v.
Lemberg, Katarina Eugelina	43	Huolto	Valtiopetos	Avunanto valtiopetokseen	Krh 3 v.
Leskinen, Ellen Alina	45	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 3 v.
Lindqvist, Linda Helena	106	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	vapautettu	-
Löytty, Lyyli Johanna	110 VRYO	Aseenkanto	Valtiopetos	Avunanto valtiopetokseen	Krh 3 v.
Moilanen, Elsa Elina	60	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 3 v.
Mäenpää, Ida Vilhelmina	107	Aseenkanto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.
Nikander, Selina Aleksandra	107	Aseenkanto	Avunanto valtio- ja maanpetokseen	Avunanto valtiopetokseen	Vankeus 8 kk
Nurmi, Hulda Irene	105 VRYO	Aseenkanto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 4 v.
Nurmi, Jenny Helena	106	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	vapautettu	-
Nurmi, Maria Paulina	107	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.
Nylander, Aina	121	Ei kuulunut kaartiin (Pakolainen)	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.
Nylander, Amanda	121	Ei kuulunut kaartiin (Pakolainen)	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.
Nyström, Aina Sofia	55	Huolto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 3 v.
Palonen, Fanny Augusta	106	Huolto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 3 v.
Pihlaja, Elin Vilhelmina	106	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen ja varastetun tavaran kätkeminen	vapautettu	-
Pihlaja, Lempi Aleksandra	106	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen ja varastetun tavaran kätkeminen	Avunanto valtiopetokseen	Krh 2 v.
Rantanen, Hilma Sofia	107	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.
Riikonen, Miina	106	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	vapautettu	-
Rokala, Laina	10	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 3 v.
Salmi, Alma Karolina	10	Muut työt rintamalla	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 3 v.
Salminen, Ida Maria	48 VRYO	Aseenkanto	Valtiopetos	Avunanto valtiopetokseen	Krh 3 v.

Salonen, Helmi Elisabeth	110 VRYO	Aseenkanto	Valtiopetos	Avunanto valtiopetokseen	Krh 3 v.
Silander, Ida Sivea	45	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen ja ryöstetyn tavaran salaaminen	Avunanto valtiopetokseen	Krh 3 v.
Toivonen, Helmi Maria	107	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.
Vahlberg, Ida Matilda	106	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	vapautettu	-
Vahlberg, Johanna Agatha	106	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	vapautettu	-
Vahlroos, Tytyne Sigrid	101	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.
Vanhala, Iida Taavetintytär	21 VRYO	Aseenkanto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 5 v.
Vikström, Sigrid Elvira	107	Muut työt rintamalla	Avunanto valtiopetokseen, ryöstö ja varastetun tavaran salaaminen	vapautettu	-
Vilhelmsson, Signe Maria	54	Aseenkanto	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.
Virtanen, Elsa Elin	9	Aseenkanto	Valtiopetos	Avunanto valtiopetokseen	Krh 3 v.
Vuorio, Katri Vilhelmiina	106	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.
Ylén, Hilja Maria	106	Punainen risti	Avunanto valtiopetokseen	-	Krh 2 v.